

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

YENİ MEKTEP HAREKETİNİN TÜRK EĞİTİM
HAYATI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
(1909-1929)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Deryâ ACAR

Tez Danışmanı

Doç.Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR

İstanbul 2012

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

YENİ MEKTEP HAREKETİNİN TÜRK EĞİTİM
HAYATI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
(1909-1929)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Deryâ ACAR

2901100015

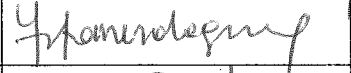

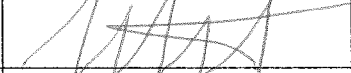
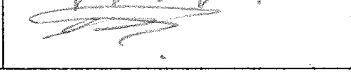
Tez Danışmanı

Doç.Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR

İstanbul 2012

TEZ ONAY SAYFASI

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında 2901100015 numaralı Derya ACAR'ın hazırladığı "Yeni Mektep Hareketinin Türk Eğitim Hayatı Üzerindeki Etkileri (1909-1929)" konulu YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZİ ile ilgili Tez Savunma Sınavı, İ.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 10./28. Maddesi uyarınca 25.06.2012 pazartesi günü saat 12:30'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin Kabulü.....'ne OYBİRLİĞİ/ OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA
Prof. Dr. Ali Arslan	Kabulü	
Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN	Kabulü	
Doç. Dr. Ayur Saydan Ertanır	Kabul	
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sekuk	Kabulü	
Yrd. Doç. Dr. Hayrunnisa Alp	Kabulü	

İÜ Beyazıt Kampüsü Rektörlük Binası Kat:2

Tel: 0212 440 00 00 Fax: 0212 440 03 45

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “YENİ MEKTEP HAREKETİNİN TÜRK EĞİTİM HAYATI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ (1909-1929)” adlı çalışmanın; tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Deryâ Acar

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	438570
Yazar Adı / Soyadı	Derya Acar
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 16913698968
Telefon / Cep Telefonu	
e-Posta	cihanderya_28@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Yeni Mektep Hareketinin Türk Eğitim Hayatı Üzerindeki Etkileri (1909-1929)
Tezin Tercümesi	The Effects Of The New School Movement On The Turkish Education Life (1909-1929)
Konu Başlıkları	Eğitim ve Öğretim
Üniversite	İstanbul Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Bölüm	Tarih Bölümü
Anabilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2012
Sayfa	258
Tez Danışmanları	Doç. Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Yeni Mektep=New School Faaliyet=activity self government=self government yaratıcılık=innovation
Yayımlama İzni	☒ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Ertelenmesini istiyorum

a. Yukarıda başlığı yazılı olan tezin, ilgililerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimize ilgili fikri mülkiyet haklarımız saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

25.07.2012

İmza:.....

ÖZET

YENİ MEKTEP HAREKETİNİN TÜRK EĞİTİM HAYATI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ (1909-1929)

Deryâ Acar

Hazırlamış olduğumuz çalışma; günümüzden yaklaşık bir asır önce J.J.Rousseau'nun "doğada eğitim" "doğayla eğitim" düsturuna "özgün" prensipler eklemlenerek hayata geçirilen münferit bir girişimin; *Yeni Mektep* hareketinin, modern dünyaya yansımalarını konu almaktadır.

İlk *Yeni Mektep*, 1889 yılında İngiltere'de açılan *Abbotsholme New School*'dur. Dr. Cecil Reddie'nin geliştirdiği bu okul modeli, çok geçmeden onun okulunda görev yapmış olan yenilikçi isimlerle Avrupa'nın diğer ülkelerine de taşınmıştır. Yüzyıl başında sayıları gittikçe artan *Yeni Mektepler*, kıta Avrupa'sını aşarak ABD'ye kadar uzanmış ve kısa zamanda *Yeni Mektep* akımı tüm dünyayı etkisi altına almaya başlamıştır.

Yeni Mektep hareketi II. Meşrutiyet döneminde, modernite taraftarı Osmanlı aydınlarını da etkilemiştir. *Yeni Mektep* ilkeleri, numune mektepleri ve özel İslam okullarında büyük revaç bulmuştur. Bu dönemde Satı Bey'in girişimi ile *Yeni Mektep* adıyla ilk New School açılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında ise *Yeni Mektepler*, yeni formlarıyla boy göstermiştir. Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati döneminde, *Yeni Mektep* prensipleri devlet okullarında başarıyla hayata geçirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Yeni Mektep, faaliyet, self-government, yaratıcılık, hayatiyet, faydacılık, bireysel öğretim, toplu öğretim, el işleri.

ABSTRACT

THE EFFECTS OF THE NEW SCHOOL MOVEMENT ON THE TURKISH EDUCATION LIFE (1909-1929)

Deryâ Acar

This study that we have prepared is about the reflections of the *New School* movement to the modern world which is an individually attempt by joining “original” principles to the norm of J.J.Rousseau called “education in nature” “education with nature” nearly a century ago realized.

The first *New School* is called *Abbotsholme New School* opened in 1889 in England. Soon after this school model developed by Dr.Cecile Reddie is transferred to the other countries of the Europe by the innovative names who takes charge in *Abbotsholme New School*.At the beginning of the century the number of the *New Schools* were increasing more and more.They were reached to USA passing the continental Europe and in a short span of time the whole world had begun to affect by the flow of the *New School*.

Ottoman intellectuals in favor of modernity were also impressed by the *New School* movement during the Second Constitutionalist Period. The principles of the *New School* were big demand in model schools and private Islamic Schools.In this period the first *New School* with a name *Yeni Mektep* was opened by the attempt of Satı Bey.

In foundation years of Turkish Republic *New Schools* were appeared with their new forms.The *New School* principles were implemented successfully in public schools during the period of Mustafa Necati minister of education.

Key words: New School, activity, self-government, innovation, vitality, utilitarianism, individual work, collective work, manuel work.

İÇİNDEKİLER

Özet.....	v
İngilizce Özet.....	vi
İçindekiler.....	vii
Önsöz.....	xi
Ekler Listesi.....	xii
Tablolar.....	xvii
Kısaltmalar.....	xviii
GİRİŞ	1
Yeni Yüzyılın “Yeni Okullar”ı.....	1
BÖLÜM I: “YENİ MEKTEP” HAREKETİNİN GELİŞİMİ	12
1.1 “Yeni Mektepler”in Menşei ve Esin Kaynakları.....	12
1.1.1. Jean Jacques Rousseau.....	12
1.1.2 Filantroplar.....	16
1.1.3 Johann Heinrich Pestalozzi.....	17
1.1.4 Lev Nikolayeviç Tolstoy.....	19
1.1.5 Friedrich Froebel.....	20
1.2 “Yeni Mektep” Prensipleri.....	22
1.3 İlk Yeni Mektep: “New School Abbotsholme”.....	26
1.3.1 Cecil Reddie (1858-1932).....	32
1.3.2 Demolins’in “Abbotsholme” Hakkındaki İzlenimleri.....	35
1.4 Bedales School.....	40
1.4.1 John Haden Badley (1865-1967).....	40
1.4.2 Demolins’in “Bedales” Hakkındaki İzlenimleri.....	41

1.5 Landerziehungsheime - Kır Eğitim Yurtları.....	43
1.5.1 Hermann Lietz (1868-1919).....	45
1.5.2 Adolf Ferrière'nin "Landerziehungsheime" Hakkındaki İzlenimleri.....	46
1.6 Ecole des Roches.....	48
1.6.1 Edmond Demolins (1852-1907).....	51
 BÖLÜM II: OSMANLI DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE	
"YENİ MEKTEPLER".....	53
2.1 Tanzimat ve I.Meşrutiyet Dönemlerinde Okullarda İlk Yenileşme Hamleleri.....	53
2.2 II. Meşrutiyet Döneminde "Yeni Mektep" Uygulamaları (1909-1918).....	55
2.2.1 İstanbul Dârülmuallimîni'nde "Yeni Mektep" Prensipleri	56
2.2.2 II. Meşrutiyet Dönemi Müfredat Programlarında "Yeni Mektep" İlkeleri	65
2.3 II. Meşrutiyet Döneminde Avrupa'ya Yapılan "Yeni Mektep" Seyahatleri.....	78
2.3.1 Satı Bey'in Avrupa Eğitim Gezileri.....	78
2.3.2 Prens Sabahattin'in "Ecole des Roches" Hakkındaki İzlenimleri.....	79
2.3.3 İsmail Hakkı'nın [Baltacıoğlu] Avrupa Seyahatinden İzlenimler.....	81
2.4 Meşrutiyet Aydınlarının "Yeni Mektep" Kurma Girişimleri.....	85
2.4.1 Tevfik Fikret (1867-1915).....	87
2.4.2 Satı Bey (1879-1968).....	88

2.4.3 İsmail Hakkı (1886-1978).....	90
2.4.4 Ethem Nejat (1882-1921).....	97
2.5 Meşrutiyet Döneminin Önde Gelen Eğitim Mecmualarında	
“Yeni Mektepler”.....	102
2.5.1 Talebe Defteri.....	102
2.5.2 Tedrisat Mecmuası.....	103
2.5.3 Terbiye Mecmuası.....	104
2.5.4 Yeni Fikir (Manastır).....	105
2.6 II. Meşrutiyet Döneminde “Yeni Mektep” Hareketine Yönelen Muhalif	
Sesler.....	106
2.6.1 “Peyam”dan Yükselen Bir Ses.....	107
2.6.2 İdealist Öğretmen “Efruz Bey”!.....	108
BÖLÜM III: CUMHURİYET DÖNEMİNİN İLK YILLARINDA	
“YENİ MEKTEPLER”İN TÜRK EĞİTİM HAYATI	
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	111
3.1 Yeni Türk Devletinin Kuruluş Yıllarında Maarifte Yenileşme Çabaları.....	111
3.2 Mustafa Necati Döneminde “Yeni Mektep” Uygulamaları.....	113
3.2.1 Köy Muallim Mekteplerinde “Yeni Mektep” Faaliyetleri.....	120
3.2.2 1926 Tarihli Müfredat Programında “İş Okulu” Prensipleri.....	123
3.2.3 1926 Tarihli Yeni Müfredat Programının Özgünlüğüne Dair	
Hıfzırrahman Raşid’in Yorumu.....	126
3.2.4 Mustafa Necati’nin Avrupa Seyahati	131
3.2.5 Devlet Okullarında “Yeni Mektep” İlkelerini Yaygınlaştırma	
Çabaları.....	133
3.2.6 Reformist Eğitimcilere Dair Çeviri Eserler.....	143
3.3 Özel Bir Teşebbüs: Ameli Hayat Mektepleri.....	144

3.4 Cumhuriyetin İlk Yıllarında Avrupa'ya Yapılan "Yeni Mektep"	
Seyahatleri.....	146
3.4.1 Selim Sırrı'nın [Tarcan] Belçika Gezisinden Notlar	146
3.4.2 İsmail Hakkı'nın [Tonguç] Avrupa Seyahatinden İzlenimler.....	147
3.4.3 Rıdvan Nafiz'in [Edgüter] Rusya'daki "Yeni Mektepler"i	
Ziyareti.....	154
3.4.4 Halil Fikret'in [Kanad] Almanya Gezisinden Notlar.....	158
3.5 Adolf Ferrière'nin Türkiye Ziyareti ve İzmir Konferansları.....	160
3.5.1 Adolf Ferrière'nin Türk Eğitim Sistemi Hakkındaki Görüşleri.....	162
3.6 Cumhuriyet Döneminin İlk Yıllarında "Yeni Mektepler"i Tanıtan	
Kitaplar.....	165
3.6.1 Progressive Tendencies In European Education [Avrupa Terbiye	
Âleminde Müterakki Temâyüller] (1924).....	165
3.6.2 Mektepçiliğin Kâbesinde (1926).....	169
3.6.3 Mektep İnzibatında Reform (1929)	171
3.7 Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim Mecmualarında "Yeni Mektepler".....	171
3.7.1 Duygu ve Düşünce (Sivas).....	172
3.7.2 Fikirler (İzmir).....	173
3.7.3 Hayat (Ankara).....	177
3.7.4 Muallimler Mecmuası (İstanbul).....	177
3.7.5 Terbiye (İstanbul).....	179
3.7.6 Yeni Fikir (Konya).....	182
SONUÇ	184
Kaynakça.....	187
Ekler.....	206

ÖNSÖZ

“Yeni Mektep Hareketinin Türk Eğitim Hayatı Üzerindeki Etkileri” başlıklı tezin amacı; Türkiye’de uzun bir zamandır dillere pelesenk olan “eğitimde yenileşme” terkibine bir atıf ve Türk eğitim tarihinde özel bir yere sahip olan *Yeni Mektep* oluşumuna küçük bir pencere aralamaktır.

Çalışmamızın konusunu kapsayan dönem; Avrupa eğitim tarihinde *Yeni Mektepler*’in kuruluş sürecini, Türk eğitim tarihinde ise II. Meşrutiyet devri ile Cumhuriyet döneminin ilk yıllarını içine almaktadır. Bu nedenle araştırmanın omurgasını telif ve tercüme eserler oluşturmuştur. Tezin bütününde *New School* ifadesi yerine genellikle *Yeni Mektep* kullanımı uygun görülmüştür.

Çalışma, yöntemsel açıdan dört bölüme ayrılmıştır. *Yeni Eğitim* anlayışının gelişimi ve *Yeni Mektepler*’in ortaya çıkışı Giriş’te sunulmuştur. Çalışmanın Birinci Bölümü, *Yeni Mektepler*’in tarihsel gelişimi üzerinedir. Bu kısımda; *Yeni Mektepler*’in menşei irdelenmiş ve *Yeni Mektep* prensiplerine değinilmiştir. Bunun dışında *Yeni Mektepler*’in en eski ve en meşhurlarından *Abbotsholme New School*, *Bedaes School*, *Landerziehungsheime* ve *Ecole des Roches*’a yer verilmiştir.

İkinci Bölümde, *Yeni Mektep* prensiplerinin Osmanlı okullarındaki yansımaları konu edilmiş ve II. Meşrutiyet döneminin yenilik taraftarı eğitimcilerinin, *Yeni Mektep* modelini hayata geçirme çabaları ele alınmıştır.

Çalışmanın Üçüncü Bölümü; Cumhuriyet döneminin ilk yıllarını kapsamaktadır. Bu kısımda ağırlıklı olarak Mustafa Necati dönemi işlenmiştir. *Yeni Mektep* ilkelerinin müfredat programlarına girerek yaygınlaştırılması, Avrupa’daki *Yeni Mektepler*’e gözlemci olarak giden Türk eğitimcilerin çalışmaları, bu bölümün ana hatlarını oluşturmaktadır.

Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak araştırmanın sentezi sunulmuştur.

Yeni Mektep hareketinin gelişim sürecini takipte, yabancı çeviri eserler yanında dönemin önde gelen İngiliz gazeteleri; *The Times*, *The Guardian* ve *Observer*’dan yararlanılmıştır. Türkiye’de *Yeni Mektep* akımının tarihsel gelişiminde iki ayrı dönem söz konusudur. Her iki dönemin incelenmesinde birinci el kaynaklar esas tutulmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri yanında, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde yayınlanan süreli yayınlar bize bu hususta yol gösterici olmuştur. Cumhuriyet döneminin ilk yılları, *Yeni Mektep* cereyanının tüm dünyayı sardığı bir

devreye rastlamaktadır. Genç Türkiye Cumhuriyeti, kendisine en yakın eğitim modelini seçerek resmi okullar üzerinden bu oluşumu hayata geçirme çabasında olmuştur. Maarif Vekili Mustafa Necati'nin faaliyetleri tamamen bu eksende olduğundan, çalışmanın Cumhuriyet devri ayağı bu döneme yönelmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'ye davet edilen yabancı eğitimciler de *Yeni Mektep* hareketi içinde değerlendirilmiştir.

Tezimin ortaya çıkmasında, eğitim sahasında gösterdikleri olağanüstü çabalarıyla beni derinden etkileyen Dr.Cecil Reddie, Dr.Hermann Lietz, Mustafa Sâti, İsmail Hakkı, Hıfzırrahman Râşid ve Mustafa Necati'ye ebedi ruhları nezdinde şükranlarımı sunuyorum.

Çalışmalarında manevi desteğini daima yanımda hissettiğim çok değerli mütefekkir Prof.Dr. Yahya Akyüz'e, tezimin başlangıcından sonuna kadar bana inarak destek olan sevgili danışmanım Doç.Dr. Aynur Soydan Erdemir'e, tezimin yazım aşamasında bana evini tesis eden dostum Kıymet Talaş'a, yabancı eserleri tararken büyük desteğini gördüğüm kardeşim Aylin Tokgöz'e ve çalışmalarında takdirlerini esirgemeyen değerli milletvekilimiz Sn. Muammer Güler'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Deryâ Acar

EKLER LİSTESİ

Ek 1 Dr. Cecil Reddie, Headmaster of Abbotsholme. Cecil Reddie, **Abbotsholme**, London, 1900.

Ek 2 The New School Abbotsholme (Taken Easter, 1894), Cecil Reddie, **Abbotsholme**, London, 1900, s. 2.

Ek 3 The Master's Common Room (Summer 1892), Cecil Reddie, **Abbotsholme**, London, 1900, s. 34.

Ek 4 The Old Workshop (Summer, 1892)

Cecil Reddie, **Abbotsholme**, London, 1900, s. 192.

Ek 5 Helping Build the Brick-Dam (Summer, 1894), Cecil Reddie, **Abbotsholme**, London, 1900, s. 396.

Ek 6 Abbotsholme School Derbyshire, "Abbotsholme School Derbyshire", **The Guardian**, 23 Temmuz 1928, s. 7.

Ek 7 Abbotsholme School, "Abbotsholme School", **The Guardian**, 7 Mayıs 1914, s. 3.

Ek 8 Gardening and Geometry (Spring, 1896), Cecil Reddie, **Abbotsholme**, London, 1900, s. 574.

Ek 9 Building a Pigeon House (Winter, 1892), Cecil Reddie, **Abbotsholme**, London, 1900, s. 212.

Ek 10 A La Leçon De Gymnastique, Edmond Demolins, **L'Education Nouvelle L'Ecole des Roches**, Paris, 1901, s. 233.

Ek 11 Les Elèves A La Menuiserie, Edmond Demolins, **L'Education Nouvelle L'Ecole des Roches**, Paris, 1901, s. 229.

Ek 12 Dr. Hermann Lietz, Headmaster of Ilseburg, Cecil Reddie, **Abbotsholme**, London, 1900.

Ek 13 Groupe D'Elèves Devant La Grille De L'Ecole Des Roches. Edmond Demolins, **L'Education Nouvelle L'Ecole des Roches**, Paris, 1901, s. 263.

Ek 14 Programme, Edmond Demolins, **L'Education Nouvelle L'Ecole des Roches**, Paris, 1901, s. 305.

Ek 15 Londra civarında bir Açık Hava Mektebi, "Yeni Mektep Hayatı: Açık Hava Mektepleri", **Terbiye Mecmuası**, No: 4, 1 Mayıs 1330.

Ek 16 Tatbikat Mektebi'nin Dershanesi, "Tatbikat Mektebi", **TİM**, No: 6, Temmuz 1326, s. 188.

Ek 17 Sâti Bey, **Şehbâl**, S: 23, 15 Temmuz 1326, s. 449.

Ek 18 Dârülmualimîn-i Âliye Müzesi, **Tedrisat Mecmuası**, Sene: 5, C: 5, No: 1-28, 7 Mart 1331, s. 33.

Ek 19 Dârülmualimîn Kongresi, Şehbâl Deryâ Acar, **Eğitimde Bir Üstâd: Sati Bey'i Tanımak**, İstanbul, Akademik Kitaplar, 2009, s. 54.

Ek 20 Dârülmualimîn-i Âliye son sınıf talebesinin, Halkalı Ziraat Mektebi'ni ziyaretleri, **Tedrisat Mecmuası**, No: 38, 1 Mayıs 1333.

Ek 21 Dârülmualimîn-i Âliye son sınıf talebesinin Tayyare Mektebi'ni ziyaretleri, **Tedrisat Mecmuası**, No: 38, 1 Mayıs 1333.

Ek 22 İkinci İdman Bayramı'nda İsveç Usulü jimnastik talimleri, **Tedrisat Mecmuası**, No: 39, 1 Haziran 1333.

Ek 23 Ma'mûret-ül-azîz [Elazığ] Merkez Numune Mektebi'nde silah talimleri, **Şehbâl**, Adet: 99, 15 Haziran 1330, s. 48.

Ek 24 Bursa Ziraat Ameliyyat Mektebi Müzesi, Aziz, "Tedrisat-ı Ziraiyyenin Tarihi", **Tedrisat Mecmuası**, Sene: 5, No: 4-30.

Ek 25 Bursa Mekteb-i Sultanisi'nin Ağaç Bayramı, **Şehbâl**, Adet: 94, 1 Nisan 1329, s. 424.

Ek 26 Van Mekteb-i Sultanisi'nde beden dersleri, "Van'daki Terbiye-i Bedeniyye İntibâhının İlk İntibâ", **Şehbâl**, Adet: 99, 15 Haziran 1330, s. 56.

Ek 27 Selim Sırrı Bey, **Musavver Muhit**, No: 11, 8 Kanun-ı sani 1324, s. 172.

Ek 28 Rehber-i Saadet Mektebi öğrencileri, **Resimli Mektep Âlemi**, No: 6, 1 Teşrin-i evvel 1329.

Ek 29 Rehber-i İttihad-ı Osmani Mektebi öğrencileri, **Resimli Mektep Âlemi**, Sene: 1, No: 5, 15 Eylül 1329, s. 76.

Ek 30 Şems'ül Mekâtib Mektebi'nde bir temsil, "Mekteplerde Tarihi Temsiller ve Terbiye", **Talebe Defteri**, No: 8, 29 Ağustos 1329, s. 125.

Ek 31 Şems'ül Mekâtib'te Bir Temsil, **Resimli Mektep Âlemi**, Sene: 1, No: 11, 29 Kanun-ı evvel 1329.

Ek 32 Şems'ül Mekâtib öğrencilerinin kıyafetleri, **Yeni Fikir**, S: 15, 1 Eylül 1329, s. 482.

Ek 33 Şems'ül Mekâtib Mektebi ders çizelgesi, "**Mekâtib-i Hususiyye Listesi Defteri**", BOA, MF.HUS, Dosya No: 20, Gömlek Sıra No: 56, 1331.

Ek 34 İstanbul İnâs Mekteb-i Sultanisi ana sınıfı, **Şehbâl**, Adet: 100, 10 Temmuz 1330, s. 71.

Ek 35 Dârülmualimîn'e bağlı Tatbikat Mektebi'nde Toprak ve Tahta ile İnşaat, İsmail Hakkı, "Dârülmualimîn'de Toprak İşleri ve Tesirat-ı Terbiyeviyesi", **Şehbâl**, Adet: 77, 15 Haziran 1329 s. 93.

Ek 36 "Yeni Mektep Hayatı: Resim Dershanesi", **Terbiye Mecmuası**, No: 4, 1 Mayıs 1330.

Ek 37 Gazi Mektebi'nde el işi kursu, "Maarif Hareketleri: Maarif Vekâletinde Açılan İş Prensiplerine Müstenid Tedrisat Kursu", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 9, 1 Eylül 1926.

Ek 38 Maarif Vekâletinde Açılan İş Prensiplerine Müstenid Tedrisat Kursu Şahâdetname Örneği, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 9, 1 Eylül 1926, s. 106.

Ek 39 Gerze İlk Kız Mektebi Talebesi: Ziraat Bahçesinde.

Maarif Vekâleti Mecmuası, S: 8, 1 Temmuz 1926.

Ek 40 Erzurum Cumhuriyet İlk Erkek Mektebi öğrencileri el işi salonunda, "Mekteplerimiz ve Hayatları", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 6, 1 Mart 1926, s. 152.

Ek 41 İzmir Kız Muallim Mektebi öğrencileri kroke oyununda, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 10, Şubat 1927.

Ek 42 İstanbul Kız Muallim Mektebi öğrencileri keman dersinde, "Mekteplerimiz ve Hayatları", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 4, 1 Eylül 1925, s. 118.

Ek 43 İstanbul Kız Muallim Mektebi öğrencileri yemek pişirme dersinde, "Mekteplerimiz ve Hayatları", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 4, 1 Eylül 1925, s. 118.

Ek 44 Giresun Kız Orta Mektebi öğrencileri bitkileri incelerken, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 10, Şubat 1927.

Ek 45 İstanbul Kız Muallim Mektebi öğrencileri tenis oynarken, "Mekteplerimiz ve Hayatları", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 4, 1 Eylül 1925, s. 118.

Ek 46 Bursa Birinci Lisesi öğrencileri Âsâr-ı Atîka Müzesi'nde tarih dersi işlerken, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 1, 1 Mart 1925.

Ek 47 Sivas Lisesi marangozluk atölyesinde, "Mektepler ve Hayatları", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 2, 1 Mayıs 1925, s. 200.

Ek 48 Budrayaşızın Okulu Çiçek Bahçesinde, Rıdvan Nafiz, "Rusya'da Bir Tecrübe Mektebi", **Terbiye**, S: 1, 15 Şubat 1927.

Ek 49 İsviçre Dağlarında Açık Hava Mektebi, Avni Refik, "Güneş Şuâatının Sıhhatimize Tesiri", **Hayat**, S: 91, 23 Ağustos 1928, s. 14.

Ek 50 Sınâî, Sanayi ve Sağır ve Dilsiz Mektepleri programlarının gönderilmesi hakkında, BOA, MF.MKT, Dosya No: 1198, Gömlek No: 8, 1332 C 22.

Ek 51 Beyazıd'ta açılan Pedagoji Müzesi hakkında, BOA, MF.MKT, Dosya No: 1222, Gömlek No: 91, 1335 R 24.

TABLolar

		Sayfa
Tablo 1.	Abbotsholme'da Sınıflar	29
Tablo 1.1.	Abbotsholme New School'un Zaman Cetveli	30-31
Tablo 1.2.	Bedales School'da bir gün	42
Tablo 1.3.	Yeni Mektep Programına Göre Haftalık Ders Konuları Tablosu	50
Tablo 2.1.	Tatbikat Mektebi'nin Müfredat Programı	59
Tablo 2.2.	Dârümuallimîn-i Âliye'nin 1332 Senesi Tenezzüh Programı	62
Tablo 2.3.	İkinci İdman Bayramı Programı	64
Tablo 2.4.	Satı Bey'in tavsiye ettiği yabancı el işi kaynakları	67
Tablo 2.5.	İsmail Hakkı'nın [Baltacıoğlu] Ziyaret Ettiği Yabancı Okullar Listesi	82-83
Tablo 2.6.	1915 Mekâtib-i Hususiyye Nizamname Layihâsından	86
Tablo 3.1.	Köy Muallimi Mektebinde Derslerin Sûret-i Tevzii	122
Tablo 3.2.	1926 Tarihli İlköğretim Programına Ait Ders Cetveli	130
Tablo 3.3.	Hayat Bilgisi Dersinde Kullanılmak Üzere İlkokullarda Bulundurulması Gereken Azami Öğretim Araçları	137
Tablo 3.4.	Güney Almanya Kır-Eğitim Yurdu'na ait ders programı	150
Tablo 3.5.	Ecole des Roches'un 24 saatlik programı	152
Tablo 3.6.	Budrayaşızın Okulu'nun Mesai Cetveli	156

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.m.	: Adı geçen makale.
Bkz	: Bakınız.
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi.
C	: Cilt
ev:	: Çeviren
S:	: Sayı.
s:	: Sayfa.
TİM	: Tedrisat-ı İbtidaiyye Mecmuası
t.y.	: Tarih yok.

GİRİŞ

Yeni Yüzyılın “Yeni Okullar”ı

İnsanın sosyal bir varlık olması, hayattaki amaçlarının pek çoğunun da sosyal amaçlar üzerine kurulu olmasını zorunlu kılmıştır. Sosyal hayatın gereklilikleri; bir kurum olarak bilgi aktarıcısı, değerler taşıyıcısı gibi misyonlar yüklenerek işlevselleştirilen okulları ortaya çıkarmıştır. Zamanla okullara yüklenen görevlerin artmasıyla birlikte, okul-toplum ilişkisi ve okulların işlevleri konusuna esaslı yaklaşımlar geliştirme ihtiyacı doğmuştur.

19.yy.’a gelindiğinde okul; sınıftaki bireyleri, grupları ve teşkilatı ile bir sosyal ilişkiler bütünü olarak konumlandırılmış; eğitim alanında gerçekleştirilecek yenilikler de çocuğun ihtiyaçları ve menfaatlerine göre belirlenmiştir. Okulun sosyal bir çevre olarak kabul edilerek topluma mal edilmesi fikri giderek yaygın hale gelmiştir. Batı medeniyeti, toplumdan güç alan modern eğitim anlayışıyla, kabuk değiştirirken temel yapıyı da koruyabilen dinamik bir eğitim stratejisi geliştirmiştir.

Çocukluk kavramı ve bireysel farklılıklar üzerindeki çalışmalar yoğunlaştırılmış, Batı üniversitelerinde pedagoji kürsüleri kurulmuş, enstitüler ve araştırma merkezleri açılmıştır. Bu kuruluşların öncelikli amacı; bir yandan pedagojiyi ilerlemeye doğru sevk ederken; diğer yandan da yeni yöntem ve teknikleri uygulayabilecek düzeyde eğitimciler yetiştirmek olmuştur. Batı’daki okullar, bu formasyonu alan pedagoji profesörleri ve okul müdürleri aracılığıyla, modern toplumun eğitim kurumları haline getirilmiştir.¹ Burada öne sürülen eğitim sistemleri, öncelikle öğrencinin bireyselliğini ve yaratıcılığını geliştirmeyi hedeflemiş; faaliyet ilkesini temel kabul etmiştir.

John Dewey²’in “işletmekle eğitim”, George Kerschensteiner³’in “İş Okulları” söylemi göz önünde bulundurulduğunda; çağdaş pedagoji anlayışının bireyin kişilik

1 Şehbâl Deryâ Acar, “Yeni Dünyaya Mukaddime: Yeni Okullar”, Prof. Dr.Yahya Akyüz’e Armağan, Pegem Akademi, Ankara, 2011, s. 111.

² John Dewey: (1859- 1952) 20.10.1859’da Burlington (Vermont)’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini aynı yerde yaptı. Yüksek öğrenimine Minnesota (1888-1889) ile Michigan (1889-1894)’da devam etti.

gelişiminin sağlanmasında “faaliyet” esasına bağlandığı anlaşılmaktadır.⁴ ABD’nin Dalton şehrinde Helen Parkhurst⁵ tarafından hazırlanan Dalton Planı ve C.W.Washburne’ün⁶ ortaya koyduğu Winnetka Planı bu amaçlar üzerine kurulmuş, bireysel öğretime dayalı eğitim sistemleridir.⁷ Dalton Planı, bireysel ve grupta olmak üzere iki devreden oluşmaktadır. Bu plan, ders gününün takriben yarısında çocukların zamanlarını istedikleri bir konuya ayırmada serbest olmalarına olanak tanımaktadır. Laboratuvarlar, muhtelif derslere yönelik çalışma odaları, etütler, haftalık ve aylık olarak düzenlenen “iş kağıtları” planın önde gelen unsurlarındandır.⁸ Winnetka Planı’nın temelinde de bireyselleştirilmiş öğretim vardır.

Prof. Dr. Pierre Bovet⁹, bu yönüyle eleştirilen Winnetka Planı ile ilgili; planın bir kısmında öğrencilerin devamlı olarak birlikte çalıştıklarını; elişi, resim, gazete, temsil faaliyetlerinin bireysel değil; gruplar aracılığıyla müşterek yapıldığını

1894’ten itibaren Chicago Üniversitesi’nde felsefe ve pedagoji profesörlüğü yaptı. Burada kurduğu Deneme Okulu (Experimental School) onun yenilikçi eğitiminin hareket noktasını teşkil eder. 1904’ten itibaren Columbia Üniversitesi (New York)’nde ders vermeye başladı. 1920’lerden itibaren Japonya, Çin ve Türkiye (1924)’ye eğitim gezileri yaptı. John Dewey, 02.06.1952’de New York’ta öldü. Bkz. Kemal Aytaç, **Çağdaş Eğitim Akımları**, Ankara, Mevsimsiz Yayınları, 2006, s. 106.

³ **George Kerschensteiner:** (1854-1932) 29.07.1854’te München’de doğdu. Freising’deki ilköğretmen okulunu bitirdikten sonra 16 yaşında köy ilkokulunda öğretmenliğe başladı. Sonra München Üniversitesi’nde matematik ve tabiat bilimleri dallarında yüksek öğrenim gördü. Bunun arkasından lise öğretmenliği oldu. Bu süre içerisinde Würzburg ve München Üniversitelerinde botanik ve jeoloji dallarındaki öğrenimini tamamladı. 1895 yılında München’de maarif müşavirliğine atandı ve 1920 yılına kadar bu görevde kaldı. Burada geleneksel eğitime karşı kendi “İş Okulu” görüşünü geliştirdi. Maarif danışmanı sıfatıyla, ilkokullar ile meslek okullarını, İş Okulu anlayışı esasında reformlardan geçirmeye çalıştı. 1918’de München Üniversitesi tarafından kendisine şeref üyeliği payesi verilen G.Kerschensteiner, 15.01.1932’de München’de öldü. Bkz. Aytaç, a.g.e., s. 94.

⁴ Eyüp Hamdi, “Zümre Sistemi”, **Çukurovada Memleket**, S: 1-14, Adana, 15 Mayıs 1929, s. 5.

⁵ **Helen Parkhurst:** (1887-1959) 03.01.1887’de New York City’de doğdu. 1914’ten 1918 yılına kadar M.Montessori’nin öğrencisi ve çalışma arkadaşı oldu. 1912 yılında öne sürdüğü “Laboratory Planı” nı bir okulda uyguladı. Daha sonra Dalton şehrindeki bir lisede bu planı tam olarak devreye soktu. “Dalton Planı” olarak tanınan bu öğretim modeline göre, New York’ta bir okul kurdu. H.Parkhurst, kendi kendine etkinlik göstermek ilkesine uygun düşen çalışma tarzından dolayı bu okulu “Children’s University” olarak adlandırdı. Dünya üzerindeki çeşitli ülkeleri ziyaret ederek kendi planını açıklayan H.Parkhurst, 14.04. 1959 yılında New York City’de öldü. Bkz. Aytaç, a.g.e., s. 53.

⁶ **Carleton Wolsey Washburn:** (1889-1968) 02.12.1889’da Chicago’da doğdu. Stanford ve Berkeley Üniversitelerindeki öğreniminden (1912-1914) sonra Los Angeles’ta ilkokul öğretmenliğine başladı. 1914-1919 yılları arasında San Fransisko’da öğretmen okulunda öğretmenlik ve 1919-1943 yılları arasında da Winnetka (Illionis)’da eğitim danışmanlığı yaptı. 1943-1949 yılları arasında İtalya’da Amerikan askeri rejiminin eğitim subaylığı, ABD enformasyon bürosu müdürlüğü ve eğitim uzmanlığı görevlerinde bulundu. 1949’dan itibaren Brooklyn College (New York)’da öğretmen okulunda öğretmenlik ve müdürlük yaptı. C.W.Washburn, iki dünya savaşı arasında çeşitli Avrupa ve Asya ülkelerine geziler yaptı. 27.11.1968’de Okemos’ta öldü. Bkz. Aytaç, a.g.e., s. 56.

⁷ Aytaç, a.g.e., s. 53 ve 57.

⁸ C.W Washburne, **Avrupa Terbiye Âleminde Müterakki Temayüller**, çev. Avni, Matbaa-i Amire, 1924, s. 48.

⁹ J.J. Rousseau Enstitüsü müdürü Prof. Dr. Bove, 1930 yılında Türkiye’ye gelerek İzmir ve İstanbul’da konferanslar vermiştir. Bkz. “Prof.Btüve İstanbul’da Dün Bir Konferans Verdi”, **Vakit**, S: 4407, 15 Nisan 1930, s. 1.

söylemiştir. Bovet, bireysel çalışma fikrini sadece Washburn'un savunmadığını, Montessori usulü ile Decroly usulünün de bu merkezde olduğunu vurgulamıştır.¹⁰

19.yy'ın sonları ile 20.yy'ın ilk çeyreği, eğitim tarihi açısından, en yeni eğitim yöntemlerinin uygulama alanı bulduğu ve yaygın hale getirildiği özel bir devredir. Bu dönemde Avrupa'nın pek çok şehri öğretmenlere yönelik bilim ve sanat kursları ile dolmuştur. Çeşitli ülkelerden gelen öğretmenler, bu kurslarda birbirleriyle fikir alış-verişinde bulunarak alanında şöhret yapmış profesörlerle tanışma imkanı bulmuşlardır. Bu kursların en meşhurlarından biri, 1800'lü yılların sonunda Almanya'nın Jena şehrinde açılan ve uzun yıllar faaliyet gösteren kurstur.¹¹ Prof.Dr. Wilhelm Rein¹², in, Dr.Detmer ile birlikte açtıkları Jena tatil kursları önceleri Almanya, Avusturya ve İsviçre öğretmenleri için tamamlama kursları olarak hizmet vermiş; fakat kısa bir süre sonra bütün devletlerin öğretmenleri için tatil kursları haline gelmiştir. Nitekim, Rein¹³, in idare ettiği pedagoji seminerini o dönemde 20.000 eğitimci ziyaret etmiştir.¹⁴

Bütün yeni eğitim nazariyelerinin ortak vasıfları; okulu, çocukların bir öğretmen tarafından verilen dersi almalarına mahsus bir yer olarak anlayan ve çocuktan mutlak bir itaat isteyen ananevi anlayışa karşı savaş ilan etmeleri olmuştur.¹⁵ Bu anlayış doğrultusunda modern eğitim kurumlarından yetişen reformist eğitimciler, pek çok yönden “yeni” olarak nitelendirilebilecek, orijinal bir oluşuma kapı açtılar. 19.yy sonundan itibaren Avrupa'nın pek çok yerinde *New School* adı altında okullar açılmaya başladı. Bu okullar başlangıçta kurucularının kişisel girişimlerinin ürünü olarak faaliyet gösterdiler; ancak bunların pedagojik akideleri, zamanla devlet okullarına da sirayet ederek geniş bir alana yayıldı.

¹⁰ “Prof. Dr. Bove'un Konferansları: Faal Mektep”, **Muallimler Mecmuası**, çev. Sadrettin Celal, C: 7, S: 5, İstanbul, 15 Nisan 1930, s. 151.

¹¹ Ali Haydar, “Avrupa'da Tatil Kursları”, **Terbiye**, C: 3, S:12, İstanbul, Şubat 1929, s. 46-48.

¹² **Wilhelm Rein**: (1847-1929) Babası filozofi ve hukuk doktoru olan Rein, Yena ve Leipzig üniversitelerinde ilahiyat ve pedagoji öğrenimi gördü. Yena'da pedagoji dersleri verdi. 1912 yılında 65 yaşında iken profesör oldu. Pek çok ülkede eğitime dair konferanslar verdi. İngiltere'de Victoria Üniversitesi tarafından kendisine fahri doktorluk ünvanı verildi. Bkz. Münir Raşit Öymen, **Yüzyılımızın Alman Pedagoğları**, İstanbul, Ülkü Matbaası, 1935, s. 15.

¹³ Muallimler Birliği Mecmuası'nın 1. 2.ve 3.sayılarında W.Rein'a geniş yer ayrılmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Wilhelm Rein, “Fenn-i Terbiye”, **Muallimler Birliği**, çev. Mehmet Cevat, S: 1-2-3, Erzurum, 15 Mart 1340, s. 12-13.

¹⁴ Öymen, **a.g.e.**, s. 15-16.

¹⁵ Fuad, “Yeni Terbiye Cereyanları Münasebetiyle”, **Fikirler**, S: 12, İzmir, 15 Kanun-ı evvel 1927, s. 1-2.

Rousseau, Basedov, Pestalozzi, Froebel ve Herbart'ta köklerini bulabileceğimiz *Yeni Mektepler*, nihilist okullar ile ananevi pedagoji okulları arasında yepyeni bir yer teşkil ediyordu. Fakat aralarında şu fark vardı ki yeniler, geleneksel eğitimcilerin öğütlerini ve kurallarını her yerde ve her şeyde gerçekten uygulayabileceklerini iddia ediyorlardı.¹⁶ Yeni eğitim anlayışının öğretim yöntemleri, ananevi okullara aykırı biçimde, yepyeni bir ruh ve yepyeni bir zihniyet taşıyordu.¹⁷ *Yeni Mektepler*, eski usul eğitim anlayışına, bilhassa kışla zihniyetiyle yönetilen okullara karşı büyük mücadele verdiler. *Yeni Mektep* taraftarlarının en çok vurguladığı nokta; okulların sosyal ihtiyaçlara uygun olması gerektiği ve *Yeni Mektep* sistemine hakim olan ruh da *self-government* [kendi kendini idare] prensibi olmuştur.¹⁸

Yeni Mektep, "Aktif Okul" adıyla nitelendirilmiştir. "Aktif Okul"u herhangi bir tarifi sert ve kuru çerçevesi içine sıkıştırmak onda esas olan unsuru bilmemek anlamına gelmektedir. Bir reformdan ziyade; köklü bir değişimin göstergesi olan "Aktif Okul", kütleler [Masses] değil; cereyanlar [Courants]'dır.¹⁹ Yapararak öğrenmeyi [learning by doing] temel alır. Eğitim sistemi, çocuğun kişisel faaliyeti üzerine dayandırıldığından bu okullara "Faal Okul" unvanı verilmiştir. Yanlış anlam yüklenince, "Faal Okul" demek, Sanat Okulu olarak anlaşılabilir ki kastedilen bu değildir. Faaliyetin; kendiliğinden [spontané], şahsi [personnel], üretici [productif] olması gibi üç şartı vardır. Eğitimde bu esası; Montaigne, Locke, Rousseau öne sürmüş; Pestalozzi, Fichte, Froebel ise bunu eğitim sistemlerine merkez yapmışlardır.²⁰

Yeni Mektepler'de çok bilen değil; bilmediğini nerede bulabileceğini bilen bireyler yetiştirmek hedeflenmiştir. Bu rejimde her öğrenci, okul cemiyeti içinde kendi ruhi ve bedeni yeteneklerine göre çeşitli sosyal görevler üstlenmiştir.²¹ *Yeni Mektepler*'in mihveri oyunlardır. K.Groos, Claparède, Dewey, Montessori, Ferrière,

¹⁶ Nafi Atuf Kansu, *Pedagoji Tarihi*, 5.basım, İstanbul, Maarif Matbaası, 1939, s. 254.

¹⁷ Eyüp Hamdi, "Mürebbinin Hürriyeti: Garpta Terbiye Cereyanları", *Yeni Fikir*, S: 32, Konya, 1 Şubat 1928, s. 8.

¹⁸ Halil Fikret, "Yeni Mektep", *Muallimler Mecmuası*, Sene: 1, S: 5, İstanbul, 12 Kanun-ı sani 1923, s. 125.

¹⁹ Nevzat Mahmut, "Ameli Mektep-Ecole Active -II-", *Muallimler Birliği*, Sene: 1, S: 10, İstanbul, Nisan 1926, s. 450.

²⁰ Mustafa Rahmi, "Faal Mektep ve Ruso", *Fikirler*, S: 46, İzmir, 1 Birinci kanun 1929, s. 2.

²¹ Ahmet Hikmet, *Yeni Mektep Nedir?*, İstanbul, Devlet Matbaası, 1932, s. 1-5.

Decroly, Cousinet, Gaudig, Petersen, Spranger gibi çağdaş pedagogların düşünceleri de bu merkezde olmuştur.²²

İlk *Yeni Mektep*, 1889 yılında Cecil Reddie tarafından İngiltere’de açılmıştır. *Abbotsholme New School* adıyla kurulan bu okul, ilk New School olarak eğitim tarihi literatürüne geçmiştir.²³ Cecil Reddie; müessesesiyle Almanların mantığını, İngilizlerin irade kuvvetini ve pratikliğini, Fransızların zevkleri ve hayallerini birleştireceğini iddia etmiştir. Bu eğitimin verileceği yer, geniş bir arazi dahilinde olacaktır. Rousseau’nun hatta Herbart’in istediği gibi şehirlerden uzak bir yer seçilecektir. Bilgi avluda, ahırda, bahçede, tarlada, atölyede her yerde öğrenilebilir. Bu okulda kendi işini kendi görebilecek insanlar yetiştirmek söz konusudur.²⁴ *Abbotsholme*, iyi organize edilmiş bir *farm-school* [çiftlik okulu] görünümündedir. Bu okulda benimsenen temel anlayış; eğitimin toplum için olması gerektiğidir. Bu nedenle burada “okul komünü”nü destekleyen çalışmalar yapılmıştır.²⁵

Yüzyıl başında, sayıları giderek artan *Yeni Mektepler*, pek çok ülkede kurucularının adlarıyla anılmışlardır. Almanya’da Hermann Lietz tarafından kurulan *Landerziehungsheime* [Kır-Eğitim Yurtları], bu okulların önemli örneklerinden biridir. Alman Kır Eğitim Yurtlarının babası olarak kabul edilen Lietz; *Landerziehungsheime*’ da, bütün yurttaşların bedeni, ahlaki ve fikri melekelerini geliştirmeye yönelik milli bir eğitim anlayışı hedeflemiştir. “Çocuğu, şehirlerin kışla görünümündeki liselerinin boğucu çevresinden, içinde nefes alamadığı o skolastik havadan kurtarınız!” diyen Lietz, yeni eğitim anlayışının yönünü belirleyen bir plan ortaya koymuştur. Lietz’in eğitim planı; Fichte’nin ruhundan hareketle, milli ve toplumsal amaçlar hedeflemiştir.²⁶

Kır Eğitim Yurdu oluşumu, Almanya’nın çeşitli bölgelerinde art arda açılan yeni yurtlarla yaygın bir kurum haline gelmiştir. 1910 yılında Paul Geheeb²⁷,in

²² Eyüp Hamdi, “Zümre Sistemi”, *Çukurovada Memleket*, S: 1-14, Adana, 15 Mayıs 1929, s. 5.

²³ “Ferrière’nin Konferansları Yeni Mektepler: Ameli Pedagoji Laboratuarları”, *Fikirler*, çev. Mustafa Rahmi, S: 30, İzmir, 30 Teşrin-i sani 1928, s. 3-5.

²⁴ Kansu, a.g.e., s. 255.

²⁵ “Reddie of Abbotsholme”, *Observer*, 8 Nisan 1934, s. 9.

²⁶ Öymen, a.g.e., s. 73.

²⁷ **Paul Geheeb**: (1870-1961) 10.10.1870’te bir eczacının oğlu olarak Geisa (Rhön)’da doğdu. Giessen, Berlin ve Jena’da şarkiyat dallarında yüksek öğrenim (1889-1893) gördü. 1893-1894

kurmuş olduğu *Odenwaldschule*, *Yeni Mektepler'in* en iyi örneklerinden biridir. Frankfurt-Heidelberg arasında Ren ovalarında kurulmuş olan *Odenwald Okulu*, karma yapıda olup 6-12 yaş arasındaki kız ve erkek çocukları kabul etmektedir. Okulda; Goethe, Herder, Schiller, Fichte, ve von Humbolt adını taşıyan beş ayrı bina vardır. Burada bu beş önemli ismin doğum günlerinde her sene bayram yapılmaktadır. 100 öğrencisi olan okulda çocuklar, öğretmenler arasında taksim edilmiş olup tam bir aile hayatı yaşamaktadırlar.

Peter Petersen'in²⁸, *Odenwaldschule* adlı kitabında vurguladığı üzere, *Kır-Eğitim Yurtları'nın* en tipik özeliği, bir "aile" teşkil etmeleridir.²⁹ İlk günlerden itibaren her çocuğun *okul cemiyeti* için fedakârca çalışmasına özen gösterilmekte ve çocuklarda *cemiyet için yaşama* hisleri uyandırılmaktadır. Her öğrencinin burada yüklendiği bir görev vardır. Dalton Planı'nın uygulandığı okulda, dersler öğleden önce teoriye; öğleden sonra da pratiğe ayrılmıştır.³⁰

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da *Yeni Mektepler'in* sayısında artış görülmüştür. Bunların içinde adada kurulan okullar da mevcuttur. Berlin'de Tekel gölü ortasındaki adada bin beş yüz dönümlük bir arazi üzerinde kurulmuş olan *Şarfenberg Çiftlik Okulu* bunlardan biridir. Daha önce Alexander von Humbolt'un olan bu adada 15-18 yaşlarında elli kadar çocuk yaşamaktadır. Burada bütün işlerini

yıllarında Jena'da Trüpers Eğitim Yurdu'nda çalıştı. Daha sonra ek olarak felsefe, pedagoji, tabiat bilimleri ve tıp öğrenimi gördü. 1899-1900 yılları arasında Föhr'deki Nordseepedagogikum adlı eğitim kurumunda yöneticilik görevinde bulundu. 1902-1906 yılları arasında H.Lietz'in yanında Haubinda'da öğretmenlik yaptı, İngiltere'ye giderek C.Reddie'nin Abbotsholme'unda misafir öğretmen olarak bulundu. 1906'da G.Wyneken'la birlikte Wickersdorf'ta "Freie Schulgemeinde" adında bir eğitim kurumu kurdu. Birkaç yıl sonra G.Wyneken'la birlikte çalışamayacağını anlayınca 1909'da ondan ayrılarak 1910'da Bergstrasse'de "Odenwald Schule" adındaki eğitim kurumunu kurdu. 1934'te Nasyonal Sosyalist rejim tarafından memleketini terke zorlandı ve İsviçre'ye giderek Goldern'de "Ecole d'Humanité adlı okulu kurdu. P.Geheeb, 01.05.1961'de Goldern (Bern)'de öldü. Bkz. Aytaç, a.g.e., s. 85.

²⁸ **Peter Petersen:** (1884-1952) 26.07.1884'te Flensburg'ta doğdu. İlk öğrenimini bir köy ilkokulunda yaptıktan sonra Flensburg Lisesi'nde orta öğrenimini tamamladı. Leipzig, Kiel, Kopenhag ve Posen üniversitelerinde kültür tarihi, filozofi ve din bilimleri eğitimi gördü. Karl Lamprecht ve meşhur Alman filozofu Wundt'un öğrencisi oldu. 1909-1923 yılları arasında Leipzig ve Hamburg'taki çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. 1920'de Hamburg Üniversitesinde doçent oldu. 1924 yılında Jena Üniversitesi Eğitim Bilimi kürsüsü profesörlüğüne atandı. Burada üniversiteye bağlı öğretmen okuluyla W.Rein tarafından kurulan "Deneme Okulu"nun yöneticiliğini de üzerine aldı. Bu uygulama okulundan çıkardığı neticelerden 1927'de "Jena Planı" doğdu. Bu plana göre muhtelif tahsil yıllarındaki çocuklar bir grup halinde birleştirilmişlerdir. Okulda yıllık sınıflar yerine daimi gruplar vücuda getirilmiştir. P.Petersen, 21.03.1952'de Jena'da öldü. Bkz. Aytaç, a.g.e., s. 60.

²⁹ Öymen, a.g.e., s. 76.

³⁰ Stephen E. Cabot, "Almanya'da Maarif: Yeni Mekteplerde Yeni Usul", çev. Mustafa Rahmi, **Fikirler**, C: 1, S: 24, İzmir, 15 Temmuz 1928, s. 7-10 ve 11.

kendileri yapan çocuklar, ortak mutluluk için beraber çalışmayı amaç edinmişlerdir. Bu ada okulunun bir meclisiyle bir de icra komitesi bulunmakta; öğretim usulü ise Dalton Planı'na benzemektedir.³¹

Yeni Mektepler'in en orijinal örneklerinden biri; *Açık Hava Mektepleri*'dir.³² “*Sihhat her şeyin başıdır. Sihhatsiz kuvvetsiz bir eğitim, ülkeyi kurtaramaz; ancak öldürür.*” anlayışından yola çıkan bu okullarda, eğitim-öğretim açık havada yapılır.³³

Açık Hava Mektebi veya *Préventorium*, yatılı ve gündüzlü olmak üzere başlıca iki kısma ayrılmıştır. Yatılı Açık Hava Mektepleri; dağda, düz arazide, sahilde olmak üzere üç türdür. Yatılı Açık Hava Mektepleri'nin diğer bir türü de yalnız tatil zamanlarına mahsus geçici yatılı Açık Hava Mektepleri'dir. Gündüzlü Açık Hava Mektepleri'nde ders, üzeri açık avlular içinde yapılır. Büyük şehirler haricinde havadar surlar üzerinde, büyük parklarda dahi açılabilen bu okullar; şekil itibarıyla birbirlerinden farklı olmakla birlikte kuruluş amaçları bakımından aynıdırlar. Kullandıkları araçlar; sürekli temiz hava, çıplak vücutla güneş tedavisi, teneffüs idmanı ve jimnastik öğretimi, açık havada kısa ders saatleri, belirli saatlerde besleyici fakat dengeli beslenme ve günün ortasında açık havada uykudur.³⁴

20.yy'a damgasını vuran *İş Okulları* da *Yeni Mektepler*'in uzantılarından. Ünlü Alman eğitimci Kerschensteiner, çocuktan hareket kavramından yola çıkmış ve *İş Okulu* kavramını genişleterek, vatandaşlık eğitimine ulaşmıştır. Ancak *İş Okulu*'nu (Arbeitschule) ilk defa ileri süren ve uygulayan John Dewey'dir.³⁵

İş okulu anlayışında el işlerine çok önem verilmiş; el işi ve zihni faaliyetler birleştirilmiştir. Kerschensteiner, cemiyete lüzumlu ve işe yarar vatandaşlar yetiştirmek amacıyla hareket ederek, iş unsurunu okulun merkezine koymuştur. Burada öğrenciler, kendileri için gerekli olan bilgileri ve becerileri hazırca almaz, bizzat kendileri üretir ve hazırlarlar. Kerschensteiner, ilkokulda iş unsuruna ve elden

³¹ Cabot, a.g.m., s. 7-10.

³² Açık Hava Okulları'nın görüntüleri için Bkz. Ek. 15 ve 49.

³³ Muallim İsmail Hakkı, “Açık Hava Mektepleri- Mektep Senatoryumları”, **Resimli Mektep Âlemi**, Sene: 1, No: 14, İstanbul, 10 Nisan 1330, s. 228.

³⁴ Bedriye Necmettin, “Açık Hava Mektepleri”, **Terbiye**, S: 3, İstanbul, 1 Mayıs 1927, s. 220-225.

³⁵ H.R. Öymen, N.Adil Erkman, **Genel Öğretim Metotları**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s. 9.

çıkan işlere önem vermekte ve okulları birer iş ve faaliyet sahası haline getirmektedir. Çünkü ona göre kütlenin zekası öncelikle ele bağlı faaliyet sahasında işlemekte ve buradan fikri faaliyete gelmektedir:

“Biz okuldaki iş sahalarını sadece hüner ve marifet için veya vatandaşların işçilikten geri kalmaması için değil; çocukların tesviye, testere, törpü, ve burgu gibi aletleri iyi kullanması, güzel dikmesi, dokuması ve pişirmesi veya ellerindeki işleri sevmeleri için değil, Hayır! Biz bu iş sahalarını her şeyden evvel insanların eğitimi için, sosyal düzenin, devletin hedef ve nimetlerini daha derinden idrak etmemiz ve bütün mesâimizde ve hayatımızda o manevi şahsiyete şükranla ve çok yakından bağlı olmamız için ihtiyacımız vardır. Bize onlar lazımdır. Çünkü harsın temeli, kitap değil iştir. Bundan başka İş Okulu'na muhtelif zekalı çocuklar için de muhtacız. Yeni İş Okulu'na öncelikle lazım olan zengin bir el işleri mesaisidir.”³⁶

Kerschensteiner ilk aşamada manuel faaliyet üzerinde durmaktadır. O, bu görüşü ile okula John Dewey'den ve Höffding'ten akseden pragmatist pozitivist bir renk vermiştir.³⁷ Eserlerinin birçok yerinde Dewey'le aralarındaki görüş birliğinden söz eden Kerschensteiner, 1911 yılında çıkardığı *İş Okulu Kavramı*³⁸ adlı eseriyle birdenbire iş pedagoglarının başına geçmiş; bu kitapla kısa zamanda tüm Avrupa'da tanınan bir isim olmuştur. İş kavramını pedagojik bakımdan inceleyen Kerchensteiner, eserinde iş eğitiminin bir erek değil bir araç olduğunu vurgulamıştır. Pedagojinin amacının karakter eğitimi olduğuna işaret etmiş; *İş Okulları*'nın çocukları birçok lüzumsuz bilgiyi toplamaktan uzaklaştırdığını ve iş öğretiminin hem bir ders hem de bir prensip olduğunu söylemiştir.³⁹

Kerschensteiner'in, 12 Ocak 1908 yılında Zürih'te düzenlenen Pestalozzi'yi anma töreninde dile getirdiği “*Yarının Okulu İş Okulu Olacaktır!*”⁴⁰ yolundaki iddiası neredeyse gerçekleşmiş; *İş Okulu* İsviçre'de Ferrière⁴¹, Belçika'da Decroly⁴²

³⁶ Hıfzırrahman Raşid, “İş Mektebi”, *Muallimler Mecmuası*, S: 47-48, İstanbul, Kanun-ı sani- Şubat 1927, s. 1999-2000.

³⁷ Öymen, a.g.e., s. 103-104.

³⁸ Kerschensteiner'in, *İş Okulu Kavramı* adlı eseri, 1947 yılında Fuad Gündüzalp tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

³⁹ H.Fikret Kanad, *Pedagoji Tarihi*, 2.cilt, 3.basım, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1948, s. 95.

⁴⁰ Hıfzırrahman Raşid, a.g.e., s. 1999.

⁴¹ **Adolphe Ferrière:** (1879-1960) 30.08.1879'da Genf'te doğdu. Kısa süren bir doçentlik faaliyetinden sonra, Institut J.J.Rousseau'nun kurucusu olan E.Claparède, onu 1912 yılında Genf'e, birlikte çalışmaya çağırdı. A.Ferrière 1922 yılına kadar burada çalıştı. Bu enstitü 1925 yılında “Bureau International d'Education” şekline dönüştürülünce, Ferrière buranın kurucuları arasında yer aldı.

gibi pedagogların etkisiyle çevresini genişleterek 20. yy'da *Yeni Mektepler*'in en yaygın örneklerinden biri olmuştur.⁴³

Ecole Active adlı kitabında *İş Okulu*'nun idealini; tabii, şahsi, yararlı faaliyet olarak tanımlayan Ferrière, bunun esasen Montaigne'in, Locke'un ve Rousseau'nun ideali olduğunu; Pestalozzi, Fichte ve Froebel'in de bunu eğitim sistemlerinin merkezi yaptıklarına dikkat çekmiştir. Ferrière, *İş Okulu* tabirinin 1918'e kadar bilinmediğini; ancak 1920'lerden sonra yaygınlaşmaya başladığını, bu tabiri ilk kullanan kişinin ise Cenevre Üniversitesi Profesörü Pierre Bovet olduğunu söylemiştir. Her okulun aslında bir iş okulu olduğunu söyleyen Ferrière; bu tabirin, içinde çalışılan bütün okullar, özellikle meslek okulları ve çoğu zaman *Arbeitschule* [İş Okulu] ile karıştırılmış olan *Manual Training* ve *Handfertigkeitunterricht* okulları hakkında kullanılamayacağı görüşündedir. Ayrıca, *İş Okulu*'nu *pragmatist* olarak nitelendirenlerin bu tabiri suistimal ettiklerini düşünmektedir.⁴⁴

Yeni Mektepler, özellikle ABD'de *İş Okulu* formuyla geniş bir uygulama sahası bulmuştur. *Yeni Mektepler*'in ateşli savunucularından John Dewey: "*Ben, çocuğun o şeyi biliyorum demesinden çok; o şeyi veya o işi bizzat tecrübe ettim demesini tercih ederim.*"⁴⁵ sözüyle *İş Okulları*'nın en önemli unsuru olan "tecrübe" düsturuna vurgu yapmıştır. Dewey, 1897 yılında Şikago'da bir uygulama okulu açma girişiminde bulunmuştur. Okul için gerekli olan eşya ve araçları sağlamak için muhtelif yerlere müracaat eden Dewey, bütün güçlüklerle rağmen yoksulluk içinde *Laboratuar Okulu*'nu açmıştır. Daha sonra Kolombiya Üniversitesi'ne bağlı, bir özel okul statüsünde olan, *Lincoln Okulu*'nu kurarak burayı *Yeni Mektepler*'in en iyi örneklerinden biri haline getirmiştir. Okul, daha çok bir fabrika ve sanat atölyesi görünümündedir. Her birey, bir iş ile meşgul edilmiştir. Bu *Yeni Mektep*'in en büyük

1921'de New Education Fellowship'in kurucularından birisi oldu. 1931 yılına kadar bu birliğin yayın organı olan "Pour l'ère Nouvelle" adlı dergiyi yayınladı. 16.06.1960'ta Sallaz'da öldü. Bkz. Ayaç, a.g.e., s. 118.

⁴² **Ovide Decroly:** (1871-1932) 23.07.1871'de Renaix'te doğdu. Tıp öğreniminden sonra 1901 yılında çalışma arkadaşlarıyla birlikte geri zekalı çocuklar için bir araştırma merkezi kurdu. Bu çalışmalarından 1901 yılında "Institut des Anormaux" adlı kurum ortaya çıktı. Geri zekalı çocuklarla uğraşlarından, eğitim-öğretimin bireyselleştirilmesi ve ilgi merkezleri konusundaki kuramını geliştirdi. 1907'de, dünyaca tanınan "L' Ermitage" adlı okulunu kurdu. Normal zekalı çocuklar için olan bu okulda kendi reform düşüncelerini uyguladı. Decroly, 10.09.1932'de Brüksel'de öldü. Bkz. Ayaç, a.g.e., s. 113.

⁴³ Öymen-Erkman, a.g.e., s. 9.

⁴⁴ Ali Kemal, "Ameli Mektep", *Yeni Fikir*, S: 14, Konya, 15 Mart 1926, s. 4-7.

⁴⁵ Ali Kemal, "Yeni Mektep II", *Fikirler*, S: 44, İzmir, 1 Birinci teşrin 1929, s. 3.

rolü, öğrenciye *initiative-teşebbüs* ruhunu verebilmesidir. Burada: “Okul hiçbir zaman hayat için hazırlık değil; fakat daima hayattan bir kısım olmalı ve orada yapılan her işin, okutulan her konunun pratikte bir değeri ve her günkü hayatla bir ilişkisi olmalıdır.” anlayışı hakimdir.⁴⁶

Dewey’in ardından *Yeni Mektepler*, yenilikçi isimlerle Amerika’nın en küçük şehir ve köylerine kadar yayılmaya başlamıştır. C.W.Washburne, Şikago’nun kenar mahallelerinden biri olan Winnetka’da, kendi geliştirdiği bir sistem ile *Yeni Mektep* uygulamalarını gerçekleştirmiştir. Winnetka kasabası, Washburne’ün planı için pek çok yönden uygun bir saha teşkil etmiştir. Winnetka kasabasında yaşayanların çoğu, Şikago fabrikalarında çalışan gündelikçiler ve iyi maaş alan memurlardır. Bu kasabanın ahali arasında bankerlerle, fakir göçmen işçiler de vardır. Winnetkalılar; okullarını, kütüphanelerini, müzelerini, tiyatro salonlarını ve diğer eğitim kurumlarını maddi ve manevi yönden devamlı olarak desteklemişlerdir. Bu yüzden Winnetka okulları, bir dönem sadece Amerika kasabaları değil; tüm dünyada takdirle anılmıştır.⁴⁷

Winnetka okulları ABD’de bireysel öğretim sistemini, özel okullar ve pedagoji enstitülerine bağlı okullar dışında, ilk uygulayan belediye okuludur. Winnetka belediyesinin yardımıyla yaşayan bu okullara, belediye meclisinden bir ödenek de ayrılmıştır. Bu okullarda yaratıcı grup faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Washburne, Winnetka okullarını, çocuklar için cazip ve mutluluk verici birer müessese yapmak amacını gütmüştür.⁴⁸

Yeni Mektepler, 20.yy’da daha sistemli ve örgütlü bir yapıya kavuşmuştur. Ferrière’nin 1899 yılında İsviçre’de açtığı B.I.E.N “Bureau International des Ecoles Nouvelles” [Uluslararası Yeni Mektepler Bürosu] adlı kurum, bu hususta öncülük etmiştir.⁴⁹ Bu büronun kuruluş amacı; muhtelif *Yeni Mektepler* arasında ilmi yardımlaşmayı sağlamak, onlarla ilgili vesikaları tek merkezde toplamak ve geleceğin pedagojisinin bu laboratuvarlarda yapılan tecrübelerini yararlı hale getirecek

⁴⁶ Ali Kemal, “Yeni Mektep I”, *Fikirler*, S: 43, İzmir, 1 Eylül 1929, s. 5-6.

⁴⁷ Hasip A. Aytuna, *Yeni Mektep Sistemleri 5: Vinnetka Sistemi*, İnkılâb Kitabevi, 1938, s. 4-5.

⁴⁸ A.g.e., s. 35-36.

⁴⁹ Ahmet Hikmet, a.g.e., s. 106.

bir şekilde sokmaktı.⁵⁰ Ferri re, 1921’de Madam B. Ensor ve Madam E. Rotten’la birlikte Calais’te kurdukları ‘‘Uluslar arası Yeni Eğitim Birliği’’ aracılığıyla *Yeni Mektepler*  zerine yaptığı çalışmalarını sürdürmüştür.⁵¹ Bu müessesese, kuruluşundan itibaren her iki yılda bir Avrupa’nın muhtelif yerlerinde milletlerarası kongreler düzenlemiştir. Hemen hemen her ülkede bir şubesi ve bir dergisi bulunan kurumun, Mustafa Rahmi [Balaban]⁵² ve H.Baha [Pars]’nın çabalarıyla, İzmir’de de bir şubesi açılmıştır.⁵³

⁵⁰ Adolf Ferri re, *Faal Usuller ve Yeni Türkiye Mektepleri*, ev. M.Baha, Sinan Matbaası Neşriyat Evi, 1932, s. 12.

⁵¹ Ferri re, *a.g.e.*, s. 3.

⁵² **Mustafa Rahmi Balaban:** (1888-1954) Bergama’da doğdu. Rüşdiye  ğreniminden sonra müsabaka ile İstanbul Yüksek  ğretmen Okulu’na girdi. Aynı zamanda İstanbul müftüsü Fehmi Efendi’den medrese dersleri aldı. Bu okulu bitirince Adana  ğretmen Okulu’na müdür tayin edildi. Maarif Nezareti’nce Cenevre’ye  ğrenci müfettişliği ile birlikte pedagoji tahsiline gönderildi. J.J.Rousseau Enstitüsü’nden mezun oldu. Prof. Clapar de’in yanında asistanlık yaptığı gibi Prof. Edouard Montet’in İslam felsefesi derslerine devam etti. Dönüşünde Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Heyeti  yeliğine, sonra Maarif Vekili İsmail Safa tarafından başkanlığına getirildi. Maarif Vekili Vasıf ınar zamanında İzmir Kız  ğretmen Okulu müdürlüğüne geçti. Ondan sonra İzmir Eğitim Enstitüsü müdürlüğünde ve en son İzmir Atatürk Lisesi felsefe  ğretmenliğinde bulundu ve oradan emekliye ayrıldı. Bkz. H.Z.  lken, *Türkiyede ağdaş Düşünce Tarihi*, C:II, İstanbul, Ahmet Sait Matbaası, 1966, s. 688-689.

⁵³ Kanad, *a.g.e.*, s. 201.

BÖLÜM I: “YENİ MEKTEP” HAREKETİNİN GELİŞİMİ

1.1 “Yeni Mektepler”in Menşei ve Esin Kaynakları

Ferrière’ye göre *Yeni Mektepler*’in ilk müjdecisi Rousseau ve Pestalozzi’dir.⁵⁴ Rousseau’dan sonra onun izinden giden Filantroplar, Tolstoy ve Froebel’in de etkisiyle eğitim anlayışında önemli gelişmeler meydana gelmiş; bu gelişmeler bütünüyle çocuğun ilgi ve faaliyetlerini esas alan yepyeni bir okul modeline zemin hazırlamıştır.

1.1.1 Jean Jacques Rousseau (1712-1778)

J.J. Rousseau, 1712 yılında Cenevre’de doğdu. Çocukluğu, kötü şartlar içinde geçti. Madam Varens’in himayesinde otuz yaşlarına kadar az çok huzurlu bir yaşam sürdükten sonra Paris’e gitti. Opera besteledi, manzum tiyatro eseri yazdı. İlk fikri mücadelesi dağınık oldu. Otuz sekiz yaşında yayınladığı *Discours*’la [Söylev] birdenbire dikkatleri çekti. Bu kitap, Dijon Akademisi’nin bir sorgusuna cevaptı. 1754 yılında *Discours Sur l’Inégalité*’yi yazdı. Dört sene sonra *D’Alembert’e Mektuplar*’ı yazdı. 1761’de yayınladığı *Nouvelle Heloise veya Julie* adlı mektuplaşma şeklindeki romanda, fikirlerini daha yeni sahalara doğru götürdü. Fakat o, tam şeklini *Emile* ve *Toplum Sözleşmesi* adlı eserlerinde buldu. *Toplum Sözleşmesi*’nde bir nevi uzlaşma ile tekrar topluma dönen ve toplumun akli nizamını kabul eden Rousseau, 1772’de yayınladığı *Münzevi Bir Seyyahın Hayalleri* adlı kitabında doğrudan doğruya duygu dünyasına girdi. Akla isyan ederek, toplum

⁵⁴ Kanad, a.g.e., s. 202.

hayatında kimi zaman fertçi; kimi zaman da doğada, komünist olarak görünmeyi tercih etti.⁵⁵

Rousseau'nun eğitim görüşleri, kendisinden öncekilere tamamen zıt biçimde, yepyeni bir havayı solumaktadır. Ondan önceki dönemlerde çocuk, yetişkinlerin bir oran içinde küçültülmüş bir minyatürü olarak görülmüştür.⁵⁶ 18. asra kadar "çocuk" kavramı, eğitimciler tarafından tam olarak anlaşılamazken, Claparède'in⁵⁷ ifadesiyle; Rousseau öncelikle çocukluğu keşfetmiştir.⁵⁸ O, çocukların, yetişkinlerin küçültülmüş bir şekli olmadıklarını, onların kendine özgü orijinal birer varlık oldukları fikrini öne sürmüştü; pedagojide adeta bir *Copernicus* devrimi yaratmıştır.⁵⁹ Bireysel öğretim ilkesini savunan Rousseau'ya göre; bir çocuk için iyi olan diğeri için uygun olmayabilir. Bunun için eğitim sahasında yapılacak her iş, bireyin kişisel özellikleri dikkate alınarak belirlenmelidir.⁶⁰

Yeni Mektepler, çocuğun kişisel faaliyetleri ve ilgileri üzerine temellendirilmiştir. Rousseau, öğretimin "alaka" ve "faaliyet" düsturlarına dayandırılmasını çok daha önce dile getirmiştir. Ona göre öğrenci her şeyi deneyim ile öğrenmelidir.⁶¹ 1762 yılında yayınladığı *Emile ou De l'education*⁶² [Emil yahut Eğitime Dair] adlı eserinde, eğitim sorunlarını masaya yatırmış ve eğitime dair meseleleri kendine has bir anlayışla ortaya koymuştur.

Nafî Atuf'a göre bu kitap, parlamentonun Cizvitleri Fransa'dan kovmaya karar verdiği bir zamanda yayınlanmıştı. Fakat Rousseau, kitabını yazarken Cizvitleri düşünmüş değildi. O, o zaman yaşayan insanları düşünmediği gibi ilköğretimi, okulları da dikkate almıyordu. Eserini, gelecekteki insanlık için yazıyordu.⁶³

⁵⁵ Hilmi Ziya Ülken, *İçtimaiî Doktrinler Tarihi*, İstanbul, Yenidevir Basımevi, 1941, s. 105-106.

⁵⁶ Burhaneddin Canatan, *Eğitim Psikolojisi*, Konya, 1967, s. 31.

⁵⁷ Cenevre Üniversitesi'nde psikoloji profesörü olarak görev yapmış olan Claparède, aynı zamanda J.J.Rousseau Enstitüsü'nün de kurucularındandır.

⁵⁸ Eyüp Hamdi, "Pedoloji", *Duygu ve Düşünce*, S: 3, Sivas, 1 Mart 1927, s. 11.

⁵⁹ Canatan, *a.g.e.*, s. 31.

⁶⁰ Mustafa Rahmi, "Faal Mektep ve Ruso", *Fikirler*, S: 46, İzmir, 1 Birinci kanun 1929, s. 5.

⁶¹ J.J.Rousseau, *Emil Yahut Terbiyeye Dair*, çev. H.Z.Ülken, A.R.Ülgener, S.Güzey, İstanbul, 1943, s. 105.

⁶² Bu eser, Ziya Paşa tarafından tercüme edilerek dilimize kazandırılmıştır. Ziya Paşa'nın tercümesinin bazı kısımları 15 Rebülâhir 1298 tarihli *Mecmua-i Ebûziyya*'nın 15. Sayısında yayınlanmıştır. Bkz. İhsan, "Ziya Paşa'nın Emil Tercümesi", *Muallimler Mecmuası*, Sene: 1, S: 5, İstanbul, 12 Kanun-ı sani 1923, s. 130-132.

⁶³ Kansu, *a.g.e.*, s. 103.

Emile, beş kitaptan oluşmaktadır. Birinci kitap; “Doğuştan İlk Çocukluk Çağının Sonuna Kadar”, İkinci Kitap; “Çocukluğun İkinci Devresi: Konuşan Çocuk”, Üçüncü Kitap; İlk Gençlik Çağı”, Dördüncü Kitap; Büluğ: İnsanın Hakiki Yapısı Bu Çağda Başlar”, Beşinci Kitap; “Genç Adam: Hayata Giriş” başlıklarını taşımaktadır.⁶⁴

İlk iki kitap *Emile* adlı karakterin 12 yaşına kadar geçen hayatını konu alır. Üçüncü kitap, çocuğun 12 yaşından 15 yaşına kadar geçen dönemi içerir. Bu dönem, fikri eğitim dönemidir. Dördüncü kitapta Rousseau, 15 yaşından 20 yaşına kadar gencin ahlak eğitimini inceler. Beşinci kitapta *Emile*'e eş olarak yetiştirmek istediği Sophie'nin eğitiminden ve dolayısıyla kadın eğitiminden söz eder.

Rousseau'ya göre toplumun vücuda getirdiği bütün kurumlar ve adetler sunidir; bu yüzden o, *Emile*'i doğa okulunda eğitir.⁶⁵ Doğa, en iyi okuldur. Kırlar, şehirleri yeniler. Birkaç nesil zarfında ırklar mahvolur veya bozulurlar; onları yenileştirmek gerekir ki bu yenileşmeyi yapan kırlardır. Çocukları yenileşmeye, kalabalık yerlerin sağlıksız havasıyla kaybettikleri canlılığı tekrar almaları için kırlara göndermek lazımdır.⁶⁶ Rousseau'ya göre her şey insanların ellerinde bozulur. İnsanın kalbinde yaratılıştan gelen bir kötülük yoktur. Çocukları ve insanları bozan toplumdur. Onları, toplumun zararlı ve tehlikeli adetlerinden korumak lazımdır.⁶⁷

Emile adlı eserden alınmış olan şu pasajlar, Rousseau'nun öğretilerinin bir özeti gibidir:

“Fânilerin ekserisi tabiatın kendilerini kısa bir zaman için yarattığından şikayet ediyorlar! Düşünmüyorlar ki bu zamanın çocuğunu yine kendimiz yok ediyoruz; eğer ömrümüzü iyi kullanabilsek hayatımız epeyce uzardı; halbuki biz ömrümüzü çarçabuk tüketiyor ve halimizden şikayet ediyoruz.”⁶⁸

⁶⁴ Rousseau, a.g.e.

⁶⁵ Kansu, a.g.e., s. 104-105.

⁶⁶ Rousseau, a.g.e., s. 32.

⁶⁷ A.g.e., s. 106.

⁶⁸ A.g.e., s. 59.

“Tabiat istiyor ki çocuklar, adam olmazdan evvel çocuk olsunlar. Biz onları zorla öldürmeye çalışırsak, zamanından önce ham meyveleri koparmaya benzer. Çocuğa bir hakikati öğretmek hüner değildir. Asıl hüner, bir hakikati keşfetmeyi öğretebilmektir... Emile’in bilgisi azdır. Fakat bildikleri kendi öz malıdır. Bildiğini yarım bilmez, tam bilir. O bilir ki bilmediği şeyler çoktur ve bir gün bunları öğrenebilir.”⁶⁹

“Atölyede: Hiç olmazsa haftada bir gün ve kötü havanın kıra çıkmamıza engel olduğu her gün ben ve Emile, bir ustanın yanına çalışmaya gideriz.”⁷⁰

Rousseau’nun *Emile*’i, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de pek çok eğitimciyi etkilemiştir. İhsan Sungu, *Emile*’den önce yayınlanan eğitime dair eserlerden hiçbirinin, maarif sahasında onun kadar büyük bir inkılap vücuda getirmediyini; Basedov, Pestalozzi, Herbert, Spencer, Dewey gibi büyük eğitimcilerin, muazzam eserlerini *Emile*’e borçlu olduklarını ifade etmiştir.⁷¹

Amerikalı eğitimci John Dewey, Rousseau’ya olan hayranlığını *Yarının Okulları* adlı eserinin girişinde şöyle ifade etmektedir: “*Emile* yazarının, bu yeni eğitim peygamberinin doğrudan doğruya yahut dolayısıyla etkisi altında kalmış olan Amerika okullarından bazılarını tanıttığım kitabın mükemmel bir tercümesinin, Fransızca olarak Rousseau’nun dilinde yayınlandığını görmek benim için gerçek bir zevktir.”⁷²

Hıfzırrahman Râşid Öymen⁷³: “Rousseau, zamanının hatta zamanımızın eğitim anlayışını taşıyan *Emile*’i ile bize ilk defa haber verdi ki çocuğun başlı

⁶⁹ Mustafa Rahmi, “Faal Mektep ve Ruso”, *Fikirler*, S: 46, İzmir, 1 Birinci kanun 1929, s. 3-4.

⁷⁰ Rousseau, *a.g.e.*, s. 486.

⁷¹ İhsan, “Ziya Paşa’nın Emil Tercümesi”, *Muallimler Mecmuası*, Sene: 1, S: 5, İstanbul, 12 Kanun-ı sani 1923, s. 131.

⁷² John Dewey, *Yarının Mektepleri*, çev. Sadrettin Celal Antel, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1938, s. 15.

⁷³ **Hıfzırrahman Raşid Öymen:** (1899-1979) 1899 yılında Trabzon’da doğmuştur. Yükseköğrenimini Almanya’da tamamladıktan sonra, 1919 yılında Türkiye’ye dönmüş; sırasıyla Kastamonu, Trabzon, Samsun ve Ankara’da öğretmenlik ve idarecilik görevlerinde bulunmuştur. Öğretmenlik yaptığı dönemde Yeni Mektep, Ülkü-Halkevleri Mecmuası, Yeni Kültür, Okul ve Öğretmen gibi dergilerde yazılar yazmıştır. 1943’te Bolu milletvekili olarak meclise girmiş; 1950’de milletvekilliği sona ererek siyasi yaşamdan çekilmiştir. Öymen, öğretmenlik hayatına ikinci defa Ankara Üniversitesi’nde başlamıştır. 1955’te yayın hayatına başlayan Eğitim Hareketleri Dergisi’ni kesintisiz 25 yıl çıkarmıştır. 1978 yılında Türk Eğitim Derneği’nden “Eğitim Hizmet Ödülü”nü almıştır. Yirminin üstünde kitap, yüzlerce makale yazmış, çeviriler yapmış olan Öymen, 7 Mayıs 1979 yılında geçirdiği bir kalp krizi sonucunda ölmüştür. Bkz. Ekrem Bahşi, “Eğitim ve Siyaset Alanındaki

başına bir dünyası ve bu dünyada ayrı bir hayatı vardır. Yeni eğitimin en önemli ve ayırıcı niteliği hiç şüphesiz buradan başlıyor."⁷⁴ sözleriyle Rousseau'nun yeni eğitimin öncülerinden olduğunu vurgulamıştır.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, ilk okuduğu yabancı kitabın *Emile* olduğunu ve bu eserden çok etkilendiğini dile getirmiştir.⁷⁵

Halide Edip Adivar, eğitim-öğretim alanına girmeden önce eğitim bilimlerine dair en fazla incelediği eserler arasında Platon'un *Cumhuriyet*'i ile Rousseau'nun *Emile*'ini göstermektedir.⁷⁶

Sabri Esat Siyavuşgil bugünün pedagojisinin, Rousseau'nun: "*İşe Öğrencinizi Tanımakla Başlayınız.*" sözünden doğduğunu söylemiştir.⁷⁷

Sonuç olarak Rousseau, bulunduğu dönem içinde "marjinal" sayılabilecek eğitim anlayışıyla, yaklaşık bir asır sonra vücuda getirilen "orijinal" nitelikteki *Yeni Mektepler*'e zemin hazırlamıştır. Dikkatle incelendiğinde, yeni eğitim anlayışının pedagojik akidelerinin temelinde *Emile*'in izlerini görmek mümkündür.

1.1.2 Filantroplar

Rousseau'dan sonra onun izinden giden filantroplar; Alman Basedov, Salzman ve Rochow, eğitim-öğretim sahasında önemli reformlar gerçekleştirmişlerdir. Onlar, Almanya'daki okul anlayışına şiddetle karşı çıkmış ve modern tarzda okullar kurmuşlardır.⁷⁸

Filantroplardan Basedow (1723-1790), Leipzig'te teoloji okumaya gitmiş; daha sonra pedagojiyle ilgilenmiştir. Bir süre öğretmenlik yapan Basedow, 1771 yılında Dessau'da *Filantropion* kurumunu açmıştır. Basedow, burada Rousseau'nun

Çalışmalarıyla Hıfzırrahman Raşit ÖYMEN", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2005.

⁷⁴ Hıfzırrahman Raşid, "Yeni Programlarda Toplu Tedris'e Dair", **Muallimler Mecmuası**, S: 49-50, İstanbul, Mart-Nisan 1927, s. 2085.

⁷⁵ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, **İçtimâî Mektep Prensipleri**, İstanbul, 1935, s. 4.

⁷⁶ Halide Edip, **Talim ve Terbiye**, İstanbul, Tanin Matbaası, 1327, s. 3.

⁷⁷ Sabri Esat Siyavuşgil, **Psikoloji ve Terbiye Bahisleri**, İstanbul, Burhaneddin Matbaası, 1940 s. 96.

⁷⁸ Kansu, a.g.e., s. 118.

öğretilerini uygulamış; pratik eğitime, el işleri, müzik ve beden eğitimine büyük yer vermiştir. Dessau Okulu'nda disiplin son derece yumuşaktır. Basedow öldükten sonra, kurduğu okul uzun ömürlü olmamış, fakat onun bu girişimini takip edenler olmuştur.⁷⁹

Salzmann (1744-1811), Rousseau ve Basedow'un eserlerinden çok etkilenmiş; Turink ormanı yakınlarında, kırlık bir alanda *Şnepfental Okulu*'nu kurmuştur. Bu okulda beden eğitimi, el işleri, eğitim gezileri, bahçe işleri ve hayvan bakımına büyük önem verilmiştir. Okul, büyük rağbet görmüş ve uzun yıllar faaliyetini sürdürmüştür.⁸⁰

Rochow (1734-1805) diğer filantroplardan farklı olarak, seçkin ailelerin çocuklarının eğitimiyle ilgilenmek yerine, fakir çocuklar için okullar açmıştır. Köylülerin eğitimi için büyük çaba harcamış; *Okul Kitabı* adlı eserinde hükümetten acilen bir okul reformu yapmasını talep etmiştir. Parasız eğitim, nitelikli öğretmenler, sağlık koşullarına uygun okul binaları ve makul öğretim yöntemleri isteyen Rochow, Pestalozzi'nin müjdecisi olmuştur.⁸¹

Filantropların çalışmaları skolastik eğitim bilimlerine kesin bir darbe indirmiştir. Onlar, eğitim-öğretimin amaçlarını, yöntemlerini ve araçlarını Rousseau ile açılan yeni çığırda tayine çaba göstermiş; ayrıca gerçek bir milli eğitimin temellerini kurmuşlardır.⁸²

1.1.3 Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827)

Rousseau'nun ardından, İsviçreli eğitimci Johann Heinrich Pestalozzi, *Yeni Mektep* hareketine esin kaynağı olmuştur.⁸³ Pestalozzi'nin eğitim felsefesi ve kurumları yenilik taraftarı pek çok aydını etkilemiştir. 1802 yılında Alman filozof Fichte, Alman milletinin yenileşmesini Pestalozzi müessesesinden beklediğini

⁷⁹ Kansu, a.g.e., s. 118-120.

⁸⁰ A.g.e., s. 121-124.

⁸¹ A.g.e., s. 124-126.

⁸² A.g.e., s. 126.

⁸³ A.g.e., s. 157.

söylemiştir.⁸⁴ Kerschensteiner ise, ilkokulların kurtuluşunu Kant'ta ya da Goethe'de değil; Pestalozzi'de görmektedir.⁸⁵

Pestalozzi, hukuk ve ilahiyat öğrenimi gördükten sonra, İsviçre eğitim sisteminde devrim yapmayı tasarlamış, bu sebeple 22 yaşındayken hukuk mesleğinden vazgeçmiştir.⁸⁶ O, Rousseau'nun: "*Esaret diyarlarında insanlar sanatkar; hürriyet diyarlarında çiftçi olmalıdır.*" sözünden ilham alarak bir dönem çiftçiliğe heves etmiştir.⁸⁷ Ödünç parayla bir çiftlik satın alarak ziraate başlamış; ancak bir süre sonra ziraatte istediği verimi elde edemeyince bu işi bırakmak zorunda kalmıştır.⁸⁸

Rousseau'nun eğitim anlayışından oldukça etkilenen Pestalozzi, *Kuşu Şarkısı* adlı eserinde bunu şöyle dile getirmiştir: "*Rousseau'nun kitabında gayevi bir şekilde gösterilmiş ve canlandırılmış olan hürriyet esasları, halka faydalı olmak için geniş bir faaliyet sahası aramak arzularını benim kalbimde kuvvetlendirdi.*"⁸⁹

Pestalozzi, 1781 yılında *Leonard ve Gertrude* adlı eserinin 1.cildini yayınladı. Bu eser, yalnız İsviçre'de değil; Almanya'nın her tarafında büyük bir rağbet gördü. Onun şöhret kazanmasını sağladı.⁹⁰ Bir tür halk romanı olan bu kitapta Gertrude, Pestalozzi'nin çocuk eğitimindeki fikirlerini yansıtıyordu.

İsviçre ihtilali, Pestalozzi'ye görüşlerini ortaya koymak için gerekli ortamı sağladı. Fransız İnkılabı, İsviçre'de de sarsıntı yaratmış, 1798'de Fransız orduları İsviçre'nin birkaç bölgesine girip savaşmışlardı. Bunun sonucunda birçok çocuk yetim kalınca, Pestalozzi gibi halkçı eğilimli olan yeni İsviçre hükümetinin eğitim bakanı, ona Stans'daki bir yetimler evinin idaresini verdi.⁹¹ Stans Okulu'nda derslere başlayan Pestalozzi, el işleri ve resim derslerine ağırlık verdiği bu okulda düzeni

⁸⁴ Kansu, a.g.e., s. 176.

⁸⁵ G.Kerschensteiner, *Mürebbinin Ruh ve Muallim Yetiştirme Meselesi [Die Seele des Erziehers und Das Problem der Lehrerbildung]*, çev. İsmail Hakkı, Ankara, Ankara Muallimler Birliği Neşriyatı, No: 1, 1931, s. 140.

⁸⁶ Ali Kami Akyüz, "Pestalozzi ve Yusuf Ziya Paşa", *Gündüz*, C: 1, S: 1, 15 Nisan 1936, s. 3.

⁸⁷ Ali Rıza, "Pestalozzi", *Fikirler*, S: 39, İzmir, 15 Mayıs 1929, s. 5.

⁸⁸ Satı Bey, "Meslek Aşkı ve Fedakarlık", *TİM*, Sene: 1, S: 5, İstanbul, 1326, s. 137.

⁸⁹ Nafi Atuf, *Fenn-i Terbiye Tarihi*, 2.tab, İstanbul, İktisad Matbaası, 1928, s. 168.

⁹⁰ Satı Bey, a.g.e., s. 138.

⁹¹ Ali Haydar "Pestalozzi", *Terbiye*, S: 3, İstanbul, 1 Mayıs 1927, s. 206.

sağlamak için “rythme”⁹² yöntemine başvurdu; ahlak, vicdan, kardeşlik hislerinin güçlendirilmesine çaba harcadı. Arkadaşı Kürsi, 1839’da Cais’te öğretmen okulu öğrencilerine verdiği bir nutkun sonunda Pestalozzi için: “*Avrupa okul arabasını gittiği istikamet aksine, yeni rayların üzerine koyan o; uçsuz bucaksız yüksekliklere sahipti ki bunu ona bir tahsil kursu veremezdi. O, insan ruhunu ve kanunlarını, onun gelişimini ve eğitimini, onu canlandırmak ve asilleştirmek için kullanılacak araçları biliyordu ve insanlığın evrim yolunu bin bir hadise ve tecrübeye görüyordu.*” demişti.⁹³

Pestalozzi’nin hayatı, 1801’den 1825’e kadar enstitü şefliklerinde, mücadele ve tartışmalar içinde geçti. Kirayla tuttuğu bir evin tüm masraflarını üstlenerek, burayı kimsesiz çocuklar için karma bir okul haline getirdi. 1805 yılında İverdon’da vücuda getirdiği öğretmen okulu, Avrupa’nın her tarafından gelen seyyahların, öğretmenlerin, öğrencilerin ziyaretgahı haline gelmişti.⁹⁴ Ancak 1825 yılında mali sıkıntılar ve rakiplerinin entrikaları yüzünden, şefliğini yaptığı İverdon Enstitüsü’nü ve kurduğu okulu kapatmak zorunda kaldı.⁹⁵

1.1.4 Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910)

19. asrın başlarında ünlü Rus edebiyatçısı Tolstoy, eğitime dair öne sürdüğü “orijinal” fikirlerle dikkatleri çekmiştir. Tolstoy’un eğitim anlayışında en önemli unsur; mutlak hürriyetti. Ona göre, yeni denilen pedagojinin usulleri fikri yetenekleri geliştirmeyerek bozuyor ve insanları ahmaklaştırıyordu. Onun hayal ettiği okulun en önemli amacı karakter eğitimiydi.⁹⁶

Tolstoy, 1849 yılında Rusya’nın Tula bölgesinde kendi arazisi içindeki *Yasnaia Poliana* köyünde bir okul açarak eğitime dair öne sürdüğü görüşleri uygulama fırsatı bulmuştur. Bu okulda okuma-yazma, dilbilgisi, İncil tarihi, resim yapma, şarkı söyleme, matematik, doğa bilimleri konusunda konuşma, beden eğitimi,

⁹² Batı Avrupalı bilim adamı Jaques Dalcroz, “ahenk”i eğitimin menşei olarak kabul etmiştir. Ona göre “ahenk”, eğitimin merkez noktasını oluşturmaktadır. *Yeni Mektep* anlayışı, çocuğun hayatta geçireceği tecrübelerin ahenkli bir şekilde inşası sonucu, bireyleri gelişime sevk etme esasına dayanmaktadır. Bkz. Ali Kemal, “Yeni Mektep”, *Fikirler*, S: 44, İzmir, 1 Birinci Teşrin 1929, s. 3.

⁹³ G.Kerschensteiner, *a.g.e.*, s. 29.

⁹⁴ Kansu, *a.g.e.*, s. 179.

⁹⁵ Ali Kami Akyüz, “Pestalozzi ve Yusuf Ziya Paşa”, *Gündüz*, C: 1, S: 1, 15 Nisan 1936, s. 4.

⁹⁶ Kansu, *a.g.e.*, s. 252-253.

marangozluk, arazi ölçme vs. gibi dersler okutuluyordu. Okulun kitaplığı, doğa müzesi, işliğı ve beden eğitimi salonu vardı.⁹⁷ Burada her çocuk istediğı yerde istediğı şekilde oturabilir, istediğı dersi seçebilirdi. Ancak Tolstoy'un okulu uzun ömürlü olmadı. Öğrencilerin büyük çoğunluğu hiçbir şey yapmadıkları için anne-babalar birer birer çocuklarını almaya başladılar ve bir süre sonra okul kapandı.⁹⁸

1.1.5 Friedrich Froebel (1782-1852)

Pestalozzi'nin izinden giden Alman eğitimci Froebel, 19.asrın önde gelen pedagoglarından⁹⁹ Almanya'nın ormanlık bir bölgesinde memur olarak görev yaptığı sıralarda doğa bilimlerine ve botaniğe merak salmıştır. Ondaki doğa sevgisi, ilerleyen zamanlarda eğitim anlayışına da yansımıştır.

Pestalozzi'nin İverdon'da kurduğu öğretmen okulunda iki yıl görev yapmış olan Froebel'in bu okulda geçirdiğı yıllar, kendisi için önemli bir dönem noktası olmuştur. Froebel, ilk olarak Griesheim'da; daha sonra Keilhau'da oldukça mütevazı olan okullarını açmıştır. Bu okulların temeli, Pestalozzi'nin eğitim ilkeleri üzerine kurulmuştur. Fikri, bedeni ve ahlaki eğitimin birbirine paralel şekilde verildiğı Keilhau'daki okul, maddi güçlükler yüzünden, ancak 1826 yılına kadar ayakta kalabilmiştir.¹⁰⁰

Froebel'in, eğitime dair en önemli eseri; *Education de l'homme* [İnsan Eğitimi]'dur.¹⁰¹ Ancak onu ölümsüzleştiren, kuruculuğunu üstlendiğı *Kindergarten* adlı oluşumdur. Önceleri eşinin yardımıyla, komşu çocuklarını her gün bir iki saat evinde toplayarak kendi yöntemiyle onları eğitmekle meşgul olan Froebel, bu şekilde faaliyete başlayan okuluna 28 Haziran 1840 yılında *Kindergarten* [Çocuk Bahçesi] adını vermiştir. Bu okulda çocukların bitki, kendisinin de bahçıvan olacağını söylemiştir.¹⁰²

⁹⁷ Veysel Sönmez, **Eğitim Felsefesi**, 6.baskı, Ankara, 2002, s. 139.

⁹⁸ Kansu, **a.g.e.**, s. 254.

⁹⁹ **A.g.e.**, s. 177.

¹⁰⁰ **A.g.e.**, s. 180-182.

¹⁰¹ **A.g.e.**, s. 183.

¹⁰² **A.g.e.**, s. 185-186.

Aşağıdaki parça, doğada esrarengiz timsaller aramayı seven Froebel'in, "mistik" ve "sembolik" zihniyetinin çok açık bir göstergesidir:

"Pek küçüktüm. Bir gün babamın bahçesinde, muşmula çitlerinin arasında dolaşırken, orada muhterizâne [çekinerek] saklanmış, ortasında altın renginde beş nokta bulunan beş küçük yaprağı hâvî, pembe ve zarif bir çiçekçik keşfetmiştim. Ondan bin defa daha güzel çiçeklerin zi-hayat [canlı] şa'saaları arasında, nazarları hiç celbetmeyerek sade ve mütevâzî bir tarzda bir köşeye çekilmiş olan bu sevimli çiçekçik, benim nazar-ı dikkatimi celbeyledi. [çaktı]. Parlak tüveycini [çiçek tacını], vâlihâne [şaşkınca] temâşa ederek, onu altın yıldızlar arasında nâmütenâhiye [sonsuz] nüfûz eden bir vedîa-i sanat gibi gördüm. Her sene onun mevsim-i tezehhürü [çiçeklenme mevsimi] hulûl edince [gelip çatinca] yanına koşar, ona saatlerce hasr-ı enzâr eylerdim. [bakışlarımı dikerdim] Ekseriya bana bir söyleyeceği varmış gibi duran bu sevimli çiçekçiğin lisanından anlamaz; fakat her şeye rağmen bir gün gelip de onun esrarını okuyabileceğime kanaatle, yorulmayarak gözlerimi ona rezk eder [diker] dururdum... Ey müşfik valide! Sen de hemen aynı aşk ve lezzetle, hemen aynı meyil ve ihtisas ile yavruna, onun sevimli şükûfe-i cemâline hasr-ı nazar ediyor; onun mânâlı çehresini, parlak nazarlarını öyle bir perestîş-i rûhani [ruhani tapınma] ile temâşa eyliyorsun. Sen de benim gibi, yavrunun ruhunu ta'mîke [derinlemesine incelemeye] çalışıyor, o ruhun i'mâk-ı hafâsında [gizli derinliklerinde] semanın saf ve berrak maviliklerini görmek istiyorsun. Meclûbiyetlerimizin [tutkunluklarımızın] bu müşâbeheti [benzerliği] hasebiyledir ki; seni anladığımı ve senin de bana âşina çıktığını zannediyorum. Zaten biz, birbirimizin âşina-yi kadîmi [eski dostu] değil miyiz, ey mâder-i müşfik?"¹⁰³

Froebel, çocukların tıpkı çiçekler gibi ayrı ayrı özene ve bakıma ihtiyaçları bulunduğunu vurgulamıştır. Temellerini attığı *Kindergarten* oluşumu, 20.yy'da İtalyan eğitimci Maria Montessori¹⁰⁴ tarafından geliştirilerek tüm dünyaya yayılmıştır.

¹⁰³ Froebel, "Çiçekçiğim", *Terbiye*, çev. Necmi, No: 2, İstanbul, 12 Eylül 1334, s. 66-67.

¹⁰⁴ **Maria Montessori**: (1870-1952) 31.08.1870'te İtalya'da doğdu. İtalya'da tıp öğrenimi yapmasına izin verilen ilk kadındır. Roma'da tıp öğrenimi gördükten sonra geri zekalı çocuklar üzerine çalışmalar yaptı. Daha sonra Roma'nın yoksul bir mahallesinde okul öncesi eğitim çağındaki çocuklar için bir "Çocuklar Evi" (Casa dei Bambini) kurdu. Burada kendi yöntemini geliştirdi. Çeşitli ülkelere seyahatler yaptı ve kendi eğitim teorisi ve pratiğinin yayılmasına çaba harcadı. Çocuk evleri, okullar ve eğitimcileri yetiştirme kurumları açtı. 2. Dünya Savaşı sırasında Hindistan'da yaşadı. Hindistan'dan döndükten sonra 06.05.1952'de Noordwijk (Hollanda)'te öldü. Bkz. Aytaç, a.g.e., s. 49-50.

1.2 “Yeni Mektep” Prensipleri

Yeni Mektepler'in temel prensiplerini, J.J.Rousseau Enstitüsü¹⁰⁵ profesörlerinden Adolf Ferrière, otuz madde ile ortaya koymuştur. *Yeni Mektepler*'in otuz prensibi özetle şunlardır: 1- Yeni Mektep bir uygulamalı bilimler eğitim laboratuvarıdır. 2- Yatılıdır. 3- Açık havada, kırlarda tesis edilmiştir. 4- Yeni Mektep, öğrencilerini on, on beş kişilik gruplar halinde bir diğerinden ayrılmış evlerde toplar. 5- Karma eğitim yapar. 6- Yeni Mektep'te öğrenci her gün en az bir buçuk saat el işleriyle meşgul olur. 7- El işleri arasında marangozluk birinci sırada yer alır. 8- Zorunlu çalışma yanında serbest çalışmaya da yer ayrılmıştır. 9- Beden eğitimi, doğal jimnastik denen usule göre yapılır. 10- Yürüyüşler, bisikletle geziler, çadırla kamp kurmak, çocukların kendi yemeklerini bizzat hazırlamaları işleri Yeni Mektep'te mühim bir rol oynar. 11- Yeni Mektep'te eğitim ansiklopedik bilgiyle değil; çocuğun doğuştan sahip olduğu tüm zihni yetenekleri, hayat ve kitaplarla ortaya çıkarmak suretiyle verilir. 12- Burada çocuk, kendi kendine uzmanlaşacaktır. 13- Öğretim daima vakalar ve tecrübeler üzerine kurulmuştur. 14- Öğretim, çocuğun şahsi faaliyetlerine dayanır. 15- Yeni Mektep'te öğretim aynı zamanda çocuğun içinden gelen ilgilere dayanır. 16- Bireysel çalışma, öğrencinin olaylar üzerinde kitaplarda, gazetelerde araştırma yapmasından ve buldukları vesikaları bilimsel yöntemle tasnif etmesinden ibarettir. 17- Ortak çalışma, bireysel vesikaları birlikte düzenlemek ya da ortaklaşa bir araya getirmekten ibarettir. 18- Yeni Mektepler'de asıl öğretim genellikle sabahdan öğlene kadardır. Öğleden sonraki öğretim muhtelif yaşlara göre devam eder. 19- Yeni Mektep'in günlük programında yer alan bilim dalları çok çeşitlilik göstermez. Asıl çeşitlilik; mevzuların çokluğu ile değil; onları açıklama tarzları ve konu etrafındaki muhtelif faaliyetlerle sağlanır. 20- Aylık ve üç aylık öğretimde de bilim şubelerinin çeşitliliği azdır. 21- Zihni eğitim gibi ahlaki eğitim de içeriden dışarıya etki şeklinde sağlanır. 22- Bazı Yeni Mektepler'de öğrencilerden sorumlu, öğrenciler arasından seçilen, bir başkan mevcuttur. 23- Çeşitli sosyal görevlerin öğrenciye dağılımı, gerçek bir dayanışma ve yardımlaşma ortamının kurulmasına hizmet eder. 24-

¹⁰⁵ İsviçre'nin Cenevre şehrinde bulunan J.J.Rousseau Enstitüsü (Ecole des Sciences de l'Education), 1912 yılında kurulmuştur. Kurucularından biri Edward Claparède'tir. Pierre Bovet, bir dönem kurumun müdürlüğünü yapmıştır. Bu okulun kurulmasındaki amaç; yeni anlayışlara nazaran eğitim uzmanları yetiştirmek, eğitim sorunları etrafındaki eski zihniyetleri değiştirmek ve mevcut müesseselerin bu husustaki yetersizliklerini telafi etmektir. Okula bağlı bir de Küçükler Evi (Maison des Petits) bulunmaktadır. Bkz. İbrahim Alâeddin, “Jan Jack Ruso Terbiye Müessesesi”, *Tedrisat*, C:10, No: 1-50, İstanbul, Teşrin-i sani 1919, s. 423-428.

Ödüller ve olumlu yaptırımlar, çocukların icat yeteneklerini arttırmaktan ibarettir. 25- Cezalar ve olumsuz yaptırımlar, belirli tedbirlerle üretkenliğe yöneltecek mahiyettedir. 26- Gıpta hisleri, çocuğun çalışmasını başkalarıyla ölçerek değil; kendi geçmişiyle kıyaslayarak harekete geçirilir. 27- Yeni Mektep bir güzellik çevresi olmak mecburuyetindedir. 28- Ortak müzik çalışmalarına ve müzik egzersizlerine büyük önem verilir. 29- Yeni Mektepler'deki akşam okumalarının amacı, ahlaki vicdan eğitimidir. 30- Maneviyatın geliştirilmesi hususunda, tam ya da kısmi herhangi bir ayini içermeyen ve taassuptan tamamıyla uzak bir dini eğitim söz konusudur.¹⁰⁶

Ferrière tipik bir *Yeni Mektep* için, asgari ve azami program içeren, bir karakteristik belirlemiş ve bunu *Yeni Mektepler*'e kabul ettirmiştir. Bir kurumun B.I.E.N tarafından *Yeni Mektep* olarak tanınması için (asgari programdan başka) otuz prensibin on beşine birden ulaşmış olması gerekmektedir.¹⁰⁷

Çeşitli ülkelerdeki *Yeni Mektepler*'i belirlediği otuz kriter dahilinde sınıflandırma yoluna giden Ferrière; bu sıralamada okulların zaman içinde geçirdiği veya geçirebileceği değişimleri değil; o günkü durumlarını göz önünde bulundurmuştur. Örneğin; sözü edilen prensiplerden biri; *Yeni Mektepler*'in kırdarda kurulduğudur. Ancak 20.yy'ın ortalarına doğru şehirlerde kurulmuş olan birçok *Yeni Mektep* modeli bulunmaktadır. Ayrıca bu, kırdarda kurulan okulların büyük şehirlerin sağladığı faydalardan tamamen uzak kaldıkları anlamını da taşımamaktadır. Yine karma eğitim anlayışı, 19.yy'ın sonlarında kurulan *Yeni Mektepler*'de yaygın değilken, 20.yy'dan itibaren neredeyse tüm *Yeni Mektepler*'de yaygın hale gelmiştir. Ferrière'nin tasnifine göre Almanya'daki *Odenwald Okulu*, otuz özelliği birden taşıması yönüyle ön plana çıkmıştır.

Ferrière, *Pour l'ère Nouvelle* dergisinin Nisan 1925 tarihli "Yeni Mektep ve Yeni Mekteplerin Uluslararası Bürosu" isimli yazısında *Yeni Mektepler* ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

¹⁰⁶ Ahmet Hikmet, a.g.e., s. 1-5.

¹⁰⁷ Ferrière, a.g.e., s. 13.

“Rousseau, Pestalozzi gibi büyük pedagogların ananesinden doğmuş olan Yeni Mektepler; Planta, Salzman, Basedov ve Felenberg’in *Filantropiyum* örneğini devam ettirmektedirler. *Yeni Mektep*, ilk defa Dr. Cecil Reddie tarafından Abbotsholme’da kullanılmıştır. Sosyolog Edmond Demolins onu Fransa’ya ithal ve Ecole des Roches’i tesis etti. Almanya’da Hermann Lietz, okullarına *Land-Erziehungsheime-Kır Eğitimi Ocakları* ismini verdi. *Yeni Mektep*’in fârikalarını göstermek kolay değildir.”¹⁰⁸

Ferrière, *Yeni Mektepler*’in başlıca özelliklerine işaret ettiği otuz maddelik prensiplerini şu şekilde toplulaştırmıştır:¹⁰⁹

Yeni Mektepler’in Teşkilat Yapısı: *Yeni Mektep*, bir ameli pedagoji laboratuvarıdır. Maddi ve manevi donanımla çocuğu çağdaş yaşama hazırlamayı amaç edinir. *Yeni Mektep* yatılıdır. Ailesiz veya ailesinin etkisi az olan çocukları tercih eder. Evlat edinilmiş çocuklardan aileler yapmak suretiyle, bir okul aile hayatıyla sosyal hayat arasında köprü vazifesi görmeye çalışır. *Yeni Mektep*, kırdaki kurulmuştur. Kır, çocuğun doğal muhitidir. *Yeni Mektep*, öğrencilerini ayrı evler halinde zümrelere ayırır. On on beş öğrenciden müteşekkil olan bu zümreler, bir erkek veya kadın eğitimcinin maddi ve ahlaki idaresi altındadırlar. Oğlan çocukların eğitiminde kadınlar, kız çocukların eğitiminde de erkekler eksik olmamalıdır. *Yeni Mektep*, çoğunlukla karma eğitimi uygular. Kızlar ve oğlanlar arkadaş olarak yaşarlar.

Yeni Mektepler’de Maddi Hayat: *Yeni Mektep*, el işlerine ağırlık verir. Bu işler, bütün öğrenciler için mecburidir ve genellikle saat 2’den 4’e kadar devam eder. Bu mesai mesleki değil; terbiyevi bir amaç izler. Birey ve toplum için gerçek bir fayda arz eder. *Yeni Mektep*; doğramacılık, toprak işi (ziraat) ve hayvan bakımına özel bir önem atfeder. *Yeni Mektep*, çocuklarda hür mesaiyi uyandırmaya çalışır. Yarışmalar ve sergiler bu meyandadır. Beden eğitimini, doğal jimnastik ile sağlar. Yürüyüşler, bisikletle seyahat, çadır hayatı, açık havada yemek pişirmek diğer aktivitelerdendir. Mahalli veya yabancı kurumlara, abidelere ve fabrikalara ziyaretler yapılır.

Yeni Mektepler’de Fikri Hayat: *Yeni Mektep*’te, ansiklopedik öğretim yoktur. *Yeni Mektep*, genel kültüre bir de ihtisası ilave eder. *Yeni Mektep*, çocuğun şahsi

¹⁰⁸ “Avrupa Terbiye Mecmuaları”, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, S: 8, 1 Temmuz 1926, s. 225.

¹⁰⁹ *A.g.m.*, s. 225-228.

faaliyetine müracaat eder. Resim, her inceleme şubesinde bir yardımcı olarak kullanılır. *Yeni Mektep*, programlarını çocuğun alakaları üzerine kurar. 4-6 yaş oyun yaşıdır. 7-9 arasındaki yaşlar, çocuğun doğrudan doğruya somut eşyaya karşı alaka gösterdiği zamandır. 10-12 yaşları, soyut alakalar veya monografiler yaşıdır. 13-15 arası deneysel soyut ilgiler çağıdır. 16-18 yaşlarında ise müstakbel baba, vatandaş, meslek adamı hazırlanır.

Yeni Mektepler’de Program Düzeni: *Yeni Mektep*, öğrencisinin bireysel çalışmasına başvurur. *Yeni Mektep*’te asıl öğretim yalnız sabahleyin yapılır. Sekizden öğleye kadar haftada 24 saat ders yeterlidir.

Yeni Mektepler’de Sosyal Eğitim: *Yeni Mektep*, bazı durumlarda bir *okul cumhuriyeti* teşkil eder. Okulun genel meclisi, okul hayatına ilişkin önemli kararlar alır. *Yeni Mektep*’te *başkan seçimi* usulü vardır. Başkanlar, kendileri için büyük bir eğitici değeri olan sosyal sorumlulukları üstlenmişlerdir. *Yeni Mektep*, öğrenci arasında sosyal görevleri taksim eder.

Yeni Mektepler’de Sanat ve Ahlak Eğitimi: *Yeni Mektep*, bir güzellik muhiti olmalıdır. Düzen onun birinci şartı ve hareket noktasıdır. *Yeni Mektep*, ortaklaşa müzik çalışmasına önem verir. Vokal dersi bunlardan biridir. *Yeni Mektep*, vicdan eğitimine önem verir. Bunun için her akşam çocuklara okuma parçaları, gerçek veya hayali fıkralar okunur.¹¹⁰

Yeni Mektepler’de sağlık her şeyin başı olarak düşünüldüğünden alkol veya diğer zararlı gıdalara burada yer verilmez. Göz, el koordinasyonu ve fikri gelişime olanak sağladığı için marangozluk başta gelen uğraşlardandır. Bunun yanında hayvan besleme ve bahçe işleri de önemli yer tutmaktadır.¹¹¹

¹¹⁰ A.g.m., s. 225-228.

¹¹¹ “Ferrière’nin Konferansları: Yeni Mektepler; Ameli Pedagoji Laboratuarları”, *Fikirler*, çev. Mustafa Rahmi, S: 30, İzmir, 30 Teşrin-i sani, 1928, s. 4.

Washington Yeni Eğitim Cemiyeti tarafından yayınlanan *Yeni Eğitim* dergisinin mart 1929 sayısında “Yeni Eğitim Prensipleri” yedi maddeyle ortaya konmuştur. Bu maddeler şunlardır:

- 1- Doğal bir şekilde inkişaf için hürriyet temin edilecektir!
- 2- İlgi her işin başı olacaktır.
- 3- Öğretmen bir amir değil; bir rehber olacaktır.
- 4- Öğrencinin gelişimi hakkında ilmi tetkikat lazımdır.
- 5- Çocuğun bedensel gelişimi üzerinde etkili olan amillere verilen önem arttırılacaktır.
- 6- Çocuk hayatının ihtiyaçlarına cevap vermek için, okulla aile arasında iş birliği olacaktır.
- 7- *Yeni Mektep*, eğitim hareketlerinde bir rehber rolü oynayacaktır.¹¹²

Bonser de¹¹³, yeni eğitim anlayışının yedi prensibinden söz etmiş; *Yeni Mektepler*’in eğitim hareketlerinde birer rehber rolü oynayacağı ibaresi üzerinde özellikle durmuştur. Ona göre *Yeni Mektepler*’in en önemli unsuru öğretmenlerdir. Öğretmenler yeni reformlara uyum sağlayacak ölçüde hassas yetiştirilmelidir.¹¹⁴

1.3 İlk Yeni Mektep: New School Abbotsholme

Yeni Mektepler’in ilki; İngiltere’de Dr.Cecil Reddie’nin öncülüğünde kurulmuş olan *New School Abbotsholme*’dur. Bu okul, 1 Ekim 1889 yılında; C.Reddie, R.F.Muirhead, W.M Cassels ve Edward Carpenter¹¹⁵ tarafından açılmıştır.¹¹⁶

Abbotsholme, Manchester’dan kırk mil uzaklıkta, Staffordshire ile Derbyshire yolu üzerinde Dove Valley tepesi üzerinde kurulmuştur.¹¹⁷ Geniş bir arazi üzerine tesis edilen okulun, yeni eklenen binalarla birlikte, zaman içinde mevcut etkinlik

¹¹² “Yeni Terbiye Prensipleri”, çev. Aydın Can, *Fikirler*, S: 38, İzmir, 1 Mart 1929, s. 13-14.

¹¹³ Kolombiya Üniversitesi hocalarındandır.

¹¹⁴ Bonser, “Yeni Mekteplerde Muallim Nasıl Yetiştirilir?” çev. Aydın Can, *Fikirler*, S: 41, İzmir, 1 Temmuz 1929, s. 10.

¹¹⁵ İngiliz asıllı sosyalist şair-yazar.

¹¹⁶ Cecil Reddie, *Abbotsholme*, London, 1900, s. 21.

¹¹⁷ “Miscellany”, *The Guardian*, 9 Temmuz 1907, s. 5.

sahaları da arttırılmıştır.¹¹⁸ Okulda düzenlenen bir “Konuşma Günü”nde yapılan açıklamaya göre; okulun yeni binaları 15 bin sterline malolmuştur ve okul bu şekliyle 130 dönüm araziye kaplamaktadır.¹¹⁹ *Abbotsholme*, konum itibarıyla *Yeni Mektep* olmaya çok uygun bir yerde kurulmuştur. Doğanın göbeğinde olmakla beraber, maden ocaklarına ve fabrikalara yakın mesafededir.¹²⁰

1896 yılında *Abbotsholme*’dan üç öğrenci velisinin *The Times* gazetesinin editörüne yazdığı bir mektuptan anlaşıldığı üzere, *Abbotsholme*’un yedi yıl içinde geldiği nokta velileri oldukça etkilemiştir. Bu mektupta veliler, deneysel öğretime dayanan bu “orijinal” okulun, rutin okullardan oldukça farklı olduğunu söylemiş ve Dr.Reddie’nin başarısını takdir ederek; *Abbotsholme*’un kuruluşunu izleyen yıllarda benzer tarzda okullar açıldığını, *Abbotsholme*’un bu okullara öncülük ettiğini dile getirmişlerdir.¹²¹

Yazar George Allen, 1900 yılında *The Times* gazetesinde yayınlanan bir yazısında, *Abbotsholme*’da uygulanan eğitim yöntemlerinin Platon’un *Cumhuriyet*’ini anımsattığını ve bu okulun Platon’un *İdeal Okulu*’nun gerçek bir numunesi olduğunu söylemiştir.¹²² Aynı makalede Allen, *Abbotsholme*’a dair şunları vurgulamıştır:

“Biz biliyoruz ki Abbotsholme, 11-18 yaş arası sınıf yönetmeliği kapsamındaki erkek çocuklar için eğitsel ya da eğitici bir okul. 1889’da Dr.Cecil Reddie tarafından; eğitim bilimlerinin prensiplerine dayandırılarak, baştan aşağı modern ve rasyonel karakterli, çok yönlü bir eğitim sağlamak amacıyla kuruldu. Eğitici, eğitsel sıfatlarının üzerindeki baskı ve itelik yazılmış olan eğitim, belki de Dr.Reddie’nin fikrini ima ediyor. İngiltere’nin mevcut ortaokullarının tek olma idiasının ya da gerçek anlamda diğerlerine destek olma iddiasının olmadığı apaçık ortada ki kendisi fikirlerinin cesaretiyle, pratikteki uygulamalarının rahatlığıyla ve daha önce söylediğimiz cildin bölümleri, özellikle bir Alman’ın *Emlohstobba* (*Abbotsholme*’un tersi)’yü ziyaret röportajının bir çevirisi bize Yunan filozofisinin eğitimle ilgili spekülasyonlarını hatırlatıyor: *İdeal Okul Devleti*, gerçek bir varlığa sahip ve bu ciltte söylenenlere itibar edersek hatırı sayılır bir başarıyı ölçmüş oluruz. Dr.Reddie’nin planının temel özellikleri *Abbotsholme*’un usta asistanı Mr. S. de Brath tarafından *Başarının*

¹¹⁸ Okul binalarından birine ait fotoğraf için Bkz. Ek. 2.

¹¹⁹ “School Speech Days”, *The Times*, 30 Temmuz 1900, s. 15.

¹²⁰ Mustafa Rahmi, “İngiltere’de Abbotsholme Yeni Mektebi”, *Tedrisat*, C:11, No: 54, İstanbul, Nisan 1920, s. 644.

¹²¹ “Modern Secondary Education”, *The Times*, 30 Aralık 1896, s. 9.

¹²² “Abbotsholme: An Educational Experiment”, *The Times*, 14 Nisan 1900, s. 9.

Kurucuları başlıklı bir çalışma ile dünyaya duyuruldu. 18 Aralık 1896 'da gözden geçirdik ve mevcut ciltteki diğer gazete eleştirileri gibi ekledik. (s.412)''¹²³

G.Allen, *Abbotsholme*'da küçük sınıflar bulunduğunu ve daha çok zaman tasarrufu sağlandığını ifade etmektedir. Burada öğrenciyi rekabete dayalı sınavların sebep olduğu aşırı baskıdan kurtarmak amacıyla; sadece oyuna dayalı olmayan; fiziki güce, ilgi alanlarına ve zekaya göre belirlenen adım adım pratik çalışma esasları kabul edilmiştir. Bunlar Dr. Reddie'nin eğitim planının teori ve metot kısmıdır. Abbotsholme, büyük ölçüde liberal eğitimin geleneklerinden ayrılır. Burada hümanistik eğitim esastır. Müzik dersine çok önem verilir. Bahçe işleri, kazı, marangozluk, metal işleri, el ve göz koordinasyonun gelişimi için tasarlanmış oyunlar, burada yapılan önemli aktivitelerdendir. Burada çocuk eğitiminde ebeveynle işbirliğine çok önem verilir:

“Ortalama bir halk okulu müdürüne göre ebeveyn, sıklıkla kollarını birbirinin üstüne koyan ve çocuğun eğitimiyle ilgili mümkün olduğu kadar az konuşan! Dr.Reddie bu kavramı reddetmede bizim sempatiimize sahip.”¹²⁴

G.Allen, *Abbotsholme*'un uzun ömürlü olması için burslarla desteklenmesi gerektiği görüşündedir:

“Asıl sorun bu yeni girişimi destekleyecek yeterli ve devamlı burslar sağlanabilecek mi ve erkek çocuklardaki sonuçları eski sistemden daha iyi olacak mı? Denemeye değer ve Dr.Reddie gittiği yolda yapmaya çalıştıkları için bütün övgülere layık.”¹²⁵

Abbotsholme'a 11-18 yaş arasındaki erkek çocukları kabul edilmiştir. Okulda uygulanan sınıf sistemi şöyledir:

¹²³ Buradaki sayfa numarasıyla, *Abbotsholme* kitabındaki 412. sayfaya işaret edilmiştir. Bkz. Reddie, **a.g.e.**, s. 412-414.

¹²⁴ “Abbotsholme: An Educational Experiment”, **The Times**, 14 Nisan 1900, s. 9.

¹²⁵ Aynı yer.

Tablo 1. Abbotsholme’da Sınıflar.

A Sınıfı	B Sınıfı	C Sınıfı	D Sınıfı
17-18 yaş	15-16 yaş	13-14 yaş	11-12 yaş
7.sene-8.sene	5.sene-6.sene	3.sene-4.sene	1.sene-2.sene

Mustafa Rahmi, “İngiltere’de Abbotsholme Yeni Mektebi”, *Tedrisat*, C:11, No: 54, İstanbul, Nisan 1920, s. 645.

Her sınıfın kendi teşkilatı mevcut olup genel düzenden bir kapiten [kaptan] sorumludur. Bunun bir de yardımcısı vardır. Diğer çocuklar da ufak tefek işleri üstlenirler. Pröfe [sınıf temsilcisi] ve kapiten seçimine özen gösterilir. Bunlar okul idaresine; okulun hesap defterini tutmakta, çiftlik işlerinde vs. yardımcı olurlar.¹²⁶

Abbotsholme New School’un en önemli ilham kaynağı Rousseau olmasına rağmen Reddie, Kant’ın ahlaki düsturunu takip etmiştir. *Abbotsholme*’da disiplin serttir, talimata uygun hareket etmek gerekir. Çocuklara, iradelerine sahip olmaları ve karakterlerini iyi bir şekilde oluşturmaları gerektiği yavaş yavaş anlatılır. Reddie, öğretmen seçimine büyük önem vermiş; öğretmenlerin sporcu olmalarına, tütün ve alkol içmemelerine özellikle dikkat etmiştir.¹²⁷

Abbotsholme’da günlük ders dağılımı şöyledir: Zihni mesaiye beş saat, el işi ve beden eğitimine beş saat, yemek, teneffüs ve boş zaman için dört saat, uyku için on saat ayrılmıştır.¹²⁸

¹²⁶ Aynı yer.

¹²⁷ Mustafa Rahmi, “İngiltere’de Abbotsholme Yeni Mektebi”, s. 650.

¹²⁸ *A.g.m.*, s. 647.

Tablo 1.1. Abbotsholme New School'un Zaman Cetveli.

SONBAHAR 15 Eylül-15 Aralık ve 15 Aralık'tan Nisan'a Kadar		YAZ Mayıs-Haziran-Temmuz	
SAAT		SAAT	
06:55	Kalkmak	06:10	Kalkmak
07:15	Yürüme ve jimnastik	06:30	Kahvaltı, jimnastik
07:30	İbadet	06:45	Birinci Ders
07:40	Kahvaltı	07:30	İbadet
08:00	Yatakları düzeltme	08:00	Yatakları düzeltme
08:30	Birinci ders	08:30	İkinci ders
09:15	İkinci ders	09:30	Üçüncü ders
10:00	Kahvaltı	10:15	Süt, bisküvi
10:15	Üçüncü ders	10:30	Dördüncü ders
11:15	Dördüncü ders	11:30	Beşinci ders
12:00	Beşinci ders: Resim, marangozluk, küçükler için bahçe işleri	12:15	İrmakta suya girme
13:00	Yemek, yemeğin ardından müzik	13:00	Yemek, yemeğin ardından müzik
14:00-16:00	Resim, marangozluk, bahçe, oyun, laboratuvar	14:00 - 17:40	Resim, marangozluk, bahçe işleri, oyun, laboratuvar
16:30	Altıncı Ders		
17:15	Yedinci Ders	18:00	Çay
18:00	Çay	18:30	Altıncı ders
18:30	Boş zaman	19:15	Şarkı
19:00	Şarkı	20:25	Akşam yemeği
20:20	Akşam yemeği	20:40	İbadet

20:40	Müsâmere, edebi okumalar veya konferans	21:00	Yatak
21:00	Yatak		

Mustafa Rahmi, “İngiltere’de Abbotsholme Yeni Mektebi”, *Tedrisat*, C:11, No: 54, İstanbul, Nisan 1920, s. 646.

Abbotsholme’da sağlık konusu ihmal edilmemiş; burada “Okul, sağlıktan da sorumludur.” anlayışı benimsenmiştir. Okulun içinde bu amaçla kurulan bir “Medical Office” bulunmaktadır.¹²⁹ Bunun dışında okulun, basım ve yayım işleri dahi öğrenciler tarafından yapılan, haftalık bir okul gazetesi mevcuttur.

1907 yılında okulu ziyaret eden E.M.V, ziyareti esnasında okulda gördüklerini hayranlık ve takdirle karşılamış; düşüncelerini “*Pratik, teorinin sesidir.*” şeklinde ifade etmiştir. E.M.V; *Abbotsholme*’a benzeyen hiçbir okulun olmadığını, burada pratiklik kazanmak için daima en uygun ortamın bulunduğunu söylemektedir. Amerika kıtasında “eğitim laboratuvarı” olarak örnek gösterilen bu okulun diğer “public school”lardan farklı olduğunu belirten E.M.V, erkek çocuklarının kendi kendilerine bu kadar çok etkinliği yapabilecekleri başka bir okul bulamayacaklarını da ilave etmektedir.

E.M.V, okulu gezerken bir kriket karşılaşmasına ve Rachmaninoff gibi ünlü bestecilerin eserlerinin icra edildiği bir müzikal etkinliğe tanık olmuş; öğrencilerin bu faaliyetlerinden oldukça etkilenmiştir. Okulda yapılan sportif etkinliklere ve müziğe verilen öneme işaret eden E.M.V; burada öğrencilerin bütün zamanını atölyelerde [workshop] geçirdiğini gözlemlemiştir.¹³⁰

“Abbotsholme’da öğrenciler kriket pavyonu istiyorlarsa, bunu kendileri yapıyorlar. Nehirde bir köprü yıkılmışsa bunu onarıyorlar.”¹³¹

Abbotsholme’da öğrenci çalışmaları için kullanılan pek çok birim bulunmaktadır. Örneğin; okulun akvaryum odası ile zooloji biriminde; çevredeki

¹²⁹ “Miscellany”, *The Guardian*, 9 Temmuz 1907, s. 5.

¹³⁰ Okulun atölye çalışmalarından birine ait görüntü için Bkz. Ek. 4.

¹³¹ “Miscellany”, *The Guardian*, 9 Temmuz 1907, s. 5.

balıklardan, sürüngenlerden, böceklerden ve bitkilerden oluşan bir koleksiyon bulunuyordu. Okulun biyoloji laboratuvarında, çocukların *dissections* çalışmaları ve mikroskopik incelemeler yapabilmeleri için bir bölüm vardı. Kimya laboratuvarlarında ise hijyene büyük önem veriliyordu.¹³²

Bir dönem Cecil Reddie'nin öğrencisi olan ve daha sonra *Abbotsholme*'da yöneticilik görevini üstlenen Colin H.C. Sharp; bu okulun prensiplerinin hayatın suni yönlerinden uzak, tamamen gerçekler üzerine kurulu bir eğitim anlayışına dayandığını, öğrencilerin mimariden okul eşyalarının yapımına kadar, pek çok işle meşgul olduklarını vurgulamaktadır.¹³³

Abbotsholme, tarihi İngiliz okulları içinde son derece özel bir yere sahiptir. Günümüze kadar varlığını sürdüren bu okul, yakın dönem İngiliz basınında da; "Genel Eğilimin Tersinde Olan"¹³⁴, "Kuralları Yıkan"¹³⁵ okullar nitelendirmeleriyle yer bulmuştur.

1.3.1. Cecil Reddie (1858-1932)

Victoria Enstitüsünün kurucusunun oğlu olan Cecil Reddie, 1858 yılında Londra civarındaki Fulham'da dünyaya geldi. Fettes Koleji ve Edinburg Üniversitesi'nde okudu. Patrick Geddes ve R.L.Stevenson'la birlikte öğrenim gören Reddie, çok yüksek bir derece ile kimya bölümünden mezun oldu.¹³⁶ Beaconsfield, Carlyle, Ruskin'in onun üzerinde önemli etkileri oldu. Almanya Göttingen Üniversitesi'nde master ve doktora yaptı. 1884 yılında doğa bilimlerinden doktorasını aldı. Edinburg'a dönüşünde Fetter Koleji ile Halk Üniversitesi'nde iki sene kimya öğretmenliği yaptı. Daha sonra, Bristol'daki Clifton Koleji'nde doğa tarihi öğretmeni oldu.¹³⁷ Bundan sonra hassas çalışmaları ve Edward Carpenter ile yaptığı temaslar sonucu Derbyshire'de, *New School Abbotsholme* adlı okulu kurdu.¹³⁸

¹³² "Abbotsholme School-Speech Day", *The Guardian*, 26 Haziran 1933, s. 10.

¹³³ "Ideals in Education", *The Guardian*, 26 Nisan 1928, s. 20.

¹³⁴ "Schools that buck the trend", *The Guardian*, 8 Ekim 1991, s. 59.

¹³⁵ "Schools that broke the rules", *The Guardian*, 27 Mayıs 1999, s. 42.

¹³⁶ "Obituary: Dr. Cecil Reddie", *The Guardian*, 8 Şubat 1932, s. 11.

¹³⁷ Mustafa Rahmi, "İngiltere'de Abbotsholme Yeni Mektebi", s. 643-644.

¹³⁸ "Progress of Abbotsholme School", *The Guardian*, 17 Temmuz 1929, s. 8.

The Guardian gazetesinde, Cecil Reddie ve *Abbotsholme*'a dair takdir yazıları bulunan Prof. J.J.Findlay, Dr. Reddie'nin önceleri "kıvılcık sosyalist" olduğunu söylüyor. Reddie, Findlay'le tanışmalarının ardından ona *New School* adlı bir okul kuracağından söz etmiştir. Prof.Findlay, bunu onun devrimci kimliğine bağlamaktadır.¹³⁹

Okullarda gerçek bir yenileşmeye ihtiyaç olduğunu düşünen Reddie, kendi eğitim planını oluşturdu. O, dönemin eğitim anlayışının çağdaş yaşamın ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediği görüşündeydi:

"Bugünkü eğitim-öğretim bugün için değil mazi için adam yetiştiriyor. Gençlerimizin büyük kısmı zamanlarını eski dillerin öğrenimine harcıyorlar ki içlerinden pek azı bu dillerden yararlanıyor. Günümüz dillerinin ve doğa bilimlerinin öğrenimini görenler de gerçek hayata ait bilgilere yabancı kalıyorlar."¹⁴⁰

Ona göre esas güçlük; okulların üniversiteleri taklit etmelerinden kaynaklanmaktadır. Üniversitelerdeki bunamış, hasta vücutlar, kendilerini bile iyileştirmeye yeterli olamadıkları gibi müdür ve öğretmenler de yürürlükte olan bu yöntemlerin etkisi altındadır. Reddie eğitime dair amaçlarını şöyle ifade etmiştir:

"Maksadımız, insani hassaları takviye ve genişletmekten ibarettir. Bunun için de okul, hayatı öğrenciye yalnız kitaplar aracılığıyla bildiren bir öğretim mekanı değil; öğrenciye doğa ve eşyanın gerçeklerini mümkün olduğu kadar yakından gösteren küçük ve gerçek bir dünya olmalıdır. Öğrenciye yalnız teorik bilgi değil pratik bilgiler de öğretilmeli ve bu iki esas, okulda birbiriyle harmanlanmalıdır ki bir genç, hayata dahil olduğu vakit hazırlanmadığı bir yeni dünyada bulunmasın, istikâmet yolunu kaybetmesin. İnsan, vücuda bağlı bir zekadan meydana gelmiştir. Bundan başka istek, gayret, maharet, sürat gibi hassaları da takviye etmelidir."¹⁴¹

¹³⁹ J.J.Findlay, "Dr.Cecil Reddie of Abbotsholme, An Appreciation", *The Guardian*, 9 Şubat 1932, s. 18.

¹⁴⁰ Edmond Demolins, *Anglo-Saksonların Esbâb-ı Fâilkiyeti Nedir?*, çev. A.Fuad, A.Naci, Dersaadet, 1330, s. 54.

¹⁴¹ *A.g.e.*, s. 55.

Reddie, bu amaçlar ışığında kurduğu *Abbotsholme*'da ilk yıl 6 erkek öğrenciyle öğretime başladı. Zamanla okulun mevcudu arttı ve okula burslu öğrenciler de alındı.¹⁴² Ona göre eğitim, belirli bir imtiyazlı sınıfın elinde araç olmamalıydı. 1903 yılında Manchester'da verdiği bir konferansta bu görüşlerini dile getirdi.¹⁴³ Okul, savaş döneminde maddi yönden sıkıntıya girdiği için bir süre pansiyon olarak kullanıldı. Reddie, *Abbotsholme*'da en gelişmiş eğitim metotlarını uygulama olanağı buldu ve yöntemleri; Almanya, Fransa ve ABD'de yakından takip edildi.¹⁴⁴ Hümanist bir kişiliğe sahip olan Reddie, tüm dünyada "çok ünlü bir okul uzmanı" olarak adından söz ettirdi.¹⁴⁵

Reddie'nin etkisiyle Fransa ve İsviçre'de ilk *Yeni Mektep* örnekleri görülmeye başladı. *Yeni Mektep* hareketi ABD ve Japonya'da da büyük ilgi gördü. 1906 yılında Polonya ve Rusya'ya giden Reddie, orada eğitim reformcularına tavsiyelerde bulundu. Aslında o, kurduğu okulun gelecekteki eğitime öncü bir kurum olacağı ve büyük bir etki yaratacağı iddiasında bulunmamıştı.¹⁴⁶ Reddie, eğitim anlayışına "yeni" bir bakış açısı kazandırdı ve "geleceği gören reformist eğitimci" olarak dünya eğitim tarihine adını yazdırdı.

Reddie, 1900 yılında *Abbotsholme* adıyla bir kitap yayınladı. Toplam 640 sayfadan oluşan bu kitapta, okula ait bilgiler yanında 2 portre (Dr.Reddie ve Dr.Lietz'e ait) ve 30 fotoğraf da yer almaktadır. Kitapta, 1889-1899 yılları arasında *Abbotsholme*'un gelişim periyodu konu edilmiştir. 18 bölümden oluşan eserin girişinde *New School Abbotsholme*'un kuruluşu (1889) hakkında bilgi verilmektedir. İlerleyen bölümlerde; 1892 yılında Hollandalı bir profesörün okulu ziyareti, "Old Boys" kulübü, 1893'te Jena'ya yapılan bir gezi, 1894 Stuttgart eğitim sergisi, Edinburg Yaz Okulu Buluşması, Oxford seyahati ve ebeveynlerin ağırlanması gibi okul aktivitelerinden söz edilmiştir. Kitabın 12. bölümünde; Jena Üniversitesi'nden Prof. W.Rein'in 1896 eylülünde okulu ziyaret etmesine ve H.Lietz'in *Emlohstobba*:

¹⁴² "Abbotsholme School, Derbyshire", *The Guardian*, 23 Temmuz 1928, s. 7.

¹⁴³ "Dün gece Manchester'da, Abbotsholme'den Dr. Reddie; *Ulusal ve Uluslararası Eğitime Bakış Açısı* adlı bir konferans verdi. Reddie, İngiliz eğitim metotlarını Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri ile karşılaştırdı ve bu ülkelerde eğitimin, sadece belli sayıdaki imtiyazlı insanların ellerine güç almaları için bir araç olmaması gerektiğine vurgu yaptı." Bkz. "Summary of News Domestic", *The Guardian*, 29 Ocak 1903, s. 4.

¹⁴⁴ "Obituary, Dr. Cecil Reddie", *The Guardian*, 8 Şubat 1932, s. 11.

¹⁴⁵ "An Anti-Capitalist", *The Guardian*, 20 Şubat 1925, s. 8.

¹⁴⁶ "The Headmaster Who Saw The Future", *The Guardian*, 3 Haziran 1958, s. 7.

*Fiction or Fact?*¹⁴⁷ [Emlohstobba: Kurgu mu Gerçek mi?] adlı eserine yer verilmiştir. Lietz'in; varolan okul sistemlerini eleştirdiği ve ideal okulları anlatması yanında *Abbotsholme*'a dair izlenimlerinin bulunduğu bu eser (1896), Wilhelm Rein'in önsözünüyle takdim edilmiştir.¹⁴⁸ 14. bölümde Fransız eğitim camiasında Anglo-Sakson eğitim anlayışının yansımaları ve Demolins'in *Abbotsholme* hakkındaki görüşleri yer almaktadır. Ayrıca, bu kısımda *Abbotsholme*'a dair dönemin gazetelerinden seçme haberler de bulunmaktadır.¹⁴⁹ 17. bölümde, *Abbotsholme* çizgisindeki "Proje Okulları"na (İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya ve İsviçre okulları) yer verilmiştir.¹⁵⁰ Kitabın sonuna, *Abbotsholme*'un 1899 yılı yeni binalarının planı da eklenmiştir.

1.3.2 Demolins'in "Abbotsholme" Hakkındaki İzlenimleri

Yeni Mektepler konusunda önemli çalışmaları bulunan Fransız yazar Edmond Demolins, İngiliz eğitim tarzını pek çok yönden üstün tutmuş; eğitim tarihinde bir dönem epeyce revaç bulmuş olan "Anglo-Sakson Eğitim Anlayışı" söylemini geliştirmiştir. Ona göre, İngiliz eğitim tarzı; öğrencinin bireyselliğini geliştirmeyi hedefleyen ve bütünüyle öğrencinin ilgi ve beceri düzeyleri üzerine kurulu bir eğitim anlayışını yansıtmaktadır.

Demolins'in Anglo-Saksonların eğitim anlayışına ilişkin görüşlerinin biçimlenmesinde Cecil Reddie'nin büyük etkisi olmuştur. İngiltere'de bulunduğu sıralarda Edinburg Dundee Üniversitesi hocalarından birinin tavsiyesi üzerine, bir Summer Meeting'te tanıdığı Reddie'den oldukça etkilenen Demolins, Reddie ile ilk tanışmalarını şöyle anlatmaktadır:

"Fransa'da okulların müdür ve öğretmenlerine mahsus resmi bir tavır vardır. Halbuki o gün karşımda kuvvetle ellerimi sıkan adam tamamıyla başka idi. Dr.Cecil Reddie'nin görünüşünde bir yönetici, bir öğretmen tavrı değil; bir *Fervoast* Amerikalı bir kazmacı, bir amele haline şahit olunuyordu. İnce, uzun boylu olan bu adam, durumuna uygun olarak İngiliz seyahatçıları gibi koyu çuhadan kemerli bir ceket, kısa pantolon, dizleri üzerinde

¹⁴⁷ Eserin Almanca ismi Emlohstobba: Roman oder Wirklichkeit?'tır.

¹⁴⁸ Cecil Reddie, *Abbotsholme*, London, 1900, s. 253-407.

¹⁴⁹ *A.g.e.*, s. 427-545.

¹⁵⁰ *A.g.e.*, s. 587-604.

kıvrılmış halis yün çoraplar, sağlam ayakkabılar ve ufak bir şapka giymişti. Müdür hakkında verdiğim ayrıntı, aşağıda yer verdiğimiz okulu, layıkıyla takdir ettirir. Çünkü eser, insanın ölçüsüdür.”¹⁵¹

Reddie ile tanışmalarından sonra *Abbotsholme*’u ziyaret eden Demolins, okulun kırdaki geniş bir arazinin ortasında kurulduğunu, civarda büyük şehirlerin bulunduğunu söylemektedir.¹⁵² Okulla ilgili civarda oturan kişilerin gözlemlerine başvuran Demolins; kendisinin Summer Meeting’te verdiği konferansların müdavimlerinden olan Henry Beveridge’e, Reddie’nin okulu hakkındaki düşüncelerini sormuştur. Mösyö Beveridge, 13 yaşındaki büyük oğlunu bir ay sonra oraya yazdıracağını, okulu gördüğünü ve çocuklarını oraya gönderen kişilerden okulla ilgili bilgiler edindiğini söylemiştir.

Beveridge’in *Abbotsholme*’a dair Demolins’le paylaştığı veli mektupları; okul seçiminde son derece hassas davranan bir ebeveyn yaklaşımını göstermesi yanında, okul hakkındaki müspet düşünceleri de pekiştirmektedir:

“Abbotsholme Hakkındaki Ebeveyn Mektupları –I-

“Oğlum, Abbotsholme Okulu’na 1,5 sene devam etti. Başladığında 15 yaşında idi ki bu az zaman zarfında, o vakte kadar kazandığı bilgilerden fazla olarak gücünü arttırdı ve o nispette de zihni açıldı. Gerek maddeten gerek manen ve ahlaken oğlumun gösterdiği bu ilerlemeden haddinden fazla memnunum. Yaratılıştan öğretmen olan Dr. Reddie’nin kurmuş olduğu bu okuldan oğlum memnuniyet duyuyor ve bütün öğrencilerin oğlumun duygularına katıldığını zannedirim. Çocuğunuzu oraya gönderirseniz, isabetli bir harekette bulunmuş olursunuz.”¹⁵³

“Abbotsholme Hakkındaki Ebeveyn Mektupları –II-

“Okulda çocukları kimseye ihtiyaç arz etmeden müstakil bir şekilde yaşamaya alıştıyorlar. Öğrenci ile öğretmenler arasında fevkalade serbesti mevcuttur. Bayram münasebetiyle evimizi ziyarete gelen okul öğretmenlerinden bir kişi ile çocuklarımız arasındaki kardeşçe muameleyi gördüğümüz zaman hayretler içinde kaldık. Dini öğretim

¹⁵¹ Demolins, *Anglo-Saksonların Esbâb-ı Fâikiyeti Nedir?*, s. 50-51.

¹⁵² A.g.e., s. 49-50.

¹⁵³ A.g.e., s. 54.

mevcut değildir; yalnız sabah ve akşamları dualar okunur. Bundan başka öğrenci, civardaki kiliselerde dini ibadetlerini yapabilir. Yakında bu okula çocuklarımızın birini daha yollayacağımızı ümit ediyoruz; fakat o daha çok küçük ve ancak 8,5 yaşındadır.”¹⁵⁴

“Abbotsholme Hakkındaki Ebeveyn Mektupları –III-

“Yemekler hem nefis ve çeşitli hem de tüm okullardaki yemeklerden tamamıyla başkadır. Dr. Reddie mâiyetindeki öğretmenlerde, öğrenciyi daima erdemli olmaya sevk için örnek olabilecek güzel vasıflar arıyor. Öğretmenlerin çoğu, iyi derecede müzik icra eder. Benim fikrimce bu eğitim usulünün dini bilimlere özel bir önem atfetmemesinden başka – ki bu sizce bir noksan diye telakki edilmeyebilir – hiçbir noksanı yoktur.”¹⁵⁵

Mösyö Beveridge, oğlunu *Abbotsholme* 'a kaydettirdikten sonra Demolins'e bir mektup yazmış ve okulda yapılan aktivitelere dair şunları söylemiştir:

“Okula henüz vardığımda, öğrenciler bir sene evvel düzenledikleri bir kriket oyunu mahallini boyamak ile meşguldu. Şimdi de otuz metre eninde bir dere üzerine bir köprü inşa etmek istiyorlar ve köprünün dayanıklılığını sağlamak için ayaklarının kâr-gîr olması gerektiğini beyan ediyorlardı. Bütün bu şeyler öğrenci tarafından inşa olunacaktı. Duvarcı ustasının yardımına ihtiyaç duymayan bilcümle hafriyat ve inşaat, öğrenci tarafından yapılıyor. Okul binasının da, Dr.Reddie'nin düzeni sağlamak için son sınır addelediği 100 kişiyi içine alabilecek ölçüde genişletilmesine karar verilmişti. Okulun yanında bugünkü fenni ilerleyişe uygun kimyahane, bir de doğramacı tezgahı mevcuttur ki orada öğrenci, Edinburg'da görüştüğünüz Herr Neumann nezareti altında şahıslarına veya okula ait çeşitli eşyalar üretiyorlar ve Summer Meeting'te görmüş olduğunuz, *Lloyd* usulünde oymacılığa başlamak üzeredirler. Okulun içini, çürük çarık süslemelerden tamamen arınmış ve bilakis mevcut eşyanın zerafet derecesini ve dayanıklılığını dikkate değer buldum. Öğrencinin, öğretmenlerine olan güvenleri de dikkat çekicidir. Öğretmenler, öğrencilerin arasında gezinir ve büyük öğrenciyi kendi arkadaşları gibi kabul ederler hatta aralarındaki diyalog ve konuşmaları bile bir öğrenci sohbeti gibidir. Dr.Reddie, öğrenciyi daha okuldayken dış dünyaya alıştırmayı önemli bir nokta kabul ederek; mesela bankalara para yatırmak veyahut para çekmek gibi ciddi işlerle görevlendirir.”¹⁵⁶

¹⁵⁴ A.g.e., s. 55.

¹⁵⁵ Aynı yer.

¹⁵⁶ Demolins, *Anglo-Saksonların Esbâb-ı Fâilkiyeti Nedir?*, s. 69-70.

Demolins, *Abbotsholme*'da verilen yabancı dil öğretimine ilişkin; okulda ilk iki sene -10 ve 11 yaşındaki çocuklara- İngilizce sonra, ikişer sene mümkün olduğu kadar konuşma ağırlıklı olarak Fransızca ve diğer bir dil öğretildiğini söylemektedir. Latince ve Rumca öğrenmek isteyen öğrenciye ise bu diller ancak altı sene sonra öğretilmektedir. Öğrenci, geçmiş yıllarda öğrendiği dilleri unutmamak için günde iki üç saati bu dilde konuşmaya ayırmaktadır. Matematik derslerinde, pratik öğretimi gerçekleştirmek amacıyla, öğrenilen kurallar üzerine uygulamalar yaptırılmaktadır.¹⁵⁷ Okulun kırdaki bulunması, doğa bilimlerinin öğretimine de kolaylık sağlamıştır.¹⁵⁸

Abbotsholme'da on beş yaşına kadar öğrencilerin geneli için öğretim birdir. Bu yaştan sonra öğrencinin mensup olacağı mesleğe göre çeşitlilik arz eder. Her çocuk gideceği üniversitelerdeki mesleklere yönelik ziraat, ticaret veya sanayide lüzumlu olacak derslere daha çok önem atf eder. Burada öğretim, öğrenci içindir; genel itibarıyla olduğu gibi öğrenci, öğretim için değildir.¹⁵⁹

Okulda yazın bahçe ve çiftlik işleri önem kazanmaktadır. Futbol oyunu yerine kriket ve tenis oyunları geçerlidir. Öğleden sonra bisiklet turları ve fotoğraf çekmek için gezintiler yapılır. Öğrenci tarafından yapılan eşyalar arasında masalar, dolaplar, güvercinlikler,¹⁶⁰ küçük gemiler ve dalgıç aletleri mevcuttur.¹⁶¹

Demolins'in kaydettiği üzere; *Abbotsholme*'da beden sağlığına son derece önem verilir. Reddie, ona okulunda nezle, baş ağrısı gibi rahatsızlıkların nadir olduğunu, takip ettikleri usulün öğrenciye kuvvetli ve sıhhatli olmayı gösterdiğini söylemiştir. Banyo, herkes için günlük adetlerdendir. Her öğrencinin yatağının yanında kendisine mahsus bir banyo takımı vardır. Öğleden sonraları el işleri ve jimnastikle uğraşılır. Akşam saat 6'da çay içilir. Her akşam okulun salonunda öğrencilere, sosyal ortam içine girdiklerinde çekingen davranmamaları ve topluluk karşısında etkileyici konuşabilmeleri amacıyla, okuldaki kadınlar ve okulu ziyarete gelen misafirler karşısında sunumlar yaptırılır. Toplantı salonu, aile toplantılarının

¹⁵⁷ Uygulamalı geometri dersi görüntüleri için Bkz. Ek. 8.

¹⁵⁸ Demolins, *Anglo-Saksonların Esbâb-ı Fâîkiyeti Nedir?*, s. 63-64.

¹⁵⁹ *A.g.e.*, s. 65-66.

¹⁶⁰ Öğrenciler tarafından inşa edilmekte olan bir güvercinliğin görüntüleri için Bkz. Ek. 9.

¹⁶¹ Demolins, *Anglo-Saksonların Esbâb-ı Fâîkiyeti Nedir?*, s. 68.

etkisini yaratmak amacıyla titizlikle döşenmiştir. Salonu süsleyen eşya, levhalar, heykeller bu amaca hizmet için özellikle seçilmiştir.¹⁶²

Okul; saat 6'dan 9'a kadar bir aile salonuna dönüştürülür. Bu üç saatte; sohbet, müzik, komedyalar ve konserler verilir. Müzik, okulda büyük bir öneme sahiptir. Her hafta müzikli müsamereler verilir ve her akşam piyano çalınarak eserler icra edilir. Her öğrencinin fotoğraf makinesi ile bir de kemanı vardır. Tiyatro oyunlarının gösterimi için öğrenciler bir tiyatro binası inşa etmişlerdir. Bu gibi uygulamalar, bir eğlenceden çok ciddi bir tahsilin lüzumu olarak görülür. Haftada bir akşam, Shakespeare'in eserlerini okumaya ayrılır. Öğrenci, *school magazine* adıyla, okulun içindeki olayları konu alan; resimli ve edebi kısımdan oluşan bir gazete yayınlamaktadır. Bu gazetenin çıkması, öğrencinin edebiyat yeteneğini geliştirmeye ve güzel sanatlara olan meylini arttırmaya yardımcı olduğu gibi; onlara okullarının toplumun bir numunesi olduğu fikrini verir.¹⁶³

Abbotsholme, yatılı bir kurumdur. Demolins, okul müdürünün ailesinin tüm yemek ve gece sohbetleri sırasında öğrenci ile beraber vakit geçirdiğini, bu şekilde öğrenciye bir aile ortamı yaratılmaya çalışıldığını vurgulamaktadır. Öğrenciler yazın yedi hafta, sene başlarında dört hafta, baharda üç hafta olmak üzere senenin üç ayını ailelerinin yanında geçirmektedirler.¹⁶⁴

Demolins'e göre *Abbotsholme*'de benimsenen temel amaç; teorik bilgiyi pratik bilgidan asla ayırmayarak, öğrenciye hayat yolunda faydalanacağı bir yaşam sunmaktır. Nitekim bu amaçlar okulun programında da vurgulanmıştır:

“Maksadımız; beden eğitimini, bilgileri arttırmayı, şahsi teşebbüsü takviye, daha sonra bizzat gerçekleştirme veyahut yapılacak işin en güzel şekilde icrasını sağlamaktır. Hayatta birçok başarısızlığın sebebi, bedeni zaaflardır. Öğrencilerin, her gün jimnastik ve el işiyle uğraşmaları ve bütün vücudu hareket ve faaliyete alıştırmakla zihni mesaiye aşırılığın ve durgun bir hayatın sonucu olan hassasiyetin imhasına çalışmaları lazımdır.”¹⁶⁵

¹⁶² Demolins, *Anglo-Saksonların Esbâb-ı Fâilkiyeti Nedir?*, s. 72-74.

¹⁶³ A.g.e., s. 74.

¹⁶⁴ A.g.e., s. 77-78.

¹⁶⁵ A.g.e., s. 67.

1.4 Bedales School

Bedales School, 1893 yılında Güney İngiltere'nin Sussex eyaletinde, John Haden Badley tarafından açılmıştır. Bir dönem *Abbotsholme*'de görev yapan Badley, daha sonra buradan ayrılarak *Bedales School*'u kurmuştur.¹⁶⁶

Badley, Bedales'ta birçok yeni fikri sabırla uyguladı. Sadece üç bilim adamıyla erkek okulu olarak başlayan *Bedales*, kısa sürede karma eğitime geçti ve yıllarca kızlar ve erkekler eşit sayıda oldu. Ancak karma eğitim, geniş bir planın yalnızca bir parçasıydı. Badley herhangi bir model dayatmadan bütün insanoğlunu; hissi, ameli ve zihni [kalp-el-baş] yönlerden geliştirmeyi amaçladı. Petersfield'deki köyde, 170 dönümlük arazide personel sayısına oranla düşük sayıda bulunan öğrencilerle, eğitim fırsatlarını arttırmak için sürekli çabaladı. *Bedales*, kısa zamanda birçok okulun en az bir yönden takip ettiği model bir okul oldu.¹⁶⁷

1.4.1 John Haden Badley (1865-1967)

Bedales Okulu'nun kurucusu ve 40 yıldan fazla müdürlüğünü yapmış olan John Haden Badley, Şubat 1865'te Dr. J.P.Badley'in çocuğu olarak Dudley'de dünyaya geldi. 1887'de klasiklerde birincilik aldığı Cambridge'deki Trinity College'da eğitim gördü. Worcestershire'da Rugby Okulu'nda ve Cecil Reddie'nin kuruculuğu altındaki Abbotsholme'de bir kaç yıl usta asistan olarak çalıştı.¹⁶⁸

1893'te ilk olarak Sussex'te, daha sonra Hampshire Petersfield'da kurmuş olduğu *Bedales School*'da çalışmalarını sürdürdü. Badley, *Bedales*' in uzun yıllar ayakta kalabilmesi için büyük emek harcamış ve bütün okulun güvenini kazanmıştı. Eski öğrencileri ve ebeveynleri tarafından beğeni ve takdirlerinin bir göstergesi olarak okula birçok bağış yapılmış ve okul, yaşatma fonlarıyla desteklenmişti.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Obituary: Mr. J.H.Badley", *The Guardian*, 8 Mart 1967, s. 5.

¹⁶⁷ Aynı yer.

¹⁶⁸ Aynı yer.

¹⁶⁹ Aynı yer.

Badley'in emekliliği, onun *Bedales* ile olan bağlantılarını etkilemedi. Okul yöneticileri okul sanatoryumuna onun için bir ek bina yaptırıldılar ve o son yıllarını burada geçirdi. Birçok okul üyesi onu ziyaret etmek, onunla konuşmak ve satranç oynamak için buraya geldi. 100. yaş gününü kendi yarattığı okul kampüsünde kutladı. Badley, öğrencilerinin karakter ve kişilik gelişimlerine ağırlık verdi. Bu çaba, okul armasında yer alan: "*Her bir kişinin çalışması herkesin yararınadır.*"¹⁷⁰ ibaresine de uygun düşmekteydi. Kendisinin ağırbaşlılığı ve sabırlı oluşu, okulda acımasız ya da otokratik kontrol yöntemleri kullanmadan, yüksek derece disiplin kazanımına olanak sağladı ve iyi bir örnek teşkil etti. Şüphe yok ki bu okulun sağlam aile hayatına dayandırılması, başarılı nesillerin yetişmesine de büyük katkı sağladı. Kendisinin müdür halefleri F.A.Meier ve H.B.Jacks, *Bedales*'in geleneklerini tamamen destekledi.

Badley, Şubat 1955'te 90. yaş günü kutlamasında, kendisinin otobiyografisi mahiyetinde olan, Allen ve Unwin'in kaleme aldığı *Memories and Reflections* [Anılar ve Yansımalar]'ın basımını gerçekleştirdi. Bu eser; diğer yayınlarından biri olan *A Schoolmaster's Testament* [Bir Okul Müdürünün Vasiyetnamesi, Blackwell, 1937] adlı kitap gibi onun eğitim felsefesi ve kazanımları üzerine daimi kayıtlar sunmaktaydı.¹⁷¹

1.4.2 Demolins'in "Bedales" Hakkındaki İzlenimleri

Bedales'i ziyaret eden Demolins; bu okulun teşkilat yapısından ve işleyişinden oldukça etkilenmiştir. *Abbotsholme* 'un, *Bedales*'a örnek teşkil ettiğini vurgulayan Demolins, bu okulla ilgili şunları söylemektedir:

"Review of Reviews adlı gazetede *İki Tecrübe: Abbotsholme ve Bedales* başlığı altında zikredilen okulları gösteren resimli ve ayrıntılı makaleyi okuduktan sonra okulun öğretim usullerini, eğitim ve öğretimini incelemek üzere şu günlerde *Bedales Okulu*'nu ziyarete gittim. Okul, Fransa'nın soğuk, úryan manzaralı okul binalarına asla benzemeyip küçük, şirin İngiliz sayfiyelerine benzer ki öğrenciye suni değil gerçek bir hayatın ihtisaslarını verir, bir kışla veya hapis hayatını değil; ruhu besleyen, latif aile hayatını

¹⁷⁰ "Work of each for weal of all."

¹⁷¹ Obituary: Mr. J.H. Badley, *The Guardian*, 8 Mart 1967, s. 5.

hissettirir. Yemekhane, tamamıyla bir aile yemek salonuna uygun olarak gayet sade ve neşe verecek şekilde döşenmiştir. Yemek masası bir örtü ile örtülmüş, salonun bütün eşyaları özenle seçilmiş; piyano, koltuklar, heykeller velhâsıl her tarafta nezâfet ve zerâfet âyân... Bundan başka burada öğretmenler, müdür ve müdürün eş ve kızlarının da bu yemekhanede öğrenci ile beraber yemek yediklerini eklersek, bu okulun üzerimizde olan etkileri daha da çoğalır. Bu okullarda geçirilen hayat, tamamıyla bir aile hayatıdır. Çocuk, birdenbire gerçek hayattan ayrılmamış, başka bir suni âleme nakledilmemiştir.”¹⁷²

Bedales’in programında: “*Bu okul bir evdir ve yalnız bir öğretim kurumu değildir.*” ifadesi kullanılmıştır.¹⁷³

Tablo 1.2. Bedales School’da bir gün.

	SAAT
Kalkmayı müteâkip hafif bir kahvaltı (Kışın 7’de)	06:15
Beden hareketleri ve silah tâlimi	06:30
Birinci ders	06:45
Kilise	07:30
Sabah yemeği: (breakfast) Yumurta, ve jambon vs.’den mürekkep mükemmel bir İngiliz yemeği. Sonra her öğrenci kendi yatağını bizzat düzeltir.	07:45
İkinci ders	08:30
Hafif bir kuşluk yemeği. Jimnastik ¹⁷⁴	10:45
Üçüncü ders	11:15
Mevsime göre nehirde gezinti veya taganni	12:45
Öğle yemeği	13:00
Org ve piyano dersleri	13:30
Oyun, zirai uygulamalar yahut yaya veya bisikletle gezinti.	13:45
Dokuma işleri	16:00
Çay	17:00
Taganni, musiki, komediler oynamak, konser vermek	17:30
Akşam yemeği ve kilise	20:30
Yatmak	21:00

Edmond Demolins, *Anglo-Saksonların Esbâb-ı Fâîkiyeti Nedir?*, çev. A.Fuad, A.Naci, Dersaadet, 1330, s. 59.

¹⁷² Demolins, *Anglo-Saksonların Esbâb-ı Fâîkiyeti Nedir?*, s. 57-59.

¹⁷³ A.g.e., s. 58.

¹⁷⁴ Jimnastik dersine ait bir görüntü için Bkz. Ek. 10.

Bedales'ta pazar günü dersler tatil olduğundan çocuklar zamanlarını istedikleri gibi kullanmada serbesttirler. Haftanın her günü üç kısma bölünmüştür: Sabahları zihni faaliyetlere, okul derslerine, öğleden sonraları; arazi ve atölye çalışmaları¹⁷⁵ ile el işlerine; akşamları ise sanat, müzik ve genel sohbetlere ayrılmıştır.¹⁷⁶

Demolins, kendi oğlunu da *Bedales*'a göndermiştir. On üç yaşında olmasına rağmen oğlunun iki sene içinde çeşitli alanlarda gösterdiği ilerlemeler karşısında hayretler içinde kaldığını ifade eden Demolins; onun bu okulda, sanayi ve imalat mühendisi olan bir komşusunun dahi dikkatini çekecek derecede, uygulamalı kimya ve fizik bilgisi kazandığını vurgulamıştır.¹⁷⁷

1.5 Landerziehungsheime - Kır Eğitim Yurtları

Kır Eğitim Yurtları, [Landerziehungsheime], Hermann Lietz'in eseridir. Lietz, ilk yurdu Nisan 1898'de Ilsenburg'ta kurmuştur.¹⁷⁸ Ardından 1901'de Haubinda, 1904'te Bieberstein ve 1914'te Veckenstedt Kır-Eğitim Yurdunu açmıştır. Zamanla eski sarayların bir kısmının bu okullara tahsis edilmesiyle birlikte yurtların sayıları arttırılmıştır. Lietz'in doğumgünü olan 28 Nisan, *Kır-Eğitim Yurtları*'nın daimi kuruluş günü olarak kabul edilmiştir.¹⁷⁹ Onun başlattığı *Kır Eğitim Yurdu* hareketi, pek çok ülkede örnek kabul edilmiş; İsviçre, Avusturya, İtalya'da da benzer türde yurtlar açılmıştır.¹⁸⁰

Lietz, kuruculuğunu üstlendiği yurtların temel özelliklerini şöyle ortaya koymuştur:

“Yalnız; ormanlar, dağlar, çayırlar, bahçelerin içinde bulunmanın enfes vaziyeti değil, ağaçların ve eşyaların güzelliği değil; her şeyden önce hayat ve fikir.”¹⁸¹

¹⁷⁵ Atölye çalışmalarına ait bir görüntü için Bkz. Ek. 11.

¹⁷⁶ Demolins, *Anglo-Saksonların Esbâb-ı Fâikiyeti Nedir?*, s. 61.

¹⁷⁷ Edmond Demolins, *Yeni Mektepte*, çev. Nafi Atuf, Edirne, Sa'y ü Tettebbu Kütüphanesi, 1328, s. 19-20.

¹⁷⁸ Reddie, a.g.e., s. 255.

¹⁷⁹ Öymen, a.g.e., s. 66.

¹⁸⁰ Muallim İsmail Hakkı, “Avrupa Tecrübe Mektepleri”, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, S: 6, 1 Mart 1926, s. 18.

¹⁸¹ Öymen, a.g.e., s. 75.

Bu okullara öğrenci kabulünde, çocukların ebeveynlerinin sosyal konumu ya da ekonomik durumları değil; öğrencinin yetenekleri belirleyiciydi.¹⁸² Lietz, yurtlara her şeyden önce köy çocuklarını ve öksüz çocukları kabul etmişti.¹⁸³ O, *Kır Eğitim Yurtları* 'nı kazanç elde etmek için değil; gençliğe hizmet için açmıştı.¹⁸⁴

Kır Eğitim Yurtları; kırlarda tesis edilmiş, samimi bir aile havasının hakim olduğu evlerden oluşmaktaydı. Lietz'in öğretim tarzı, *İş Okulu* esasına dayanıyordu ve bu yurtlarda yurttaşlık eğitimine büyük önem verilirdi.¹⁸⁵

Lietz, yurtların kuruluş amaçlarına ilişkin şunları söylemiştir: “*Yeni Almanya için yeni insanlar yaratmak lazımdır. Biz görmek, tabiatın içine dalmak, aramak, tetkik etmek mecburiyetindeyiz. Almanya, Alman milletinden kuvvet alarak, Alman seciyesiyle takviye edilerek yetişen, sosyal düşünen ve hareket eden yavrularının eline geçmelidir. Yurtlar, resmi okullardan başka türlü hareket etmek emelindedir. Resmi okullar; çocuk iradesinin gelişimi ve takviyesi, güzellik kavramının anlaşılması, ameli bir şey yapmak zevki ve bunun sağlanması itibarıyla ne derece başarılı olabiliyorlar? Hiç! Çok açık söylemek lazım gelirse, bizim resmi okullarımız, karaktersiz adamlar yetiştirirler ve onları zeka silahı ile donatırlar. Bu tür insanlar, başkalarına faydalı olacakları yerde, başkalarını kendilerine hizmetçi yapmak isterler. ...Her şeyi gençler için yapmak! Bu, çocukları başıboş bırakmak manasına anlaşılmasın, biz de onların yollarına engeller koyacağız. Fakat onları, pedagojinin umumi reçetesine kurban etmek, hükümetin emellerine terk etmek, öğretmenlerin arzu ettikleri kalıba konulmalarına razı olamayız. ...Yurtlar, çiftliklerde tesis edileceklerdir. Tarla, çayır, orman, su, bahçe maktadır bir eğitimcinin elinde en tabii eğitim unsurlarıdır. Bu hayatın icap ettireceği dülgerlik, duvarcılık, marangozluk, sarraçlık, terzilik, mücellitlik gibi beşeri ihtiyaçları gideren mesai, çocukları birer üretici vatandaş yapacaktır. Öğretmen ve öğrenci ilişkisi arkadaşçadır.”¹⁸⁶*

¹⁸² A.g.e., s. 67.

¹⁸³ A.g.e., s. 73.

¹⁸⁴ A.g.e., s. 79.

¹⁸⁵ A.g.e., s. 77.

¹⁸⁶ Muallim İsmail Hakkı, a.g.m., s. 22-24.

Lietz'in okulları *Yeni Mektepler*'in en orijinal modellerinden biridir ve bir dönem Ferrière, Gehebb, Wyneken gibi eğitimcileri bünyesinde toplaması yönüyle de özel bir önem arz etmektedir. Sözü edilen bu isimler, Lietz'in okulunda bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra, kuruculuklarını üstlendikleri *Yeni Mektepler*'le adlarını duyurmuşlardır. 1902 yılında Ferrière, Mösyö Frei ve Mösyö Züberbühler ile birlikte İsviçre'nin ilk *Yeni Mektep*'i olan *Glariseeg*'i kurmuştur.¹⁸⁷ P.Gehebb *Odenwald*'ı, G.Wyneken ise *Wickersdorf Okulu*'nu açmıştır.

1.5.1 Hermann Lietz (1868-1919)

Hermann Lietz, 1868 yılında Almanya'da doğdu.¹⁸⁸ Teoloji lisansını aldıktan sonra, felsefe alanında doktora yaptı. Jena Üniversitesi'nde başöğretmen olarak çalıştı. 1896'da İngiltere'de *New School Abbotsholme*'de usta asistan olarak görev yaptı. O, Pestalozzi'nin ve Fichte'nin istedikleri anlamda bir halk pedagogu oldu.¹⁸⁹

Güney Almanya Kır-Eğitim Yurdu müdürü Dr.Reisinger, Lietz'le ilgili şu bilgileri paylaşmaktadır:

“Kır Eğitim Yurtları incelenirken Hermann Lietz'i saygıyla hatırlamak, şahsiyetini, fikirlerini anlamak lazımdır. Lietz, Kır Eğitim Yurtlarıyla ne yapmak istiyordu? O Alman okullarının bugünkü topluma faydalı adamlar yetiştirmediğini anlamıştı. Bunun en mühim sebebi de ruh ve beden eğitiminin ahengini temin edememekte, tabiata yabancı kalmakta buluyordu. Lietz, yeni asra yeni bir nesil yaratmak istiyordu. O daima: “*Yeni hükümet şekilleri, yeni nesil yaratmazlar. Yeni bir nesil yeni hükümet şeklini teşkil eder.*” diyordu. Yurtların amacı da bu idi. ...Lietz, fevkalade iyi bir öğretmendir. Mesleğine ait birçok eserler yayınlamıştır. Çağdaş eğitim akımlarını nazariyeden kurtarıp hayata tatbik etmiştir. O, insanlığa faydalı bir eser vücuda getirmeden bir dakika geçirmek istemezdi. ... Lietz'in bir arkadaşı onunla ilgili şunları anlatmıştı: Abbotsholme'da Dr.Reddie'nin Yeni Mektebi'nde idik. Okulun bütün öğretim heyeti ve öğrencileriyle bir gezi yapıyorduk. Etrafi uçurum dik bir yokuşa gelmiştik. Ot yüklü bir arabanın atı ürkererek bütün süratiyle yokuş aşağı koşmaya başladı. Arabanın üstünde birkaç da öğrenci vardı. H.Lietz, harikulade cesaret ve enerji sarfıyla ürkmüş atın karşısına çıktı. Atı zaptetmek için uğraştı. Üstü başı parça

¹⁸⁷Ferrière, a.g.e., s. 6.

¹⁸⁸H.Lietz'e ait bir fotoğraf için Bkz. Ek. 12.

¹⁸⁹Öymen, a.g.e., s. 66.

parça oldu; her tarafı yara içinde kaldı; fakat atı ve çocukları da ölümden kurtardı... Yurtlardan birinin ilk tesisi esnasında idi. Lietz, birkaç öğrenci ile birlikte tuğla nakletmekle meşguldü. Akşam saat 6'da mesainin bitmesi lazımdı.

Saat 6 olur olmaz küçük dostlardan biri:

- Doktor saat tam 6. Artık gidip zili çalayım değil mi? dedi. O: - Fakat biz henüz işi bitiremedik. Sen git şu saati 1 saat geri al da çabuk buraya gel. Şu iş bitsin derdi. Çocuk, saati geri alır gelirdi. Bütün öğrenci, öğretmenler, amele, bu şekilde gecenin karanlığına kadar çalışırlar. Saat gece yarısı tekrar bir saat ileri alınarak uyku zamanından bir saat çalınmış olurdu.”¹⁹⁰

Lietz, “ulusal okul” temelinden hareket etmiş ve Alman okulları için geniş kapsamlı bir reform planı sunmuştur.¹⁹¹ Kendisi, Birinci Dünya Savaşı'na gönüllü olarak katılmış; ancak savaştan döndükten kısa bir süre sonra 1919'da Haubinda'da ölmüştür.

1.5.2 Adolf Ferrière'nin “Landerziehungsheime” Hakkındaki İzlenimleri

Lietz'in Kır-Eğitim Yurtları, Ferrière'nin eğitim felsefesinin biçimlenmesinde oldukça etkili olmuştur. 1900 yılında Lietz'in yanına giderek, önce Ilseburg ve sonra Haubinda'da iki sene süreyle çalışan Ferrière,¹⁹² burada önemli deneyimler elde etmiştir. Kendisi, bu yurtlardaki gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

“Almanya *Ilseburg Yeni Mektebi*'nde genç bir öğretmenken edindiğim izlenimleri anlatmak istiyorum. Ben o zaman eski bir kolejden henüz yeni mezundum. O kolejde notlar veya kitaplar en mühim rolü oynuyordu. Vardığım *Yeni Mektep*, büyük bir çiftlik içinde idi. Ziraat işleri, oyunlar, açık hava hayatı, marangozluk orada önemli yer tutuyordu. Dersler yalnız sabah devresinde idi. Akşam mütâlaası 1,5 saatten ibaretti. Bu yeterli geliyordu. Eski okullarda sekiz-on saatlik kafa ile çalışma yerine açık havada faal bir hayat hüküm sürüyordu ve aynı zamanda çocuklar, sınavlarda başarılı oluyorlardı.”

¹⁹⁰ Muallim İsmail Hakkı, *a.g.m.*, s. 20-22.

¹⁹¹ Aytaç, *a.g.e.*, s. 81.

¹⁹² Ferrière, *a.g.e.*, s. 5.

Ferrière, *Ilseburg* 'un bir günlük hayatına dair şu bilgileri vermektedir:

“Saat 6’da kalkıyorduk. Okulun yakınında bir dere, bir çağlayan var. Çocuklar yazın, hatta kışın bile bazen buzları kırarak suya giriyorlardı. Sonra toplanıyor. Gün, musiki ve türkü ile başlıyor. Kahvaltıdan sonra 45’er dakikalık dört ders, dersler arasındaki teneffüslerde çocuklar yataklarını yapıyorlar, koşuyorlar ve saat 10’da küçük bir kahvaltı daha alıyorlar. Öğlen, hava müsait oldukça dışarıda yemek. Yemeğin son kısmında bir çocuk hoş bir hikaye okur, diğerleri dinler. Yemekten sonra bir müddet istirahat. Her sınıf, sıra ile şiirler okur. Bazen büyük öğrenci müzik yapar. Saat 2’den 4’e kadar grupla el işleri: Marangozluk, bahçe, çiftçilik, resim, modelaj. İkinci kahvaltısından sonra, büyük öğrencinin idaresi altında şahsi mesâi. Öğlen yemeği gibi sade ve fakat bol olan akşam yemeğinden sonra sosyal hayat başlar. Toplu halde yapılacak şeylere veya atletik ve oyun müsabakalarına iştirak hususlarında bütün okul karar verir. Futbol kış mevsiminde öğleden sonra ve yazın ise akşam oynanıyor. Uykuya yatmadan evvel, bütün öğrenciye karşı müdür; güzel bir hikaye, güzel bir roman veya insanlık tarihinin heyecanlı sayfalarını veya dünyanın her tarafından alınmış ahlaki parçalar okuyor.”¹⁹³

Ferrière’nin gözlemlerinden anlaşılacağı üzere *Ilseburg Yeni Mektebi* Lietz’in eğitim planına uygun olarak inşa edilmiş tipik bir *Yeni Mektep* modelidir. *Ilseburg*’un tesisinden üç sene sonra yine Lietz tarafından *Haubinda Yeni Mektebi* açılır. *Haubinda*’nın kuruluşundan üç yıl sonra da *Biberstein Yeni Mektebi*’nin açılışı bunu izler. *Haubinda* ve *Biberstein* ile ilgili Ferrière şunları söylemektedir:

“Küçükler *Ilseburg*’ta bırakıldı ki buradaki öğretimin merkezini *oyun* teşkil ediyordu. *Haubinda*’da merkezi teşkil eden *el işleri* idi. Öğrenci, buradaki binaların inşasına ve çiftlik mahsullerinin hesabını tutmaya yardım ediyordu. Burada ithalat ve ihracat muvâzenesi hâsıl edilmeye uğraşıldı, sonradan birçok ülkeler, öksüz yurtlarında bu usulü takip etmeye başladılar. *Haubinda*’da kışın orman işleri; yazın orak biçme, sonbaharda meyveleri toplama. Bu işler, çocukları alakadar ediyor ve enerjilerini arttırıyor. Bundan üç sene sonra da *Biberstein Şatosu*’nda üçüncü *Yeni Mektep* açıldı. Bu okul, yüksek imtihanlara hazırlanan öğrenciye mahsustu. Burası fen ve sanat ma’bedi idi.”¹⁹⁴

¹⁹³ “Ferrière’nin Konferansları Yeni Mektepler: Ameli Pedagoji Laboratuvarları”, *Fikirler*, çev. Mustafa Rahmi, S: 30, İzmir, 30 Teşrin-i sani, 1928, s. 3.

¹⁹⁴ *A.g.m.*, s. 3.

Ferrière, Lietz'in okullarıyla ilgili şu bilgileri de ilave etmektedir:

“Lietz'in okulunda yalnız şeflerin değil; her çocuğun yüklendiği bir sosyal görev vardı. Öyle ki 125 mevcudu olan bu okulda, diğer büyük insanların yaptıkları işler, pek aza indirilmişti. Aktüalitenin gerek çocuklar, gerek büyükler üzerine önemli etkileri vardır. Bu itibarla gazeteler, birer eğitim aracıdır; fakat her gazete, çocuklara göre değildir. Haftada bir gün Dr. Lietz, çocuklara enteresan olan havadisleri okurdu. *Faal Okul* usulleri hakkındaki ilk tecrübemi 1900'da Lietz'in okulunda yapmaya başladım. Bu zât bana Fransız çocuklarını vererek, öğretimde tamamen hür bırakmıştı. Ben o zaman öğrendim ki çocuklar 'entere-alâka' duydukları şeyi on defa daha çabuk öğrenmektedirler.”¹⁹⁵

1.6 Ecole des Roches

Fransız eğitimci yazar Edmond Demolins, 19. asrın sonlarında İngiltere'ye yaptığı bir seyahatte, buradaki *Yeni Mektepler*'den oldukça etkilenir ve ülkesine döndüğünde *Ecole des Roches*¹⁹⁶ adlı okulu kurar. 1899 yılında Paris yakınlarında kurduğu bu okulda son derece modern uygulamalar gerçekleştirir.¹⁹⁷

Demolins'in, bir çiftlikte açtığı *Ecole des Roches*'ta¹⁹⁸ canlı ve neşeli¹⁹⁹ bir eğitim-öğretim hayatı teminine çaba harcanmıştı.²⁰⁰ Okulun bulunduğu mıntıka, ziraate ve sînâate müsaitti.²⁰¹ Çevresinde çeşitli fabrikalar mevcuttu.²⁰² Bir kolu Verneuil şehrini kuşatan Iton ırmağı üzerinde bulunan fabrikalardan bazıları şunlardı: 75 buğday değirmeni, 4 odun biçki tezgahı, 2 demirhane, 3 deri fabrikası, 1 bakır dökümhanesi, 1 madeniyat tezgahı, 2 hadde²⁰³ tezgahı, 1 çivi tezgahı, 1 hırdavat imalathanesi, 2 iğne imalathanesi, 1 halka tezgahı, 1 tencere fabrikası, 1 küçük bakır tekerlek imalathanesi, 3 inşaat fabrikası, 2 pamuk büküm fabrikası, 8 yağlı yün

¹⁹⁵ A.g.m., s. 4.

¹⁹⁶ “Ruş”, Fransa'da bir köy ismidir. *Ecole des Roches*, Meşrutiyet yıllarında dilimize *Kayalar Okulu* olarak çevrilmiştir. Bkz. Demolins, *Yeni Mektepte*, s. 32.

¹⁹⁷ Cemil Sena, *Mufassal Umumi Tedris Usulleri*, Sühûlet Kütüphanesi, 1934, s. 99.

¹⁹⁸ *Ecole des Roches*'tan bir öğrenci grubunun görüntüleri için Bkz. Ek. 13.

¹⁹⁹ Okul müsamerelerinden birine ait program için Bkz. Ek. 14.

²⁰⁰ Edmond Demolins, *Yeni Mektepte*, s. 6.

²⁰¹ A.g.e., s. 25.

²⁰² A.g.e., s. 27.

²⁰³ Madenleri tel durumuna getirmek için kullanılan bir araç.

büküm fabrikası, 1 keçe fabrikası, 8 çırpıcı tezgahı, 1 boya fabrikası, 1 kağıt fabrikası, 1 hardal imalathanesi, elektrik üretimine mahsus bir fabrika...²⁰⁴

Derslerin pek çoğunda bu fabrikalardan yararlanılıyordu. Buralara yapılan ziyaretler, belirli bir plan çerçevesinde düzenlenmişti. Çocuklara; nebâti, hayvani ve madeni mahsullerin, tabiat yardımıyla insan ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı hale gelmeleri için, ne gibi değişimlerden ve aşamalardan geçtiği gösteriliyordu.²⁰⁵

Ecole des Roches'ta sabahları tümüyle sınıf derslerine ayrılmıştır.²⁰⁶ Öğrenciler doğa bilimleri, fizik ve kimyaya dair çok geniş ve pratik bilgilere sahiptir.²⁰⁷ Öğleden sonraki zaman, oyunlara ve beden derslerine ayrılmıştır. Kışın futbol; yazın tenis ve kriket oynanır, her mevsimde bisiklet ve sandal yarışları yapılmaktadır.²⁰⁸

²⁰⁴ Edmond Demolins, *Yeni Mektepte*, s. 26.

²⁰⁵ A.g.e., s. 27.

²⁰⁶ A.g.e., s. 29.

²⁰⁷ A.g.e., s. 31.

²⁰⁸ A.g.e., s. 28.

Tablo 1.3. Yeni Mektep Programına Göre Haftalık Ders Konuları Tablosu.

İLK ÜÇ YILI KAPSAYAN GENEL BÖLÜM

SON ÜÇ YILI KAPSAYAN ÖZEL BÖLÜM

	SINIFLAR	İLK ÜÇ YILI KAPSAYAN GENEL BÖLÜM			SON ÜÇ YILI KAPSAYAN ÖZEL BÖLÜM			
		ALTINCI SINIF	BEŞİNCİ SINIF	DÖRDÜNCÜ SINIF	EDEBİYAT	BİLİMLER	TARIM VE KOLONİZASYON	ENDÜSTRİ VE TİCARET
S A B A H T A N Ö Ğ L E N E	Fransızca	3	3	3	5	2	2	2
	İngilizce ve Almanca	8	8	6	2	2	2	4
	Latince ve Yunanca	8	8	6	10	2	2	4
	Coğrafya	2	2	2	2	1	3	3
	Tarih	2	2	2	2	1	1	1
	Hesap ve Matematik	2	2	3	2	7	2	3
	Jeoloji	2	1	1		1	1	
	Botanik	1	1	1	1	1	1	1
	Zooloji	1	1	1		1	1	
	Fizik	1	1	1		2	1	2
	Kimya	1	1	1		2	2	2
	Çizim	2	2	2	2	3	2	4
	Ziraat Bilimi ve Kolonial	2	2	2	2	3	7	2
	Muhasebe ve Ticaret	2	2	1	2	3	2	4
	İŞ PRATİKLERİ							
Ö Ğ L E N D E N S O N R A	1-Bahçecilik ve Kültür	6	6	7	Genel bölümde olduğu gibi sadece boş zamanlarda.	Genel bölümde olduğu gibi sadece boş zamanlarda	Genel bölümde olduğu gibi tarımda pratik çalışmalar.	Genel bölümde olduğu gibi sanayide ve ticarete pratik çalışmalar.
	2-Ahşap ve demir işleri	5	5	6				
	3-Çiftlik ve fabrika ziyaretleri, mineral koleksiyonları, bitki ve hayvanlar, yer ölçümü, plan çıkarma vb.	4	4	4				
A K Ş A M	SANATSAL UĞRAŞILAR VE SOSYAL AKTİVİTELER							

Edmond Demolins, L'Education Nouvelle L'Ecole des Roches, Paris, 1901.

Demolins'in *Ecole des Roches*'u pek çok eğitimci tarafından övgüyle karşılanmıştır. *Science Sociale*²⁰⁹ ekolünün takipçisi ve Demolins'in öğrencisi olan Fransız yazar Paul Deschamps ise; Demolins'in bu okulu kurarken maddi teferruata boğulduğu görüşündedir:

"İngiliz okullarını incelemek ve onları Fransız okulları ile karşılaştırmak lazımdı. Edmond Demolins, bunu asla ihmal etmedi ve İngiltere'de yeni eski, küçük büyük birçok okulları ziyaret etti. Bazı açılardan teessüf edilebilir ki Ruş'lar Okulu'nu kurmak için birtakım maddi teferruata boğulan De Mullen, kişisel gözlemlerini usulünce bir incelemeye dönüştürecek zamanı bulamamıştır."²¹⁰

1.6.1 Edmond Demolins (1852-1907)

Edmond Demolins, 1852 yılında Marsilya'da doğdu. Sosyoloji eğitimi gören Demolins, Le Play'dan sonra, Tourville ile birlikte *science sociale*²¹¹ ekolünün öncüleri arasında yer aldı. Fiorlar, Belçika ve İngiltere üzerinde araştırmalar yaptı.²¹²

1897 yılında İngiliz, Alman ve Fransız eğitim tarzlarını karşılaştırdığı *A Quoi Tient La Supériorité Des Anglo-Saxons* [Anglo Saksonların Üstünlük Sebepleri Nedir?] adlı kitabını yayınlamıştır.²¹³ Ona göre İngilizler, memur ve hayatı okuduğu kitaplarla öğrenen edebiyatçı değil; hangi mevkide olursa olsun hayatın bütün güçlükleri karşısında hazırlıksız olmayacak, zeki, pratik adamlar yetiştirmeyi amaçlamışlardır.²¹⁴

Diğer bir önemli eseri *L'éducation Nouvelle L'Ecole des Roches*'tur. Bu kitabın bir bölümü, Meşrutiyet döneminde Nafi Atuf tarafından *Yeni Mektepte* adıyla dilimize çevrilmiştir. Nafi Atuf, kitabın giriş bölümünde; bu kıymetli eserin bir

²⁰⁹ Objektif ve bilimsel sosyal bilimlerin kurulmasına teşebbüs eden cereyanlardan biri de *science sociale* adıyla tanınan Fransız okuludur. Bu okulun kurucusu Le Play'dir. Bkz. H.Z. Ülken, **İçtimai Doktrinler Tarihi**, s. 307.

²¹⁰ Paul Deschamps, "İngiliz Mekteplerinde Terbiye", çev. Doktor Sabri, **Muallimler Mecmuası**, S: 23, İstanbul, Eylül 1924, s. 798.

²¹¹ Prens Sabahattin ve Mehmet Ali Şevki, bu ekolün Türkiye'deki önde gelen temsilcilerindedir. Bkz. H.Z. Ülken, **Sosyoloji Rehberi**, İstanbul, Hüsnü Tabiat Matbaası, 1955, s. 244.

²¹² H.Z. Ülken, **İçtimai Doktrinler Tarihi**, s. 309.

²¹³ Demolins'in bu kitabı, II. Meşrutiyet döneminde *Anglo-Saksonların Esbâb-ı Fâikiyeti Nedir?* adıyla dilimize çevrilmiştir.

²¹⁴ Edmond Demolins, **Anglo-Saksonların Esbâb-ı Fâikiyeti Nedir?**, s. 57.

kısmını olsun Türk eğitim hayatına dahil etmekten memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir.²¹⁵ Toplam 424 sayfadan oluşan bu eserde *Yeni Eğitim* anlayışı ve *Yeni Mektep* prensipleri ile *Ecole Des Roches* adlı okulun kuruluş ve işleyişi konu edilmiştir. Çok sayıda fotoğrafla zenginleştirilen kitapta, *Abbotsholme New School* ile *Bedales School*'a önemli bir yer ayrılmıştır.²¹⁶

Demolins'in *Comment la Route Crée le Type Social?* [Yol, Sosyal Tipi Nasıl Yararır?] adlı eserinin birinci cildi, 1913 yılında Ahmet Sanih tarafından çevrilmiş, Satvet Lütfi tarafından yayınlanmıştır.²¹⁷

²¹⁵ Edmond Demolins, *Yeni Mektepte*, s. 6.

²¹⁶ Edmond Demolins, *L'Education Nouvelle L'Ecole des Roches*, Paris, 1901.

²¹⁷ Edmond Demolins, *Yollar*, çev. Ahmet Sanih, Dersaadet, Mahmut Bey Matbaası, 1329.

BÖLÜM II: OSMANLI DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE “YENİ MEKTEPLER”

2.1 Tanzimat ve I. Meşrutiyet Dönemlerinde Okullarda İlk Yenileşme Hamleleri

19. asrın başlangıcında Osmanlı devletinin maarif müesseseleri; medreseler, sıbyan mektepleri, Topkapı Sarayı içindeki Enderun Mektebi ile son zamanlarda açılmış olan Mühendishane-i Berr-i Hümayun, Mekteb-i Tıbbiye ve Mekteb-i Harbiye gibi birkaç meslek okulundan ibaretti.²¹⁸

1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi; genel anlamda batı medeniyetine doğru atılmış bir adım, Avrupa ilim ve irfanını Osmanlı ülkesine sokmak hususunda yapılmış ciddi bir teşebbüstür. Bu bakımdan Tanzimat dönemi, Türk eğitim tarihinde yenileşme hareketlerinin çıkış noktası olma yönüyle de özel bir öneme sahiptir.

1869 tarihinde Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi'nin yayımlanmasıyla birlikte Osmanlı okulları; mekâtib-i umumiye ve mekâtib-i hususiye olarak Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştır. Birinci kısma dahil olanlar; nezâret ve idaresi devlete ait olan umumi mekteplerdir. İkinci kısma dahil olanlar ise yalnız nezâreti devlete, tesis ve idaresi efrâda veya cemaatlere bırakılanlardır.²¹⁹

Mekâtib-i hususiye; özel İslam okulları, gayr-i Müslimlere ait okullar ve yabancıların açtıkları okullar olmak üzere üçe taksim edilmiştir.

Nizamname'nin yayımlanmasının ardından, yeni okulları idare için Avrupai tarzda ehliyetli bir maarif teşkilatı oluşturma çabasına girilmiştir.

²¹⁸ Sadrettin Celal Antel, *Tanzimat Maarifi*, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940, s. 1.

²¹⁹ A.g.e., s. 14.

Bu dönemde İstanbul ve Selanik'te birkaç öğretmen, buldukları okullarda uyguladıkları modern eğitim yöntemleriyle ön plana çıkmışlardır. Kuruculuğunu üstlendiği okulda, gerçekleştirdiği yeniliklerle Maarif Nezâreti'nin de takdirlerini toplayan Selanikli Muallim Şemsi Efendi, eğitim alanındaki reformist girişimcilerin başını çekmektedir. Şemsi Efendi, 1289 (1873) yılında Selanik'te kurmuş olduğu sıbyan mektebinde modern öğretim usulleri uygulamış ve çalışmaları, Maarif Nezâreti tarafından mükâfatâ layık görülerek kendisi 5. rütbeden mecidi nişanıyla taltif edilmiştir.²²⁰ Şemsi Efendi'nin okulu, ilerleyen tarihlerde de artan mevcuduyla birlikte başarısını sürdürmüştür. Erkek ve kız olmak üzere sayısı 200'ü geçen bu özel okul, zaman içinde oldukça ilerleme kaydetmiştir. Okulun müdürlüğünü de yapan Şemsi Efendi, uyguladığı öğretim yöntemleri yanında, okulda yapılan el işleri ile de takdire layık görülmüş ve başarısı Selanik Maarif Müdürlüğü tarafından Nezârete bildirilmiştir.²²¹

19.yy'ın sonlarında, başkent İstanbul'da yenilik taraftarı birkaç öğretmen maarifte "usul-i cedid" hareketini başlatmışlardır.²²² Bu öğretmenlerin girişimiyle açılan okullara, modern ders araç gereçleri ve öğretim yöntemlerinin girdiği görülür. İstanbul'a yeni usul ilköğretimi, Selanikli İsmail Hakkı Efendi'nin öğrencisi Abdi Kamil Efendi getirmiştir.²²³ Selanikli Abdi Kamil Efendi, kuruculuğunu üstlendiği

²²⁰ "Selanik'te Sıbyan Mektebi açan Şemsi Efendi'nin taltifi", BOA, İ.DH, Dosya No: 1295, Gömlek No: 101780, 1293 B 29.

²²¹ "Şemsi Efendi'nin 15 sene mukaddem, Selanik'te tesis edip, elyevm zükûr ve inâs 200'den mütecâviz şâkirdanı şâmil olan hususi mektep, hayli terakki edip memleketçe hüsn-i hidemâti görülmüş olmakla hem müessisi ve hem de müdürü olan mûmâileyhin şâyân-ı teşvik ve taltif olduğu bu defa Selanik Maarif Müdürlüğü tarafından iş'âr olunmuş ve mekteb-i mezkûru buradan görülmüş olan bazı şâkirdanıyla, el işleri şâyân-ı tahsin bulunmuş olmakla mûmâileyhin çoktan beri hâsıl olduğu beşinci rütbe mecidi nişanının dördüncüye tebdili...(30 Haziran 1304)", BOA, İ.DH, Dosya No: 1102, Gömlek No: 86363, 1306 S 03.

²²² Maarifte yenilikçilik uygulamaları, 19.yy başlarında Asya'daki kültür merkezlerinin yavaş yavaş ilmi güçlerini kaybederek Avrupa'ya doğru yöneldiği bir dönemde, tüm olumsuzluklara rağmen Asya'nın bilim merkezlerinde varlık gösterebilme mücadelesi veren Şehabeddin Mercani tarafından başarıyla hayata geçirilmiştir. Doğu ve Batı eğitim sistemini çok iyi bilen Mercani, ilmi usulleri medrese eğitimiyle bir araya getirerek zengin şark kültürünü ortaya koyabilmiştir. Bkz. Şehabeddin Mercani, **Kazan ve Bulgar'daki Durum Hakkında Faydalanılan Haberler**, çev. Dr. Mustafa Kalkan, Ankara, 2008, s. IX.

²²³ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, Ankara, 1993, s.111.

Şems'ül Maarif adlı özel okulda, yenilikçi metotlar uygulamıştır.²²⁴ İstanbul'un Vefa semtinde bulunan bu okulun²²⁵ rüşdiye kısmı da bulunmaktadır.²²⁶

I. Meşrutiyet döneminin eğitim tarihi açısından önemli sayılabilecek gelişmelerinden biri; yenilikçi eğilimlerin görüldüğü özel İslam okullarının art arda açılmaya başlamış olmasıdır. 1319 (1903) yılında basılan Maarif-i Umumiyye Salnamesi'ne göre Osmanlı'da özel İslam okullarının sayısı 28'dir.²²⁷ Numune-i İrfan, Dâr'ül Feyz, Şems'ül Maarif, Burhan-ı Terakki, Mir'ât-el Feyz, Gülşen-i Maarif gibi çeşitli isimler altında kurulan özel İslam okulları, II. Meşrutiyet döneminde de varlık göstermişlerdir.²²⁸

Sonuç olarak bu dönemde açılan özel İslam okullarının ve numune mekteplerinin, sayıca artmış olmalarına rağmen, tamamında gerçek bir yenileşmenin başladığını söylemek güçtür. Ancak bu okullarda başlatılan yenilikçi uygulamaların II. Meşrutiyet dönemindeki köklü eğitim reformlarına kapı araladığı açıktır.

2.2 II. Meşrutiyet Döneminde “Yeni Mektep” Uygulamaları (1909-1918)

II. Meşrutiyet dönemi, Türkiye'de birçok alanda esaslı dönüşümlerin yaşandığı özel bir devredir. Bu dönemde gerçekleştirilen ya da uygulanma imkanı bulunamayan siyasi, hukuki, kültürel ve toplumsal alandaki pek çok gelişme, bir sonraki dönemin fikri hazırlık safhasını teşkil etmiştir. Nitekim eğitim-öğretim sahasındaki yenilikçi hamleler, Cumhuriyet dönemindeki pek çok devrime zemin

²²⁴ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 16. Baskı, Ankara, 2010, s. 240.

²²⁵ “Vefa Camii'ne bitişikte Şems'ül Maarif Mektebi öğrencilerinin, kabristanı kirletmemeleri hususunda uyarıldıklarının bildirildiği”, BOA, MF.MKT, Dosya No: 148, Gömlek No: 39, 1310 M 27.

²²⁶ “Hasköy Piri Paşa'da müteveffa Kamanto tarafından yaptırılıp, sonradan Şems'ül Maarif adıyla rüşdiyeye çevrilen mektebin vergiden muaf tutulup tutulmayacağı hususunda Vergi İdaresi, Maliye Nezareti'ne bağlandığından oraya müracaat edilmesi gerektiği”, BOA, MF.MKT, Dosya No: 140, Gömlek No: 21, 1309 L 21.

²²⁷ Mehmet Alkan, *İmparatorluktan Cumhuriyet'e Selanik'ten İstanbul'a Terakki Vakfı ve Terakki Okulları*, İstanbul, Terakki Vakfı, 2003, s. 24.

²²⁸ “Dâr'ül Feyz, Burhan-ı Terakki, Numune-i İrfan, Şems'ül Maarif, Mir'ât-el Feyz, Gülşen-i Maarif gibi hususi mekteplere Hamidi isminin ilavesi”, BOA, MF.MKT, Dosya No: 927, Gömlek No: 60, 1324 Ra 20.

hazırlamıştır. Bu açıdan II. Meşrutiyet dönemi, Cumhuriyet dönemi eğitim felsefesinin ve sorunlarının anlaşılması için önemli bir laboratuvardır.

Avrupa'ya gönderilen eğitimciler kanalıyla, Batı'daki eğitim hareketlerinin yakından takip edildiği bu devrede, *Yeni Mektep* prensipleri okullarda önceleri bireysel çabaların ürünü olarak hayata geçirilmiş; kısa zamanda da yaygınlık kazanmıştır.

2.2.1 İstanbul Dârümuallimîni'nde “Yeni Mektep” Prensipleri

II. Meşrutiyet Döneminde *Yeni Mektepler* 'le ilgili ilk ciddi uygulamalar, ünlü eğitimci Satı Bey'in²²⁹ 1910 yılında, İstanbul Dârümuallimîni bünyesinde *Tatbikat Mektebi*'ni²³⁰ kurmasıyla başlamıştır. Tatbikat Mektebi'nin müdürlüğünü İhsan [Sungu] Bey yapmıştır.²³¹ İstanbul Dârümuallimîni içinde çıkarılan *Tedrisat-ı*

²²⁹ **Mustafa Satı' el Husrî:** (1879-1968) 1879 yılında Sana'da doğdu. Zaptiye Nezâreti tahkik müdürlerinden M.Hilal Efendi'nin oğludur. H.1312 yılında Mülkiye Mektebi'nin idadi bölümünden âlîyy-ül-a'la dereceyle mezun olduktan sonra, aynı okulun âlî kısmına girdi. Arapça, Türkçe, Fransızca, Rumca, Ermenice ve Farsça bilen Satı Bey, H.1318 yılında Yanya İdadisi'ne öğretmen olarak atandı. Yine aynı yerde maiyyet memurluğu stajını yaparak kaymakam oldu. Daha sonra Radovişte ve Florina'da kaymakamlık görevini sürdürdü. II. Meşrutiyet ilan edildiğinde Manastır'da bulunuyordu. Burada Neyyir-i Hakikat gazetesinde ağabeyi Bedii Nuri ile birlikte yazılarını yayınladı. 1908 yılında İstanbul'a döndüğünde yine ağabeyiyle birlikte *Envâr-ı Ülûm* dergisini çıkartarak, yayın faaliyetini sürdürdü. Dönemin önde gelen süreli yayınlarında eğitim, sosyoloji, psikoloji, siyaset, felsefe, etnoloji, antropoloji vs. konulu pek çok makale yayınladı. 1908'de Dârümuallimîn'de tabiiyyat muallim muavinliği, terbiye muallimliği görevlerinde bulundu. Aynı tarihlerde eş zamanlı olarak Mülkiye Mektebi'nde etnoğrafya derslerine girdi. 1909-1912 tarihleri arasında Dârümuallimîn'de müdürlük görevini üstlendi. 1912 yılında buradan istifa etti. 5 Ekim 1913 yılında Dârüşşafaka müdürlüğüne atandı. Bu görevinden Nisan 1914'te ayrıldı. Bu tarihlerde Terbiye Mecmuası adıyla çıkardığı eğitim dergisinde dönemin tanınmış eğitimcilerini buluşturdu. 1915 yılında Yeni Mektep adlı okulu kurdu. Aynı tarihlerde nitelikli öğretmen yetiştirmek amacıyla Dârülterbiye'yi açtı. 1916 yılında Hüseyin Hüsnü Paşa'nın kızı Cemile Hanım'la evlendi. Mütareke döneminin başlamasının ardından Temmuz 1919'da Osmanlı uyruğundan ayrılarak Suriye'ye yerleşti. Burada eğitim bakanlığı yaptı. 1920'de Irak'a geçti ve uzun yıllar eğitim hizmetlerinde bulundu. 1932-1935 yılları arasında Bağdat Hukuk Fakültesi'nde dekanlık görevini üstlendi. 1941-44 yıllarını Beyrut'ta geçiren Satı Bey, 1947'de Kahire'ye geçti, aynı yıl Kahire Yüksek Eğitim Enstitüsü Hocalığı, 1953'te Yüksek Araboloji Enstitüsü Müdürlüğü ve Arap Milliyetçiliği Kürsüsü Profesörlüğü'nde bulundu. Türkiye'deki eserlerinin yanı sıra Arap memleketlerinde de zengin bir yayın faaliyetine sahip olan Satı Bey, 1968 yılında Bağdat'ta yaşamını yitirdi. Bkz. Şehbâl Deryâ Acar, **Eğitimde Bir Üstâd: Satı Bey'i Tanımak**, İstanbul, Akademik Kitaplar, 2009, s. 25-36.

²³⁰ Tatbikat Mektebi'ne ait bir fotoğraf için Bkz. Ek. 16.

²³¹ Acar, a.g.e., s. 43.

İbtidaiyye Mecmuası 'nın²³² Ameliyat ve Tatbikat Kısmı'nda, bu okulun programı ve faaliyetlerine ilişkin yazılar ve ders numuneleri bulunmaktadır.

Satı Bey'in 1909-1912 tarihleri arasında sürecek olan Dârümuallimîn müdürlüğü döneminde, Türk eğitim tarihinde önemli izler bırakacak yeniliklere imza atılmıştır. Onun döneminde Dârümuallimîn'in öğretmen kadrosu değiştirilmiş; İsmail Hakkı, Muallim Cevdet, Harun Reşid gibi genç simalar kurumda göreve başlamışlardır. Satı Bey'in birlikte çalışmak üzere seçtiği eğitimcilerden bazıları pedagoji ile doğrudan ilgilenmişlerdir. Pedagoji öğrenimi için Avrupa'ya gençler gönderilmiş ve böylece İstanbul Dârümuallimîn'i yeni Türk pedagojisinin beşiği olmuştur.²³³

El işleri, müzik, beden eğitimi derslerine büyük önem verilmesi, eğitim amaçlı geziler, müzede ders, okul müzesi, Satı Bey dönemine ait olan yenilikçi uygulamalardandır.²³⁴ Bu uygulamalar, Satı Bey'in Dârümuallimîn müdürlüğünden istifa etmesinden sonra da okulda kalan yenilikçi öğretmenler tarafından sürdürülmüştür.

İstanbul Dârümuallimîni, diğer öğretmen okullarına da örnek teşkil etmiştir. Üsküp Dârümuallimîni Rüşdiyesi tarafından çıkarılan Yeni Mektep dergisinde Mustafa Şekip, Satı Bey ve Dârümuallimîn için şunları söylemiştir:

“Iverdon, Pestalozzi ile 19.asırda nasıl bir ziyaretgah olduysa, şarkta İstanbul Dârümuallimîni de Satı Bey'in elinde öyle oldu. Türkistan'dan, Buhara'dan, Acemistan'dan talebe gelmeye başladı. İsmail Gasprenski Bey, İstanbul mektepleri içinde yegâne mektep, Dârümuallimîni gördü.”²³⁵

Bu yazıda *Tatbikat Mektebi*'ndeki öğrencilerin öğretmenleriyle olan ilişkilerine de dikkat çeken Mustafa Şekip, orada eğitim bilimlerinin en nazik

²³² “Başkanlığını Dârümuallimîn müdürü Satı Bey'in yapacağı tahrir heyeti tarafından *Tedrisât-ı İbtidâiyye* adıyla bir mecmua çıkarılacağı”, BOA, MF.MKT, Dosya No: 1146, Gömlek No: 63, 1328 M 15.

²³³ Kazım Nami, “Bizde Terbiye Hareketleri”, *Hakimiyet-i Milliye*, No: 2861, Ankara, 30 Haziran 1929, s. 2.

²³⁴ Muallim Cevdet, “Dârümuallimîn'in 70. Sene-i Devriyesi Münasebetiyle Verilen Konferans”, *TİM*, S: 33, İstanbul, 7 Mart 1332, s. 175.

²³⁵ Mustafa Şekip, “Nezaket”, *Yeni Mektep*, S: 13, Üsküp, Mayıs 1328, s. 398.

nazariyelerinin uygulamaya dönüştüğünü, Satı Bey'in medâr-ı şöhretinin de bu meziyetinde toplandığını ifade etmiştir.²³⁶

İsmail Hakkı²³⁷ da *Tatbikat Mektebi*'yle ilgili övgü dolu sözler söylemiştir:

“Benim İstanbul'da görebildiğim mektepler arasında evvel-be-evvel hür inzibâtıyla dikkatime çarpan; Dârümuallimîn Numune ve Tatbikat Mektebi'yle Kadıköy Numune Mektebi olmuştur. Bu iki mektepte çocukların hürriyetine karşı gösterilen müsaade; terbiyeden anlayan her vicdan sahibini müteessir etmemek kabil değildir.”²³⁸

Satı Bey'e göre eğitimde beden, fikir ve ahlak olmak üzere üç temel nokta vardır. O, *Fenn-i Terbiye* adlı eserinin birinci cildinde; okul binasının, sınıfların, sıraların, laboratuvarların iç ve dış yapısının nasıl olması gerektiğini, fiziki boyutlarını, hesap cetvellerine göre en ince detayıyla anlatmıştır.²³⁹ Okul sıralarının çocuk sağlığı üzerinde büyük bir etkisi olduğunu düşünen Satı Bey, *Tatbikat Mektebi*'nde bu hususa özellikle eğilmiştir.²⁴⁰

²³⁶ Aynı yer.

²³⁷ **İsmail Hakkı [Baltacıoğlu]**: 28 Şubat 1886'da İstanbul'da doğdu. Babası, Mucurlu Baltacıoğlu İbrahim Ethem'dir. 1899'da ilkokulu, 1903'te Vefa İdadisi'ni bitiren İsmail Hakkı, 1908'de Dârülfünûn'un ülûm-ı tabiiye bölümünü bitirdi. Aynı tarihlerde İstanbul Dârümuallimini'nde hat ve el işi hocalığına başladı. 1910'da Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin tavsiyesiyle pedagoji ve el işleri konusunda araştırmalar yapmak üzere Paris'e gönderilen İsmail Hakkı, altı ay süreyle Fransa, İngiltere, Belçika, İsviçre ve Almanya'da incelemelerde bulundu. 1913'te Dârülfünûn eğitim bilimleri hocalığına atandı. 1917 yılının sonlarında Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti Umumi Katipliğine, 1918'de Tedrisat-ı Taliye, 1919'da Tedrisat-ı Aliye Umum Müdürlüğü'ne getirildi. Daha sonra Maarif Nezâreti Teftiş Heyeti Umum Müdürü oldu. İsmail Hakkı, 1924 yılına kadar dört kez Edebiyat Fakültesi'ne dekan seçildi. Cumhuriyet döneminde ilk Dârülfünûn Emni olarak görev yaptı. Üniversitede derslere girerken fesini çıkararak İsmail Hakkı, fesin püskülünü koparıp attığı için bir dönem *Püskülsüz İsmail Hakkı* namıyla anıldı. 1930 yılında, Edebiyat Fakültesi İçtimaiyyat Müderrisi iken, Serbest Cumhuriyet Fırkası İstanbul Vilayet Ocak Reisliği'ni yürütmeye başladı. Daha sonra öğretim üyelerinin siyaset yapmaması kararı uyarınca Ocak Reisliğinden istifa etti. Ancak, siyasi kanaatine uygun olduğu gerekçesiyle SCF üyeliğinden ayrılmayı reddetti. 1933 yılına kadar Dârülfünûn'un muhtelif bölümlerinde ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nde hocalık yaptı. 1 Ocak 1934'te, uzun yıllar yayın faaliyetini sürdürecektir olan, Yeni Adam gazetesini çıkarmaya başladı. 1942 yılında Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde pedagoji kürsüsünün öğretim üyeliğine atandı. Daha sonra mebus seçildi. Bu görevi 1950 yılına kadar sürdürdü. Bu tarihten sonra emekliye ayrıldı. Hattatlık alanında *Alev Yazısı* adını verdiği yepyeni bir yazı türünün de yaratıcısı olan İsmail Hakkı, 1 Nisan 1978 yılında Ankara'da öldü. Bkz. Fethi Ülkü, “Büyük Düşünür Baltacıoğlu”, *Yeni Adam*, Sene: 45, S: 932, Nisan 1979, s. 10-11., Gencer-Arslan, **İstanbul Dârülfünûnu Edebiyat Fakültesi Tarihçesi ve İlk Meclis Zabıtları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2004, s. 39. ve Ali Arslan, **Dârülfünun'dan Üniversite'ye**, İstanbul, Kitabevi, 1995, s. 348.

²³⁸ İsmail Hakkı, **Talim ve Terbiyede İnkılap**, İstanbul, 1328, s. 99.

²³⁹ Satı Bey, **Fenn-i Terbiye**, İstanbul, Kader Matbaası, 1325.

²⁴⁰ Satı Bey, “Ders Rahleleri”, **TİM**, Sene: 2, S: 13, İstanbul, 1326, s. 30-37.

Tablo 2.1. Tatbikat Mektebi'nin Müfredat Programı.

Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf	Tedrisât Programı
3	2	2	Musâhabât-ı Ahlakıyye ve Medeniyye
6	4	4	Hesap ve Hendese
12	12	9	Lisan-ı Osmani (Elifba, kıraat, sarf, kîtabât)
6	4	3	Eşya ve Kelîmât
*	2	2	Tarih
*	1	2	Coğrafya
1	3	3	Ma'lûmât-ı Diniyye ve Kur'ân-ı Kerîm
2	2	2	Musiki
2	2	2	Terbiye-i Bedeniyye
3	3	3	El İşleri ve Resim
*	*	2	Fransızca
*	1	2	Hüsn-i Hat

“Tatbikat Mektebi”, **TİM**, S: 17, İstanbul, 1326, s. 162.

Tatbikat Mektebi'nde beden eğitimi, müzik, el işleri ve resim derslerine son derece önem verilmiştir. Burada dersler, kırkar dakika devam ettirilmekte ve öğrenciler günde altı saat ders görmektedir. Resim ve el işleri derslerinde doğal objeler kullanılmakta ve el becerisini geliştirecek teknikler gösterilmektedir. Kağıt, tel ve çamur işleri genellikle bahçede yapılmaktadır. Bütün dersler birbiriyle ilişkilendirilmiştir. Örneğin, coğrafya dersinde öncelikle okulun planı çizdirilmekte; geometri dersi yapılırken el işleri ve eşya derslerinden faydalanılmaktadır.²⁴¹ *Tatbikat Mektebi*, çağın ihtiyaçlarına cevap verecek yönde donatılmış; okulun sıraları da Almanya'dan getirilmiştir.²⁴²

Yeni Mektepler'de el işi, resim, müzik ve beden eğitimi derslerinin müfredat programlarında geniş yer tuttuğu göz önüne getirildiğinde, *Tatbikat Mektebi*'ndeki uygulamaların da *Yeni Mektep* prensipleriyle epeyce örtüştüğü anlaşılmaktadır.

Satı Bey'in müdürlüğü döneminde Dârümuallimîn'in içinde ilk kez bir okul müzesi kurulmuştur.²⁴³ Satı Bey, 25 Mayıs 1326 (1910) tarihinde, dönemin Maarif Nazırı Emrullah Efendi'ye *Müzeler Hakkında* bir layiha sunmuş; Batı'daki okul müzelerini ve Türkiye'deki müzecilik anlayışını değerlendirmiştir. Çağdaş ülkelerin hemen hepsinde Mektep Müzesi, Pedagoji Müzesi, Levâzım-ı Tedrisiyye Meşheri, Terbiye Müzesi, Pestalozzianum vb. isimlerle anılan okul müzeleri bulunduğunu söyleyen Satı Bey, bu oluşumlardan oldukça etkilenmiştir.²⁴⁴

İstanbul Dârümuallimîni bünyesinde gerçekleştirilen bir başka reformist uygulama da *Dârümuallimîn Kongresi*'dir.²⁴⁵ Bu girişim mevcut öğrencilerin ve öğretmenlerin yanı sıra eski mezunların da eğitim-öğretimdeki yeni gelişmelerden haberdar olmaları amacıyla düzenlenmiştir.²⁴⁶ Muhtelif derslere ait modern ders yöntemlerinin gösterildiği bu konferanslarda, Avrupa eğitimindeki son yenilikler de yakından izlenmiştir. Bu konferanslar, modern ve yenilikçi öğretmenlerin yetişmesine katkı sağlamıştır.

²⁴¹ "Tatbikat Mektebi", *TİM*, S: 17, İstanbul, 1326, s. 179-180 ve 181.

²⁴² "Dârümuallimîn Tatbikat Mektebi için Almanya'dan getirilen 34 adet rahlenin parasının ödenmesi", BOA, MF.MKT, Dosya No: 1175, Gömlek No: 16, 1329 N 26.

²⁴³ Dârümuallimîn-i Aliye Müzesi'ne ait bir fotoğraf için Bkz. Ek. 18.

²⁴⁴ Satı, *Layihalarım*, İstanbul, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1326, s. 32-45.

²⁴⁵ *Dârümuallimîn Kongresi*'nin program metni için Bkz. Ek. 19.

²⁴⁶ Acar, a.g.e., s. 54.

Satı Bey, Avrupa'daki öğretmen okullarında eğitim gezilerine çok önem verildiğini görmüştür. Burada bazı öğretmen okullarının haftanın yarım gününü eğitsel gezilere veya ziyaretlere, tatillerinin on beş gününü yine böyle seyahatlere ayırdıklarını söyleyen Satı Bey; İstanbul Dârümuallimîni'nde eğitim gezileri, fabrika ziyaretleri gibi yeniliklere imza atmıştır.²⁴⁷

Satı Bey görevinden çekildikten sonra da, Dârümuallimîn, ondan aldığı ilk feyizle yoluna devam etmiştir.²⁴⁸ İbrahim Alâettin [Gövsa], tecrübi pedagoji uygulamaları yaparken; Harun Reşid ve Muallim Cevdet gibi genç isimler de uygulamalı eğitim çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bu çalışmaların başında eğitim gezileri gelmektedir.

Altta İstanbul Dârümuallimîni'nin 1916 yılındaki eğitim gezilerinden birinin programı görülmektedir:

²⁴⁷ Acar, a.g.e., s. 55.

²⁴⁸ Kazım Nami, "Bizde Terbiye Hareketleri", s. 2.

Tablo 2.2. Dârümuallimîn-i Âliye'nin 1332 Senesi Tenezzüh Programı.

Birinci Sınıf			İkinci Sınıf	
21 Mart 1332	Harun Reşid Bey	Kayışdağı	Siraceddin Bey	Beylerbeyi
24 Mart 1332	Süreyya Bey	Fenerbahçe	Şevket Bey	Fenerbahçe
25 Mart 1332	Mâhi Bey	Şirket-i Hayriye	Selim Mansur Bey	Uzunçayır
26 Mart 1332	Ali Haydar Efendi	Mektep Cıvarı	Mesud Efendi	Cami ve Medreseler
27 Mart 1332	Ruşen Bey	Kağıthane	Selim Sırrı Bey	Kağıthane
28 Mart 1332	İlyas Bey	Mektep Cıvarı	Siraceddin Bey	Kayışdağı
29 Mart 1332	Cevdet Bey	Çamlıca	Ali Canip Bey	Çamlıca
Üçüncü Sınıf			İhzâri ve Dördüncü Sınıf	
21 Mart 1332	Cevdet Bey	Çamlıca	Hafız Kemal Bey	Askeri Müze
24 Mart 1332	İhsan Bey	Askeri Müze	Alaeddin Bey	Mektepler
25 Mart 1332	Hasan Tahsin Bey	Sanayi Mektebi	Hasan Tahsin Bey	Sanayi Mektebi
26 Mart 1332	Harun Reşid Bey	Tayyare Mektebi ve Makriköy Cıvarı	Fazıl Ahmet B.	Sanayi-i Nefise Mektebi
27 Mart 1332	Alaeddin Bey	Kağıthane	Faik Sabri Bey	Kağıthane
28 Mart 1332	Nazmi Bey	Kadıköy Gazhanesi	Zeki Bey	Musiki-i Hümayun
29 Mart 1332	Nazmi ve Harun Reşid Beyler	Bomonti Bira Fabrikası	Bedros Bey	Çamlıca

“Dârümuallimîn-i Âliye'nin İlmi Tenezzühleri”, **Tedrisat Mecmuası**, Şuûn-ı Maarif Kısmı, No: 37, İstanbul, [t.y.], s. 8.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere, geziler belirli bir plan dahilinde muhtelif mekanlar seçilerek tertip edilmiştir. Fabrika ziyaretleri, arazi çalışmaları, müze ve okul gezileri vs. pek çok alan dersiyile ilişkilendirilerek uygulamalı ders faaliyetine dönüştürülmüştür.

Eğitim gezilerinin, bazıları uzun süreli olmuştur.²⁴⁹ Dârümuallimîn-i Aliye, 14 Nisan 1917'de ziraat öğretmenleri Aziz Bey'le birlikte Halkalı Ziraat Mektebi'ne bir gezi düzenlemiştir. Üç gün süren bu gezide, öğrenciler pancar tohumu ekmeden, kımıl zararlılarına kadar pek çok konuyu alan öğretmenlerinden dinlemiş ve uygulamışlardır. Tarlaları ve arı kovanlarını gezmişlerdir. Ziraat Mektebi öğretmeni

²⁴⁹ Dârümuallimîn-i Âliye son sınıf öğrencilerinin Halkalı Ziraat Mektebi ve Tayyare Mektebi gezilerine ait görüntüler için Bkz. Ek. 20 ve 21.

Rahmi Bey'den; Almanya ve Macaristan'ın sosyal ve zirai gelişimine ve Türkiye'de zirâi ilerleme için neler yapılabileceğini ilişkin bilgiler edinmişlerdir:

“Dârümuallimîn-i Âliye son sınıfının 35 kişiden mürekkep olan ilk postası, nisanın 14. günü ziraat muallimleri Aziz Bey'le beraber öğleden evvel trenle Ayastefanos ve buradan da yürüyerek güzergahtaki arazinin tabiatını ve kabiliyet-i ziraiyyesini tetkik ederek Halkalı Ziraat Mektebi'ne vâsıl olmuşlardır. İlk gün sabahı, Ziraat Mektebi muallimlerinden Rahmi Bey ile hafriyyât-ı ziraiyye tatbikatına gitmişlerdir. ... Daha sonra emrâz-ı nebâtiyye [bitki hastalıkları] muallimi Mehmet Ali Bey, nebâtâta ârız olan [gelen] hastalıklar ve böcekler hakkında ma'lûmât verdi ve muhtelif numuneler gösterdi. ... Âlât-ı ziraiyye hakkında Necati Bey bilgi verdi. Son sınıfın ikinci postası da bir hafta sonra gitmiştir.²⁵⁰

Dârümuallimîn'in bütün kademelerinde beden sağlığı üzerinde sıklıkla durulmuştur. Batılı ülkelerdeki beden dersi uygulamaları model alınarak modern tarzda beden eğitimi dersleri yapılmıştır.²⁵¹ Okulun bünyesinde, ülkede eğitsel jimnastiği yaymak amacıyla bir tesis de kurulmuştur.²⁵² Burada “İsveç usulü terbiyevi jimnastik” dersleri oldukça revaç bulmuştur.

Bu dönemde okulların düzenlediği spor yarışmaları, geniş kapsamlı bir kültürel aktivite haline gelmiştir. Öğrencilerin sosyalleşmesine de katkı sağlayacağı düşünülen bu faaliyetler kapsamında İdman Bayramları düzenlenmiştir. Dârümuallimîn-i Âliye'nin belirli aralıklarla düzenlediği İdman Bayramlarında, alttaki duyurudan anlaşıldığı üzere, çeşitli spor dallarının sergilendiği yarışmalar yapılmıştır.²⁵³

²⁵⁰ “İlmi Tenezzühler”, **Tedrisat Mecmuası**, Şuûn-ı Maarif, Sene: 7, No: 38, İstanbul, 1 Mayıs 1333, s: 5-7.

²⁵¹ “Madde 4- Terbiye-i Bedeniyye Mektebi, Dârümuallimîn-i Âliye'ye ve Ana Muallime Mektebi, Dârümuallimât-ı Âliye'ye merbuttur. Terbiye-i Bedeniyye Mektebi'nin müddet-i tahsiliyyesi 1 senedir. Bunun tedrisatı, ameli ve nazari olarak iki suretle icra olunur.”, **Dârümuallimîn ve Dârümuallimât Nizamnamesi**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1331, s. 3-4.

²⁵² Ruşen Eşref, “Dârümuallimîn'de Bir Terbiye-i Bedeniyye Günü”, **Tedrisat Mecmuası**, C:6, No: 1-33, İstanbul, 7 Mart 1332, s. 204.

²⁵³ Dârümuallimîn-i Âliye tarafından düzenlenen İkinci İdman Bayramı'ndan, İsveç Usulü jimnastik görüntüleri için Bkz. Ek. 22.

“Dârümuallimîn-i Aliye tarafından tertip edilmekte olan İdman Bayramı’nın ikincisi, mayısın 11. cuma günü Kadıköy’de kâin İttihad Spor Kulübü’nde icra edilecektir. Program ber-vech-i âtidir.”²⁵⁴

Tablo 2.3. İkinci İdman Bayramı Programı.

1-	Marş-ı Sultâni
2-	Mekteplerin geçit resmi
3-	Dârümuallimîn-i Aliye Tatbikat Mektebi talebesinin terbiyevi oyunları
4-	Dârümuallimîn-i Aliye talebesinin terbiyevi jimnastik numune dersi
5-	Dârümuallimîn-i Aliye ve Sultaniyye talebelerinin irtifâ’atlama müsabakası
6-	Dârümuallimîn-i Aliye ve Sultaniyye talebeleri arasında uzunluğuna atlama müsabakası
7-	Dârümuallimîn-i Aliye talebesinin sııklarla atlama müsabakası
8-	Numune Mektepleri ve Dârüleytâmlar arasında irtifâ’atlama müsabakası
9-	Numune Mektepleri ve Dârüleytâmlar arasında 100 metre yarışı
10-	Dârümuallimîn ve Sultaniler arasında 100 metre yarışı
11-	Dârümuallimîn ve Sultaniler arasında 800 metre yarışı
12-	Cirit, disk, el topu atma müsâbakası
13-	Dârümuallimîn ve Sultaniler arasında halat, çekiç müsâbakası
14-	Bisiklet yarışı
15-	Tevzî-i mükâfât

“Dârümuallimîn-i Aliye Şuûnu”, **Tedrisat Mecmuası**, Şuûn-ı Maarif, Sene: 7, No: 38, İstanbul, 1 Mayıs 1333, s. 1.

Dârümuallimîn’de sanatsal aktivitelere ve fenni gezilere büyük önem veriliyor; okulun bünyesinde her ay birer müzikli müsâmere düzenleniyordu.²⁵⁵ Fen dersleri deneysel yöntemle uygulamalı olarak gerçekleştiriliyordu. Bu deneylerden biri oldukça dikkat çekicidir. İstanbul Boğazı’ndan Marmara’ya akan suların takip ettiği istikamet hakkında bir fikir edinmek için Dârümuallimîn-i Aliye öğretim heyeti ve öğrencileri tarafından Kadıköy ile Sarayburnu arasına ağzı kapalı iki şişe atılmış; bu şişelerin içlerine konulan zarflı kağıtlara da şu cümleler yazılmıştır:

²⁵⁴ “Dârümuallimîn-i Aliye Şuûnu”, **Tedrisat Mecmuası**, Şuûn-ı Maarif, Sene: 7, No: 38, İstanbul, 1 Mayıs 1333, s. 1.

²⁵⁵ “Müsâmere”, **Tedrisat Mecmuası**, Şuûn-ı Maarif, Sene: 7, No: 38, İstanbul, 1 Mayıs 1333, s. 4.

“Bu şişe deniz akıntılarını anlamak için İstanbul’da Dârümuallimîn-i Aliye muallim ve talebesi tarafından atılmıştır. Bunu nerede ve hangi tarihte bulduğunuzu yazıp şişeden çıkan adresi yazılı ve pulu yapıştırılmış olan zarfa koyduktan sonra postaya teslim ederseniz bu mektubun Dârümuallimîn’e vusûlünü [ulaşmasını] müteâkib sanat ve mesleğinize göre tarafınıza bir hediye gönderilecektir. Bunun için adresinizi vâzıh [açık] surette bildiriniz.”²⁵⁶

Bunun dışında Dârümuallimîn-i Aliye iskelesinde ocak ayından mayıs ayı ortalarına kadar belirli tarihlerde öğle vakti denizin sıcaklığı ölçülmüş ve bulunan miktarlar kaydedilmiştir. Deniz sıcaklığı her gün kaydedilerek haftalık ve aylık ortalamalar okulun dergisinde yayınlanmıştır.²⁵⁷

2.2.2 II. Meşrutiyet Dönemi Müfredat Programlarında “Yeni Mektep” İlkeleri

Bir ülkede geçerli olan müfredat programı, o ülkedeki eğitim-öğretimin adeta aynası gibidir. II. Meşrutiyet döneminde bilhassa ilköğretim konusunda ciddi kanunlar ve talimatnameler çıkarılmıştır.

Maarif Nezâreti tarafından hazırlanan 1329 (1913) ve 1330 (1914) tarihli ilköğretim ders müfredatı dikkatle incelendiğinde *Yeni Mektepler*’deki derslerin pek çoğunun programlara girdiği anlaşılmaktadır.

1329 (1913) tarihli, Maarif Nezâreti Öğretim Usulleri Talimatnamelerinde yer alan *Mekâtib-i İbtidâiyye Ders Müfredatı* programında; *Yeni Mektepler*’e temel teşkil eden “hayatiyet”, “tecrübe”, “aktiflik”, “faydacılık”, kavramlarına geniş bir yer ayrılmıştır:

“Şimdiye kadar bu usul-i tedris talimatnamelerinden neşredilenlerin adedi 7’ye baliğ oluyor. Talimatnameler, umumiyetle İstanbul Dârülfünunu müderrislerinden İsmail Hakkı Bey tarafından yazılmıştır. Maarif Nezâreti tarafından Usul-i Terbiye ve Tedris

²⁵⁶ “Fenni Tecrübeler”, *Tedrisat Mecmuası*, Şuûn-ı Maarif, Sene: 7, No: 38, İstanbul, 1 Mayıs 1333, s. 4.

²⁵⁷ “Deniz Sühûneti”, *Tedrisat Mecmuası*, Şuûn-ı Maarif, Sene: 7, No: 38, İstanbul, 1 Mayıs 1333, s: 4-5.

Talimatnamesi'ni müteâkib 12 sayfalık 2. bir talimatname daha yayınlanmıştır. Eserin muhtevi olduğu terbiyevi esaslar şayan-ı dikkattir. 1. fasılda, hendese bir mektep dersinden ibaret olmayıp bir hayat ve ihtiyaç dersi olduğu, hendesenin insanı açık zihinli yapacağı izah ediliyor. İbtidâi mektebinde hendesenin realist ve nâfiyeci (utilitariste) gayelerini müdafaa ettiği anlaşılıyor. 2. fasıl; usul-i tedrise aittir. Muallimlere, hendesenin çocuklara nasıl öğretilmesi lazım geleceği gösteriliyor. Tavsiye edilen usuller hep hakiki ve nâfi gayelere dayanıyor. Tedrisatın şey'i-objektif- bir mahiyet almasını, muhitten istifade edilmesini ve derslerin tecrübi (expérimental) olmasını tavsiye ediyor. Tekşif usulüne yer veriliyor. Talimatname, hendese dersine muayyen olmak üzere; resmi, elişlerini, ev eşyasını vasıta olarak gösteriyor.”²⁵⁸

Bunun dışında eşya, coğrafya, resim, okul temsilleri, el işi derslerinin öğretim usullerine ilişkin de talimatnameler hazırlanmıştır. Coğrafya derslerinde *ayâniyet* ve *hakikîyete* önem verilmesi gerektiği önemle vurgulanmıştır. “El İşlerinin Öğretim Usulleri Talimatnamesi” ise o zamana kadar Nezâretin yayınladığı talimatnamelerin en büyüğüdür. İki yüz sayfadan oluşan bu talimatnamenin en önemli noktalarından biri; “*Yazı ve şekillerin tek amacı, el işinin bir fikir işi olarak tanınmasıdır.*” şeklindeki ifadedir.²⁵⁹

Meşrutiyet döneminde el işi dersleri müfredat programlarında önemli bir yer bulmuştur. Bu hususta kuşkusuz, Satı Bey'in öncülüğü dikkate değerdir. Satı Bey'in el işi dersleri için yararlandığı yabancı eserler İstanbul dışında da rağbet görmüştür. Nitekim Yeni Mektep mecmuasının eğitimci yazarları, Satı Bey'in kendilerine gönderdiği el işi dersi kaynaklarını dergide yayınlayarak ona olan şükranlarını dile getirmişlerdir:

“Muhterem Satı Beyefendi'den el işlerine mütedâir eserler hakkında aldığımız adresleri buraya derc ediyoruz. Mûmâileyhe bu lütfun şükranını yalnız *Yeni Mektep* değil; bütün meraklı muallimler de medyundurlar. [borçludurlar]”²⁶⁰

²⁵⁸ “Tetkikât ve Tenkidât”, *Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası*, S:1, İstanbul, 1332 Eylül, s. 65.

²⁵⁹ *A.g.m.*, s. 67.

²⁶⁰ “El İşleri Kitap ve Mecmuaları”, *Yeni Mektep*, S: 11, Üsküp, Mart 1328.

Tablo 2.4. Satı Bey'in tavsiye ettiği yabancı el işi kaynakları.

L'Enseignement Manuel, René Leblanc. (<i>Librairie Larousse. Paris</i>)
Tûricher Fûher dnrcn dei knabenhauarbeit. <i>H.Aujst, Haldeubachstrane 33 Zurich (IV)</i>
Anleitung für den Unterricht in Handarbeiten für Elemeutarschulir. Ed. Oerthi. Elemantarschulir. Ed.Oerthi. <i>Zürich - Drach und Nerlage: Institut Orell Fusli.</i>
Le travail manuel a l'école primaire et le dessin géom etrique. <i>A Iully et E.Rocheron Librairir Belin, Paris.</i>
Cartonnage: I: B.Pensi <i>Libr. Lebegue, Bruxelles.</i>
Le Modelage Scolaire. Stassian et Calozet. <i>24 rue du cdord, Bruxelles.</i>
Le Modelage P.Pletinchsx. <i>Libr. Aet. VVesmael – Charbier (Namur)</i>

“El İşleri Kitap ve Mecmuaları”, **Yeni Mektep**, S: 11, Üsküp, Mart 1328.

Bu dönemde ilkokullara ziraat derslerinin konması, bir tarım toplumu olan Osmanlı'nın bilinçli üretim anlayışına yönelmesi yanında *Yeni Mektep* hareketi içinde de geniş yer tutmaktadır. Nezâret bilhassa çiftlik okullarında, uygulamalı ziraat derslerine ve modern yöntemlerin kullanılmasına büyük önem vermiştir.²⁶¹ İlerleyen dönemlerde, Türk-Alman cemiyeti kanalıyla uygulamalı ziraat dersleri için Bavyera'ya öğrenci de gönderilmiştir.²⁶²

1913 müfredatında, ilköğretimin her kademesinde yer alan eşya ve ziraat derslerinin ne şekilde işlenileceğinin altı çizilmiştir. Dersler teorik ve uygulamalı şekilde yürütülecektir. Ziraat dersinin uygulama kısmında öğrenciye; turşu yapımı, hayvan bakımı, bitki yetiştirmek gibi aktiviteler yaptırılacaktır.²⁶³ 1914 müfredatında, eşya ve ziraat dersi birbirinden ayrılmış, derslerin içerikleri ise aynı kalmıştır.²⁶⁴

Ziraat dersleri, Avrupa'da pek çok ilkokulun müfredat programlarına girmiştir. Meşrutiyet aydınlarından Aziz Bey, bu hususta şunları söylemektedir:

²⁶¹ Aziz, “Tedisat-ı Ziraiyenin Tarihi”, **Tedisat Mecmuası**, Şuûn-ı Maarif, Sene: 5, No: 4-30, İstanbul, [t.y.], s. 122-123.

²⁶² “Türk-Alman Cemiyeti vasıtasıyla Almanya'nın kuzey Bavyera bölgesinde Hohenkammer Çiftliği'nde talebeye ameliyat dersi veren Mösyö Schmith'e teşekkür edilmesi”, BOA, MF.MKT, Dosya No: 1232, Gömlek No: 95, 1336 Ca 14.

²⁶³ **Mekâtib-i İbtidâiyye Ders Müfredâtı, Bir ve İki Dershaneli ve Muallimli Mekteplere Mahsus**, İstanbul, 1329, s. 33-50.

²⁶⁴ **Mekâtib-i İbtidâiyye Ders Müfredâtı, Altı, Beş, Dört ve Üç Dershaneli ve Muallimli Mekteplere Mahsus**, İstanbul, 1330, s. 49-68.

“Avrupa’nın her tarafında mekâtib-i ibtidaiyye programlarına; ameli, ibtidâi ve cazibedar olacak bir surette ziraat dersleri ilave olunmuştur. Memleketimizde, mekâtib-i ibtidâiyyede ziraat tedrisatına başlanılmış olması, bizi hayırlı neticelere muntazır bulundurabilir.”²⁶⁵

Ziraat derslerinin müfredata konması iyi karşılanmış; ancak hayata geçirilmesi istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. Uygulamalı olarak yapılacak derslerin teoride geçirilmesi, Maarif Nezâreti’ni ciddi tedbirler almaya yöneltmiştir. Nitekim, okullara gönderilen bir genelgede şu hususlar üzerinde durulmaktadır:

“Ziraat derslerinin nazari ve ameli bir surette tedris ve ziraate müteallik [bağlı, ilgili] müze ve numune mecmuaları teşkili resmi program muktezâsından [lüzumundan] bulunduğu halde, mekteplerin hemen kısm-ı azamında bu dersler nazari bir surette tedris edilerek ameliyat-ı ziraiye ve müze ve numune mecmuaları teşkiline ehemmiyet verilmediği verilen rapor mündericâtından [içeriğinden] anlaşılmış ve program dairesinde tedrisatta bulunmayan ziraat muallimlerinin mesul tutulacağı tabii bulunmuş olmakla keyfiyyetin ders mezkûr muallimlerine tefhîmi [bildirilmesi] ve tedrisatın da nezâret-i mütemâdiye altında bulundurulması hususu maarif müdüriyet-i behiyyesi tarafından mekâtibe ta’minen [genelgeyle] bildirilmiştir.”²⁶⁶

Ziraat dersleri, Dârümuallimînlerin programlarına da konmuştur. Bu girişim, dönemin aydınlarınca oldukça olumlu karşılanmış; ancak müfredat programı, ameli derslerin uygulanmasındaki aksaklık bakımından epeyce eleştirilmiştir. Yeni Fikir dergisi yazarlarından Hüseyin Remzi; öğretmen okullarının çiftliklerde kurulması ve ziraat derslerinin muhakkak ameli olması gerektiğine işaret etmektedir:

“Dârümuallimînlerin en büyük ihtiyacı ziraat dersleri idi. Çok şükür Dârümuallimînlerde ziraat dersi büyük bir mevki kazandı. Biz yalnız Dârümuallimînlere verilen ehemmiyete memnunuz, yoksa Dârümuallimînler için çizilen ziraat müfredat programından memnun değiliz. Müfredat programının pek fena olduğunu hisseden Maarif Nezareti, programı istihbaratımıza nazaran tebdil ve ıslaha karar vermiştir.

²⁶⁵ Aziz, “Tedrisat-ı Ziraiyyenin Tarihi”, **Tedrisat Mecmuası**, Şuûn-ı Maarif, Sene: 5, No: 4-30, İstanbul, [t.y.], s. 123.

²⁶⁶ “Ziraat Derslerinin Nazari ve Ameli Bir Surette Tedrisi”, **Tedrisat Mecmuası**, Şuûn-ı Maarif, Sene: 5, No: 7-33, İstanbul, [t.y.], s. 1.

Dârümuallimînlerde ziraat dersi mutlaka tatbiki olmalıdır. Dârümuallimînlerin çiftliklerde tesisi mutlaka icap eder. Şimdi hiçbir Dârümuallimîn çiftlikte tesis edemediği için ya numune tarlalarından veya Ziraat Mektebi çiftliklerinden istifade eylemelidir. İstihbâr ettiğimize nazaran Bursa Dârümuallimîni, muntazaman Bursa Ziraat ve Ameliyyat Mektebi'ne²⁶⁷ gitmektedirler. Dârümuallimîn efendileri, öğleye kadar derslerini okuduktan sonra haftada üç defa ameliyyata çıkıyorlar, ameliyyatta mevsim ve icâbâta göre ziraat talebeleriyle birlikte üç saat meşgul oluyorlar. Bursa Dârümuallimîni'nin Ziraat Mektebi'nde gördüğü muhtelif ameliyattan bazıları şunlardır: Muhtelif sabanlarla hafriyat, gülistan tesisi, Amerika asma bağlarının tathir [temizleme] ve boğaz açma ameliyyatı, kümes, gübre tevzi', bakla çapası, sebze bahçesinde ziraat..."²⁶⁸

Müfredat programlarında yer alan ilgi çekici derslerden biri de "silah talimi" dir.²⁶⁹ *Yeni Mektepler*'in beden eğitimi dersi kapsamında yer alan bu ders, özellikle savaş yıllarında Avrupa'daki okulların birçoğunda lüzumlu görülmüştür.²⁷⁰

1913 ve 1914 müfredatında yer aldığı üzere; bu derste öğrenciye silahın nasıl tutulacağı, nasıl nişan alınacağı gösterilerek atış talimleri yaptırılacak ve talim için Nezâretin uygun gördüğü tüfeklerden başkası kullanılmayacaktır.²⁷¹ Maarif Nezâreti ilkokulların son, sultanilerin birinci sınıflarında uygulanan "endâht" [atış] talimi dersi için, numune olarak kullanılmak üzere, 1914 yılında İngiltere'den tüfek ve fişek satın alma talebinde bulunmuştur.²⁷²

Bu dönemde Dârümuallimîn'in bazı sınıflarına fotoğrafçılık, müze teşkili ve tahnit dersleri konmuştur:

²⁶⁷ Bursa Ziraat ve Ameliyyat Mektebi Müzesi'ne ait bir fotoğraf için Bkz. Ek. 24.

²⁶⁸ Hüseyin Remzi, "Dârümuallimînlerde Ziraat", *Yeni Fikir*, C: 3, S: 20, Manastır, 15 Mart 1330, s. 638-645.

²⁶⁹ Elazığ Numune Mektebi'ndeki atış dersinden görüntüler için Bkz. Ek. 23.

²⁷⁰ İsmail Hakkı, *Talim ve Terbiyede İnkılap*, İstanbul, 1328, s. 60.

²⁷¹ *Mekâtib-i İbtidâiyye Ders Müfredâtı, Altı, Beş, Dört ve Üç Dershaneli ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, İstanbul, 1330, s. 108-110.

²⁷² "Mekâtib-i ibtidâiyye'nin son ve mekâtib-i sultaniyye kısm-ı ibtidâilerinin beşinci sınıflarındaki talebeye istimâl ettirilmek üzere nezâretçe numune olarak kabul ve Galata'da Voyvoda Sokağı'nda Onion Hanı'nın 40,41,42 numaralı dairesinde mükim İngiltere devleti tebaasından Mösyö Robert S.Ravul vasıtasıyla Londra'dan celbedilmiş olan endâht [atış] tüfeklerinden [...] adediyle bin fişek postaya tevdiân tarafınıza gönderilmiş ve endâht talimlerinin suret-i icrası hakkında derdest tanzim olan talimatnamenin de ayrıca irsâli tabii bulunmuş olmakla tüfenklerle fişenkerin vusûlünün iş'ârı [yazıyla bildirilmesi] lira yüz kuruş hesabıyla beher tufengin 242 kuruş ve beher bin fişengin de 6,5, kuruşa tedarik edilebilmekte olmasına göre mürsel [gönderilmiş] numunesine tevfiân celbine lüzum görülecek miktarın bâlâdaki adres mucibince doğrudan doğruya veyahut nezâret vasıtasıyla bi-l-vâsita celbi kabul bulunduğu beyan olunur.(Recep 1332 - Mayıs 1330)", BOA, MF.HUS, Dosya No: 20, Gömlek Sıra No: 86, 1332 B 19.

“Dârümuallimîn’de geçen aydan itibaren kısm-ı âli ve kısm-ı ibtidâi son sınıflarında *fotoğrafi ve müze teşkilatı ve usul-i tahnît-i hayvanat* dersleri tedris edilmeye başlanmıştır. Fotoğrafi öğrenecek yeni muallimler, gittikleri yerlerde bulunan tarihi kitâbelerin, afîk [eski] eserlerin resimlerini alarak Maarif Nezâreti’ne gönderecekler, bu suretle âsâr-ı atıkaya ait iyi bir koleksiyon teşkiline hizmet etmiş olacaklardır. Aynı zamanda bulunacakları mahallerde, âdetlere, kıyafetlere, ahalinin vücutça eşkâline dâir resimler alacaklardır. Diğer ders dahi, efendilerin bulunacakları mekteplerde müzeler teşkil ve elde edecekleri hayvanatı tahnît edebilmeleri maksadıyla ilave edilmiştir.”²⁷³

Maarif Nezâreti ilköğretimde yapacağı düzenlemeler için İngiltere’den; resmi ve özel statüdeki ilkokullarında okutturulan ders kitaplarının isimleri ve yazarlarını içeren bir program cetveli talep etmiştir.²⁷⁴

1914 yılında Paris, Londra büyükelçiliği ve Cenevre, Peşte konsolosluklarından sanayi, sînâi, sağır-dilsiz, idare-i beytiyye ve sanayi-i nefise mekteplerinin talimatname ve ders programlarının ivedilikle gönderilmesi istenmiştir:

“Müsta’celdir

Sînâi, Sanayi ve Sağır ve Dilsiz Mektepleri Programlarının İrsâli Hakkında

Paris, Londra Sefâret-i Seniyyelerine

Cenevre, Peşte Başşehbenderliklerine

Nezâretin yeni teşkil etmek istediği bazı mektepler için oranın sanayi (Arts et métiers) ve (Profeszionnelles) sînâi mektepleriyle, sağır ve dilsiz mekteplerinde tatbik edilmekte olan talimatnamenin ve müfredat ders programlarının tetkikine ihtiyaç hâsıl olduğundan mezkûr mekâtibe ait elyevm ma’mûlün bih [yürürlükte] olan talimatname ve programlardan birer nüshasını sûratle tedarik ve hususuna...”²⁷⁵

²⁷³ “Dârümuallimîn-i Âliye’de Yeni Dersler”, **Tedrisat Mecmuası**, Şuûn-ı Maarif Kısmı, Sene: 5, No: 1-28, İstanbul, [t.y.], s. 1.

²⁷⁴ “İngiltere’de gerek resmi ve gerek hususi mekâtib-i ibtidâiyyede okutturulan ders kitaplarının isim ve müelliflerinin Londra, Paris ve Berlin Sefaretlerince bildirilmesi.”, BOA, MF.MKT, Dosya No: 1147, Gömlek No: 18, 1328 M 20.

²⁷⁵ “Maarif Nezâreti’nin teşkil etmek istediği bazı mektepler için Paris, Londra, Cenevre, Peşte’de bulunan sînâi, sanayi, sağır ve dilsiz mekteplerinde uygulanan programların gönderilmesine ilişkin”, BOA, MF.MKT, Dosya No: 1198, Gömlek No: 8, 1332 C 22. Bkz. Ek. 50.

Yeni Mektepler'in önemli aktiviteleri içinde yer alan ilmi geziler ve edebi sohbetler, Meşrutiyet döneminde geniş yer bulmuştur. Önceleri birkaç okulda kültürel aktivite olarak gerçekleştirilen eğitsel geziler, ilerleyen zamanlarda müfredat programlarına da girmiştir. Dönemin eğitimcilerinden Sabri Cemil Bey; derslerin yalnızca sınıflarda okutulmamasını; aynı zamanda okul haricinde yapılacak gezintilerle de takviye edilmesi gerektiğini söylemektedir. Ona göre çocuk, gerçek hayatı dersaneler içinde değil; kırlarda, ormanlarda, tarlalarda, fabrikalarda, dairelerde yaşayacaktır. Gezi dersi, çocuğu toprak ve hayat ile doğrudan doğruya temasta bulunduracaktır.²⁷⁶

1915 yılında Maarif müdüriyetinden İstanbul'daki okullara gönderilen bir genelgede, eğitim gezilerinin kapsamı ve sınırlılıkları şöyle belirlenmiştir:

“Müfredat programlarında salı günleri öğleden sonra terbiyevi tenezzühler ve muhâzaralar [ahlaki, edebi sohbetler] yapılması dahil olup bundan böyle havalar da müsait olabileceğinden, 21 Haziran sene 1330 tarihli tahrirât-ı umumiyede tebliğ olunduğu vechile sıhhat ve iktisat ve ahlak cihetiyle muzır olan tenezzühlere katiyen meydan verilmeyip şâkirdânın saf havalı mahallerde mu'tedil surette tenezzüh ettirilmesi ve esnâ-yı tenezzühte her vesileden bi-l-istifade talebenin tarih, nebâtât, hayvanat, tabakat vs. hakkındaki ma'lûmâtlarının tevsiî suretiyle maddî ve manevî temin-i istifadelerine bezli mukadderât edilmesi ve câiz olan oyun, idman ve her türlü hareket-ı bedeniyenin ifrâta vardiirilmemesi ve terbiyevi tenezzühler tertip olunarak nereye gidilip ne suretle tenezzüh edildiğinden idarenin de haberdar edilmesi maarif müdüriyetinden İstanbul mekteplerine ta'mîm edilmiştir.”²⁷⁷

Genelgede; müfredat programlarında salı günleri öğleden sonralarının eğitim gezilerine; edebi, tarihi veya muhtelif nitelikteki sohbetlere ayrılmış olduğunun altı çizilmiştir. Buna göre sağlık, ahlak ve ekonomik yönüyle uygun olmayan gezilere kesinlikle izin verilmeyecektir. Beden derslerinde aşırıktan kaçınılacak ve eğitim gezilerinin nerede ve ne şekilde yapılacağından, idare muhakkak haberdar edilecektir.

²⁷⁶ Sabri Cemil, “Gezinti Dersleri”, *Yeni Mektep*, S: 5, Üsküp, Eylül 1327, s. 129-130.

²⁷⁷ “Tenezzühlere Dair”, *Tedrisat Mecmuası*, Kısım-ı Resmi, Sene: 5, C: 5, No: 2-28, İstanbul, 7 Nisan 1331, s. 16.

Eğitsel nitelikteki okul gezileri kısa bir süre içinde yaygın hale gelmiş; hatta bazı okullarda tatil zamanlarında dahi eğitici geziler yapılmıştır:

“Haber aldığımızı göre, Beşiktaş Barbaros Numune Mektebi, heyet-i idare ve talimiyesiyle talebesi, önümüzdeki tatil için bilhassa ilk Osmanlı payitahtlarını ziyaret maksadıyla tarihi ve terbiyevi bir seyahat hazırlığı görmektedirler. Bu seyahat Kütahya-Eskişehir-Bursa taraflarında olacaktır. Uğranılacak yerlerde konferanslar verileceği gibi piyanist muallim Sadri Bey idaresindeki mektebin musiki takımı tarafından müteaddid konserler ve terbiye-i bedeniye muallimi M.Sami Bey’in nezareti altında da Genç dernekleri tatbikatı ve spor eğlenceleri tertip edilecektir.”²⁷⁸

Müfredat programı, kültürel aktiviteleri de destekler mahiyettedir. Avrupa ve Amerika’da çok yaygın olan Ağaç Bayramları, Türkiye’de de kutlanır olmuştur. Bu girişimin ilk defa 1909 yılında Ferid Bey²⁷⁹ ve Ethem Nejat tarafından Alasonya kasabasında gerçekleştirildiği düşünülmektedir.²⁸⁰ Maarif Nezareti, önceleri birkaç okulda kutlanan *Ağaç Bayramı*’nı²⁸¹, yaygın hale getirmek için harekete geçmiş ve bunu bir genelgeyle tüm okullara bildirmiştir:

“Müfredat programı mucibince senede bir günün *Ağaç Dikme Bayramı*’na tahsisi ve bu bayramın civarda münasip bir mahalde mümkün olduğu kadar muntazam yapılması Maarif Müdüriyetinden icap edenlere bildirilmiştir. -10 Mart 1332 (1916)-”²⁸²

Meşrutiyet’in ilanını izleyen yıllarda beden eğitimi, en fazla önem gösterilen derslerden biri olmuştur. Bu amaçla yurtdışından uzmanlar çağrılmış ve Avrupa eğitim gezileri düzenlenmiştir.

Modern yöntemlerin ve farklı spor dallarının tanınmasında gerek yaygın faaliyeti gerekse girişimleriyle bu dönemde ön plana çıkan isim Selim Sırrı’dır.²⁸³

²⁷⁸ “Tarihi ve Terbiyevi Bir Seyahat”, *Talebe Defteri*, Sene: 5, C: 2, No: 51-52, İstanbul, 14 Mart 1334, s. 871.

²⁷⁹ Ferid Bey, Fransa’nın Dumbal Ziraat Okulu’ndan mezun olmuştur. Manastır Dârülmuallimini’nde ziraat öğretmeni olarak görev yapmıştır. Toprak mecmuasının başyazarı ve Loren Arıcılar Cemiyeti üyesidir. Bkz. Ferid, *Ameli Bahçivanlık*, İstanbul, Çiftçi Kütüphanesi, [t.y.], s. 1.

²⁸⁰ Mustafa Ergün, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*, Ankara, Ocak Yayınları, 1996, s. 111.

²⁸¹ Bursa Mekteb-i Sultanisi’nin *Ağaç Bayramı* görüntüleri için Bkz. Ek. 25.

²⁸² “Ağaç Dikme Bayramları Hakkında”, *Tedrisat Mecmuası*, Kısım-ı Resmî, Sene: 7, No: 37, İstanbul, s. 14.

Kendisi,²⁸⁴ 1908 yılında İstanbul Mercan Yokuşu'nda bir "Terbiye-i Bedeniye Mektebi" açmıştır.²⁸⁵ Programında jimnastik, kılıç, meç, boks, atıcılık dersleri bulunan bu okul, nisan 1909 yılına kadar muntazam işlemiş; ancak Selim Sırrı 1909 mayısında İsveç Yüksek Beden Eğitimi Okulu'na öğrenim görmeye gidince müessese kapanmıştır.²⁸⁶

1330 (1914) yılında Maarif Nezâreti, İstanbul'da bir "Terbiye-i Bedeniye Mektebi" açma girişiminde bulunmuştur. Okul, maarifin Süleymaniye'deki arsası üzerine kurulacaktır. Programların teşkilinde, Belçika müfredatı esas alınacak; müfredat programı ülkenin ihtiyaçlarına uygun düzenlemelerle hayata geçirilecektir. Eğitim-öğretim sekiz ay sürecek, teorik olarak ayrıca anatomi, fizyoloji, hıfzıssıhha, nazariyyat-ı hareket dersleri gösterilecektir.²⁸⁷ Okulun ayrıca bir kızlar şubesi olacak; Dârümuallimîn ve Dârümuallimat mezunları öğretmen olmadan önce burada üç aylık staj göreceklendir.

Selim Sırrı'nın bu okulla ilgili verdiği bilgiye göre; okulun açılmasına öncülük eden bizzat kendisidir. Süleymaniye'deki inşaat tamamlanmış; ancak bu girişim Birinci Dünya Savaşı yıllarına rastladığından, bina askerler tarafından işgal edilmiştir.²⁸⁸

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra eğitim içerikli pek çok yabancı eser Maarif Nezâreti tarafından Türkçeye çevrilmiştir.²⁸⁹ Batı kaynaklı kitapların tercümesine

²⁸³ **Selim Sırrı Tarcan:** (1874-1946) 1874'te Mora'da doğdu. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra (1908) İsveç'e giderek oradaki Beden Eğitimi Öğretmen Okulu'nda ihtisas yaptı. İsveç'ten döndükten sonra beden eğitimi öğretmenliği görevini sürdürdü. Jimnastikle meşgul oldu. *Terbiye ve Oyun* adıyla bir meslek mecmuası yayınladı. 2 Mart 1956'da İstanbul'da öldü. Bkz. İbrahim Alâeddin Gövsa, "Tarcan, Selim Sırrı", **Türk Meşhurları Ansiklopedisi**, İstanbul, 1946, s. 376.

²⁸⁴ Selim Sırrı Bey'e ait bir fotoğraf için Bkz. Ek. 27.

²⁸⁵ "Muallim Selim Sırrı Bey'in Rıza Paşa Yokuşu'nda kâin Terbiye-i Bedeniye Mektebi, kanun-i evvelin birinci günü küşâd edilip altıncı cumartesi günü de talim ve tedris başlayacağından Sadıkiye Hanı'nda çalışkan idaresiyle mekteb-i mezkûrda şimdiden abone kaydedilmekte olduğu jimnastik heveskarlarına ilan olunur." Bkz. "Terbiye-i Bedeniye Mektebi", **Musavver Muhit**, C: 1, No: 7, 4 Kanun-ı evvel 1324, s. 113.

²⁸⁶ Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, C: 4, İstanbul, Osmanbey Matbaası, 1942, s. 1283.

²⁸⁷ "Terbiye-i Bedeniye Mektebi", **Tedrisat Mecmuası**, Şuûn-ı Maarif Kısmı, Sene: 4, No: 22, İstanbul, [t.y.], s. 42.

²⁸⁸ Ergin, a.g.e., s. 1282-1283.

²⁸⁹ "Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası"nın Eylül 1332 tarihli 1. Sayısının 74-77. sayfalarında, Maarif Nezâreti Telif ve Tercüme Dairesi'nin hazırladığı kitapların isimleri, yazarları ve mütercimlerinin bulunduğu bir liste yer almaktadır. Dergi; M. Necker de Saussure'un *L'Education Progressive*, Montessori'nin *Casa dei Bambini*, Blackie'nin *Self-Education* gibi yeni eğitimin önemli pedagoji kitaplarını ve yazarlarını da Maarif Nezâreti'nin dikkatine sunmuştur. Bkz. "Tetkikât ve

büyük önem verilmiştir.²⁹⁰ 1917 yılında Maarif Nezâreti tarafından bir Fenn-i Terbiye Encümeni kurulmuştur. Bu encümenin amacı; milli eğitim esasları içinde çağdaş ülkelerde eğitim bilimlerine ait yayınlanan tüm eserlerin önemli bulunanlarını Türkçe'ye çevirmek ve eğitim bilimlerine ait bir kütüphane oluşturmaktır. 15 günde bir toplanacak olan bu encümenin "Terbiye Mecmuası" isminde bir de yayın organı vardır. Encümenin başkanı Satı Bey; üyeleri İbrahim Alâeddin [Gövsâ], İhsan [Sungu], İsmail Hakkı [Baltacıoğlu], Ali Haydar [Taner], Ziya Gökalp, Fazıl Ahmet [Aykaç], M. Şekip [Tunç], Mehmet Emin, Necmettin Sadık [Sadak]'tır.²⁹¹

Fenn-i Terbiye Encümeni, beden eğitiminin temel esaslarını belirlemek ve bu hususta Avrupa'da yayınlanan eserleri takip edip Türkçe'ye çevirmek için ilgili makam ve kişilerle de irtibat halinde olmuştur.²⁹² Avrupa'da düzenlenen eğitim kongrelerine aydınlar gönderilerek eğitimdeki gelişmeler takip edilmiştir.²⁹³

Ülkenin dört bir yanına gönderilen eğitim mecmualarıyla öğretmenlerin Avrupa'daki eğitim hareketlerinden ve İstanbul Dârülmualimîni'ndeki uygulamalardan haberdar olmalarına çaba gösterilmiştir.²⁹⁴ Maarif Nezâreti tarafından; *Tedrisat Mecmuası*²⁹⁵ *Yeni Fikir*²⁹⁶, *Mektebli*²⁹⁷ gibi eğitim dergilerinin okullarda okutulması kararı alınmıştır.

Tenkidât: Lisanımıza Tercümesi Elzem Olan Kitaplar", *Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası*, S: 1, İstanbul, Eylül 1332, s. 78.

²⁹⁰ "Trabzon Sultanisi muallimlerinden olup Cenevre'de pedagoji tahsil eden İbrahim Alaeddin Efendi tarafından Alfred Binet ve Edmond dö Amicis'ten tercüme edilen ve mekteplere tavsiye edilen "Çocuklarda Zekanın Mikyası Usulleri ve "Çocuk Kalbi" unvanlı kitapların tetkiki.", BOA, MF.MKT, Dosya No: 1199, Gömlek No: 55, 1332 Ş 21.

²⁹¹ "Fenn-i Terbiye Encümeni", *Terbiye Mecmuası*, S: 1, İstanbul, 11 Kanun-ı evvel 1333, s. 1.

²⁹² "Fenn-i Terbiye Encümeninin İşleyişi Hakkında", BOA, MF.MKT, Dosya No: 1224, Gömlek Sıra No: 50, 1335 C 07.

²⁹³ "İsviçre'de yapılacak kongreye gidecek olan Dârülfünun müderrisi Ahmet Saib Bey ile Dârülmualimîn muallimi Aziz Bey'e izin verilmeden önce, yapılacak kongreye ilgili Harbiye Nezâreti'ne bilgi verilmesi.", BOA, MF.MKT, Dosya No: 1216, Gömlek No: 66, 1334 Ş 20.

²⁹⁴ "Bu nüshadan itibaren Tedrisat Mecmuası, "Terbiye Hareketleri" serlevhası altında bir bahis bulunduracak ve bunda memleketimizde veya hariçte pedagojiye veya tatbikatına ait olarak yapılan hareketlerden, vücuda gelen cereyanlardan karilerini haberdar etmeye çalışacaktır.", Bkz. "Terbiye Hareketleri", *Tedrisat Mecmuası*, Sene: 7, No: 37, İstanbul, [t.y.], s. 357.

²⁹⁵ *Tedrisat-ı İbtidaiyye Mecmuası*, 19. nüshadan itibaren "Tedrisat" adıyla yayınlanmıştır.

²⁹⁶ "Yeni Fikir" namıyla ve sırf muallimlere hizmet maksadıyla neşredilen mecmuanın mekâtib-i ibtidâiyye ve rüşdiyye ve taliye ile Dârülmualimîn muallimlerince mucib-i istifade olduğu beyanıyla lazım gelenlere tavsiyesi.", BOA, MF.HUS, Dosya No: 20, Gömlek Sıra No: 82, 1332 C 2.

²⁹⁷ *Makâlât-ı müfideyi muhtevi olan Mektebli* namı musavver mecmuanın mekâtib talebesince mütalaası mücib-i fevâid olacağı anlaşılacak, şimdiye kadar intişâr eden nüshalarından birer takımının postaya teslimi. Bkz. "Takdir-i Maarifperveri ve Arz-ı Şükran", *Mektebli*, No: 9, Dersaadet, 25 Temmuz 1329, s. 1.

Yeni Mektep ilkeleri, bilhassa numune mektepleri ve özel İslam okullarında yaygın hale getirilmiştir. Müdürlüğünü bir dönem Ali Haydar'ın²⁹⁸ yaptığı *Kadıköy Numune Mektebi*, bunun en iyi örneklerinden biridir. Ali Haydar, okulun 1913 senesi yılsonu töreninde yaptığı konuşmada, eğitim-öğretimdeki hedeflerini şöyle açıklamıştır:

“Talebemiz, meşru bir serbestiye, tamamıyla mazhardır. Talebe ile mürebbi ve muallimleri arasında hürmet, muhabbet ve samimiyet fevkaladedir. Mektebimizce gaye, evlad-ı memleketi ciddi bir tahsil ve terbiye ile hayata hazırlamaktır. Maksadımız azimkar, müteşebbis, cidâl-i hayata [yaşam mücadelesine] atılmak cesaretini hâiz, vatan aşkıyla kalbi titrer fedakar vücutlar yetiştirmektir. ... İşte, bir memlekette hakiki inkılâb-ı fikriyi meydana getirecek vasıtalar bu gibi müesseselerdir. Varolsun Numune Mektepleri!”²⁹⁹

Bunun yanında II. Meşrutiyet döneminde Rehber-i Saadet Mektebi³⁰⁰, Rehber-i İttihad-ı Osmani Mektebi³⁰¹ gibi özel İslam okulları, yenilikçi uygulamalarıyla dikkatleri çekmiştir.

Yeni Mektepler'de büyük önem verilen *pedagoji müzeleri*, Meşrutiyet döneminde okullarda hayata geçirilen önemli yeniliklerdendir. Önceleri, birkaç okulda okul müzesi kurulmuş ve giderek yaygın hale gelmiştir. İlerleyen zamanlarda geniş ölçekte pedagoji müzeleri açılmıştır. Nitekim, Nezâret tarafından İstanbul

²⁹⁸ **Ali Haydar Taner:** (1883-1956) 1883 yılında, Bulgaristan'ın Kızanlık kasabasında doğmuştur. Kızanlıkta dört senelik Türk Rüştüyesini bitirdikten sonra, Bulgar Rüştüyesine devam etmiş ve iki sene sonra Bulgar öğretmen okuluna girmiştir. 1905 yılında, dört senelik Bulgar öğretmen okulunu bitirdikten sonra, Rusçuk Türk Rüştüyesi muallimliğine tayin olmuştur. Rusçuk'taki Avusturya Ticaret Okulunda açılan Almanca gece derslerine devam etmiş ve Türk Rüştüyesinde iki yıl öğretmenlik yaptıktan sonra kendi parasıyla Almanya'ya gitmiştir. 2. Meşrutiyet ilan edildikten sonra Türkiye'ye gelerek Türk tabiiyetine girmiş ve Türk hükümeti tarafından tahsil için Almanya'ya Yena Üniversitesi'ne gönderilmiştir. Burada öğrenimini tamamladıktan sonra 1910 senesinde İstanbul'a dönen Ali Haydar, daha sonra Dârülfünun divanının kararı ile Tecrübi Ruhیات Muallimliğine ve buna ilaveten İstanbul Dârülmuallemi, fenni, terbiye, tatbikatı dersiyeye muallimliğine tayin olmuştur. Buradan Dârülfünun Edebiyat Fakültesi umumi ruhiyat muallimliğine atanmıştır. 1926 yılında Mustafa Necati Maarif Vekili olunca, Ali Haydar'ı Ankara'ya çağırıp Milli Talim ve Terbiye Azalığına tayin etmiştir. Ali Haydar, 1938 yılında bu görevinden ayrılmış ve İstanbul Kız Öğretmen Okulu terbiye ve ruhiyat dersleri öğretmenliğine başlamıştır. Temmuz 1948 tarihinde emekli oluncaya kadar bu görevde kalan Ali Haydar 30 Aralık 1956'da ölmüştür. Bkz. İsmail Bünyamin Erdem, “**Ali Haydar Taner'in Eğitim ve Din Eğitimi Görüşleri**”, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2007, s. 2-5.

²⁹⁹ “Kadıköy Numune Mektebi'nin Tevzii-i Mükafat Merasimi”, **Talebe Defteri**, No: 6, İstanbul, 1 Ağustos 1329, s. 81 ve 84.

³⁰⁰ Rehber-i Saadet Mektebi öğrencilerine ait bir fotoğraf için Bkz. Ek. 28.

³⁰¹ Rehber-i İttihad-ı Osmani Mektebi öğrencilerinin görüntüleri için Bkz. Ek. 29.

Beyazıd'ta bir bina kiralanarak burada büyük bir pedagoji müzesi kurulmuştur.³⁰² Ayrıca, geniş çapta bir *Mektep Müzesi* için bir Alman şirketiyle temasa geçilmiştir.³⁰³ 1917 yılında, Dârülfünun İlm-i Terbiye-i Etfâl müderrisi Profesör Dr. Anschutz ve Herrn Ingenieur Eichholtz von Dampfe'nin idaresinde bir Tedrisât-ı İbtidâiyye-i Terbiye-i Etfâl Müzesi tesis edilmiş; bu müzeye bir âlât muhafızı, Almanca'ya aşina bir katip ve bir de hademe alınmıştır.³⁰⁴

20.yy'ın *Yeni Mektepleri*'nde eğitim-öğretimde sinema ve tiyatro kullanılması, en fazla başvurulan öğretim yöntemlerinden biriydi. Avrupa gazetelerinde, sinemanın öğretimdeki olumlu ve olumsuz yönleri masaya yatırılıyor, *Yeni Mektepler*'in programlarından örnekler gösteriliyordu.³⁰⁵ Meşrutiyet döneminde; "ameli tedrisat" ilkesi doğrultusunda, okullarda sinema kullanımına ilişkin girişimler yapılmış; ancak bu hususta bir ilerleme kaydedilememiştir:

"Bu en ziyade Bulgaristan'da nazar-ı dikkate alınmıştır. Bizde de bu uygulama, 1330 senesinde düşünülmüş, hatta sinema salonu dershanesi açılmasıyla ilgili Rehber-i Saadet Mektebi müdürü Celal Bey tarafından makam-ı âidinden istirham kılınmıştı. Celal Bey'in bu müracaatının ardından 7 yıl geçti. Zararın neresinden dönülürse kârdır. Maarif müdürü Saffet Bey'den mezkur evrak ve programı buldurarak hayata geçirmesi isteniyor."³⁰⁶

Avrupa ve Amerika'daki okullarda tiyatro, sinemaya oranla daha yaygın bir kullanıma sahipti. Meşrutiyet döneminde, bilhassa *Şems'ül Mekâtib* gibi yeni eğitim usullerini tatbikte oldukça başarılı görülen özel okullarda, tiyatro sıklıkla kullanılan öğretim araçlarındandı.³⁰⁷ Bu okullarda, tiyatro yoluyla öğrencilere vatanperverlik ve milliyetçilik duyguları da aşılanmaya çalışılıyordu.³⁰⁸

³⁰² "Beyazıd'ta Katip Sinan Mahallesi'nde açılmış olan Pedagoji Müzesi hademeliğine 400 kuruş maaşla tayin edilen Hasan Ağa'nın maaşlarının her ay ödenmesi", BOA, MF.MKT, Dosya No: 1222, Gömlek No: 91, 1335 R 24. Bkz. Ek. 52.

³⁰³ "İstanbul'da bir mektep müzesi teşkili için Deutscher Verlag Şirketi ile yapılacak mukavele vs. muameleler için imza yetkisi olan birinin gönderilmesi", BOA, MF.MKT, Dosya No: 1219, Gömlek No: 2, 1334 Za 7.

³⁰⁴ "Tedrisât-ı İbtidâiyye-i Terbiye-i Etfâl Müzesi", BOA, MF.MKT, Dosya No: 1223, Gömlek No: 42, 1335 Ca 9.

³⁰⁵ "The Kinema Lesson", *The Guardian*, 20 Kasım 1929, s. 6.

³⁰⁶ "Biraz da Ameli Tedrisat", *Musavver Maarif*, No: 3, İstanbul, 28 Temmuz 1336, s. 3.

³⁰⁷ *Şems'ül Mekâtib* Mektebi'nde sahnelenen bir tiyatro oyununun görüntüleri için Bkz. Ek. 30.

³⁰⁸ "Mekteplerde Tarihi Temsiller ve Terbiye", *Talebe Defteri*, No: 8, İstanbul, 29 Ağustos 1329, s. 124.

Meşrutiyet döneminde *yeni eğitim* anlayışının önemli uygulama alanlarından biri; modern yöntemler üzerine kurulmuş olan anaokullarıdır. Froebel'in *Kindergarten* oluşumu, bu dönemde epeyce rağbet görmüş; ülkede *Çocuk Bahçesi*, *Bahçe Mektebi* gibi adlarla çocuk yuvaları ve anaokulları açılmaya başlamıştır. *Bahçe Mektepleri*'nin çocukların ilk eğitim yuvası olduğu düşünüldüğünden; bu okullarda onların fiziksel ve ruhsal gelişimine uygun etkinlikler seçilmesine özen gösterilmiştir. Çocuklara öğretilecek oyunlar için modern ülkelerin anaokullarının ders programları ve içerikleri incelenmiştir. Örneğin; Amerikan usulünde faaliyet gösteren anaokullarındaki *Finger Plays* [Parmak Oyunları] etkinliği, Meşrutiyet döneminde de kabul görmüştür.³⁰⁹

Özel anaokullarının öncülerinden olan Azize Haydar'ın, anaokullarında uygulanacak yöntemlere ilişkin şu açıklamaları, dönemin pedagoji anlayışındaki değişimleri de gözler önüne sermektedir:

“5 yaşından 7 yaşına kadar olan çocukların dersleri eğlenceli ve faydalı olmalıdır. Küçük çocuklar, eğlenceli ve kolay olan el işlerini de pek severler. Onları bu gibi işlerle meşgul etmek, yaramazlık etmemelerine de hizmet eder. Çocukları susturacağım diye onları mütemâdiyen korkutmak, terbiye ediyorum diye maymun gibi oturtmak hiç iyi değildir! Bir de çocuklar teneffüs saatlerinde serbest bırakılmalı, haykırmalarına, koşmalarına katiyen mani olmamalıdır.”³¹⁰

Anaokullarında yer verilen oyunların “eğitimsel” içerikli olmasına özen gösterilmiştir. Nitekim 1914 yılında İstanbul İnâs Mekteb-i Sultanisi Ana Sınıfında çocukların bir direğe kurdela sarmalarına dayanan oyun,³¹¹ bu dönemde anaokullarında gözlenen eğitici etkinliklerdendir.³¹² Anaokulları için Pestalozzi ve Froebel'in kitapları takip edilmiş;³¹³ eserleri tercüme ettirilmiştir.³¹⁴

³⁰⁹ Mustafa Refik, “Bahçe Mektebi: Çocuklar İçin İlk Dârülterbiyedir.”, *Tedrisat Mecmuası*, Sene: 3, No: 21, İstanbul, [t.y.], s. 81-87.

³¹⁰ Azize Haydar, “Mekteplerde Çocuk Bahçeleri”, *Kadınlar Dünyası*, S: 28, İstanbul, 1 Mayıs 1329, s. 2.

³¹¹ İstanbul İnâs Mekteb-i Sultanisi Ana Sınıfının görüntüleri için Bkz. Ek. 34.

³¹² “İstanbul İnâs Mekteb-i Sultanisi Ana Sınıfında Çocukların Bir Direğe Kurdela Sarışları”, *Şehbâl*, Adet: 100, İstanbul, 10 Temmuz 1330, s. 71.

³¹³ “Froebel Tedrisatı ve Pestalozzi Usulü Üzerinde Talim ve Terbiye” adlı kitaptan gerektiğince ana mektepleri muallimlerine gönderileceği.”, BOA, MF.MKT, Dosya No: 1205, Gömlek No: 55, 1333 Ra 22.

2.3 II. Meşrutiyet Döneminde Avrupa'ya Yapılan “Yeni Mektep” Seyahatleri

Meşrutiyet ilanının ardından, Avrupa'ya yapılan eğitim gezileri yoğunluk kazanmıştır. Satı Bey, İsmail Hakkı, Prens Sabahattin³¹⁵ Avrupa'daki *Yeni Mektepler*'i ziyaret etmiş ve gözlemlerini kaleme almışlardır.

2.3.1 Satı Bey'in Avrupa Eğitim Gezileri

Satı Bey; 1910 yılında Avrupa'daki okulları ziyaret etmiş ve buradaki okullara ait izlenimlerini, *Tedrisat-ı İbtidaiyye Mecmuası*'nın 7. sayısında (1326) *Seyahat İntibâlarından* alt başlığı altında yayınlamıştır.

Öncelikle İsviçre, Fransa ve İngiltere'deki okulları ziyaret eden Satı Bey, buradaki okullar ile sosyal yaşam arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğunu söylemektedir. Ona göre okullar, halkın aynası gibidir. Örneğin; İsviçre'ye giden bir araştırmacı, doğrudan oranın okullarını gezse, buranın teşkilat ve programlarından İsviçre'nin sosyal durumunu anlamada güçlük çekmez. İsviçre okullarının hareketlerinde büyük bir serbestlik vardır. Coğrafya derslerinde çocuklar etraflarındaki, kantonlarındaki araziye iyice öğrendikten sonra, orada geçen tarihi olayları işlerler. Fransa'da ise katı bir merkezîyetçilik göze çarpar. Okullarında en fazla dil dersine önem verilir. Ancak pek çok okulun öğretim usullerinde ve idari anlayışında esaslı değişimler meydana gelmiştir. Fransa'dan sonra İngiltere'ye geçen

³¹⁴ “Maarif Nezaret-i Celilesi Telif ve Tercüme Heyeti azasından Sami Beyefendi tarafından tercüme edilip Matbaa-i Amire'de bir suret-i nefisede tab edilmiş olan *Froebel ve Pestalozzi Usullerinde Talim ve Terbiye Dersleri* nam kitabın rayiç akçe 7 kuruş fiyatla nezâreti müşârünileyhe levâzım dairesince satılmakta olduğu ve elliden ziyade nüsha mübâyaa eden bayilere beher kitap 1 kuruş için iskonto edildiği ilan olunur.” Bkz. “Froebel ve Pestalozzi Usullerinde Talim ve Terbiye Dersleri”, *Tanin*, No: 2213, 17 Şubat 1915, s. 4.

³¹⁵ **Prens Sabahattin:** (1879-1948). 1879'da İstanbul'da doğdu. Babası, Osmanlı Adliye Nazırlarından Mahmut Paşa, annesi Sultan Abdülmecit'in kızkardeşi Seniha Hanım idi. Babasının konağında özel bir eğitim gördü. Arapça, Farsça ve Fransızca'yı küçük yaşta öğrendi. 1902 yılında Paris'te bir evde Birinci Jön Türk Kongresi'ni topladı. 1902'de Paris'te “Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkezîyet Cemiyeti”ni kurdu. 2. Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'a geldi. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle Avrupadayken başlayan mücadelesi, yurt içinde daha da şiddetlendi. 31 Mart Olayları sırasında, olayları tertipleyenler arasında sayılarak tutuklandı. Dört beş gün sonra bırakılmasına rağmen Avrupa'ya döndü. 1919'da tekrar İstanbul'a geldi. Daha sonra yurtdışına çıkarıldı. 1948'de İsviçre'nin bir köyünde öldü. Bkz. Ergün, a.g.e., s. 112-113.

Satı Bey, buradaki okullarda derslerin pek çoğunun uygulamalı olduğunu, ancak gelenekçi yapılarını koruyan bazı kolejlerin de bulunduğunu söylemektedir.³¹⁶

Satı Bey, Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmiş ve ilerleyen zamanlarda eğitim amaçlı gezilerini sürdürmüştür. Nitekim 1916 yılında, okullarındaki demokrasi anlayışından oldukça etkilendiği İsviçre'ye tekrar gitmiştir.³¹⁷

2.3.2 Prens Sabahattin'in "Ecole des Roches" Hakkındaki İzlenimleri

Prens Sabahattin'in sosyolog ve eğitimci olmak üzere iki yönü vardır. Eğitim anlayışının şekillenmesinde, *science sociale*³¹⁸ grubunun eğitim kitapları etkili olmuştur. Ona göre sosyal benliği milli eğitim meydana getirir, her ülkenin kurtuluşu milli eğitimin iyileştirilmesine bağlıdır. Eğitimin temel amacı bedeni, fikri ve ahlaki yönden kişisel yetenekleri arttırmaktır. Okullar bu üç yönü de ihmal etmekte; aileler çocuklarına girişkenlik ve bağımsızlık yerine görenek ve bağlılığı öğretmektedirler.³¹⁹

Prens Sabahattin'in eğitime dair en çok üstünde durduğu noktalardan biri, öğretmen yetiştirme sorunudur. Ona göre iyi memur veya iyi öğretmen olmak için illa Avrupa'da öğrenim görmeye gerek yoktur. Eğer okul kitapları *Tedrisat-ı İbtidaiyye Mecmuası* 'nda görülen kıymetli ders örnekleri ışığında vücuda getirilirse, çalışkan ve yetenekli gençler, az zamanda faydalı ve pratik bir öğretim yöntemine sahip olacaklardır.³²⁰ Önerdiği yöntem; girişimci, üretici, çocuklar kadar büyüklerin de çok ihtiyaç duyduğu gerçek eğitimciler vücuda getirecek, aydın ve pratik

³¹⁶ Satı Bey, "Mektepler ve Ahvâl-i İçtimâiyye", TİM, Nazariyat ve Ma'lûmât Kısmı, No: 7, İstanbul, 1326, s. 2-10.

³¹⁷ "İstanbul'da kâin Yeni Mektep müdürü Satı Bey'in mektepler hakkında inceleme yapmak üzere İsviçre'ye gideceğinden, kendisine yurt dışına çıkışında bir mahzur olmadığına dair lazım gelen vesikanın verilmesine ilişkin", BOA, MF. MKT, Dosya No: 1216, Gömlek No: 28, 1334 B 21.

³¹⁸ Sabahattin Bey'in fikirlerinin temelini *science sociale* ekolü meydana getiriyordu. Kendisi, bu ekolün ileri gelenleriyle tanışmış ve beraber çalışmıştır. Avrupada bulunduğu sıralarda E.Haeckel, L.Büchner, A.Fouillée, Le Play ve E.Demolins'i okumuş, en çok da sonuncusunun etkisinde kalmıştır. Bkz. Ergün, a.g.e., s. 115.

³¹⁹ Ergün, a.g.e., s. 116.

³²⁰ Prens Sabahattin, *Mesleğimiz Hakkında Üçüncü ve Son Bir İzah*, Mahmud Bey Matbaası, 1327, s. 82.

gençlerle köylüler arasında bir işbirliği yaratarak Türkiye’de koskoca bir dünyayı tümüyle yeniden temellendirecektir.³²¹

Prens Sabahattin, Paris’te bulunduğu sırada görüşlerinden oldukça etkilendiği Demolins’in *Ecole des Roches* adlı okulunu gezmiştir. 1910-1911 yıllarında Paris’te kaleme aldığı *Mesleğimiz Hakkında Üçüncü ve Son Bir İzah* adlı eserinin 7. mektubunda, *Ecole des Roches*’a da yer vermiştir. Bu okulu birkaç sene arayla iki kez ziyaret ettiğini söyleyen Prens Sabahattin, hemen her derste bir kez bulunmuş ve okulda hüküm süren eğitim anlayışından ve okulun fiziki yapısından oldukça etkilenmiştir.

Okul, Paris’ten sürat katarıyla iki saatlik bir mesafede, gayet havadar bir köyde kurulmuştur. Öğrenciler uzun boylu çamlar ve ağaçlar arasında büyük birer çiçek demeti gibi görünen dört beş köşke taksim edilmiştir. Her köşk, ailesiyle birlikte ikamet eden bir hocanın idaresi altında bulunmaktadır. Otuz, kırk kişiden ibaret olan sakinler, bu köy köşklerinde – liselerdeki gibi – soğuk bir kışla hayatı yerine her yönden faal, mutlu bir aile hayatı yaşamaktadırlar. Köşklerde öğrencilerden her biri, birer görev ile yükümlüdür. Bu görevin önemi, yaşları ve ilerleme kaydetmelerine uygun olarak artmakta ve sorumluluk fikri, kendileriyle birlikte büyümektedir. Çocuklar, *kapiten* denilen büyüklerden birinin nezâret ve emrine tâbidirler. Kapitenler, arkadaşlarının nazarında saygınlığı olan ve hocalarının güvenini kazanmış öğrencilerden seçilmektedir. Uygulamalı dersler, çoğunlukla öğrencinin muhakemesini güçlendirecek bir şekilde düzenlenmiştir. Burada bazı hocalar, eski anlayıştaki liselerin ürünü olduğundan, yeni eğitimin ruhuna henüz nüfuz edememişlerdir.³²²

Ecole des Roches, büyük bir arazide kurulmuştur ve bu arazi içinde küçük bir çiftlik bulunmaktadır. Bu çiftlik, ziraat hocasının başkanlığı altında öğrenciler tarafından işletilmektedir. Okulda ziraat eğitimine çok önem verilmektedir. Öğrenci zirai çalışmanın tüm inceliklerini bizzat öğrenmekte ve uygulamaktadır. En iyi cins meyve ve sebzelerin yetiştirilmesi, en fazla ürünü elde etmek için en uygun yöntemin araştırılması için on akrelik bir bahçe tahsis edilmiştir. Arı yetiştirme usulüne de

³²¹ A.g.e., s. 98.

³²² A.g.e., s. 83-84.

ayrıca önem verilmektedir. Çiftlikte muhtelif cins öküz, koyun, kuş, örnekleri bulundurulmaktadır. Okulun programında yer alan şu satırlar oldukça dikkat çekicidir: “Öğrenci, çobanlara refakat eder ve bütün sene bu önemli kısma ait her türlü ayrıntıyla yakından ilgilenir.” Burada çiftlik makinelerinin imâli, aletlerin tamiri ve at nallanmasının öğretimi için imalat ve demircilik atölyesi; odunu işlemek, tekerlek yapmak, araba tamir etmek, bina yapmak gibi çeşitli işlerin öğretimi için ise doğramacılık ve kerestecilik atölyesi bulunmaktadır.³²³

Ecole des Roches'te yabancı dillere büyük önem verilmektedir. Öğrenciye okul ücreti olan yıllık 3000 franktan başka bir masraf yüklenilmeden, çalıştıkları dile göre İngiltere veya Almanya'ya birkaç aylık bir seyahat yaptırılmaktadır. Farklı dinlere karşı okulda büyük bir saygı vardır. Prens Sabahattin, bu okuldan çıkan öğrencinin, hayatta çok başarılı olduğunu ve bazılarının kısa zamanda önemli mevkilere geçtiklerini vurgulamaktadır.³²⁴

Burada kalem memurları değil; çalışan, çabalayan, mücadele eden adamlar – *struggle for lifers*- yetiştirmek amaçlanmıştır. Bu okuldaki gençler; ya zengin ya da hali vakti müsait ailelere mensupturlar. Ücret; yıllık 17 yaşına kadar 2250, 20 yaşına kadar 2700 ve 20'nin üstünde olanlar için 3150 franktır.³²⁵

2.3.3 İsmail Hakkı'nın [Baltacıoğlu] Avrupa Seyahatinden İzlenimler

İsmail Hakkı, 1910 yılında Maarif Nezâreti tarafından Avrupa'ya gönderilmiştir. Avrupa'daki pek çok okulu ziyaret etmiş ve bu okulların programlarını incelemiştir. *Talim ve Terbiyede İnkılap* adlı eserinin sonuna, Avrupa seyahati sırasında ziyaret ettiği okulların bir listesini koymuştur. Bu okullar şunlardır:

³²³ A.g.e., s. 91-94.

³²⁴ A.g.e., s. 87-88.

³²⁵ A.g.e., s. 94-96.

Tablo 2.5. İsmail Hakkı'nın [Baltacıoğlu] Ziyaret Ettiği Yabancı Okullar Listesi.

<u>İngiltere'de:</u>
Abbotsholme School: Rocester (Staffor Shire) [New School]
Bedales Scholl: Petessfelde (Hants) [New School]
Clayesmore School: Pengbourne (Berks) [New School]
Southalnds Training College: Battersea S.W. (London)
London Day Training College: Southampton (London)
Dulwich College Preparatory School: Dulwich S.E. (London)
Oulton Serondary School: Clarence St. (Liverpool)
Birley House: Forest Hill (London) [Open Air School]
Shrwesbury House: Woolich Arsenal (London) [Open Air School]
Royal Normal College for the Blind: Upper Norwood S.E. (London)
Tollington School: Muswell Hill (London)
<u>Almanya'da:</u>
Wald Schule: Charlottenburg (Berlin)
Gemeinde Schule: Charlottenburg (Berlin)
Gemeinde Schule: Dunkerstr (Berlin)
Werner Simens Gymnasium: Viktoria Luise Platz (Berlin)
Pestalozzi-Fröbel-Haus: kyffhauserstr, Schöneberg (Berlin)
<u>Fransa'da:</u>
Ecole Normale d'institeurs de Paris: rue Molitor, Auteuil (Paris)
Ecole J.B.Say: rue d'Auteuil (Paris)
Classes d'arriérés: rue Lecomte (Paris)
Classes d'arriérés: rue Belzunce (Paris)
Classes d'arriérés: rue Ecluses (Paris)
Ecole Communale, rue Massin: Bute Chaumont (Paris)
Ecol maternelle rue Chardon Lagage (Paris)
<u>Belçika'da:</u>
Ecole du Dr.Decroly: 2 Chemin du Vossegat (Brüksel)
Ecole du Dr.Decroly: 60 rue de l'Ermitage, Ixell (Brüksel)
Ecole Communale: Chaussée St.Piére (Brüksel)

Ecole Normale de l'état de (Gand)
Ecole Normal de (Nivelle)
Ecole Normale de Bruxelles: Brd du Hainaut.
Ecole Normale de Malonne (Namure)
Ecole Communale R.Yosaphat: Scharbeck (Brüksel)
Ecole primaire Supérieure de fille rue Van aertr (Anvers)
<u>İsviçre'de:</u>
Küsnacht Seminarium (Zürich)
Kantonalen Gymnasium: kanton Schlu-Str. (Zürich)
Schule Neumünster allee (Zürich)
<u>Danimarka:</u>
Forberedelses-Mellem-Og Realskole, Ravnsborggade (Kobenhavn)
<u>İsvet:</u>
Adolf Fredriks Folkskola; Tegnérsgatan (Stockholm)
Arbetsstugor för Barn, Kammakaregatan (Stockholm)
Naas slöydöraseminarium: Floda Station (Göteborg).

İsmail Hakkı, **Talim ve Terbiyede İnkılap**, İstanbul, 1328, s. 221-223.

İsmail Hakkı, gezdiği okulların müfredat programlarını da incelemiş; ders programlarındaki atış dersleri ile el işi derslerine özellikle dikkat çekmiştir:

“Fransa’da ve Avrupa’nın bazı memleketlerinde ibtidâi mekteplerine varıncaya kadar giren nişan idmanlarını biz de mekteplerimize kazandırmak istersek evvel-be-evvel nişan atmanın bedeni, fikri, hüsni iradi tesirlerini, terbiyelerini anlatacak propagandalarla işe başlamalıyız. Ta ki mektepte tüfek bir eğlence değil; neslin selameti, âtisi için bir ihtiyaç görülmeye başlasın. Bu maksat için yapılabilecek propagandaların belki en tesirlisi; açık havada mesela Şişli ve Boğaziçi tepelerinde terbiye-i bedeniye cemiyetleri tarafından yaptırılacak idmanlar olabilir. Otuz, kırk nişan tüfeği bu maksadı temin edebilir.”³²⁶

El işleri derslerinin, tüm kademelerdeki erkek okullarında dahi yaygın olduğunu söyleyen İsmail Hakkı, bu dersin “terbiyevi” niteliğine işaret etmektedir:

³²⁶ İsmail Hakkı, **Talim ve Terbiyede İnkılap**, s. 60.

“Avrupa ve Amerika mekteplerinde biçki, dikiş, işleme gibi el işleri öğrettikleri gibi ibtidâiden aliye kadar bütün oğlan mekteplerinde de *el işleri* nâm-ı umumisi altında: kağıt, mukavva, tahta, tel, çamur, demir gibi malzeme ile gayet ibtidâî ev ve mektep eşyası numuneleri imal ettirilmektedir. Bu gibi işler; yeni terbiyede beden, fikrin, hüsn ü iradenin teşekkülünde pek mühim bir amel mevkiinde görülmekte ve bütün mekteplerde –sanayi değil terbiyevi şekilde- intişârı için bütün mütemeddin memleketlerde propagandalar yapılmaktadır.”³²⁷

İsmail Hakkı Fransa’daki okulları gezdikten sonra, *Anglo Sakson Eğitimi*³²⁸ lehinde propaganda yapan, öğretimde deneysel yöntemin şiddetle taraftarı bulunan birtakım fikir adamlarının iddialarının tersine; Fransa eğitiminin, genel olarak İngiliz ve Alman eğitiminden ileri değilse bile pek de geri olmadığı görüşündedir.³²⁹

İsmail Hakkı, Belçika gezisinde ünlü eğitimci Dr.Decroly’nin okulunu da ziyaret etmiştir. Dr.Decroly 1900’lere doğru, ülkesinde anormallerin eğitimi konusunda oldukça ilgi uyandıran isimlerden biridir. 1907’de normal çocuklara mahsus *Ecole de l’ Ermitage* adlı *Yeni Mektep*’i kurmuştur.³³⁰ Brüksel’de bulunan ve *Yeni Mektepler*’in önemli örneklerinden biri olan bu okulun en belirgin prensibi; “*Hayat ile ve Hayat İçin*” ilkesidir. Bu kurum, 1921’de devlet tarafından resmen tanınmıştır. Decroly’nin eseri, pek çok reformlara esin kaynağı olmuş ve ilkeleri, birçok ülkenin eğitim sistemi yeniden ele alınırken temel kabul edilmiştir.³³¹

Decroly’nin eğitim yönteminden oldukça etkilendiğini söyleyen İsmail Hakkı, onunla ilgili şu anekdotu paylaşmaktadır:

“1910’da Brüksel’deyim. Dr.Decroly’nin normaller okulunu ziyaret ediyorum. Beni Doktor kendisi gezdiriyor. Bir odaya girdik. Bu oda sınıfa benzemiyordu. Dört bir yanında duvarlara masalar dayamışlar. Bu masaların yanı başındaki sepetin içinden kitap, dergi parçalarını alıp resimlerini kesiyorlar, sonra bu resimleri önlerindeki deftere yapıştırıyorlar. Dr.Decroly’e sordum: Bu çocuklar ne yapıyorlar?

- Tarih öğreniyorlar, dedi.

³²⁷ A.g.e., s. 63.

³²⁸ Burada Demolins ve taraftarlarına gönderme yapılmıştır.

³²⁹ İsmail Hakkı, *Talim ve Terbiyede İnkılap*, s. 22-23.

³³⁰ Kanad, a.g.e., s. 302.

³³¹ Angela Medici, *Yeni Eğitim*, İstanbul, Varlık Yayınları, 1972, s. 92-93.

- Peki ama ne hocaları var ne de kitapları! Nasıl öğreniyorlar? Bunlarda zaman fikri nasıl teşekkül edecek?

-Siz Brüksel'e geldiğiniz zaman Brüksel'i tanıyor muydunuz? Gezdiniz, dolaştınız. Şehrin dağınık olarak öğrendiğiniz parçaları günün birinde birbiriyle birleşti. Brüksel şehri oldu. Tarih de böyledir. Bu çocuklar bu gravürleri kese kese göre göre birtakım dağınık bilgiler edinecekler. Günün birinde hepsi birleşip tarih fikri teşekkül edecek.”³³²

Avrupa eğitim gezileri, İsmail Hakkı'nın eğitim görüşleri üzerinde oldukça etkili olmuştur. İstanbul Dârülmua'llimîni'nde ve *Şems'ül Mekâtib* adlı okulda gerçekleştirdiği uygulamalarda *Yeni Mektepler*'in ruhu ve ilkeleri açıkça görülmektedir.

2.4 Meşrutiyet Aydınlarının “Yeni Mektep” Kurma Girişimleri

Türkiye'de *Yeni Mektep* kurma çabaları, Avrupa'da ilk *Yeni Mektepler*'in kuruluşunda olduğu gibi, özel teşebbüsler kanalıyla gerçekleştirilecektir. Mutlakiyet döneminde oldukça rağbet gören özel okullar, 1908 yılında hürriyet ilanının ardından; özellikle şirketler ve cemiyetler hususunda yapılan değişikliklerle birlikte, eski devirlere oranla oldukça ilerleme göstermiştir.

Bu dönemde özel okullar üzerindeki hükümet denetimi, daha ciddi bir şekilde ele alınmış görünmektedir. Özel okullara hükümetin müdahalesi esasen 1915 tarihinde başlamıştır. 1331 (1915) yılında hususi mektepler için bir talimatname düzenlenmiş ve bu okullarda hükümet otoritesi kurulmak istenmiştir. Bu talimatname, 1339'da (1923) Cumhuriyet hükümetince de bazı tabirler ve terkipler türkçeleştirilmek suretiyle kabul edilerek yeniden yayınlanmıştır.³³³

Altta 1915 yılı özel okullar nizamnamesinin, özel okul açma kriterlerine ilişkin belirleyici ve öne çıkan maddelerinden bazıları görülmektedir:

³³² İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Pedagojide İhtilal*, İstanbul, 1964, s. 16.

³³³ Ergin, a.g.e., C: 4, s. 1205.

Tablo 2.6. 1915 Mekâtib-i Hususiyye Nizamname Layihâsından.

Birinci Fasil
<u>Mukaddime</u>
Madde 1: Eshâs ile hükümetçe tanınmış Osmanlı cemaat ve cemiyet ve şirketler tarafından tesis ve mesârifi onlar tarafından der-uhde ve temin olunan mekteplere <i>Mekâtib-i Hususiyye</i> denir.
İkinci Fasil
<u>Tesis ve Küşâd Şerâti</u>
Madde 17: İnâs ve zükûr muhtelit mekâtib-i leylie tesis ve küşâdına ruhsat verilmez.
Dördüncü Fasil
<u>Müdür ve Muallimlerin Evsâfi</u>
Madde 22: Mekâtib-i Hususiyye-i Osmaniyye’de ecnebi müdür ve müdireler istihdam olunamaz.
<u>Müteferrika</u>
Madde 55: Mekâtib-i Hususiyye’de Türkçe’nin ve Osmanlı tarih ve coğrafyasının talim ve tedrisi mecburidir.

“1331 Mekâtib-i Hususiyye Nizamname Layihâsı”, BOA, MF.HUS, Dosya No: 20, Gömlek Sıra No: 55, 1331.

Nizamname gereği, özel okulun kurulacağı mahallin fiziki şartlarından öğretmen seçimine kadar, her ayrıntı titizlikle düşünülerek kurallara bağlanmıştır. Bu tarihten itibaren sayıları gittikçe artmaya başlayan özel okullar, ülkede gerçekleştirilmesi düşünülen esaslı reformların da bayraktarlığını üstlenmişlerdir. 1920 tarihli *Musavver Maarif*’te özel okullara dair düşüncelerini paylaşan Mehmed Celal, özel okulların faydalarına ilişkin şunları söylemektedir:

“Şüphesiz mekâtib-i hususiyye, hükümet bütçesine büyük bir yardım, külli bir menfaat temin etmektedir. Mekâtib-i mezkurenin çoğalmasındaki menâfi kâbil-i inkar değildir. Bu hale karşı, mercii-i âidinin seyirci vaziyetini takınması ve lakaydane davranması kendi menâbi-i muâvinesini kurutmasıdır.”³³⁴

³³⁴ Mehmed Celal, “Mekâtib-i Hususiyye”, *Musavver Maarif*, No: 3, İstanbul, 28 Temmuz 1336, s. 1-2.

Kuşkusuz, özel okullar ülke için önemli bir dinamikti. Nitekim Tevfik Fikret, Satı Bey ve İsmail Hakkı'nın *Yeni Mektep* kurma girişimleri de özel okullar bünyesinde olacaktır.

2.4.1 Tevfik Fikret (1867-1915)

Tevfik Fikret,³³⁵ yalnızca şairliğiyle değil; eğitimcilik yönüyle de tanınmış önemli bir isimdir. Türk eğitim tarihinde bilinen ilk *Yeni Mektep* projesi, onun tarafından ortaya atılmış; ancak hayata geçirilememiştir.³³⁶ Bu proje ile ilgili Tanin gazetesinin 29 Kanun-ı sani 1324 (1909) tarihli nüshasında *Yeni Mektep* başlığı altında şu satırlar göze çarpmaktadır:

“Ferdâ-yı inkılâb-ı mesudumuzda esas-ı tahsili Osmanlıca ve İngilizce üzerine mürettep böyle bir mektep tesisini tasavvur eden Tevfik Fikret Bey'in ehîbbâsından ve Osmanlı dostlarından bir İngiliz; Mr.Allan Ramsey bu tasavvurdan haberdar olup âhiren İngiltere'de bulunurken tanıdıklarına bundan bahsetmiş ve zevât-ı mezkûre icap eden sermayeden bir kısm-ı mühiminin hemen tedârikini derûhde etmek suretiyle Osmanlılar hakkında yeni bir eseri meveddet göstermişlerdir. Tesis edilecek mektep ki timsâli teceddüt ve terakki olacağı cihetle *Yeni Mektep* tesmiye edilecektir; fenn-i terbiyenin kâffe-i icâbâtına teb'an en mükemmel şerâit-i terbiye ve tahsiliyeyi bir tarz-ı ahenktarda cem edeceğinden elli, altmış bin lira raddesinde masârif ihtiyarıyla vücuda gelecektir.”³³⁷

Yeni Mektep'te eğitim, paralı ve yatılı şekilde düşünülmüştü. Türkçe ve İngilizce öğretim yapılacak; Fransızca, Almanca, Rusça seçmeli yabancı diller olacaktır. El sanatlarına, beden eğitimine önem verilecekti. Müzik, resim, gezi, programın önemli yanlarını oluşturuyordu.³³⁸ Bu okul için İngiltere'den de destek

³³⁵ **Tevfik Fikret:** (1867-1915) 1285 [1867] yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Sultanisi'ni bitirdi. Ticaret Mektebi, Galatasaray Sultanisi ve Robert Koleji'nde Türkçe öğretmenliği yaptı. 1326-1327 (1910-1911) senelerinde Dârülmualiminde edebiyat öğretmenliği yaptı. Bir ara Galatasaray Sultanisi Müdürlüğüne getirildi. Rûbâb-ı Şikeste, Haluk'un Defteri ve Şermin onun eserlerindedir. Bkz. “Dârümuallimîn'in 70. Sene-i Devriyesi Münasebetiyle Verilen Konferans”, **Tedrisat**, Sene: 5, No: 6-30, İstanbul, [t.y.], s. 186-187.

³³⁶ Doç.Dr. Seyfi Kenan, 24 Ekim 2008 tarihinde Marmara Üniversitesi'nde düzenlenen “Eğitim ve Bilim” konulu bir konferansta, *Yeni Mektep* ile ilgili “II. Meşrutiyet’le Gelen Yeni Eğitim Arayışları: Tevfik Fikret’in Yeni Mekteb’i ve Eğitim Felsefesi” başlığıyla bir bildiri sunmuştur.

³³⁷ Ergin, a.g.e., C: 4, s. 1206.

³³⁸ Niyazi Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 15. Baskı, Ocak 2010, s. 454.

alınmıştı. Hayatta başarı için kuvvetli bir irade, dayanıklılık ve sağlam bir karakter gerektiği düşünüldüğünden *Yeni Mektep*'in amacı, bunları kazandırmak olacaktı. Bu okul, girişimcilik yeteneği olan, kimseye muhtaç olmadan yaşayabilecek gençler yetiştireceğinden burada ekonomi, ticaret ve ziraate özel bir önem verilecekti.³³⁹

Tevfik Fikret ile yakın dostluğu bulunan Satı Bey'e göre, bu girişimde çok iyi bir maksat vardı. Boğaziçi'nin yamaçlarında büyük bir arazi alınacak, üstünde de *Yeni Mektep* tesis olunacaktı. Ancak bu girişim faaliyete geçemedi. Satı Bey, kurulması düşünülen bu okul ile kendisinin kurduğu *Yeni Mektep*'in, isim benzerliğinden başka bir münasebeti bulunmadığını vurgulamaktadır.³⁴⁰

Tevfik Fikret'in *Yeni Mektep* projesi uygulanamamış; ancak o, bu girişimiyle Cumhuriyet döneminde pek çok eğitimcinin "Anglo-Sakson Eğitim Tarzını Benimseyenler" sınıflandırmasında başı çeken isimlerden biri olmuştur. Anglo-Sakson eğitim anlayışının Türkiye'ye girişinde; Tevfik Fikret, Satı Bey ve Prens Sabahattin bir arada anılan isimler olmuşlardır.³⁴¹

2.4.2 Satı Bey (1879-1968)

Satı Bey, Türkiye'de *Yeni Mektep* modelini aynı adla hayata geçiren ilk Türk aydınıdır. Kuruculuğunu üstlendiği *Yeni Mektep*, Türkiye'de *Yeni Mektep* adı altında kurulan ilk *New School* örneğidir. 1915 yılının başlarında açılan bu okul, yatılı ve gündüzlü olarak hizmet vermektedir. Okulun bir çocuk yuvası, beş sınıftan oluşan ibtidai kısmı, bir de kızlara mahsus özel bir sınıfı bulunmaktadır.³⁴² Bu sınıfa bilgilerinde nispetizlik bulunan- mesela ecnebi okullarında öğrenim gördükleri için, bir lisana vakıf ve iyice bilgiye de sahip oldukları halde Türkçe ve müteferruatında zayıf kalmış olan – kızların kabul edilmesi kararlaştırılmış ve onların ihtiyaçlarına göre özel programlar düzenleneceği belirtilmiştir.³⁴³

³³⁹ Ergün, a.g.e., s. 122-123.

³⁴⁰ Satı Bey, "Meşrutiyetten Sonra Maarif Tarihi", *Muallim*, S: 19, İstanbul, 15 Şubat 1334, s. 658.

³⁴¹ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, İstanbul, Vadi Yayınları, 1997, s. 203.

³⁴² "Leylî ve Nehârî, Zükûr ve İnâs Yeni Mektep: Müdür ve müessisi Satı Bey'dir. Bir çocuk yuvası ile bir kısım-ı ibtidaiden ve bir sınıf-ı mahsustan müteşekkildir. Yuvası; yedi yaşından küçük çocuklar, kısım-ı ibtidaiye erkek ve kız çocuklar, sınıf-ı mahsusa yalnız kızlar kabul edilecektir.", *Tanin*, No: 2212, 16 Şubat 1915, s. 4.

³⁴³ Abdullah Cevdet, "Yeni Mektep", *İçtihad*, No: 127, İstanbul, 30 Kanun-ı sani 1330, s. 477-478.

Yeni Mektep'in açılış haberi *Tedrisat* mecmuasında şöyle duyurulmuştur:

“Muhterem meslekdaşımız Satı Bey Efendi ile Selanik Fevziye Mektebi Encümen İdaresi bi-l-iştirâk [ortaklaşa] *Yeni Mektep* unvanıyla yeni bir mektep tesis etmişlerdir. Bir *çocuk yuvası* ile bir *kısm-ı ibtidâi*'den müteşekkildir. Çocuk yuvası, 7 yaşına kadar olan küçük çocuklara mahsustur. Senevi Ücret: Nehâriilerin- öğle yemeği de dahil olduğu halde - yuva çocukları için on iki, ibtidâi ve sınıf-ı mahsus talebe ve tâlibâtı için on sekiz liradır. Leyli ücret kırk liradır. Bu sene-i devre-i tedrisatın yarısı geçtiğinden, bu miktarların nısfı [yarısı] alınacaktır.³⁴⁴

Yeni Mektep'in çocuk yuvası, yedi yaşından küçük çocuklar için bir terbiyegâh olacaktır. Yuva, ne Fransız ana mekteplerinin ne Alman *Çocuk Bahçeleri*'nin ne de İtalyan *Çocuk Evleri*'nin taklidinden ibaret kalmayacak; *küçük çocuk ruhiyatı* hakkındaki tetkikler ve daha önceki tecrübeler dikkate alınarak Froebel, Montesorri, usullerinin şark vaziyet ve ihtiyaçlarına uygun bir şekilde mezcine çalışılacaktır.³⁴⁵ Kurduğu çocuk yuvasının başına kardeşi Neriman Hanım'ı getiren Satı Bey, *Yeni Mektep*'te son derece modern yöntemler kullanmıştır.³⁴⁶

Yeni Mektep için Beyazıt'ta tramvay mevkii yakınında bulunan Bekir Efendi Konağı kiralanmıştır. Eğitim-öğretime şubatın ilk haftası başlanacağı; gündüzlülerin öğle yemeklerinin ise mutlaka okuldan verileceği duyurulmuştur.³⁴⁷

Satı Bey, eğitimde “telkin” konusuna çok önem vermektedir. Kendisi, telkinle ilgili *Yeni Mektep*'te yaptığı etkinliklerden birini şöyle anlatmaktadır:

“Geçen sene, *Yeni Mektep*'te bu esas üzerine bazı tecrübeler yapmıştık: İlk tecrübeyi, 14 kişilik bir sınıfta yaptık. İntihâp ettiğimiz [seçtiğimiz] levha: *Köyde Bir Kümes* levhası idi. Bir yanda köy evi, ötede avluyu ihâta eden [kuşatan] parmaklık...Parmaklığın önünde bir ağaç ve irili ufaklı birtakım tavuklar, horozlar, piliçler...Yerde yem tabağı ve kırık yumurtalar...Evin duvarına dayanmış bir merdiven, bunun üzerinde iki tavuk...Parmaklığın

³⁴⁴ “Yeni Mektep”, *Tedrisat Mecmuası*, Şuûn-ı Maarif Kısmı, Sene: 5, No: 1-28, İstanbul, [t.y.], s. 3.

³⁴⁵ Abdullah Cevdet, “Yeni Mektep”, s. 477-478.

³⁴⁶ Faik Reşit Unat, “Türkiye’de Öğretmen Okullarının Kuruluşuna Toplu Bir Bakış”, *Eğitim Hareketleri Dergisi*, S: 6, İstanbul, Haziran 1955, s. 29-31.

³⁴⁷ Abdullah Cevdet, “Yeni Mektep”, s. 478.

arkasında bir çayır, uzakta bir köy evi...Etrafında ağaç kümesi...Çocuklara bu levhayı 1 dakika kadar bir zaman gösterdikten sonra, şu sualleri sorduk: 1- Kaç tavuk vardı? 2- Kaç horoz vardı? 3- Ördek, horozun sağında mıydı, solunda mıydı? 4- Kaç piliç vardı? 5- Evin kaç penceresi vardı? 6- Köylü kadın, parmaklığın önünde miydi, arkasında mıydı? 7- Kaç yumurta vardı? Ve kaçı sağlam, kaçı kırık idi? 8- Kaç tabak vardı ve her birinin içinde neler vardı? Bu suallerin 3.'sü ile 6.'sında bahsolunan 'ördek' ile 'kadın', levhada mevcut bile değil idi. Öyle olduğu halde, bu 14 çocuğun 13'ü bunları, görmüş ve hatırlıyor gibi hareket etti. Ördek için kimi 'sağındaydı', kimi 'solundaydı'; kadın için de kimi 'önündeydi', kimi 'arkasındaydı' diye cevap verdi! Yalnız, bir çocuk ördek sualine 'sağındaydı' diye cevap vermekle beraber, kadın sualine karşı 'hatırlamıyorum' dedi.

Buradaki soruların tarzı, çocuklara; "her soruların mevcudiyeti" fikrini telkin etmişti. Sorulan şeylerin varlığı ve yokluğu hakkında düşünmeye olanak bırakmamıştı. Çocuklar, cevaplarındaki hatayı anlayınca şaşırılmışlar ve kendilerine olmayan şeylerin sorulacağını tahmin etmediklerini ifade etmişlerdir. Aynı etkinliğin tekrar yapılmasını teklif eden öğrencilerin isteği üzerine etkinlik bir hafta sonra yine yapılmıştır:

"Bir hafta sonra başka bir levha ile aynı tarzda bir tecrübe daha yaptık: Bu sefer cevaplar arasında 'Levhada böyle bir şey yok idi.' yolunda yazılar vardı; fakat bunların kısm-ı azamı, hakikate muhalif idi. Çocuklar, levhada olan şeylere bile 'Yok!' diyorlardı. Bu; şüphe yok ki bir hafta evvelki tecrübenin telkini eseri idi. O tecrübenin hatırası, çocuklara suallerimiz arasında mevcut olmayan şeylere ait sualler dahî bulunacağı kanaatini vermiş ve onları bu kanaatin tesiri altında düşünmeye sevk etmiş idi."³⁴⁸

Satı Bey'in *Yeni Mektep*'te uyguladığı bu yöntem, *Yeni Mektepler*'deki uygulamalı derslerin amaçlarından biri olan "muhakemeyi güçlendirme ve farklı düşünmeye sevk etme" özelliğiyle örtüşmektedir.

2.4.3 İsmail Hakkı [Baltacıoğlu] (1886-1978)

II. Meşrutiyet döneminin ilk yıllarında İstanbul Dârülmuallimîni'nde el işleri hocası olarak göreve başlayan İsmail Hakkı, bu okulda oldukça modern yöntemler uyguladı. *Tatbikat Mektebi*'nin bahçesinde gerçekleştirdiği derslerde; taş, toprak,

³⁴⁸ Satı Bey, "Terbiye ve Telkin -I-", *Muallim*, C: 1, S: 3, İstanbul, 15 Eylül 1332, s. 72-73.

kum gibi metaryalleri öğretim aracı olarak kullandı. Toprak işlerinin bir eğitim aracı olduğu kadar bir öğretim aracı olduğunu düşünen İsmail Hakkı; toprağın coğrafya, tarih, eşya, jeoloji, hesap, geometri derslerine uygulanabilir bir araç olduğunu söylemiştir. Ona göre toprak, en güzel açık hava jimnastiğidir. Toprak numuneleri yapmak, idrakin en tam şeklidir. Çünkü burada hareket eden yalnız beden değil; aynı zamanda fikirdir. Toprak işleri, iradenin gelişimine olanak sağlayan en uygun araçlardandır.³⁴⁹

Tatbikat Mektebi'nde gerçekleştirilen toprak işleri, altta yer verilen öğrenci ve öğretmen diyalogundan anlaşıldığı üzere, öğrenciler tarafından da ilgiyle karşılanmıştır.³⁵⁰

“4 Mayıs Darümuallimin Tatbikat Mektebi'nin en saadetli günlerinden biriydi. Yeni bir oyun vardı: Toprak Oyunu.

- Ya jimnastik var ya el işi.
- El işi var el işi!
- Efendim, kuzum efendim ne yapacağız?
- Şimdi göreceksiniz oğlum!

Yarım saat sonra bahçede küme küme meskenler, kaleler, parklar, kuleler yapılmıştı.”³⁵¹

“İçtimai Mektep” fikrini ortaya atarak, şahsiyet ve üretim pedagojisinin üstünde duran İsmail Hakkı, buradaki kanaatlerin bizzat kendisine ait olduğunu vurgulamaktadır.³⁵² O, çocuk yetiştirmede “hakikiyet” prensibini temel kabul etmiştir. Ona göre okulun yapacağı şey, yepyeni bir insan numunesi aramak değil; hakikatte mevcut olan numuneyi temsil ettirerek insan yetiştirmektir:

“Gerçek hayatta çocuğunu çiftçi yapmak isteyen baba, eğer kafası yalancı pedagoğların sahte fikirleri ile bozulmamışsa, çocuğunu hakiki hayata diker, kök salsın diye!... İtalyan eğitimci Maria Montessori'nin iddiası gibi, ben çocuklarıma bahçeler verdim; çocuklar burada çiçek yetiştirirler, sebze yetiştirirler. Fakat bu yaşayış, hakiki muhitinde cereyan etmiyor. Çocukları, elimizle yalana alıştırıyoruz! Bu iddia yalandır, yalancılıktır. Çocuklara

³⁴⁹ İsmail Hakkı, “Dârümuallimîn'de Toprak İşleri ve Tesirat-ı Terbiyeviyesi”, *Şehbâl*, Adet: 77, İstanbul, 15 Haziran 1329, s. 92.

³⁵⁰ Tatbikat Mektebi'nde gerçekleştirilen toprak işleri için Bkz. Ek. 35.

³⁵¹ “Tatbikat Mektebi'nin Hayatından”, *Talebe Defteri*, No: 1, İstanbul, 23 Mayıs 1329, s. 8.

³⁵² İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *İçtimâî Mektep Prensipleri*, İstanbul, 1935, s. 4.

marangozluk terbiyesi vermek istediğim zaman yapacağım şey, hakiki marangoz muhitini yaratmaktır.”³⁵³

İsmail Hakkı, düşüncelerini *Emile*’i örnek göstererek desteklemektedir. Rousseau, Emile’e marangozluk öğretirken: “*Emil marangoz değildir; ben de değilim; beraber marangozun dükkanına gideceğiz, haftanın üç gününde ve muntazam olarak ustamızdan evvel gidip işlerle meşgul olacak ve ustadan sonra dükkanı kapayıp çıkacağız. Çünkü marangozluk hakiki bir hayat olduğundan, onu yaşayan insanlar arasında, onun yaşadığı muhitte öğreneceğiz.*” diyordu. Rousseau’nun uyguladığı yöntem, İsmail Hakkı’nın üzerinde durduğu “hakikiyet” prensibine işaret etmektedir.³⁵⁴

İsmail Hakkı, Dârümuallimîn’deki görevinin ardından, dönemin özel İslam okullarından biri olan *Şems’ül Mekâtib*’te³⁵⁵ müdür olarak göreve başlamıştır. Bu okul, bilhassa Meşrutiyet’in ilk yıllarında modern tarzdaki eğitim-öğretim uygulamalarıyla dikkatleri çekmiştir. Yatılı ve gündüzlü olarak açılan *Şems’ül Mekâtib*’te, İsmail Hakkı’nın yönetimi döneminde, *Yeni Mektep* prensipleri uygulanmıştır:

“Âhiren Dârümuallimîn muallimlerinden İsmail Hakkı Bey’in nezâret-i tedrisiyyesi altına geçen bu mektep hakkındaki ma’lûmât ve tahkikatımızı derc ediyoruz: *Şems’ül Mekâtib*, bu seneden itibaren İngiltere’de Abbotsholme, Fransa’da Ecole Normale de la Seine, Belçika’da Ecole du Dr.Decroly, Almanya’da Gemeinde Schule: Charlottenburg gibi dünyanın en mükemmel numune mektepleri addedilen mekteplerde kabul edilen talim ve terbiye usullerini tatbik edecektir. Bu maksatla muallimlerini yeni Dârümuallimînlerimizin güzide mezunlarından intihâb eylemiştir. Yeni usul terbiyenin riyâzet-ı bedeniye, resim, musiki, el işleri, terbiye-i sınıâye ve bediîye, ziraat, inşâd ve temsil gibi bütün aksâmı bu mektebin programında mühim mevkiler tutmaktadır.”³⁵⁶

³⁵³ A.g.e., s. 7-8.

³⁵⁴ A.g.e., s.10.

³⁵⁵ 1307 (1890) yılında, Mahmut Hamdi Efendi’nin idaresinde Tophane’de Akarsu Caddesi’nde açılmıştır. Bir tarafı erkek bir tarafı kızlara mahsus olan Şems’ül Mekâtib, 1908 inkılâbından sonra hizmetini genişleterek Tophane’den Beşiktaş’a taşınmış; birkaç sene sonra da Yıldız’da bir konağa naklolunmuştur. 1884’ten sonra açılan özel okulların en çok hizmete devam edeni Şems’ül Mekâtib’tir. Okul, 1940 yılında kapanmıştır. Bkz. Ergin, a.g.e., C: 4, s. 838-839.

³⁵⁶ “Fındıklı’da Kâin Leyli ve Nehâri Şems’ül Mekâtib Mektebi Hakkında Bir-İki Söz”, *Talebe Defteri*, No: 8, İstanbul, 29 Ağustos 1329.

Özellikle haftanın tatil günlerinde, İsmail Hakkı tarafından İstanbul'daki kız ve erkek öğretmenlere eğitim-öğretim konferansları veriliyor; örnek dersler sunuluyordu. *Şems'ül Mekâtib*, çeşit çeşit ve geniş bahçeleriyle pâyıtahtın en hakim noktalarından birinde kurulmuştu. Kızlara mahsus kısmı, Meclis-i Mebûsan bitişiğindeki daire-i mahsusada bulunuyordu. Okula kabul edilebilecek öğrenci sayısının sınırı dört yüzdü. Bu sınır geçildiği takdirde öğrenci kabul edilmiyordu.³⁵⁷

Şems'ül Mekâtib, üç sınıfla öğretime başlamış; daha sonra ibtidâî, rüşdi ve idadi kısımları açılmıştı.³⁵⁸ Okulda bir de ana sınıfı bulunuyordu. Buraya 4 ila 7 yaş arasındaki çocuklar kabul ediliyordu. Ana sınıfında okuma yazma yoktu; yalnız oyun ve eğitim vardı.³⁵⁹

Şems'ül Mekâtib'in 1913 tarihli bir not cetvelinden anlaşıldığı üzere, burada idadi birinci sınıfa geçmek isteyen bir öğrenci, teorik derslerden şunları görmekteydi: Dini bilimler, Arapça, Farsça, Osmanlıca, İmla, Hesap, Hendese, Genel Coğrafya, Osmanlı Tarihi ve Fransızca. İdadi ikinci seneye geçme hakkı kazanan bir öğrenci ise Dini Bilimler, Arapça, Farsça, Osmanlıca, Hesap, Cebir, Düzlem Geometrisi, Genel Tarih, Genel Coğrafya, Osmanlı Coğrafyası, Fransızca ve Osmanlı Tarihi derslerinden sorumluydu.³⁶⁰

Talebe Defteri'nde, *Şems'ül Mekâtib*'in 12 Temmuz 1913 tarihli ödül töreninden bir kesit şu şekilde yansıtılmıştır:

“Temmuz’un 12. Cuma günü Fındıklı’da *Şems'ül Mekâtib Mektebi*’nin tevzi-i mükafat resmi icra edildi. Mektebin vâsi ve ağaçlı bahçesi, yer yer tentelerle örtülmüş, bahçeye çıkan merdivenin sağ tarafına, içine iki büyük Osmanlı bayrağıyla girilir bir sahne yapılmış, sahnenin iç tarafına ve medhalin [girişin] üstüne *Yaşasın Kanun-ı Esasi* cümlesini hâvî iri yazılı bir levha, onun sol tarafına yine bu büyüklükte *Yaşasın Padişahımız* levhası, sağ tarafında da ayet ve hadis levhaları asılmıştı. Sahnenin önünde büyük bir masa, üzerinde çocuklara verilecek muhtelif mükafatlar...Mektebin erkek talebesi bahçenin içine doğru bu

³⁵⁷ Aynı yer.

³⁵⁸ Ergin, a.g.e., C: 4, s. 839.

³⁵⁹ Muallim İsmail Hakkı, “Ana Mektebinde Çocukları Nasıl Terbiye Ediyorlar?”, **Resimli Mektep Âlemi**, Sene: 1, No: 10, İstanbul, 14 Kanun-ı evvel 1329, s. 149.

³⁶⁰ *Şems'ül Mekâtib Mektebi*'ne ait bir ders çizelgesi için Bkz. Ek. 33.

masanın sağ tarafına ve kız tâlibatı [öğrencileri] da sol tarafına canlı ve kanlı simalarıyla yerleştirilmişlerdi.”³⁶¹

İsmail Hakkı, bu törende yaptığı konuşmada; “faydacılık”, “girişimcilik”, “azim” ve “cesaret” kavramlarının önemine dikkat çekmektedir:

“Talim ve terbiyeden maksud: Vücudu zinde, maişetini kendi sa’yı, teşebbüsü, azmi, sebatı ve cesaretiyle vatanın ve dünyanın her yerinde kazanabilecek, vatanın düşmanlarını tırnaklarıyla parçalayacak, vatan için bile bile ve seve seve ölecek adamlar yetiştirmek olduğunu, bu mektepte çocukların zihni ölü ve faydasız ma’lûmât ile doldurulmayarak, onlara en nâfi ve en mâyeli malumat ile müteşebbis, azimperver, metin ve cesur olmak için lazım olan bir terbiye verileceğini; bu mektepten hayata hazırlanmış, maişet ve saadetlerini memuriyetlerde değil; insanlara servet ve saadet veren bütün a’mâl-i beşeriyede, ticarete, sanayide ve ziraatte arar, vatanlarını ve ailelerini arslanlar gibi müdafaaya muktedir hayat ve vatan çocukları yetişeceğini, heyet-i idarenin bundan sonra hep bu maksudu takip edeceğini ve kendisinin de bu fikir ile ve bu niyetle ders nezâretini fahri olarak kabul ettiğini söyledi. İşte, vatana, vatani kurtaracak dinç, müteşebbis, azimperver, metin, cesur, ma’lûmâtli ve terbiyeli yavrular yetiştiren bir köşe, bir ocak.”³⁶²

Bu konuşmada, özellikle Balkan Savaşları sonrası yükselen milliyetçilik ideolojisinin izleri açıkça görülmektedir. *Şems’ül Mekâtib*’te vatan ve millet kavramlarına, dersler yoluyla bu duyguların aşılmasına büyük önem verilmiştir. Müzik dersinde; vatan konulu şarkılara ağırlık verilmiştir. Her gün sabah, öğle, akşam bahçede ya da avluda, topluca ayakta dururken, adım atarken, sınıflara girerken hep bir ağızdan vatan şarkıları söylenmiştir. Bunlar arasında en etkili olanı, sonradan bestelenen, “Rumeli Türküsü” adlı şarkıdır. Okulun orta bahçesinde yüksek bir direğin üzerinde asılı, büyük bir Osmanlı bayrağı bulunmaktadır. Okulun bütün öğretmenleri ve öğrencileri bahçeden sınıflara girerken, bahçeye çıkarken bayrağın önünden geçiyor ve bayrağa bakarak büyük bir saygıyla bayrağı selamlıyorlardı.

Her salı günü, öğleden sonraları geziler yapılıyordu. Bu geziler yoluyla yurt, toprak sevgisi verilmek isteniyor; oyunlar yoluyla çocuklara vatan sevgisi kazandırılmaya çalışılıyordu. Resim dersinde öğretmenler; öğrencilere vatanla,

³⁶¹ “Şems’ül Mekâtib Mektebi’nin Tevzii-i Mükafatı”, *Talebe Defteri*, No: 5, İstanbul, 18 Temmuz 1329, s. 65.

³⁶² Aynı yer.

muharebelerle ilgili kişiler ve abideler resmettiriyorlar; gazete küpürlerinden, kartpostallardan koleksiyonlar yapması için tavsiyelerde bulunuyorlardı. Salı günlerinde bazen padişahların, vekiller ve ricalinin, meşhur sanatçıların türbelerine, camilere, çeşmelere ziyaretler düzenleniyor; burada onların büyük hizmetlerinden söz edilerek vatan, millet duyguları aşılana çalışılıyordu.³⁶³ Tarih ve coğrafya dersleri, bir bilgi dersi olmaktan çok; vatan eğitimi dersi gibi öğretilmekteydi. Ziraat dersi; çocuklarda toprak, tarla, mülk, vatan fikirlerinin oluşumunda bir araç gibi kullanılıyordu. Okulun bahçesindeki tarlalardan yararlanarak; onların fikri, kalbi, kaybedilmiş memleketlerin ormanlarına, vadilerine, kıymetli arazilerine bağlanıyordu. *Şems'ül Mekâtib*'in ziraat bahçelerinden birine "Rumeli", diğerine "Trablusgarp", bir diğerine de "Girit" adı verilmiş ve her birinde mevcut tarlalara, istilaya uğrayan şehirlerin adlarının yazılı olduğu levhalar asılmıştı.

Okulda her perşembe günü öğleden sonra saat 14.00'te tarihi temsiller yapılıyordu.³⁶⁴ Kıraat ve inşâd derslerinde öğretmenler, vatani sevdirecek ve geçmişini unutturmayacak etkili okuma parçaları seçerek, bunları yüksek sesle öğrencilere okutturuyorlardı. Bunun dışında okulda, öğretmen ve öğrenci konferansları yapılmaktaydı. Öğrenci konferanslarında öğrenciler, arkadaşlarına özellikle tarihi geziler sonrasındaki izlenimlerini ve bu konular hakkındaki görüşlerini etkili bir biçimde sunmakla yükümlüydüler. Okulun bahçesi, muhtelif dersler için kullanılıyordu. Bahçede, öğrenci ile öğretmen arasında sıkı ve samimi bir temas görülürdü.³⁶⁵

Abdullah Cevdet, Doktor Muallim Esad Paşa'nın tavsiyesi üzerine *Şems'ül Mekâtib*'i ziyaret etmiş ve izlenimlerini şöyle dile getirmiştir:

"Bundan on beş gün evvel mektebi bizzat ziyaret ettim. Gustave Le Bon; *Psychologie de l'Education* unvanlı ve vesâik-i mühimme ile dolu 304 sayfalık bir kitabını şu sözlerle hulasa etmiştir: *L'Education est l'art de passer le conscient a l'inconscient*. (Terbiye, ilmi tabiata kalbetmek sanatıdır). İnsanın kıymeti, ilmiyle değil seciyesiyle ölçülür. ... *Şems'ül Mekâtib*'in aldığı salim ve selim istikamet bu istikamettir. Hayat için her şeyden evvel saf

³⁶³ "Şems'ül Mekâtib'te Vatan Terbiyesi Nasıl Veriliyor?", **Resimli Mektep Âlemi**, Sene: 1, No: 10, İstanbul, 14 Kanun-ı evvel 1329, s. 147.

³⁶⁴ Şems'ül Mekâtib'ten bir temsil görüntüsü için Bkz. Ek. 31.

³⁶⁵ **A.g.m.**, s. 148.

hava ve bol güneş lazımdır. Saf havasıyla bol güneşiyle iyi suyuyla meşhur olan Çamlıca'nın Altunizade denilen sahası, bu mühim sebep ve mülâhazalarla [düşüncelerle] *Şems'ül Mekâtib*'in mahall-i müntehibi olmuştur. Mektebin müdürü, *Satı Bey mekteb-i feyzinden olan İsmail Hakkı Bey*'dir. İsmail Hakkı Bey'in verdiği izahat pek cesaretlendiricidir. Müdürün talim ve terbiye hususundaki prensipleri tamamen ilmi, ameli ve katidir."³⁶⁶

İsmail Hakkı'nın, *Rüyamdaki Okullar* adlı eserinden anlaşıldığı üzere, Abdullah Cevdet'in Altunizade'de işaret ettiği yer; *Şems'ül Mekâtib*'in "Açık Hava Mektebi" mahiyetindeki bir birimi olsa gerektir. Bununla ilgili adı geçen eserde İsmail Hakkı şu bilgileri vermektedir:

"Yedinci Rüya: Andaval'dan geliyormuşum. Niğde Kültür Direktörü beni yeni resim metotlarını öğrenmek için Çamlıca'da Altunizade mahallesindeki *Açık Hava Mektebi*'ne gönderiyormuş. Bu mektep gariptir ki 1912-1913'te *Açık Hava Mektebi*'ni kurduğumuz Kamanto Köşkü'nün olduğu yerde. Hakikatte Kamanto Köşkü'nde açtığımız bu mektep, seferberlikte asker tarafından işgal edilmiş ve bizim tarafımızdan tahliyeye mecburiyet hasıl olmuş, daha sonra sahibi bulunan Şura-yı Devlet âzâlığundan mütekâid Vahit Bey tarafından yıktırılmıştır. Şimdi orası, gençliğimin en ateşli bir çağında yaptığım inkılapçı hareketlerden birinin hazin hatırasını taşıyan bir kurakçı bahçesidir."³⁶⁷

Abdullah Cevdet, *Şems'ül Mekâtib*'te kız ve erkek çocukların yan yana eğitim-öğretim gördüklerini vurgulamaktadır:

"Kız çocuklarında görülen istidâdın erkek çocukların istidâdına fâik [üstün] olduğunu Hakkı Bey söylüyor. O diyor ki: Harekât-ı bedeniye mutlaka bir iş görmek yolunda icra edilmeli, her hareket hem uzviyette, hem de uzviyetin haricinde bir nâfi [faydalı] eser husule getirmelidir. Mesela bel ve kolların hareketleri, mesela yeşilliksiz bir toprağı çimle örtmek yolunda icra olunmalıdır."³⁶⁸

Abdullah Cevdet'in verdiği bilgiye göre; *Şems'ül Mekâtib*, 50 dönümlük bir bahçe ve ağaçlık içindedir. 30 öğrencisinin 10'u kız, 20'si erkektir. Çocukların eşya koleksiyonu yapmaya mahsus defterleri oldukça dikkat çekicidir. Öğrencilerin

³⁶⁶ Abdullah Cevdet, "Şems'ül Mekâtib Mektebi", *İctihad*, No: 120, İstanbul, 23 Teşrin-i evvel 1330, s. 365.

³⁶⁷ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Rüyamdaki Okullar*, Yeni Adam Yayınları, 1944, s. 38.

³⁶⁸ Abdullah Cevdet, "Şems'ül Mekâtib Mektebi", s. 365-366.

kabiliyetlerini ve eğilimlerini anlamak için bu defterler gerçek ve güvenilir bir ölçüdür. Bu okulda cezalandırma yoktur. Gayet ince ve anlayışlı bir usul ile çocukların doğasındaki sapmalar veya bozulmaların düzeltilebileceği düşünülmektedir. Çocukların bütün melekelerinin işletilmesi ve derece derece güçlendirilmesi için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır.³⁶⁹

Görüldüğü üzere *Şems'ül Mekâtib*, New School [Yeni Mektep] adını taşıyor olsa da özellikle uyguladığı yöntemler ve benimsediği prensipler itibarıyla, *Yeni Mektepler*'in Türkiye'ye özgü bir numunesidir. Milliyetçilik vurgusundaki yoğunluk ise, Lietz'in okullarını anımsatmaktadır.

2.4.4 Ethem Nejat (1882-1921)

Ethem Nejat,³⁷⁰ tarıma dayanan ve köylerin kalkınmasına katkıda bulunacak bir eğitimi ilk savunan, bu konuyu son derece ayrıntılı işleyen bir eğitimcidir.³⁷¹ Ona göre hayatın amacı ziraat, ticaret ve sanayidir. Eğitim-öğretim de bu konular üzerine yoğunlaşmalıdır. Çocuk, bu alanlarda kendi girişimiyle ayakta kalabilmelidir.³⁷²

1911 yılında Ferid Bey'le birlikte çıkarmaya başladıkları *Yeni Fikir* dergisinde, eğitime dair reformist görüşleriyle dikkatleri çeken Ethem Nejat, *Milli Eğitim ve Okullarda Ziraat Eğitimi* sloganını derginin kapağına da taşımıştır.

Kendisi, Avrupa'da oldukça rağbet gören *Yeni Mektep* anlayışının, eski Türklerin oba anlayışıyla benzerlik gösterdiğini ve okulların kırlarda kurulması gerektiğini düşünmektedir:

³⁶⁹ A.g.m., s. 366.

³⁷⁰ **Ethem Nejat:** (1882-1921) İstanbul'da doğdu. Üsküdar İdadisi'ni bitirdikten sonra Ticaret Mektebi'ne girdi. 2. Abdülhamit döneminde gazetecilik yaparken Avrupa'ya kaçtı ve II. Meşrutiyetin ilanına kadar Fransa ve Amerika'da kaldı. II. Meşrutiyet ilanından iki ay sonra İstanbul'a döndü. Manastır Dârülmuallimini müdürlüğüne atandı. Balkan Savaşında Sırp'lara esir düştü. Oradan kaçarak İstanbul'a geldi. Önce Bursa Dârülmuallimin müdürlüğüne ve oradan da terfien İzmir Dârülmuallimin müdürlüğüne getirildi. 1913 yılında kurulan Türk Gücü'nün çalışmalarına aktif olarak katıldı. Savaş çıkınca maarif müdürlüklerinde çalıştı. 1918 yılında Almanya'da "Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası"nı kurdu. Aynı parti 1919'da Türkiye'ye döndüğünde İstanbul'da da kuruldu. Daha sonra Samsun Maarif Müdürlüğüne atandı ve oradan Rusya'ya kaçtı. 28-29 Aralık 1921'de TBMM hükümetinin daveti üzerine Ankara'ya gelirken, arkadaşlarıyla beraber Trabzon'da öldürüldü. Bkz. Ergün, a.g.e., s. 90-91.

³⁷¹ Akyüz, a.g.e., s. 305.

³⁷² Ergün, a.g.e., s. 92.

“Artık şehir hayatına veda lazımdır. Halka dağları, ovaları, semayı, yeşili, sarıyı, suyu, ağacı sevdirmek iktiza eder. Evvelden nasıl şehirlere akınlar oldu ise de şimdi de kırlara akın icra edilmesi tavsiye ediliyor. Bütün mekteplere, müesseselere yeni bir hayat, salim ve sağlam bir terbiye idhal edilmek isteniyor. ... O halde tavsiye ettiğim; Avrupa'nın yeni ve bizim eski dağ, bayır, yayla, ova hayatına bir an evvel kavuşmalıyız.”³⁷³

Ethem Nejat'ın önerdiği *Oba Mektepleri*, Avrupa'daki *Yeni Mektepler*'in Türkiye'ye özgü bir numunesidir. O, Türkiye'nin *Yeni Mektep*'i için şunları söylemektedir:

“İngilizler, Fransızlar, Almanlar vs. mektepleri şehirlerden çıkararak çiftliklerde, dağ başlarında, göller, dereler yanında tesis ettiler ve cihana biz *Yeni Mektepler* icat ettik dediler. Şüphesiz biz de *Yeni Mektepler*'e muhtacız; fakat Türk'ün *Yeni Mektep*'i hiçbir vakit İngiliz'in, Alman'ın *Yeni Mektebi*'ne makis [kıyas edilebilir] olmayacaktır. ... Eski Türkler nasıl oba ve çadır hayatından lezzet alıyorlar ise biz de alıyoruz. Türk genci mektebi sırtında yapmalı, gittiği yerde sırtındaki çadırı indirmeli ve bir mektep şehri kurmalıdır. Küçük bir kişilik çadırlar yan yana getirilince güzel sınıflar olur. Akşam o çadırlardan yatakhane koğuşları kurulur. Akşam yemeğini aşçıbaşı kaynatacağı gibi her manga da kendi yemeğini pişirebilir. Sırt mektebinin her köşesinde ocaklar tütmeye başlar. Yemek karavanaları her talebenin arkasına, çantası üzerine ta'lik edilmiştir.[asılmıştır]. Hepsinin portatif küçük yemek tabakları olduğu gibi, gayet sade imal edilmiş çatal ve bıçakları da vardır. ... Dersi, obanın ortasına kurulan kocaman bir elektrik çingırağı haber veriyor. Her sınıf, yerlerine girdi. Bir kısmı karşıdaki ulu çınarın altında toplanmış, hocanın çınara ta'lik ettiği haritalar, levhalar, portatif yazı tahtası üzerine imla ile eylediği şekillere bakıyor. Bir kısmı kimya laboratuvarında çalışıyor, bir diğeri meçhul bir maddenin unsurunu aramak için yoruluyor... Muallim de talebe de laboratuvar da çiçekleri birer birer tetkik ediyor, birkaç hurdebinin [mikroskop] vidasını çeviriyor, gözüyle ayar ediyor, birkaç ufacık cımbızlarla çiçek aksâmını temiz ediyor... Velhasıl hep faaliyet... Akşam oldu; sinema perdesi, derenin yanındaki düzlüğe kuruldu... Bütün mektepleri böyle yapmak mümkün olmasa bile, bu sistemde birçok mektepler tesis eylemek güç bir şey değildir.”³⁷⁴

³⁷³ Edhem Nejat, “Dağlı, Bayırlı, Ovalı, Yaylalı Olmalıyız I”, *Yeni Fikir*, C: 3, S: 19, Manastır, 1 Kanun-ı sani 1329, s. 589 ve 593.

³⁷⁴ Edhem Nejat, “Dağlı, Bayırlı, Ovalı, Yaylalı Olmalıyız II”, *Yeni Fikir*, C: 3, S: 20, Manastır, 15 Mart 1330, s. 621-622.

Oba mektepleri kurulurken, “Böyle şey olmaz!” diyecekler bulunabileceğini söyleyen Ethem Nejat: “*Fakat ben evvelce gülünen, kabul edilmeyen fikirlerimin bilâhire pek tabii olarak kabul edildiklerini hatırladıkça bir gün Oba Mektepleri’nin de tesis edeceğine kanaat ediyorum.*”³⁷⁵ diyerek bu husustaki öngörüsünü ortaya koymuştur.

Ethem Nejat, Eski Viyana ateşemiliteri Damat İsmail Hakkı Bey’e, Avrupa’daki *Açık Hava Mektepleri*’ne benzer bir öneri getirmiştir:

“Siz bize delâlet buyurunuz, depolarda durmaktan başka bir faydası olmayan asker çadırlarını bize teslim ediniz, aylarca şu karşıkı yeşil bayırların yamacında, ilerideki Karanlık dağın zirvesinde çadır kuralım, oralarda okuyalım, en müşkil asker hayatına, çadır hayatına alışalım.”³⁷⁶

Ethem Nejat’ın en fazla temas ettiği hususlardan biri “milli eğitim” konusudur. Özellikle savaş yıllarında *Yeni Mektepler*’in birçoğunda “millilik” esasını ön plana çıkarmıştır. Bunun en karakteristik örneğini Hermann Lietz’in Kır-Eğitim-Yurtlarında görmekteyiz. Ethem Nejat, tıpkı Lietz gibi milli esasları merkez alarak köy hayatına dayanan bir eğitim anlayışı gütmüştür. O, eski anlayışa göre idare edilen okulları keskin bir dille eleştirmekte ve bu eğitim tarzının Türklerin tabiatına aykırı olduğunu düşünmektedir:

“Biz birçok çocukları mekteplerde bir sınıfa çarpık çurpuk, siyah-beyaz renkli sıralar üzerine toplayalım, pencereleri küçük yapalım, ziyayı karmakarışık verelim, bahçeye lutfen on, on beş dakika için çıkaralım, yemeği kokmuş, taaffün [çürüyüp kokma] etmiş, manzarasız odalarda, pis, gayr-i nezih masalar üzerinde yedirelim; velhasıl çocukları iyi zannetmek cesaretinde bulunduğumuz ve mektep namını verdiğimiz hapisanelerde haftanın altı günü akşamlara kadar hapsedelim; onları kımıldatmayalım, tabiatı göstermekten kiskanalım ne olur acaba? Bu vechile hareket, ecdadı gezici ve iradeli olan bir milleti oturucu ve aciz yapmaya pek kâfidir !”³⁷⁷

³⁷⁵ A.g.m., s. 624.

³⁷⁶ A.g.m., s. 623.

³⁷⁷ Edhem Nejat, “Mekteplerde Canlı, Ateşin Hayat İsteriz”, *Yeni Fikir*, S: 14, Manastır, 1 Ağustos 1329, s. 427.

Okullarda izcilik faaliyetlerine ve beden eğitimi derslerine verilen önemi “milliyetçilik” noktasından okumak gerekirse, şüphesiz bu hususta Ethem Nejat’ın katkısı büyüktür. Kendisi, dergisinin beden eğitimi hususunda yaptığı çalışmaları şöyle ifade etmektedir:

“Yeni Fikir, memlekette en çok terbiye-i bedeniye ile iştigal eden bir mecmua olmakla iftihar eder. Yeni Fikir, terbiye-i bedeniye ve *boy scout* fikrini telkîhe [aşılamaya] çalışırken, diğer taraftan Türk Gücü isminde bir heyet teşekkül ederek, idman yapmakta olduğundan memnuniyetle haberdar oldu.”³⁷⁸

Yeni Mektepler’in hemen hepsinde *boy scout* [izcilik], okul gezileri ve yaz kampları büyük önem taşımaktadır. Ethem Nejat, öğrencinin eğitiminde yaz kamplarının, gezilerin çok önemli olduğunu vurgulamakta ve bu hususta ünlü yazar Jules Verne’i örnek göstermektedir:

“Yirminci asr-ı medenideyiz. Bu asrı görmeli, bilmeliyiz. Asır bize neler emrediyor. Neler diyor? Bunları tanımalı, tanımak için çalışmalıyız. Jules Verne; o büyük mütefekkir, dâhi muharrir, *İki Sene Mektep Tatili* ismindeki eseri ile keşfetmiş ve bize de öğretmek istemiş idi ki, bir gün talebeler gerek ders ve gerek tatil esnasında seyahatler yapacaklar, asrın terakkiyatını, medeniyetini her yerde görecekler, tanıyacaklar, bilecekler, her şeyi gözleri ile görerek, tatil ederek öğrenecekler, vücutları kesb-i kuvvet edecek, spor yapacaklar ... Bizim talebelerimizi, tatil günlerinin bir kısmını seyahate, dünyanın en sevimli ve feyizli ve tarihi kıtası olan memleketimizde dolaşmaya teşvik etmeliyiz. Tatil müddetini böyle geçirerek yeni derse başlayan talebe, eski talebe değildir; fikri, ihâtası, dimağı, vücudu daha âli bir talebedir.”³⁷⁹

Ethem Nejat’ın, eğitime ilişkin ortaya koyduğu görüşler oldukça modern niteliktedir ve *Yeni Mektepler*’de benimsenen ilkelerin birçoğuyla da bağdaşmaktadır:

“İbtidâi mekteplerinde birçok dersler sınıfta değil açıkta, ağaçların altında, derelerin kenarında, dağların yamacında, ormanların sükunetinde verilebilir. Öğrenmek için, öğretmek

³⁷⁸ Edhem Nejat, “Türk Gücü”, *Yeni Fikir*, S: 11, Manastır, 1 Mayıs 1329, s. 337.

³⁷⁹ Edhem Nejat, “Mektep Tatilleri: Tatilde Seyahatler Ne Âlâdır!”, *Yeni Fikir*, S:7, Manastır, 15 Haziran 1328, s. 212.

için mutlaka sınıfa ihtiyaç yoktur. Talebeleri gezdirmek ve ders okutmak için taşrada pek çok tabii, güzel ve çirkin yerler bulunabilir. İstanbul'da ise taşradan daha ziyade....

Çocuklarımız sanata, ziraate, ticarete, askerliğe hevesli değil diyoruz. Biz hiç çalışmadan, eksik olanları tamamlamadan hevesi kendi kendine kör bir sınıfta yaratalım diyoruz! Sözden, kitaptan, her şeyden ziyade re'y-el-ayn [kendi gözüyle görerek] görmek faidedir. Çocukların sanat hevesini hâsıl etmek için gezmelerimizde fabrikaları, doğramacı ve demirci dükkanlarını, değirmenleri, imalathaneleri intihâb etmeli [seçmeli] ve saatlerce orada iştilal ettirmeliyiz. Ziraat hevesini, çiftçi olmak merakını yaratmak için çocukları sık sık temiz, güzel çiftliklere götürmeli, onları dövgenlere bindirmeli, bahçe sulatmalı, makineleri kullandırmalı, orak makinesini sevdirmeli... İnekler, öküzler, evlerine dönerken, koyunlar kuzularını emzirirken, bağlar bozulurken, güller toplanırken, sütlerden âlâ tereyağları ve peynirler yapılırken çocuklara göstermelidir. Tacir olmalarını arzu ettiğimiz vakit ticarethaneler, bankalar, gümrükler, şimendiferler, antrepolar, ticaret vapurları, mağazalar, dükkanlar gezilir, defterler gösterilir, satıcılarla görüştürülür, yazıcıların daireleri ziyaret ettirilir..."³⁸⁰

Ethem Nejat ve Ferid Bey, bu fikirler ekseninde yeni bir anlayış geliştirmişlerdir. Ferid Bey'in; öne sürdüğü *Mesud Köy* projesi bunu desteklemektedir. Mesud Köy'ün okulu, geniş ölçekli bir plan üzerine kurulu olacak; bu okuldan, çocuklar ve büyükler yararlanacaktır.³⁸¹

Ethem Nejat, genç ve yeniliğe âşık öğretmenler sayesinde düşündüklerinin vücut bulacağına inanmaktadır.³⁸² Buna misal olarak; Manastır Dârümuallimîni mezunlarından Behram Lütfi'nin köylülerle yaptığı bir etkinliği şöyle anlatır:

"Aydın vilayetinin Çal kazasına bağlı Ortaköy karyesinde öğretmenlik yapmakta olan Behram Lütfi Efendi, *Konuşma Günü* diye bir gün icat ediyor; çocuklarını koşmak, yürümek için ayağa kaldırıyor, köylüyü diriltiyor, kasaba halkını ayakta durduruyor, kasabadaki senelerce kımıldamayan mektep çocuklarını yürütüyor, söyletiyor, bağırtıyor, oynatıyor. Ben *Konuşma Günü*'nü evvela İzmir gazetelerinde okuduğum ve bilahare İzmir'de bulunduğum esnada mûmâileyh [adı geçen] muallimden öğrendiğim zaman çok sevindim."³⁸³

³⁸⁰ Edhem Nejat, "Mekteplerde Canlı, Ateşin Hayat İsteriz", s. 428.

³⁸¹ Ferid, "Mesud Köyün Mektebi", *Yeni Fikir*, S: 11, Manastır, 1Mayıs 1329, s. 341.

³⁸² Edhem Nejat, "Mekteplerde Canlı, Ateşin Hayat İsteriz", s. 431.

³⁸³ *A.g.m.*, s. 431-432.

Ethem Nejat, kendisinin önerdiği eğitim tarzının; çocukları okula, bilime, araştırma ve incelemeye sevk edeceğini; büyüyünce onları azimli, iradeli, kendi kendine tamamen sahip, hür iş adamları yapacağını vurgulamaktadır.³⁸⁴

2.5 Meşrutiyet Döneminin Önde Gelen Eğitim Mecmualarında “Yeni Mektepler”

II. Meşrutiyet’in ilanının ardından oluşan özgürlük ortamında, Türk matbuatında yoğun bir yayın faaliyeti göze çarparken; maarif mecmualarının sayısında da önemli ölçüde artış görülür. *Tedrisât, Terbiye Mecmuası, Yeni Mektep, Talebe Defteri, Yeni Fikir, Muallim* v.s dönemin eğitim dergileri arasında ilk akla gelenlerdir. Sözü edilen mecmualar eğitim alanında Avrupa’daki gelişmeleri yakından takip etmiş, modern yöntemlere uygun örnek ders planları yayınlamışlardır.

2.5.1. Talebe Defteri

Talebe Defteri, II. Meşrutiyet döneminde çıkarılan önemli eğitim dergilerinden biridir. Kurucusu ve müdürü Muallim Ahmet Halid’tir. İlk sayısı 23 Mayıs 1329 (1913)’te çıkarılan dergi 27 Şubat 1335 (1919) tarihine kadar yayını sürdürmüştür. Bu dergide yazıları bulunan isimlerden biri olan eğitimci Harun Reşid, “Mektep Gezintileri” başlıklı makalesinde, İsviçre’de şahit olduğu bir okul gezisinden yola çıkarak eğitsel gezilerin öneminden bahsetmiştir:

“Bir gün İsviçre’nin en güzel bir şehri olan Cenevre’de geziyordum. Bir muallimin refakatinde, otuz kadar mektepli çocuğun üstüvânî yeşil teneke kutuları omuzlarına asılı olduğu halde geçmekte olduklarını gördüm. Bu seyyar sınıfı takipte devam ettim. Nihayet kendimi muallime takdim ederek bu faydalı tenezzühler hakkında kendisinden bazı istifâhta bulundum. Bu tenezzühleri ayda kaç defa yaptıklarını ve bunlardan ne gibi faydalar temin ettiklerini, bütün İsviçre mekteplerinin bu tenezzühleri yapıp yapmadıklarını sordum. Muallim dedi ki: Yazın havalar müsait oldukça haftada bir iki defa talebeyi kırlara çıkarırız. Mektep gezintileri resmen programlarda mevcut olduğundan İsviçre’nin her mektebi bu gibi gezintiler tertip eder.”³⁸⁵

³⁸⁴ A.g.m., s. 433.

³⁸⁵ Harun Reşid, “Mektep Gezintileri”, *Talebe Defteri*, No: 8, İstanbul, 29 Ağustos 1329, s. 122-123.

2.5.2. Tedrisat Mecmuası

Tedrisat Mecmuası, ilk olarak 1910 yılında Tedrisat-ı İbtidaiyye Mecmuası adıyla yayınlanmaya başlamıştır. İlk yayın tarihi olan Şubat 1909'dan başlayarak Mart 1926'ya kadar yayın hayatına devam etmiştir. Maarif Nezâreti adına Dârülmuallimîn'in öğretim heyeti tarafından çıkarılan derginin adı 19. nüshadan itibaren *Tedrisat Mecmuası* olmuştur. Nazariyyat ve Ma'lûmât, Ameliyyat ve Tatbikat ve Şuûn-ı Maarif bölümlerinden oluşan dergiye, 19.nüshadan itibaren, Kısım-ı Resmi bölümü de ilave edilmiştir.³⁸⁶

Dergide aralıklı olarak Avrupa'daki eğitim haberlerine yer verilmiştir. Örneğin 7 Nisan 1915 tarihli "Şuûn-ı Maarif" bölümünde, *Açık Hava Mektepleri* hakkında bilgiler verilmiş ve bu okulların Türkiye'de de kurulması gerektiğinin altı çizilmiştir:

"Sihhat her şeyin başıdır derler; mektep, maarif işlerinde de böyledir. Sihatsız, kuvvetsiz bir maarif, memleket kurtarmaz; öldürür. *Açık Hava Mektepleri* hakkında bir fikir almak için yüksek, ağaçlık, ormanlık bir tepe düşününüz; etrafı açık olsun, bu tepenin orasına burasına bir yüzü tamamıyla açık ahşap kulübeler koyunuz, içerisine de sade kanepeler, iskemleler yerleştiriniz. İşte *Açık Hava Mektebi* budur. Bu mekteplerde tahsil hep açık havada oluyor. Ev barakalar, hava yağmurlu olduğu zaman barınmak içindir. Dershaneler hep dışarıda, ağaçlar altında, çimenler üzerindedir. Bakarsınız şurada burada küme küme çocuklar oturmuşlar, çalışıyorlar. Bunlar hep açık hava dershaneleridir. *Açık Hava Mektepleri*'nde dersler 20 dakikadan fazla sürmez. Çünkü çocukların sıhhati, dikkati fazlasına müsait değildir. Dersler gayet âyânî ve tatbikidir. Mümkün olduğu kadar, çocukları az yorarak öğretmeyi düşünürler. Her dersten sonra teneffüs, oyun yahut tagaddi [beslenme] vardır. Öğleyin, çocukları iki saat kadar açık havada uyuturlar. Tagaddi, *Açık Hava Mektepleri*'nin en büyük sırrıdır. Yemekler sık ve besleyicidir. Çocuklara süt, kakao, tereyağ, et, sebze, tatlı gibi gıdalar verirler. Kahvaltıyla beraber günde beş kere yemek yedirirler.

³⁸⁶ Acar, a.g.e., s. 97-98.

Açık Hava Mektepleri'ndeki çocuklar, muntazam surette muayene olunurlar. Terakkiyat-ı bedeniyeleri hep kaydolunur. Bu neviden ilk müessesesi Berlin civarında bir ormanda yapılmış; oradan dünyanın birçok mütemeddin memleketlerine geçmiştir. *Açık Hava Mektepleri*'nin en güzelleri İngiltere'dedir. Bu müesseselerde çocukların beden ve zihnen mazhar oldukları terakkiyat pek mühimdir. Hülâsa, *Açık Hava Mektepleri* ki bir *mektep senatoryumu* demektir: Hem sıhhat mektebidir; hem akıl, fikir, his, ahlak mektebidir. Dünyanın en güzel mıntıklarından bir kısmı da bizim ülkemizde bulunduğundan güneşin, feyz-i tabiatın, en çok mazhar-ı iltifatı olan memleketimizde bu gibi mekteplerin tesis ve teksiri çok arzu olunur."³⁸⁷

2.5.3. Terbiye Mecmuası

Kuruculuğunu ve başyazarlığını Satı Bey'in üstlendiği *Terbiye Mecmuası*, 15 Mart 1330 (1914) tarihinde yayınlanmaya başlamıştır. Derginin 1-4. sayıları *Terbiye Mecmuası* adıyla çıkmıştır. Yayınına dört yıl ara verilen dergi, 29 Ağustos 1334 (1918) tarihinden itibaren, Fenn-i Terbiye Encümeni'nin çıkarmaya başladığı *Terbiye Mecmuası* ile aynı adı taşımaya hasebiyle, *Terbiye* adıyla neşredilmiştir. Bu tarihten itibaren ancak altı sayı olarak çıkan dergi, 15 Kanun-ı evvel 1334 tarihinde yayınına son vermiştir.³⁸⁸

Derginin 3. ve 4. sayılarında *Yeni Mektep Hayatı* başlığı altında fotoğraflarla Avrupa'daki *Yeni Mektepler* tanıtılmıştır:

"*Yeni Mektepler*'de zihni meşguliyetler kadar bedeni meşguliyetlere de ehemmiyet verilir: Talebe; marangozluk, duvarcılık, demircilik, çiftçilik ile de iştiğal ettirilir. Talebe bunlarla yalnız yapmayı öğrenmek için değil; hakikaten yapmak için meşgul olur; hakiki mânâsıyla çift sürer, bina yapar, spor aletleri, hikmet cihazları imal eder. Ameliyathanelerde de, böyle ciddi bir surette, meşgul olur."³⁸⁹

"*Yeni Mektep* cereyanının mübdi'si Dr.Lietz'dir. Bu zât ilk *Yeni Mektebi*'ni 1897'de Almanya'da Hartz Dağları'nın en latif bir mevkiinde: Ilse Nehri kenarında tesis etmişti. Başka memleketlerdeki -İngiltere'deki, İsviçre'deki, Fransa'daki *Yeni Mektepler*,

³⁸⁷ "Açık Hava Mektepleri", *Tedrisat Mecmuası*, Şuûn-u Maarif, Sene: 5, C: 5, No: 2-28, İstanbul, 7 Nisan 1331, s. 1-3.

³⁸⁸ Acar, a.g.e., s. 142.

³⁸⁹ "Yeni Mektep Hayatı", *Terbiye Mecmuası*, No: 3, İstanbul, 15 Nisan 1330.

Dr.Lietz'in mektebindeki esaslara tatbikan vücuda getirilmiştir. *Yeni Mektepler* umumiyetle şehirlerden uzak –kırlarda, ormanlı, sulu yerlerde- yapılır. ... Onlarda talebeyi bütün mânâsıyla aile ve cemiyet hayatına hazırlamaya ihtimam edilir. Bu mekteplerde bir aile hayatı hüküm sürer. Muallimler; talebe için birer dost, birer baba gibi hareket eder; onlarla beraber çalışır, beraber oynar, beraber gezerler. *Yeni Mektepler*'in³⁹⁰ Almanca ismi, bu esasları pek bariz olarak gösterir. *Land-Erziehungsheime*. Bu isim: *Kır-Terbiye-Aile Yurdu* kelimelerinin birleşmesi ile vücuda gelmiştir.”³⁹¹

2.5.4. Yeni Fikir (Manastır)

Yeni Fikir dergisi ilk yayın tarihi olan 15 Kanun-ı evvel 1327 (1910) yılından 1 Mayıs 1330 (1914) yılına kadar yayını sürdürmüştür. Kurucuları Ethem Nejat ve Ferid Bey'dir. 1-22. sayılar Manastır'da yayınlanmıştır.

Ethem Nejat, derginin ilk sayısında *Yeni Mektepler* başlıklı bir yazı yayınlamıştır. *Yeni Mektepler*'i tanıttığı bu yazı dizisinin ilk durağı *Abbotsholme New School* olmuştur:

“Bugün bu kadar terakki eden dünyada *Yeni Mektepler*'in mecmûu büyük bir yekûn tutmaz. En yeni verilen ma'lûmâta göre bütün Avrupa ve Amerika'daki *Yeni Mektepler*'in mecmûu adedi takriben 80'dir. *Yeni Mektepler*'de hayat, yaşayış, daima ilmi, daima tabii, avâmın, çiftçilerin köy hayatına yakındır. Bu sebebe binâendir ki *Yeni Mektepler*'in ismini Almanlar pek münasip koymuşlar ve kırlarda, sayfiyelerde mekteplere *Land-Erziehungsheim* demişlerdir.

Yeni Mektepler için en çok çalışan, İngiliz mektepleridir. İngiltere'nin Derbyshire şehrinde *Abbotsholme Yeni Mektebi* [Abbotsholme New School], *Yeni Mektepler* için düşünülen ve bilinen bütün evsâf ve şerâiti câmi'dir. Bu mektep 1889 senesinde meşhur Dr. Cecile Reddie tarafından tesis edilmiştir. Dr.Reddie, asr-ı hâzırda İngiliz mekteplerinin terfisi için çalışanların birincisidir. *Abbotsholme Mektebi*, şimdiye kadar cemiyete ve mekâtib-i âliyyeye pek çok müteşebbis ve talebe yetiştirdiği gibi birçok da alim, kaşif, büyük

³⁹⁰ Yeni Mektep'in resim dershanesi için Bkz. Ek. 36.

³⁹¹ “Yeni Mektep Hayatı”, *Terbiye Mecmuası*, No: 4, İstanbul, 1 Mayıs 1330.

sanatkar yetiştirmiştir ki o zevât mektepleri, aldıkları müstesnâ terbiye ile iftihar eder ve sırf mekteplerinin kendilerine verdiği terbiye ile bunlara nâil olduklarını iddia ederler.”³⁹²

Yeni Fikir dergisinin genellikle son sayfalarında, maarif işlerine dair çeşitli eğitim yazıları yayınlanmıştır. 15 Mart 1914 tarihli *Eski Kafalar, Eski Terbiyeyi İstiyorlar* başlıklı yazıda, anane eğitimcilerinin görüşlerine şiddetle karşı çıkmış ve *Yeni Mektepler'den* övgüyle söz edilmiştir:

“*Yeni Fikir*, çıktığı zamandan beri bizim ve bize benzeyen diğer memleketlerin miskin terbiyesine ilan-ı husumet ediyor, avazı çıktığı kadar maksadı uğruna bağırıyor. İngilizler, pek muktedir ve şâyân-ı ihtirâm [hürmet] bir mektepçileri olan Dr.Cecil Reddie'nin bir sözünü hatırlıyor: *Biz ma'lûmât hamalı değil; insan yetiştiriyoruz.* İngiltere'de, Almanya'da, Fransa'da, Avusturya'da, Belçika'da, dünyanın her yerinde gittikçe çoğalan *Yeni Mektepler'in*, kır mekteplerinin maksad-ı tesisi nedir? Çok kitap ve sahife yutmaktan ziyade saf ve bol bol yaşatan hava yutmak için değil mi? İngilizler'in *Abbotsholme, Bedales*; Almanlar'ın *Landerziehungsheim*'ları, Fransızlar'ın *Ecole de l'île de Fransları, Ruş*'ları, neden dağların başında, ovaların ortalarında; su, ziya, güneş, topraktan mürekkebe, âguş-ı tabii [doğa kucağı] içinde tesis etti? O büyük insanlar anladılar ki kendilerini maddi ve manevi intihara sevk ediyorlar; intihardan, ölümden, kurtulmak, kaçmak pek lazımdır!”³⁹³

2.6. II. Meşrutiyet Döneminde “Yeni Mektep” Hareketine Yönelen Muhalif Sesler

Yeni Mektep cereyanı, bazı çevreler tarafından ilerici bir hareket olarak addedilirken; bazı kesimlerce Batı özentisi olarak algılanmış ve eleştirilere uğramıştır.

³⁹² Ethem Nejat, “Yeni Mektepler”, *Yeni Fikir*, Sene: 1, S: 1, Manastır, 15 Kanun-ı evvel 1327, s. 4-9.

³⁹³ “Terbiye Şuûn ve Mülâhazaları: Eski Kafalar, Eski Terbiyeyi İstiyorlar”, *Yeni Fikir*, C: 3, S: 20, Manastır, 15 Mart 1330, s. 647.

1914 yılında, Aydın'da Koyama Manastır karyesinde görev yapan Manastır Dârülmualimîni mezunu Ali Kemal Efendi, köy okulunda gerçekleştirdiği yenilikçi faaliyetlerin farklı iki kesim tarafından algılanışına ilişkin şunları söylemektedir:

“Köylü ağalar bu senelik yakın bir tarladan bize bir bahçe buldular. Yeni mektebi, iki köyün ittifakıyla yaptırıyorum, üçüncü bir köyün ittifakı için de çalışılıyor. Teneffüs zamanında bahçede talebelerimi güleştiren yanımıza bir misafir doktor geldi. Eski terbiyeden, ecdadımızdan bahsederek bizi tahsin etti ve teşekkür eyledi. Kaya köyü, 1500 haneyi müteçâviz olup, bunun ancak 200 hanesi maateessüf İslamdır. Niçin buraya muhacir gönderilmiyor?...Makri Rüşdiyesi'nden köyümüze misafir gelen bir efendi, bizim talebelerin eyyâm-ı muayyenesinde dağlarda, bayırlarda gezmesini, taş ve toprak toplamasını ayıplamıştır!”³⁹⁴

2.6.1. “Peyam”dan Yükselen Bir Ses

Şems'ül Mekâtib Mektebi, uyguladığı “yeni eğitim” metotlarıyla matbuatın takdirlerini toplamış; ancak belirli bir kesimin de eleştiri oklarına maruz kalmıştır.

Peyam Gazetesi yazarlarından Osman Fahri, *Şems'ül Mekâtib*'in Beşiktaş'taki bir konferansı münasebetiyle, burada bulunmuş ve bu okula yönelik köşesinde şunları yazmıştır:

“Bütün bunların alkışladığı bir ses, bir fikir, bir sahne-i hakiki, *yeni bir terbiye cereyanı!* İlim ve irfan aleyhinde bir cereyan yapabilmek iftihârı. Yine inhisârî. [tekel]. Yine herkesi, bütün sâmiîni, bütün milleti bir tek şahsa, bir tek fikre, arzuya minnetdar görmek! Ah bu emel, ne cazip fakat; beni lâl ü ebkem [şaşkın, donakalmış] bırakan müşahedelerden biri de nedir, biliyor musunuz? Bu memlekette herkesin kendi kendine aldığı *salâhiyet-i inkılab, cesaret-i inkılab*, hatta kendi kendine –pek diyemeyeceğim- *vüsat-i hürriyet*; aynı hareket beni cezalandırıyor, diğerini kazandırıyor! O zaman ben her hareketi şahsi görüyör, her hareketin bir şeytanlıkla mümkün olabileceğine emin kalıyorum.

- Peki netice-i kelam?

³⁹⁴ “Terbiye Şuûn ve Mülâhazaları: Anadolu Köylerinde Milli Terbiye”, *Yeni Fikir*, C: 3, S: 20, Manastır, 15 Mart 1330, s. 650.

Konferansın neticesi, ruhu, vatanın selameti uğrunda, artık kitabı, hendeseyi, hesabı, coğrafyayı, tarihi hasılı; ilmi bırakmak, onların yerine, malzeme-i medeniyet, malzeme-i terakki olarak evvela her şeyden evvel tiyatroculuğu kabul etmek, sonra sapan, çekiç, rende...bütün âlât-ı sanat. Atalarımız coğrafya bilmezlerdi, tarih bilmezlerdi, hendese bilmezlerdi, fakat bu ameli ilim içinde dünyalar fethederler, cihangir olurlar. Tarih bilmezler, tarih yaparlar, bugün piş ü derûnunda hayretlerle secde ettiğimiz ma'bed-i muazzamayı kurarlardı!!... Aman Yarabbi! titriyorum, buhranlar geçiriyorum! Sanki Naima'lar, Peçevi'ler, Raşid'ler, Solakzade'ler üzerime haykırıyor ya biz, ya bizler! diyor.”³⁹⁵

Peyam Gazetesi'nde yayınlanan bu eleştirilere karşılık, Yeni Fikir dergisinden şu sesler yükselir:

“İstanbul'un bazı gazeteleri, *Peyam* vs. son zamanlarda İstanbul'da genç ve dinç terbiye eder bir mektep olmaya ilerleyen *Şems'ül Mekâtib* aleyhinde yazılar yazdılar. Yeni Fikir, her zamanki gibi şimdi de hak ve hakikati müdafaa edecektir. Mektepler; *Peyam*'ın bildiği gibi nice mektepler, dünya için birer ölü makinesi, öldürücü makinesi olmuşlardır.”³⁹⁶

“Fransızların boğan, insanları insanlıktan çıkaran liselerini, mekteplerini takip edemiyorlar ise mu'teriz [itiraz eden] gazeteler huzurunda *Şems'ül Mekâtib* ve emsali mekâtib, mahkum ve pek fenadır! İngiltere de gezen; dağ, tepe, kır demeyip gezen, çadırdı yatan pratik 800.000 çocuk için öyle alkışlar ithaf ediyor ki, bizim veyahut bize müşâbih [benzer] mekteplerde karanlık hayata alışanlar bunu hiç çekemez; derhal muhafazakarlık damarları kabarmış olur! Lehülhamd, bugün bütün mekteplerimiz canlandı. *Yeni Fikir*'in bütün muhabirleri bu hususta iyi havadisler alıyor. Hele Bursa'da salı günleri bütün meydanlar, çayırlar, yamaçlar; söyleyen, cıvıldaayan, koşan, uçan çocuklarla doludur.”³⁹⁷

2.6.2 İdealist Öğretmen “Efruz Bey”!

Yeni Mektep uygulamalarına yönelen eleştirilerden biri; ünlü yazar Ömer Seyfettin'in öykülerinden birinin başkarakteri olan *Efruz Bey* kanalıyla olmuştur.

³⁹⁵ Osman Fahri, “İlim ve İrfan Aleyhinde”, *Peyam*, Sene: 1, No: 76, 17 Kanun-ı sani 1329, s. 3.

³⁹⁶ “Terbiye Şuûn ve Mülâhazaları: Eski Kafalar, Eski Terbiyeyi İstiyorlar”, *Yeni Fikir*, C: 3, S: 20, Manastır, 15 Mart 1330, s. 647.

³⁹⁷ *A.g.m.*, s. 648.

Ömer Seyfettin; *Efruz Bey* adlı eserinin *Açık Hava Mektebi* bölümünde, Efruz Bey üzerinden, eğitimci Satı Bey'i ve İsmail Hakkı'yı eleştiri yağmuruna tutmuştur. Efruz Bey; Satı Bey'i *Müfat Bey* tiplemesi üzerinden "kovukçu" olarak nitelemekte; İsmail Hakkı Bey'i ise "nazariyatçı" olmakla suçlamaktadır. Satı Bey, *Yeni Mektep* anlayışıyla, "ilmi bir hareketin serdarı" sıfatıyla ironi konusu olmuş; onun el işleri derslerine büyük önem atfederek tüm okullarda yaygınlaştırması ise "şarlatanlık" olarak telakki edilmiştir.

Alttaki metin, eserde Efruz Bey ile Müdür Mehmet Mustafa Tahsin Nidai Bey arasında geçen bir konuşmadan alıntıdır:³⁹⁸

"...Evet, bu memleket kördü. Hiç doğruyu göremezdi. Mesela, hâlâ mektepler, binaların içindeydi. Halbuki medeni memleketlerde..."

Müdür, küçük gözlerini Efruz Bey'e kaldırdı:

- Medeni memleketlerde mektepler, binaların içinde değil midir?
- Değildir ya...
- *Ya nerededir?*
- Açıkta.
- Açıkta mı?
- Evet...
- Doğru mu söylüyorsunuz?
- Şüphe mi ediyorsunuz?
- Yok, fakat...
- Gözümle gördüm.
- Yaz, kış mı açıkta?
- Yaz, kış...
- Nasıl?
- Açık Hava Mektepleri'ni işitmediniz mi?
- Senden bir kere duydum sanıyorum.

³⁹⁸ *Efruz Bey* adlı eserin dördüncü faslı, Ömer Seyfettin'in ölümünden sonra Ali Canip Yöntem tarafından *Resimli Ay* dergisinde yayınlanmıştır. Bkz. Asilzadeler (Efruz Bey), Ömer Seyfettin Külliyyatı. 5/1, İkinci Kısım, 4.baskı, İstanbul, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, 1957, s. 150-151.

- Evet, Avrupa’da Açık Hava Mektepleri vardır. Tabii papaz mektepleri falan buradaki gibi hâlâ binalar içinde... Fakat yeni terbiyeyi, yani teşebbüs-i şahsiyi Anglo-Sakson terbiyesini kabul eden Kaya Mektepleri hep açıktadır.
- Kaya ne demek?
- Ecole Deruş [Ecole des Roches]... Yani, kayalar üzerinde ders okunan mektep.

Açık Hava Mektebi, ilk insanlar gibi çocukları tabii hayata alıştırmak için kurulmuş ilmi bir müessesedir. Yaz, kış, gece, gündüz; muallimler, talebeler hepsi hayatlarını kırlarda geçirirler. Okumak yazmak pek az! Yalnız ekip, biçmek! Yol yapmak! Kanal açmak! Köprü kurmak! Nadas etmek! Hayvan yetiştirmek! ...”³⁹⁹

Efruz Bey, Ömer Seyfettin’in oluşturduğu kurgu içinde abartılı bir tip olarak gözüktür. Fakat, Efruz Bey’in çeşitli yanlarından birini temsil eden pek çok kişinin gerçekte yaşadığı bilinmektedir. Rıza Tevfik, Selim Sırrı ve İsmail Hakkı bu kişilerden akla gelen ilk üç isimdir. Berkes’e göre adı geçen bu isimler; varolan alışkanlıklara karşı duruşları ve bu alışkanlıklara değer ya da akıl ölçüleriyle, fikir ile muhalif olan değil; aktörlüğe kaçan birer örnek olarak karşı çıkan kişiler olmalarıdır. Onların katkıları, çeşitli yollarla yeni bir sağduyu aşılabilen ya da eski alışkanlıkların altında yatan sağduyuyu yıkabilen kişiler olmalarıdır. Sözü edilen isimlerin jimnastik oyunlarıyla ya da halkın önünde yeni bir üslupla nutuk verme gibi yollarla popülerleştirdikleri akımın, alışkanlıklara karşı gelen yeni bir eğitimin yerleşmesinde oynadığı rol küçümsenecek ölçüde değildir.⁴⁰⁰

Sonuç olarak yukarıda sözü edilen “yenileşme” hamleleri, Batı’da çığır açmış olan *Yeni Mektep* hareketinin, Osmanlı okullarında peyderpey hayata geçirildiğini göstermektedir. Bu bakımdan; II. Meşrutiyet Dönemi çoğunlukla savaş dönemine rastlamasına rağmen, yenileşme bakımından Türk eğitim tarihinin en verimli dönemlerinden biri olmuştur.

³⁹⁹ Ömer Seyfettin, “Efruz Bey’in Açık Hava Mektebi”, **Resimli Ay**, C: 4, No: 1-37, Mart 1927, s. 22-23.

⁴⁰⁰ Berkes, a.g.e., s. 452.

BÖLÜM III: CUMHURİYET DÖNEMİNİN İLK YILLARINDA “YENİ MEKTEPLER”İN TÜRK EĞİTİM HAYATI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1. Yeni Türk Devletinin Kuruluş Yıllarında Maarifte Yenileşme Çabaları

Uluslaşma temeline dayanan bir modernleşme örneği gösteren genç Türkiye Devleti, eğitim alanında model olarak kendisine ileri sanayi toplumlarını seçmiştir. Bu dönemde hükümetin öncelikli hedefi; köylerin kalkınması ve köye uygun eğitimidir. Nüfusun yaklaşık üçte ikisinin köyde yaşadığı göz önünde bulundurulursa, bu hedefin istikameti daha iyi anlaşılabilir.

Milli Mücadele Döneminin ilk yıllarında Kazım Karabekir Paşa; ilkokulların buldukları çevrenin şartlarına göre öğretim yapmalarını, köy eğitiminin köylünün ihtiyaçlarına göre, tarımsal gelişmeyi sağlayacak biçimde düzenlenmesini ve köy çocuklarının sanat ve tarım eğitiminden geçirilmeleri gerektiğini söylemiştir.⁴⁰¹

Hükümetin köye dair hedeflerinin hayata geçirilmesinde en büyük görev öğretmenlere düşmekteydi. 1922 tarihli Dilek mecmuasında, Türk köylüsünün aydınlanmasında öğretmenlerin yüklendiği misyona dikkat çekiliyor ve köye uygun öğretmen yetiştirme konusunun ciddiyetle ele alınması gerektiği vurgulanıyordu:

“Köylere muallim yetiştirme tarzını tespit etmek icap eder. Bunun için de köy Dârümuallimînlerinin tesisini muvâfık buluyoruz. Köy Dârümuallimînlerinin talebesi, isminden de anlaşılacağı üzere, tamamen köy çocuklarından müteşekkil olacaktır.”⁴⁰²

Bu dönemde Maarif Vekâleti bir yenileşme programı hazırlamakta; bu girişimin, Türk aydını tarafından da memnuniyetle karşılandığı anlaşılmaktadır:

⁴⁰¹ Akyüz, a.g.e., s. 325.

⁴⁰² Ali Rıza, “Maarifte İnkılap: Köy Dârümuallimîni”, *Dilek*, No: 8, İstanbul, 10 Mayıs 1338, s. 2.

“Maarif Vekâlet-i Celilesinin artık şu günlerde biraz da ruh meselesi ile meşgul olduğunu ve nesl-i müstakbeli düşünerek ihtiyaca muvâfık program ve ıslahat esaslarını hazırlamakta bulunduğunu nazar-ı şükranla görüyoruz. Fikrimce Fichte”nin dediği gibi, tamamıyla adam yetiştirmek, müstakil ve hür yaşayacak bir millet vücuda getirmek için nasıl bir terbiye kabul etmek ve ne yolda çalışmak lazım geliyorsa onun saha ve hutût-ı esasiyesi tayin ve tespit edilmeli ve muallimlere de bir gaye ve hedef tayin edilerek çalıştırılmalıdır.”⁴⁰³

Toplumsal yapıyı yeni bir modele göre inşa etme gayesinde olan Türkiye Devleti, eğitimin yeniden teşkilatlandırılması gerektiğinin bilincindeydi. Keza 1923 İzmir İktisat Kongresi bu emelin göstergelerindedir. Kongre sadece liberalleşmeyi değil aynı zamanda eğitim teşkilatının da bu yapıya uygun olarak düzenlenmesini öngörüyordu.⁴⁰⁴ İzmir İktisat Kongresi’nde alınan; *Ziraatte Eğitim Meselesi* başlıklı kararlardan biri köy okullarında “ziraat eğitimi” idi:

“Madde 6: Köylerdeki ilkokulların ille beş dönümlük bir bahçesi, iki ineklik fenni bir ahır, kümesi, yeni usul bir arılığ ve öğretmenler için iki odalı bir evi olmalı; arazinin bir bölümüne çiçek, bir bölümüne sebze, bir bölümüne fidan dikilmeli. Bunlar öğretmenlerin nezâreti altında öğrenci tarafından idare edilerek gider ve geliri köy öğretmenlerine ait olmalı ve bu yolla çocuklara ameli olarak çiftçilik öğretilmeli ve aydın kimselerin de köylerde yerleşmesi teşvik edilmelidir.”⁴⁰⁵

Görüşlerinden faydalanmak için Türkiye’ye çağrılan yabancı eğitimcilerin sundukları raporlarda, köye yönelik fikrine epeyce yer ayrıldığı görülür. 1924’te Türkiye’ye gelen Amerikalı eğitimci John Dewey; köy okulları için özel köy öğretmen okulları kurulmasını ve köy okullarının programlarının, çevrenin iş hayatı göz önünde tutularak ayarlanması gerektiğini salık veriyordu.⁴⁰⁶

⁴⁰³ Osman Nuri, “Terbiye ve Prensip”, *Dilek*, No: 2, İstanbul, 31 Kanun-ı sani 1338, s. 6.

⁴⁰⁴ Hüseyin Bal, “Mustafa Necati - John Dewey ve Türkiyede Öğretmen Sorunu”, *Mustafa Necati Sempozyumu*, No: 6, Kastamonu, Kastamonu Eğitim Yüksekokulu Yayınları, 9-11 Mayıs 1991, s. 148.

⁴⁰⁵ Howard Wilson, İlhan Başgöz, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Milli Eğitim ve Atatürk*, Ankara, Dost Yayınları, 1968, s. 124.

⁴⁰⁶ A.g.e., s. 134.

1925'te Türkiye'ye davet edilen Alman eğitimci Kühne⁴⁰⁷ köy eğitimine vurgu yapmış; 1927'de Türkiye'ye gelerek uzun incelemelerde bulunan Belçikalı Omar Buyse de ziraat okullarına arazi ve çiftlik eklenmesi üzerinde yoğunlaşmıştı.⁴⁰⁸

Köye yönelik düşüncesi yanında, şehirde öğrenim gören çocukların da köy yaşantısını tanımaları ve doğayla iç içe olmaları maksadıyla birtakım fikirler öne sürülmüş; okulların fiziki şartlarının bu anlayış doğrultusunda düzenlenmesi için planlar çizilmiştir. Büyük şehir çocuklarının arpa, buğday, çavdar, yulaf türünden hububatı çoğunlukla bilmedikleri, her gün yedikleri ekmeğin dahi aslını tanımadıkları, sebzeleri ise ancak olmuş haliyle bildiklerine dikkat çekilmiştir. Okul arsasının bir köşesine küçük ölçekte bir sebze ve hububat bahçesi vücuda getirilebileceği; ancak burada öğrenciyi muhakkak çalıştırmak gerektiği vurgulanmıştır. Burada öğrenciler fideleri dikmek, bitkinin gelişim safhalarını not defterlerine isim ve resimleriyle kaydetmekle yükümlü olacaklardır.⁴⁰⁹

3.2. Mustafa Necati Döneminde “Yeni Mektep” Uygulamaları

Cumhuriyet döneminde *Yeni Mektep* ilkelerinin tam anlamıyla hayata geçirildiği süreç, 1925-1929 yılları arasında Mustafa Necati'nin⁴¹⁰ Maarif Vekili [Millî Eğitim Bakanı] olarak görev yaptığı döneme rastlamaktadır. Bu sebeple *Yeni Mektepler*'in Cumhuriyet dönemi Türk eğitimi üzerindeki etkileri incelenirken çalışmamıza kaynaklık eden, bu devre olmuştur.

⁴⁰⁷ Hükümet, Türk eğitimi üzerinde bir plan istemek üzere Kerschensteiner'i davet etmiş; fakat o rahatsızlığı sebebiyle bu daveti kabul etmemiş, yerine yardımcısı Kühne'yi yollamıştır. Bkz. Wilson-Başgöz, a.g.e., s. 135.

⁴⁰⁸ Wilson-Başgöz, a.g.e., s. 142.

⁴⁰⁹ Ali Haydar, “Mektep Binası, Avlusu ve Bahçesi”, **Muallimler Birliği**, Sene: 1, S: 2, İstanbul, Ağustos 1341, s. 59-60.

⁴¹⁰ **Mustafa Necati**: (1892-1929) 1892 yılında İzmir'de doğdu. Hacı Hüseyin Paşa'nın torunlarından Darendeli Halit Bey'in oğludur. İlk tahsilini önce Gayret Mektebi'nde, daha sonra Burhan'ül Maarif adlı özel okulda yaptı. 1909'da İzmir İdadisi'nden mezun olan Necati Bey, buradan sonra İstanbul'a giderek Hukuk Mektebi'ne kaydolmuşve 1913 yılında bu okuldan mezun olmuştur. İzmir'e dönünce, arkadaşı Vasıf Çınar'la birlikte kurdukları Şark İdadisi'nde öğretmen ve müdür muavini olarak çalışmış; daha sonra İzmir Dârülmüallimâtı'nda tarih ve coğrafya öğretmenliği yapmıştır. Necati Bey, Birinci dönem TBMM'de Saruhan mebusu; İkinci dönem TBMM'de İzmir mebusu seçilmiştir. 6 Aralık 1925'te Maarif Vekilliğine seçilmiştir. Harf İnkılabı doğrultusunda Millet Mektepleri'nin oluşumuna büyük katkılarda bulunmuştur. 1 Ocak 1929 yılında, bir gün önce geçirdiği apandisit ameliyatı sonucu, hayatını kaybetmiştir. Bkz. Mustafa Eski, **Cumhuriyet Döneminde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati**, Ankara, 1999, s. 1. ve; Bkz. “Necati'yi Kaybettik”, **Hakimiyet-i Milliye**, No: 2689, Ankara, 2 Kanun-ı sani 1929, s. 1.

Milli Eğitim Bakanlığı bu dönemde, başta teşkilat yapısı olmak üzere önemli değişikliklere imza atmıştır. Maarif Vekili Mustafa Necati'nin meclise sunduğu "Maarif Teşkilatına Dair Kanun" hemen kabul edilmiş; bu kanun maarif hayatında bir dönüm noktası teşkil edecek kadar mühim görülmüştür.⁴¹¹ Buna göre; bilhassa köy öğretmeni yetiştirmek ve köylünün eğitilmesi öncelikli hedeflerden biri olmuştur. Mustafa Necati 9 Şubat 1926 yılında Cumhuriyet Gazetesi'ne verdiği bir demeçte buna konuya ilişkin şu hususlara dikkat çekmiştir:

"Köy Mektepleri Tesisindeki Fayda: Kanun şeklinde tespit olunan tedbirler arasında köy mektepleri tesis etmeyi lüzumlu görüyorum. Mekteplerimizin ve hayat-ı içtimâiye ve iktisadiyemizin vaziyetini tetkik eden John Dewey, ilk mektep şubesi hakkında diyor ki: 'Mektep teşkilatı her mahallin hukuki şerâfetine bilhassa iktisadi ihtiyaçlarına tetâbuk edecek [uyacak, uygun düşecek] derecede elastiki olmalıdır.' Memleketin ihtiyacını ve vaziyetini düşünen her ameli zekanın varacağı netice budur."⁴¹²

Söz konusu dönemde köy okulları mevzuu, matbuatı da meşgul eden konulardan biri olmuştur. Köy okullarının bir numune tarlası ve numune ahır olması gerektiği önemle vurgulanmıştır:

"Artık anlaşılıyor ki Türkiye'nin en büyük kuvveti köydür; şu halde genç cumhuriyetimiz istihsâlimizin en feyyaz ocağı sıfatıyla köyümüzü yeniden yaparken onu sağlam temel direkleri üzerine kuralmalıyız. Bu temel direklerinden biri mekteptir. Köy Mektebi, kurmak üzerinde olduğumuz medeniyetin ilk müessesesidir. Köy Mektebi'nin küçük bir numune tarlası ve numune ahır ihtiva etmesi lazım geldiğini de söylemek lazımdır. Küçük bir numune tarlası; fakat herhalde muallimin köylülere bilmedikleri zirai usulleri göstermesine müsaade edecek kadar bir numune tarlası."⁴¹³

Mustafa Necati, "bölgenin ihtiyacına uygunluk" anlayışından yola çıkarak, bir "Maarif Eminliği" teşkilatı kurulması için harekete geçmiştir. Buna göre Türkiye, belirli eğitim mntıklarına ayrılacak; eğitim hizmetlerinin her bölgenin ihtiyacına göre ve ivedilikle görülebilmesi için her eğitim mntikasının başına bir "emin"

⁴¹¹ "Maarif Vekaletinde Esash Faaliyetler", **Muallimler Birliği**, Sene: 1, S: 9, İstanbul, Mart 1926, s. 388.

⁴¹² Ali Süreyya, "Maarif Vekili Necati Bey'in Gazetemize Mühim ve Mufassal Beyanâtı", **Cumhuriyet**, No: 632, 9 Şubat 1926, s. 2.

⁴¹³ "Köy Mektebi", **Cumhuriyet**, No: 655, 4 Mart 1926, s. 1.

atanacaktır. John Dewey de: “ABD’nin her tarafında okullar anlıyorlar ki, okul faaliyetini canlı kılmanın en kestirme tarzı, bunu mahalli alakalara ve iştigallere bağlamaktır.”⁴¹⁴ ifadesiyle yerel idarelerin okullar üzerindeki olumlu etkilerine dikkat çekmektedir. Eğitim hizmetlerinin doğrudan ve yerinde görüldüğü okullarda daha verimli sonuçların alınacağı muhakkaktır.

Mustafa Necati, “Maarif Mıntıkaları” konusunda, Dewey’in sunduğu rapordan yola çıkarak şunları söylemiştir:

“John Dewey, Vekâletimize verdiği raporda: ‘Umumi maarife henüz mâlik olmayan, yalnız kağıt üzerinde değil hakikatte umumi ve mecburi tahsil esasının inkişâfını gaye edinen, birçok sahaları henüz tahsil yüzü görmeyen, muallime ihtiyaç bulunan bir memlekette Maarif Vekâleti idareyi eline almalıdır.’ diyor. Vekâletin en mühim vazifesi olan ilk tedrisatın tamimi meselesi, valilerin salâhiyeti cümlesindedir. Bir yahut daha ziyade vilayeti birleştirerek bir maarif mıntıkası yapmayı ve o mıntıkanın bütün maarif muamelâtını doğrudan doğruya Maarif Vekâleti’ne merbut [bağlı] bir maarif emininin idaresine vermeyi düşündük. Asıl mühim işimiz, Maarif-i Umumiyye Kanunu’yla tedris ve terbiye işlerinin tanzimidir ki onu, evvelce söylediğim gibi başladığımız ve yeni ilave edeceğimiz uzuvlara ve devam ettireceğimiz tetkikatın vereceği neticelere göre tayin edeceğiz.”⁴¹⁵

22 Mart 1926 tarihli “Maarif Teşkilatına Dair Kanun”un 20. maddesi gereğince Türkiye, Maarif teşkilatı itibarıyla mıntikalara ayrılmıştır:

“Bir veya birkaç vilayetten teşekkül eden her mıntıkada bir Maarif Emini bulunur, her vilayette ayrıca bir Maarif müdürü veya memuru dahi vardır.”⁴¹⁶

Maarif eminliği sistemi, iyi niyetli bir girişimin ürünü olmakla birlikte; uzun ömürlü olmamış ve ilerleyen dönemlerde ortadan kaldırılmıştır.

Mustafa Necati, Milli Eğitim Bakanı olarak göreve başladığı tarihten itibaren *Yeni Mektep* ilkelerinin ülke genelindeki tüm okullarda hayata geçirilmesi için büyük çaba harcamıştır. Vekâletin, 1 Mart 1926’da büyük çapta bir *Mektep Müzesi* kurma

⁴¹⁴ John Dewey, *Yarının Mektepleri*, çev. Sadrettin Celal Antel, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1938, s. 181.

⁴¹⁵ Ali Süreyya, a.g.m., s. 2.

⁴¹⁶ “Maarif Teşkilatına Dair Kanun”, *Muallimler Mecmuası*, S: 39, İstanbul, Mart 1926, s. 1684.

projesini hayata geçirmesi de bu girişimin uzantılarından. Öğretmenlerin her türlü mesleki ihtiyaçlarına cevap vermek, onları öğretim usullerindeki yeniliklerden haberdar etmek, okullardaki eğitim ve öğretim faaliyetini muhtelif vasıtalarla tespit ettirerek toplamak, öğrenci ve öğretmenler tarafından yapılan eserleri, başkalarının da yararlanabilecekleri bir hale getirmek müzenin başlıca görevlerindendi. Müze, Maarif Vekâleti binasındaki iki büyük salonda açılmıştır. Salonlardan biri okul levâzım ve ders aletlerine; diğeri de müze eşyasına tahsis edilmiştir.”⁴¹⁷

Bununla birlikte, bir eğitim müzesi teşkil etmenin hususiyeti, Maarif Vekâleti Mecmuası’nda şöyle duyurulmuştur:

“Maarif Vekâleti’nin vücuda getirmeye mecbur olduğu müesseselerden en mühimi, hiç şüphesiz Terbiye Müzesi’dir. Memleketimizde müttekâmil terbiye ve tedrisat usullerinin tamimi için, sağlam esaslar üzerine kurulan ve iyi idare edilen, zengin bir Terbiye Müzesi’ne ihtiyaç-ı kati vardır. Tesisini teklif ettiğim müzenin şu kısımları bulunmalıdır: 1- Müzenin Kütüphanesi 2- Müzenin Sergi Dairesi – Türkiye İçin Hususi Bir Kısım 3- Müzenin Atölyesi 4- Müzenin Tevzii ve Muamelât Dairesi 5- Müzenin Kulübü.”⁴¹⁸

Mustafa Necati, 1 Temmuz 1926 tarihli “Maarif Faaliyetleri Hakkında” nutkunda Türkiye’de nasıl bir okul görmek istediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Biz çocukları tabiatla, eşya ile, şeniyetlerle [gerçeklerle] karşılaştıran, neşe ve hürriyet havası içinde faaliyete, müşâhede ve muhakemeye, ibdâya [icada, yaratıcılığa] sevk eden bir mektep istiyoruz. Biz istiyoruz ki mektep, çocukların birbirlerine yardım ederek, birbirlerini tamamlayarak çalıştıkları bir laboratuar olsun. Bizim yapmak istediğimiz mektepte sâimler [dinleyiciler] yoktur. İntizam ve ahenk dahilinde çalışan, eserler vücuda getiren küçük adamlar vardır. Bütün faaliyetlerimiz, bu gaye etrafında temerküz edecektir.”⁴¹⁹

Mustafa Necati’nin, hususiyetle vurguladığı bu ilkeler; *Yeni Mektepler*’in karakteristik özelliklerindedir. Bu dönemde Vekâlet, *Yeni Mektepler*’in Türkiye’ye en uygun formlarını tespit etmek amacıyla yoğun bir hazırlık içerisine girmiştir.

⁴¹⁷ “Maarif Vekâleti Mektep Müzesi”, *Terbiye*, S: 7, Teşrin-i sani 1927, s. 65-68.

⁴¹⁸ “Terbiye Müzesi”, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, S: 7, 1 Mayıs 1926, s. 240.

⁴¹⁹ “Maarif Faaliyetleri Hakkında: Maarif Vekili Necati Beyefendi’nin Dârülfünun’daki Nutuklarıdır.”, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, S. 8, 1 Temmuz 1926, s. 185.

Avrupa eğitim hareketlerinin takibi için yapılan çalışmalar da hızlandırılmıştır. Nitekim sözü edilen nutkun verildiği tarihten bir kaç ay önce çıkarılan bir kanunda; Milli Talim ve Terbiye Dairesinin görevleri arasında: “*Ecnebi lisaniyla yazılan terbiyevi mecmuaları ve eserleri takip ile Türkiye muallimlerine nâfi olanlarını aynen veya hulâsaten [kısaca] neşretmek.*” maddesinin de bulunması, bu işin ciddiyetle ele alınacağına göstergesidir.⁴²⁰ Bunu müteâkiben Maarif Vekâleti Mecmuası’nda “Avrupa Terbiye Mecmuaları” başlığı altında, Avrupa’daki tanınmış eğitim dergilerine ve yeni eğitim haberlerine yer vermeye başlanmıştır.⁴²¹

Bakanlık, yaz döneminde açtığı kurslarla, öğretmenlerin muhtelif alanlarda kendilerini geliştirmelerine olanak sağlayacak girişimlere de öncülük ediyordu. Bu sebeple İstanbul Erkek Muallim Mektebi’nde temmuz ayında bir “Muallim Kursu” açılacaktı. Kursta ilkokullarda eğitim-öğretim için elzem olan dersler gösterilecekti. Terbiye grubu ile ruhiyat derslerini Erkek Muallim Mektebi müdürü İbrahim Aleaddin Bey; usul-i tedris ve tatbikat-ı dersiye konferanslarını, Yüksek Öğretmen Okulu öğretmenlerinden İhsan Bey verecekti. Kimyâ-yı zirâi derslerini ise Öğretmen Okulu öğretmenlerinden Cemal Bey üstlenmişti. Kurs hayatının kuru ve tekdüze konferans halinde değil; öğretmen bey ve hanımların katılımıyla gerçekleştirileceği önemle vurgulanmıştı.⁴²²

İstanbul Maarif Müdüriyeti’nden yapılan şu duyuruya göre kurs 60 gün sürecek ve İstanbul dışında, taşradan gelen öğretmenler de kursa katılabileceklerdi:

“İstanbul Maarif Müdüriyetinden:

Bu tatilde Erkek Muallim Mektebi’nde açılması takarrür eden muallimlik kursları, Maarif Vekâleti’nin son kararına tevfikân şu şekilde olacaktır:

- 1- Kurs 60 gün devam etmek üzere terbiye-i ruhiyat, usul-i tedris, ders tatbikatı ve mektep hıfzısıhhası derslerinden ibarettir.

⁴²⁰ Milli Talim ve Terbiye Dairesi’nin Teşkilat ve Vezâfi Hakkında Tanzim ve Tevdi Edilmiş Olan Merbut Talimatnamenin Mer’iyyete Vaz’ı Maarif Vekâleti’nin 28 Mart 1926 tarih ve 61 numaralı tezkeresiyle vuku’ bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti’nin 28 Mart 1926 tarihli içtimânda tasvip ve kabul olunmuştur. -28 Mart 1926- Bkz. Talimatnameler: Milli Talim ve Terbiye Dairesi Talimatnamesi, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 7, 1 Mayıs 1926, s. 48-51.

⁴²¹ “Avrupa Terbiye Mecmuaları”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, s. 221-228.

⁴²² “Muallim Kursu”, **İkdam**, No: 10499, 7 Temmuz 1926, s. 2.

- 2- Elyevm, muallim muavini olarak istihdam edilenlerden hizmeti beş seneye bâliğ olmayanlar ve 20-5-1926 tarihli kanundan istifade edemeyenler, muallim mekteplerinin meslek dersleri haricinde kalan son iki sınıf derslerinden imtihan vererek meslek kurslarına devama mecburdurlar.
- 3- Elyevm muallim olmayanlardan sınırları 18'den az ve 40'tan fazla olmayan lise ve yedi senelik idadi mezunlarıyla âlî tahsillerinde meslek dersleri görmeyen yüksek mektep mezunları doğrudan doğru meslek kurslarına devam edebilirler.
- 4- Gerek İstanbul'dan ve gerek taşradan kursa iştirak edecek olan muallimlerin iâşe ve ibâteleri [yedirme ve barındırma] kendilerine aittir.
- 5- Kurslara temmuzun 12.pazartesi günü Erkek Muallim Mektebi'nde mübâşeret olunacaktır.[başlanılacaktır]⁴²³

Maarif Vekâleti tarafından açılan bir başka kurs ise “İş Prensiplerine Müstenid Tedrisat Kursu”dur. 10 Temmuz-26 Ağustos 1926 tarihleri arasında açılan bu kursa, muhtelif illerdeki okullardan 60'tan fazla öğretmen katılacaktır. Öğretmen okullarından davet edilen resim ve el işleri öğretmenlerinin harcırahlarının, yemek ve konaklamalarının tamamen Vekâlet tarafından temin edileceği bildirilmiştir. Bu kursta, Avrupa'dan çağrılan 3 yabancı uzman ile Okul Müzesinin Müdürü İsmail Hakkı ve Öğretmen Kenan Bey ders vermişlerdir.⁴²⁴

Kursta ders veren yabancı uzmanlar, alanlarında ün yapmış önemli isimlerdi. Yabancı uzmanlardan Profesör Frey, Leipzig Pedagoji Enstitüsü ve onun bir şubesi olan El İşleri Öğretmen Okulu profesörlerindendi. Almanya'da *İş Okulu* taraftarlarının en tanınmışlarından biri olan Frey, doğa bilimleri ve matematik derslerini iş prensiplerine dayandırarak öğretmekle şöhret bulmuş ve bu mevzulara dair birçok kitaplar yazmıştır.⁴²⁵ Kursta dersler, Prof.Frey'in gösterdiği şekilde dershanede ve atölyede yapılmıştır. Frey'in derslerinde kullandığı malzemeler şunlardı: Kum, müsta'mel, [kullanılmış] ince ve kalın kağıtlar, kağıt kutular, konserve kutuları, muhtelif kutularda [çaplarda] mıknaş, alelade aynalar, ip tenekte, tahta.⁴²⁶

⁴²³ “Tatil Kursları”, **İkdam**, No: 10503, 11Temmuz 1926, s. 4.

⁴²⁴ “Maarif Hareketleri: Maarif Vekâletinde Açılan İş Prensiplerine Müstenid Tedrisat Kursu”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 9, 1 Eylül 1926, s. 106.

⁴²⁵ **A.g.m.**, s. 107.

⁴²⁶ Prof. Frey ve kursa katılan öğretmenlerin görüntüleri için Bkz. Ek. 37.

Diğer bir yabancı uzman Prof. G.Stiehlerdi. Kendisi, Leipzig Pedagoji Enstitüsü'ne bağlı El İşleri Öğretmen Okulu hocalarındandı. İş Okulu cereyanının faal taraftarlarından biri olan Stiehler, Alman Resim Öğretmenleri Cemiyetinin de başkanıydı. Muhtelif dersleri, resim ve modelaj vasıtasıyla öğretmiş; bilhassa resim öğretimine yeni bir şekil vererek alanında devrim yapmıştır. Kursta resim, modelaj, kağıt işleri derslerini vermiştir.⁴²⁷

Kursa devam eden öğretmenler, günlük 8 saat nazari ve uygulamalı ders görerek diploma almaya hak kazanmışlardır.⁴²⁸ Diplomada yer alan dersler: Matematik ve doğa bilimleri uygulamaları, modelaj ve resim, tahnit ve mulaj⁴²⁹, ders uygulamaları, iş okulları eğitim ve öğretim usulleri, ağaç işleri, maden işleri ve kağıt işlerinden ibarettir. Kursa; Edirne, Konya, İzmir, İstanbul, Kastamonu, Bursa, Balıkesir, Erzurum, Sivas, Aydın illerinden kız ve erkek öğretmen okulları öğretmenlerinin yanı sıra, lise ve ilköğretime mensup pek çok öğretmen katılmıştır.⁴³⁰

Edirne ilköğretim müfettişlerinden M. Kemal, Maarif Vekâleti'nin bu tip kurslar sayesinde *İş Okulu* akımına layık olduğu önemi verdiği görüşündedir. Resim ve el işleri kurslarının, ülkedeki bütün eğitim çevrelerine iş eğitime ait kavram ve isteklerin esasları hakkında fikir verdiğini vurgulayan M. Kemal, Maarif Vekâleti'nin öncelikli icraatından birinin; bir yandan *İş Okulları* ve iş eğitime dair yayınların çoğalmasını sağlarken; diğer yandan da en azından büyük şehirlerde bir iki okulu *Tecrübe Okulu*'na dönüştürerek buna uygun öğretmenleri yetiştirmek olduğunu söylemiştir.⁴³¹

Bu doğrultuda, fikri ve duygusal becerilerin gelişiminde [baş, el ve kalp] el işi derslerinin büyük rolü olduğu düşünüülerek; bu dersin tüm okullarda yaygınlık kazanmasına çaba gösterilmiştir.⁴³²

⁴²⁷ “Maarif Hareketleri: Maarif Vekâletinde Açılan İş Prensiplerine Müstenid Tedrisat Kursu”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, s. 108.

⁴²⁸ Diploma örneği için Bkz. Ek. 38.

⁴²⁹ Bir şeyin balmumu, alçı vb. bir madde ile kalıbını çıkarmak için yapılan işlemlerin bütünü.

⁴³⁰ “Maarif Hareketleri: Maarif Vekâletinde Açılan İş Prensiplerine Müstenid Tedrisat Kursu”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, s. 112.

⁴³¹ M.Kemal, “İş Terbiyesi, İş Mektebi”, **Terbiye**, S: 3, İstanbul, 1 Mayıs 1927, s. 196-197.

⁴³² Kadri, “El Faaliyetleri ve Terbiye”, **Hayat**, C: 4, S: 101, Ankara, 1 Teşrin-i sani 1928, s. 13.

Vekâlet, beden eğitimi derslerine de büyük önem vermiştir. Selim Sırrı'nın teşebbüsü ve Mustafa Necati'nin çabalarıyla 1926 yılında Çapa Kız Öğretmen Okulu yakınında bir Beden Eğitimi Okulu açılmıştır. İlkokul öğretmenlerinden en yeteneklilerinin alındığı bu okulun kızlar şubesi için bir, erkekler için de üç öğretmen İsveç'ten getirilmiştir. Bazı dersleri de Selim Sırrı üstlenmiştir. Programda beden terbiyesi nazariyatı, fizyoloji, anatomi, mihanikiyet-i harekât, hıfzıssıhha, spor nazariyatı ile tatbikat dersleri vardır.⁴³³ Eyüp Hamdi⁴³⁴, bu girişimin çağdaş pedagoji anlayışının bir gereği olduğunu; beden eğitimi için açılan bu okula her sene muhtelif öğretmenlerin devam ettiğini söylemiştir:

“Cumhuriyet maarifi, bedeni terbiye için İsveç'ten mütehasıslar getirtmekle ve İstanbul'da onların idaresi altında bir mektep açmakla en hayırlı ve meşkûr bir hizmet ifâ eyledi.”⁴³⁵

1930 yılında Ankara'da Yüksek Beden Eğitimi Okulu kurulunca, Çapa'daki okul yerini bu yeni kuruma bırakmıştır.⁴³⁶

3.2.1. Köy Muallim Mekteplerinde “Yeni Mektep” Uygulamaları

Mustafa Necati, köylülerin yaşam biçimine uygun olarak köy okullarının üç yıl olmasını ve köy çocuğunun bir an önce gerekli bilgileri alarak üretime katılması gerektiğini düşünüyordu. Bu fikirler ışığında 1926-1927 yıllarında, biri Kayseri

⁴³³ Ergin, a.g.e., C: 4, s. 1283.

⁴³⁴ **Eyüp Hamdi Akman:** (1894-1954) 22 Ocak 1894 tarihinde, Romanya'nın Köstence kentinde doğdu. 1915-1916 yılında Dobruca İslam Medresesi'nden birincilikle mezun oldu. Türkçeyle birlikte yedi dil (Romence, Almanca, Fransızca, Arapça, Bulgarca, İtalyanca) bilen Eyüp Hamdi, 1918 yılından sonra Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde (Ankara'nın Haymana Kazası Çuluk Köyünde, Maraş Elbistan'da çeşitli okullarda, Diyarbakır Ortaokulunda, Sivas, Niğde ve Konya öğretmen okullarında, Ödemiş Ortaokulunda, Edirne Ortaokulunda, Balıkesir Necati Bey Eğitim Enstitüsünde, İstanbul İmam Hatip Okulunda) pedagoji, Türkçe, felsefe, meslek dersleri, yurttaşlık bilgisi dersleri verdi. 23 farklı dergide yüzlerce makalesi ve pek çok kitabı bulunan Eyüp Hamdi, 1954 yılında öldü. Bkz. Güneş Günver, “Cumhuriyet Öğretmeni Eyüp Hamdi Akman”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları**, C. 6, S. 11, 2005, s. 111-125.

⁴³⁵ Eyüp Hamdi, “Asri Pedagoji Temayülleri”, **Çukurovada Memleket**, S: 2-15, Adana, 15 Haziran 1929, s. 12.

⁴³⁶ Ergin, a.g.e., C: 4, s. 1283.

Zincidere'de diğeri Denizli'de olmak üzere, iki köy öğretmen okulunu eğitim-öğretime açtı.⁴³⁷

“Bu kurumların ikisi de üçer yıllıktı. Öğrencileri köylerden toplanıyordu. Şehirlerin dışında, geniş arazi ortasına kurulmuşlardı. Okulların, uygulama için kullanılan 30 dönümlük bir tarlası, beş dönümlük bağı, bir sebze bahçesi, birer arılığı, tavuk yetiştirmek için fenni kümesleri vardı. Öğrenci buralarda ameli olarak ziraat, hayvancılık, sebze yetiştirmeyi öğreniyor, peynir ve yağ yapıyordu.”⁴³⁸

Türkiye ziyaretinde Denizli'ye de gelen ünlü eğitimci Pierre Bouvet, burada bir konferans vermiştir.⁴³⁹ *Yeni Mektepler* konusunda önemli çalışmaları bulunan Bouvet'nin bu okulda konferans vermesi, okulun dönemin önemli eğitim kurumlarından biri olduğunun da göstergesidir. Tecrübe okulları mahiyetinde olan bu okullar, ne yazık ki ancak 6 yıl faaliyet gösterebilmişlerdir.⁴⁴⁰

19 Ekim 1926 tarihli Köy Muallim Mektebi Talimatnamesinin ilk maddesinde yer aldığı üzere, Köy mekteplerine muallim yetiştirmek üzere açılan muallim mekteplerinin ders programı üç sene olarak belirlenmiştir. Köy Muallim Mektebi haftalık ders cetveline göre dersler öğleden önce; kıraat, tahrir, imla, kavâid, yazı, tarih, coğrafya, yurt bilgisi, din, terbiye, usul-i tedris, riyaziye, tabiiyye, ziraat, fizik-kimya, hıfzısıhhadır. Öğleden sonraki dersle ise; tatbikat, el işi, resim, musiki, jimnastik, ziraat işleridir.⁴⁴¹

Altta 1927 tarihli “Köy Muallimi Mektebi Müfredat Programı” görülmektedir:

⁴³⁷ Hüseyin Bal, “Mustafa Necati - John Dewey ve Türkiyede Öğretmen Sorunu”, *Mustafa Necati Sempozyumu*, No: 6, Kastamonu, Kastamonu Eğitim Yüksekokulu Yayınları, 9-11 Mayıs 1991, s. 151.

⁴³⁸ Wilson-Başgöz, a.g.e., s. 150-151.

⁴³⁹ Tuncer Baykara, “Denizli Köy Muallim Mektebi”, *Prof. Dr.Yahya Akyüz'e Armağan*, Ankara, Pegem Akademi, 2011, s. 433.

⁴⁴⁰ M. Rauf İnan, *Mustafa Necati*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1980, s. 18-19.

⁴⁴¹ “Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi”, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, S: 10, Şubat 1927, s. 104-106.

Tablo 3.1. Köy Muallimi Mektebinde Derslerin Sûret-i Tevzii.

Dersler	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf
Türkçe	5	5	5
Milli Tarih ve Medeniyet Tarihi	2	2	1
Coğrafya	2	1	1
Yurt Bilgisi	*	1	1
Din dersleri	1	*	*
Ruhiyat, Terbiye ve Mektebi Hıfzıssıhha	*	3	2
Usul-i Tedris	*	*	2
Tatbikat-ı dersiyeye	*	*	6
Riyaziyat	4	3	2
Tabii İlimler	2	2	*
Hayatiyat, Hıfzıssıhha ve Ziraat	2	2	1
Resim	2	2	1
El İşleri	1	1	1
Musiki	2	2	1
Yazı	1	*	*
Yekûn	24	24	24

“Köy Muallimi Mektebi Müfredat Programı”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 11, Mayıs 1927, s. 3.

Köy Öğretmen Okulları’nda her gün öğleden evvel dört saat ders gösterilir. Öğleden sonraları ise iki saat pratiğe ve uygulamaya ayrılmıştır:

“Ameli ve Tatbiki dersler şunlardır:

- 1- Ziraate ait faaliyetler
- 2- Atölye faaliyetleri (El işleri)
- 3- Tabiat tetkiki gezintileri, muhtelif müesseseleri ziyaret
- 4- Oyun, spor ve terbiye-i bedeniye

Öğleden sonraki derslerin programı, her on beş günde bir defa öğretmenler meclisi tarafından düzenlenir.

- 5- Köy muallimi mektebi son sınıf talebesine mektep doktoru tarafından sıhhi ibtidâi tedbirler, pansuman usulleri ile muhtelif hastalıklar için aşı tatbiki usulleri bi-l-amel öğretilecek ve kendilerine aşı icrasına salahiyet vesikası tedarik edilecektir.
- 6- Köy Muallimi mekteplerinde üçüncü sene iki sömestre ayrılır: Birinci sömestr ilk iki sene zarfında bitirilemeyen umumi derslerin ikmâline, ikinci sömestr yalnız mesleki tedrisat ve tatbikata tahsis edilir.”⁴⁴²

Köy Öğretmen Okullarının programında, zirai işler, atölye faaliyetleri (el işleri), doğada inceleme gezintileri, muhtelif kurumları ziyaretler, oyun ve beden eğitimi dersleri ön plana çıkmaktadır. *Yeni Mektepler'in* müfredat programlarına benzer şekilde, öğleden önceki dersler teoriye; öğleden sonraki dersler ise pratiğe ayrılmıştır.

“Köy Muallim Mektepleri” ve “Köy Eğitim Yurtları”nın düşünce filizlerini, Lietz'in öncülüğünü üstlendiği *Kır Eğitim Yurtları*'nda aramak gerektiğini düşünen Akyüz, *Kır Eğitim Yurtları* ve *Köy Muallim Mektepleri* arasındaki benzerliklere şöyle dikkat çekmektedir:

“Her iki öğretim kurumunun genel bir değerlendirmesini yapmak gerekirse; isim, form ve üst seviyeli bir sosyal tip ve modelin oluşturulması meselesinde çok sıkı bir ilişki ve benzerliğin bulunduğu söylenebilir Fakat köyün ihtiyaçlarına pratik çözümlerin bulunması, bu yolla sosyo-kültürel, hatta ekonomik bir yapılaşmanın sağlanması ve Cumhuriyet'in temel prensiplerinin kökleştirilmesi gibi amaçlar söz konusu edildiğinde aralarında bir ilişkinin olduğu söylenemez.”⁴⁴³

3.2.2. 1926 Tarihli Müfredat Programında “İş Okulu” Prensipleri

Yeni Türk Devletinin kuruluş yıllarında hazırlanan müfredat programlarında, belli hususların ön plana çıktığı görülür. Ankara 1922 tarihli İlk, Orta Tedrisat Mektepleri Müfredat Programı genel anlamda iyi vatandaş yetiştirmeyi hedeflerken;

⁴⁴² “Köy Muallimi Mektebi Müfredat Programı”, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, S: 11, Mayıs 1927, s. 4.

⁴⁴³ Hüseyin Akyüz, “Köy Muallim Mektepleri ile Alman Kır Eğitim Yurtları'nın (Landerziehungshöfen) Kısa Bir Mukayesesi”, *Mustafa Necati Sempozyumu*, No: 6, Kastamonu, Kastamonu Eğitim Yüksekokulu Yayınları, 9-11 Mayıs 1991, s. 124-126.

bireylerde ulusal bilinci geliştirmeyi ve bireyi çevrenin şartlarına göre yetiştirmeyi de amaçları arasında saymaktadır.⁴⁴⁴

Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarında “üretici gençler yetiştirmek” söylemi gitgide yaygınlaşırken, ziraat derslerinin de müfredat programlarında geniş yer bulduğu görülür. Bu derslerin uygulamalı olmayışından yakınan eğitimci yazar Kazım Nami, ilkokulların müfredat programları incelendiğinde onun “üretici” yetiştirecek şekilde düzenlenmemiş olduğuna dikkat çekmektedir:

“Programın tabiat tetkiki, ziraat, hıfzıssıhha, maddeleri okununca, o satırların ruhu dahilinde ameli olarak hareket edilmek şartıyla, az çok eşyayı tetkik edecek kabiliyette unsurlar yetişeceğine belki kanaat getirilir; fakat bir müstahsil yetiştiremeyeceğine iman edilir.... Halkalı Ziraat Mektebi⁴⁴⁵, birçok senelerden beri mevcuttur; acaba civarındaki halk bu kadar uzun bir zaman nispetinde bu müesseseden istifade etmiş midir? Zannetmiyorum. Bilakis çok yerler de biliyorum ki ziraat mektepleri de sadece ziraat memurlarının kadrosunu doldurmak için işliyor. Böyle ziraat müesseseleri, ancak civarlarındaki mektepleri vasıta ittihâz ederek rençbere hulûl edebilir. [geçebilir]. Ancak bu da kâfi değildir; asıl muallimler Türkiye’ye göre zirai ma’lûmâtla ameli bir surette yetiştirilmelidir. Mekteplerin müstahsil yetiştirmesi için Maarif Vekâleti ile Ziraat Vekâleti el ele vermeli, bu işin iyi bir hale iktirân ettirilmesine canla başla çalışmalıdır.”⁴⁴⁶

1926 yılında hazırlanan müfredat programı; yenilikçi uygulamalara olanak sağlayacak ölçüde esnekliğe sahipti. 1926-1927 ders yılında yürürlüğe girecek program dikkatle incelendiğinde, *Yeni Mektep* prensiplerinin pek çoğunun bu müfredat programı içinde yer aldığı görülmektedir. 1926 yılı müfredat programının taslağıyla ilgili 6 Temmuz 1926 tarihli İkdâm Gazetesi’nde, programın ana hatlarını gözler önüne seren bir haber yer almıştır:

“Haber aldığımızı göre 1926-1927 sene-i dersiyyesinde ilk mekteplerde takip edilecek olan müfredat programı taslağı ihzâr edilmiş, birinci devreye ait hayat bilgisi ders

⁴⁴⁴ Betül Batır, *Geleneksel Eğitimden Çağdaş Eğitime*, İstanbul, Elif Kitabevi, 2010, s. 160.

⁴⁴⁵ Cumhuriyet Gazetesi’nde çıkan “*Halkalı Ziraat Mektebi’nde İhtisas Şubeleri Açılmasına Karar Verildi*” başlıklı haberde; Halkalı Ziraat Mektebi’nde gerçekleştirilecek yeni bir girişimin sinyallerini verilmektedir. İhtisas şubelerinde Halkalı’da ziraat, mevâşi [davar ve mal gibi hayvanlar], bağcılık, şarapçılık, bahçıvanlık, meyvecilik, sebzeçilik, çiçekçilik gibi daha bazı şubeler ihdâs ve programları tespit olunarak Vekâlete bildirilecektir. Bkz. Maarif Haberleri”, *Cumhuriyet*, No: 796, 28 Temmuz 1926, s. 3.

⁴⁴⁶ Kazım Nami, “Müstahsil Mektep”, *Cumhuriyet*, No: 775, 7 Temmuz 1926, s. 2.

irtibat cetveliyle beraber alakadar zevâta bir ay tetkik gönderilmiştir. İlk mektepler, önümüzdeki sene-i dersiyeden itibaren birinci, ikinci, üçüncü sınıfları birinci devre; dördüncü, beşinci sınıfları ikinci devreyi teşkil etmek üzere iki kısma ayrılmıştır. Birinci devrede musâhabât-ı ahlakıyye, ma'lûmât-ı vataniye, tabiat tetkiki, tarih, coğrafya dersleri Hayat Bilgisi namı altında tedris olunacaktır. İkinci devrede bu dersler, eski vaziyetinde müstakillen takip edilecektir. Yalnız musâhabât-ı ahlakıyye ve ma'lûmât-ı vataniye dersleri Yurt Bilgisi ismini alacaktır. Hayat Bilgisi dersi; hesap, hendese, resim, el işi, musiki, terbiye-i dersleriyle nerelerde irtibat peydâ eylediği ve hangi bahislerde talebenin tekşif kudreti arttırılmak lazım geleceği, irtibat cetvelinde vâzih bir surette izah edilmiştir. Dürûs, sâirede bir küll halinde yekdiğerine merbut olarak tevzii edilmiştir. Her dersin ameli bir surette takibi için müfredat programında ayrıca zeyiller mevcuttur. Müfredat programı taslağı, şimdiki kadar yapılan programlar nazar-ı dikkate alındığı takdirde çok mühim bir hatve [adım] atıldığı tezahür eder. Mahallî maarif idaresi, muhitin ihtiyacıyla mütenâsip bazı kısımları ilave veya [...] lüzumunu hissedince, keyfiyeti esbâb-ı mucibesıyla Vekâlete arz edecek, tensîbe [uygun görmeye] iktirân eylediği takdirde müfredatın o kısmı o muhitte o şekilde tatbik edilecektir. Pazartesi günleri talebe, öğleden sonra harici müessesatta tatbikatta bulunacak veyahut mektep dahilinde muhâzara, musâhabelerde bulunulacaktır. Perşembe günü, öğleden sonra ders yoktur.”⁴⁴⁷

Müfredat programında yer alan; çevrenin ihtiyacına uygunluk, çevrenin ihtiyaçları dahilinde ilave dersler konması, öğleden sonralarının uygulama derslerine ayrılması, söyleşiler, konuların birbiriyle ilişkilendirilmesi gibi özellikler *Yeni Mektepler*'deki uygulamalardandır. 1926 yılı müfredat programlarında özellikle birinci devrede bütün derslerin hayat ve cemiyet mihveri etrafında ve “toplu” olarak tedris esası kabul edilmiştir. Toplu öğretimde hiçbir konu yalnız başına değildir. Örneğin; yalnız başına sokak yoktur. İnsanlarıyla, hayvanlarıyla, arabası ve tramvaylarıyla, satıcılarıyla, polisi, askeri, yağmur ve çamuru, feneri, elektriği, süpürücü ve bekçisiyle sokak vardır.⁴⁴⁸

20.yy'ın ortalarına doğru, tüm dünyada gittikçe yaygınlaşmaya başlayan toplu tedris usulü, bir dönem Türkiye'de de uygulanmıştır. Mustafa Necati 1926 yılında

⁴⁴⁷ “İlk Mektepler Müfredat Programları Hazırlanmış mı?”, *İkdam*, No: 10498, 6 Temmuz 1926, s. 1.

⁴⁴⁸ Öymen-Erkman, a.g.e., s. 72-74.

toplu tedrisi hayata geçirmeden önce, bir heyet oluşturarak bu konuda uzman eğitimcilerin görüşlerini almıştır.⁴⁴⁹

Yeni Programlar ve Toplu Tedrise ilişkin Hıfzırrahman Raşid, şunları söylemektedir:

“Programlar, son senelerde tabiata ve hayata daha uygun bir safhaya girmiş ve bu suretle derslerin merkez-i sıkleti, çocuğun alakası ve bizzat hayatın kendisi olmuştur. İlk tedrisatta yeni bir hatve daha atılarak birçok ders isimleri ve bir sürü ma'lûmât ortadan kaldırılmış ve şimdiye kadar ayrı ayrı derslerde verilen ma'lûmât, hayati sahalardan alınarak ve toplu bir hale konarak verilmesi esas tutulmuştur. Buna Almanlar *Gesamtunterricht* diyorlar.”⁴⁵⁰

3.2.3 1926 Tarihli Yeni Müfredat Programının Özgünlüğüne Dair Hıfzırrahman Raşid'in Yorumu

1926 yılı ilkokullar müfredat programı, Türk eğitim tarihinde özel bir öneme sahiptir. Bu programın en önemli noktalarından biri; devlet okulları ölçeğinde ilk kez *iş okulları* üzerinde durulmuş olmasıdır. Yeni programa göre; bütün derslerin öğrenciyi bireysel çalışmaya teşvik edecek şekilde işlenmesi ve eğitim-öğretimde imkan olduğu ölçüde öğrencinin *kişisel ilgilerinin* hareket noktası kabul edilmesi esasları kabul edilmiştir. *Elişleri ve resim* derslerine özel bir önem verilmiştir. Öğrencinin, dersleri bizzat işleyerek, *zihni faaliyette* bulunarak öğrenmesi yeni programın öne çıkan yanlarındanıdır.⁴⁵¹

1926 yılı “İlkokullar Müfredat Programı”nın öne çıkan maddelerinden bazıları şunlardır:

- 1924 düzenlemesiyle beş seneye indirilmiş olan ilkokulların tahsil süresi, yeni programda iki devreye taksim edilmiştir. İlk üç sene birinci devre, son iki sene ikinci devredir.

⁴⁴⁹ İsmail Hakkı, “Toplu Tedrisat Davası”, *Yeni Adam*, S: 47, 22 Teşrin-i sani 1934, s. 5.

⁴⁵⁰ Hıfzırrahman Râşid, *Mektepçiliğin Kâbesinde*, İstanbul, 1927, s. 13-17.

⁴⁵¹ Öymen-Erkman, a.g.e., s.124.

- Eski programlarda bütün sınıflarda dersler birbirlerinden tamamen müstakil, ayrı ayrı bahislermiş gibi gösterilmiş, aralarındaki bağlara ve ilişkilere o kadar dikkat edilmemiştir. Yeni programlarda bilgiler arasındaki ilişkilere çok önem verilmiştir. Özellikle birinci devrede bütün derslerin *hayat ve cemiyet* ekseninde etrafında ve *toplu* olarak öğretilmesi esas kabul edilmiştir. Bunun için eski programlarda *tabiat tetkiki*, *musâhabât*, *tarih* ve *coğrafya* dersleri ayrı ayrı gösterilmiş olduğu halde yeni programda bunlar birinci devrede *hayat bilgisi* adı altında toplanmıştır. Bu ders bütün öğretimin adeta belkemiği olacak ve diğer dersler daima buna dayandırılacaktır. Her ne kadar dil ve hesap dersleri ile el işleri ve resim dersi için ayrıca saatler tahsis edilmiş ise de bu, daha ziyade o derslerin öğretiminde itbâ' [tâbî kılma] edilecek tedrici nizamı göstermek maksadıyla yapılmıştır.
- Yalnız ikinci devrede derslerin, muhtelif bilimlerin mebdâdîsini az çok sınıflandırarak arz edecek şekilde öğretimi faydalı görülmüştür. Ancak yine bu derslerin birbiriyle paralel gitmesi ve birbirlerini takviye etmesi lüzumu, gözden kaçırılmamıştır. Çocukların dağınık bilgilerden ziyade *faydalı* bilgiler kazanmasını sağlamak için derslerin imkan derecesinde *hayat ve çevre* ile ilişkilendirilecek bir tarzda öğretimi yönüne önem verilmiştir.
- Eski programlarda iş esaslarına, öğrencinin bireysel çalışma ve faaliyetine gerektiği kadar özen gösterilmemiştir. Yeni programlarda bu noktalara da özel bir önem verilmiştir. Bütün derslerin öğrenciyi *şahsi mesaiye* teşvik edecek bir şekilde öğretimi, öğretimde imkan müsait olduğu derecede öğrencinin *şahsi alakalarının* hareket noktası kabul edilmesi esasları kabul edilmiştir. El işleri ve resim derslerine; öğrenciyeye el becerilerini geliştirme gücü verecek ve bilhassa diğer dersleri canlandıracak önemli bir eğitim âmili olarak özel bir kıymet atfedilmiştir.
- Öğrencinin, dersleri imkan ölçüsünde bizzat işleyerek, bizzat zihni faaliyette bulunarak öğrenmesi yeni programın en bâriz karakteridir.

- Yeni programın önemli bir özelliği de ders konularının, bilhassa hayat bilgisi ile yurt bilgisinin, *mahalli şartlara göre* öğretimine geniş bir imkan bırakmasıdır.⁴⁵²

Hıfzırrahman Raşid, 1926 tarihli ilköğretim müfredat programının, Türkiye'nin kendi buluşuyla ortaya koyduğu, "orijinal" bir program tarzı olmadığı görüşündedir.⁴⁵³ Kendisi, programın hazırlık aşamasında Viyana'dadır ve oradaki pek çok okulu gezerek izlenimler edinmiştir.⁴⁵⁴

Avusturya müfredat programı ile Türkiye'dekiler arasında önemli benzerlikler bulunduğunu ifade eden H. Raşid, Viyana ilkokullarının müfredat programlarını ayrıntısıyla incelemiştir:

"Bugünkü Viyana Eğitim Şûrası başkanı Otto Klöckel, 1919'da Avusturya Eğitim Bakanlığı'nı idare ettiği zaman ilk işi, bakanlıkta bir Okul Reformu Dairesi (Die Abteilung Schulreform) teşkil etmek oldu. Bu reform dairesi, ilkokul için çocuğun bizzat faal olması esasına, en yakın yurdu ve çevresi etrafında iş prensiplerine ve toplu tedrise dayanan bir program vücuda getirdi.⁴⁵⁵

1920 yılında düzenlenen Viyana ilkokulları müfredat programının en belirgin yönleri şunlardır: İlkokullarda (Grundschule) öğretim, *toplu tedrise* (Gesamtunterricht) dayandırılmıştır. Öğretim sahası ve konuları, ders isimlerine göre ayrılmış ve saniyeyi hesap eden saatlerle bölünmüş ve parçalanmış olmayacaktır. Konular, çocuklara en doğal ve samimi ilişkiler dahilinde verilecek ve bilhassa onlar tarafından işlenecektir. O zamana kadar ayrı ayrı derslere bölünen bilgilere ve alıştırmalara, ana ders olan *Yurt ve Hayat Bilgisi* (Heimat und Lebenskunde) dersinden gidilecektir. Yurt ve Hayat Bilgisi, ilkokulda öğretimin ağırlık merkezini oluşturacaktır. Bu derslerde ahlaki, sosyal, mahalli, tarihi, doğal ve estetik unsurlar, toplu bir demet halindedir. Derslerin merkezinde Hayat ve Yurt Bilgisi müfredatında gösterilen maddeler ışığında bizzat *hayatın kendisi* vardır. Ders, her günkü hayatın evde, iş sahalarında, atölyede ve iktisadi sahalardaki gözlem ve diyaloglarıyla

⁴⁵² Hıfzırrahman Râşid, *Mektepçiliğin Kâbesinde*, s. 36-39.

⁴⁵³ A.g.e., s. 18.

⁴⁵⁴ A.g.e., s. 3-4.

⁴⁵⁵ A.g.e., s. 27-28.

başlayacak, buradan ahlaki, sosyal, doğal ve tarihi ders prensipleri çıkarılarak resim, el işleri, hesap, dil faaliyeti ve egzersizleri ile de canlandırılacaktır. Yeni programın istediği yeni öğretmenleri yetiştirmek için, bir Pedagoji Enstitüsü bir de buna bağlı Uygulama Okulu mahiyetinde *Padagogische Institut ve Instituschule* açılmıştır.⁴⁵⁶

Yeni Rus müfredat programları ile Türkiye’de takip edilen öğretim prensipleri arasında da sıkı bir ilişki bulunduğunu söyleyen H.Raşid, Rusya’daki programa ilişkin şu bilgileri vermektedir:

“Rusya’da 1924 senesinde ilk dört senelik öğretim devresinin müfredat programı, bilim şurası tarafından hazırlanmış ve eğitim komiserliğinin onayından çıkmıştır. Bu devrenin müfredatı şu üç sütun üzerine kurulmuştur: Tabiat Âlemi, Cemiyet Âlemi, İş Âlemi... Yeni programın içeriği kuru bilgilere, eski programlarda olduğu gibi hamallığa değil, bilakis hayati sahalara, çocuğun üretici faaliyetine ve müstakil çalışmasına dayandırılmıştır. 1918’de ilan olunan Yeni Mektep’in müfredat programı, ancak 1924’te yapılabildiği gibi ilkokullarda yaygınlaşması da bu sene 1926-1927 de olmuştur.”⁴⁵⁷

Avusturya müfredat programında yer alan; iş esası ve toplu tedris, faaliyet, hayat ve çevre prensipleri; Rus müfredatındaki hayatîyet, üreticilik ve bireysel çalışma esasları, Türkiye’deki 1926 İlkokullar müfredat programının çekirdeğini teşkil etmiştir.

Türkiye’deki yeni programın önemli özelliklerinden biri mahalli konulara fazla yer vermesi ve bu yönden elastiki olmasıdır. Bu program, kuru bilgilere dayanmayarak daha çok “faydalı” konuları tercih etmiş ve bunların arasındaki ilişkilere önem vermiştir. “Hayat ve cemiyet” eksenini etrafında, “toplu tedris” ve “iş ilkelerine göre öğretim” esası kabul edilmiştir. Programda ilk devre (1. Sınıftan 3.sınıfa kadar) öğretimin ağırlık merkezi “Hayat Bilgisi”dir. İkinci devrede (4. ve 5.sınıflar) musâhabât-ı ahlakîyye ve ma’lûmât-ı vataniye dersleri “Yurt Bilgisi” adı altında birleştirilmiştir. Bu ders için, Refik Ahmet’in *Yurt Bilgisi* adlı kitabı kabul edilmiştir.⁴⁵⁸ İlk devrenin dersleri arasındaki bu ilişkiyi daha açık göstermek üzere

⁴⁵⁶ Hıfzırrahman Râşid, *Mektepçiliğin Kâbesinde*, s. 28-30.

⁴⁵⁷ A.g.e., s. 19, 24 ve 26.

⁴⁵⁸ “Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi’nin 4 Ağustos 1927 tarihli ve 102 numarolu kararıyla bütün mekteplere kabul edilmiştir. İlk mekteplerin dördüncü ve beşinci sınıflarına mahsus olmak üzere iki kısımdır.”, *Yurt Bilgisi, Vakıf*, S: 3504, 7 Teşrin-i evvel 1927, s. 5.

1926 programına bir de irtibat cetveli ilave edilmiştir. İkinci devrenin derslerinin de toplu öğretimden mülhem olarak yekdiğerini takviye etmesine ve birbirine paralel yürümesine, hayat ve çevre üniteleriyle ilişkilendirilecek bir tarzda öğretilmesine özen gösterilmiştir.⁴⁵⁹

Tablo 3.2. 1926 Tarihli İlköğretim Programına Ait Ders Cetveli.

DERSLER	Birinci Devre			İkinci Devre	
	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Alfabe	12	-	-	-	-
Kıraat	-	4	4	2	2
İmla	-	3	3	1	1
Tahrir	-	2	2	2	2
Kavâid	-	-	-	1	1
Yazı	-	3	2	1	1
Din dersleri	-	-	1	1	1
Hayat bilgisi	4	4	4	-	-
Hesap, Hendese	2	2	3	3	3
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Tabiat dersi	-	-	-	2	2
Eşya	-	-	-	-	2
Yurt Bilgisi	-	-	-	2	2
Resim, Elişleri	4	4	3	3	3
Musiki	2	2	2	2	1
Jimnastik	2	2	2	2	1
Ev idaresi	-	-	-	(1)	(1)
Dikiş	-	-	-	(1)	(1)
Yekûn ⁴⁶⁰	26	26	26	26	26

H.R. Öymen, N.Adil Erkman, **Genel Öğretim Metotları**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s. 41.

⁴⁵⁹ Öymen-Erkman, **a.g.e.**, s. 40.

⁴⁶⁰ 1926 programında kız öğrenci için dördüncü ve beşinci sınıflara birer saat ev idaresi, birer saat nakış ve dikiş konmuştu. Ancak bu saatler 26 saatin dışında kaldığı için jimnastik ve resim-elışı derslerinden birer saat ayırmak ve beşinci sınıfta kız öğrenciye imlâ gösterilmemek suretiyle bu müfredatın tatbikine çalışılmıştır. Bkz. Öymen-Erkman, **a.g.e.**, s. 42.

H. Raşid, yeni müfredat programının; Rus, Avusturya, Almanya hatta Çekoslovakya programlarından esinlenerek düzenlenmiş olmasına rağmen, Türk eğitim hayatına önemli yenilikler kazandıracığını ifade etmektedir:

“Yeni programlarımız şimdiye kadar hayata kapılarını kapayan eski okulumuza karşı, hayatın gerçekliğini okula getirecek, hayatı gerçek yüzüyle çocuğa gösterecek ve her hususta *hayat cemiyeti* halini alacak olan yeni mektebi tesis ve mesleki faaliyetimizin mebede’ini teşkil edecektir.”⁴⁶¹

Yeni programın ışığı altında, tüm okullarda uygulamalı eğitim metotlarının yerleştirilmesine çaba gösterilmiştir. Beden eğitimi⁴⁶², müzik, elişi derslerine büyük önem verilmiş; müzede ders⁴⁶³, eğitim gezileri, doğal ortamda fen bilgisi dersleri⁴⁶⁴ gibi aktiviteler yurt çapında yaygınlaştırılmıştır.

Köy okullarının müfredatı ise ayrı bir inceleme konusu olmuştur. Ruşen Zeki ve Eflatun Cem; köy okullarının programlarını incelemiş; bu okulların köylere uygun olmayan bir programla çalışıklarına dikkat çekerek bireysel öğretim yönteminin köylere uyum sağlayacak en uygun yöntem olduğunu savunmuşlardır.⁴⁶⁵

3.2.4. Mustafa Necati’nin Avrupa Seyahati

1927 yılının mayıs ayında Mustafa Necati, Avrupa eğitim kurumlarını tanımak ve eğitim hareketlerini yakından görmek amacıyla, beraberindeki heyetle birlikte iki ay süren bir Avrupa seyahatine çıkar. Türk eğitim teşkilatında yapılacak yeni düzenlemelere örnek teşkil edecek olan bu gezide kendisine; Milli Talim ve Terbiye Heyeti Başkanı Dârülfünun felsefe tarihi hocası Mehmet Emin Bey, Sanayi-i Nefise Şubesi müdürü ve Sanayi-i Nefise Encümeni umumi katibi maarif müfettiş-i umumilerinden Namık İsmail Bey eşlik etmiştir.

⁴⁶¹ Hıfzırrahman Râşid, **Mektepçiliğin Kâbesinde**, s. 40.

⁴⁶² İzmir Kız Muallim Mektebi öğrencilerinin kriket oyunu görüntüleri için Bkz. Ek. 41.

⁴⁶³ Bursa Birinci Lisesi öğrencilerinin Âsâr-ı Âtika Müzesi’nde işledikleri tarih dersinin görüntüleri için Bkz. Ek. 46.

⁴⁶⁴ Giresun Kız Orta Mektebi öğrencilerinin bitki incelemelerine ait bir fotoğraf için Bkz. Ek. 44.

⁴⁶⁵ Ruşen Zeki, Eflatun Cem, “Fikir Hareketleri: Köy Mektepleri ve Ferdi Talim ve Terbiye”, **Duygu ve Düşünce**, S: 5, Sivas, 12 Nisan 1927, s. 3.

Bu gezi; sırasıyla Çekoslovakya, Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'ya yapılmıştır. Seyahat dönüşünde Mustafa Necati, eğitim-öğretimde gerçekleştirilen yeniliklerin kısa bir bilançosunu sunmuştur. Gezi dönüşü verdiği beyanda; yeni ilkokul programlarında, üzerinde sıklıkla durulan prensiplerin uygulamaya geçirildiğini ve bunlardan olumlu sonuçlar elde edildiğini belirtmiştir. Öğretmen ihtiyacının karşılanması için gerekli tedbirlerin alındığını, özellikle yabancı uzmanların düzenlediği kurslardan epeyce fayda sağlandığını, teoriden çok pratiğe önem verdiklerini vurgulamıştır:

“Mustafa Necati'nin Beyanatı:

- İlk mektep programları üzerindeki ameli ve hayati prensiplerimiz tanzim edilmiş, tatbikata geçilmiştir, bu sene için aldığımız neticeler ümid-bahşir.
- Muallim ihtiyacımız için aldığımız tedbirler tam zamanında alınmış en iyi tedbirlerdendir. İdare-i hususiyelerden alınan yüzde onlar ile beş sene zarfında yapacağımız ilmi müessesâtımız ve bunlardan süratle yetiştireceğimiz kuvvetli muallimlerimiz her halde memleketimiz için hayat ve kuvvet menba'ı [kaynağı] olacaktır.
- Muhtelif kurslardan ve bilhassa ecnebi mütehasşsılarımızın idare ettiği kurslardan çok esaslı istifademiz vardır. Terbiye-i bedeniye muallimi meselesi, İsveç'ten getirdiğimiz muallimler vasıtasıyla bu sene nihayetinde halledilmiş olacaktır. Alman müderrislerin idaresinde açtığımız el işleri kursları ve buna mümasil kurslarımız yakın zamanda arzu ettiğimiz muallimleri bize vermiş olacaktır. Sanay-i Nefiseye ve musikiye verdiğimiz ehemmiyet ile bu işe başlamış oluyoruz. Onun için sözlerimizde nazariyattan ziyade hakikat ve iş vardır. Almanya'da, İngiltere'de çok iyi numunelerini gördüğüm meslek mektepleri, zannedildiği kadar çok paraya muhtaç değildirler. Bunlar hayatın icap ettirdiği unsurları yetiştirmek için muayyen programlara istinâd etmiş, bir nevi teşkilattan ibarettir.
- Maarif siyasetimizde ve maarif hayatımızda tahsil halka nüfuz etmelidir.⁴⁶⁶

Mustafa Necati, Avrupa seyahati sırasında Türkiye'deki meslek okullarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi maksadıyla Belçikalı eğitimci Omer Buyse ile de temasa geçmişti. Bu temaslar sonucu incelemelerde bulunmak üzere Türkiye'ye gelen Omer Buyse, bu hususta Maarif Vekâleti'ne sunduğu bir projede;

⁴⁶⁶ “Maarif Vekili Mustafa Necati Beyefendi'nin Avrupa Tetkik Seyahatleri”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 11, Mayıs 1927, s. 120-129.

Türkiye’de her şeyden önce teknisyenlere, muhtelif sanayide pratik iş görebilecek uzman işçilere ihtiyaç bulunduğunu, bu kişileri de ancak meslek okullarının yetiştirebileceğini ifade etmiştir:

“Buna ait olmak üzere bazı projeler yaptım ve Maarif Vekâleti’ne takdim ettim. Ankara’da zükûr ve inâs bir İnstitusyon Santral Müessese-i Merkeziye tesisini teklif ediyorum. Bunun ismi –eğer teklifim muvâfık görülürse - *Mustafa Kemal Paşa Mesâî Dârülfünunu* olacaktır. Bu projeye göre Ankara, Türkiye’de muallimlerin yetiştirileceği bir ocak olacaktır... Hulâsa, hiçbir memlekette bu itibar ile sizdekilerden daha muktedir kimseler olmayacak ve sizin için hariçten mütehassıs aramak ihtiyacı kalmayacaktır. Bilakis belki başkaları sizden mütehassıs aramaya geleceklerdir. Eğer memleketinizde bu kabiliyette 100-200 yüksek mütehassıs yetiştirilmiş olursa, memleketin sanayii terakki yolunda yürümek için kâfi derecede mücehhez olduğunu söyleyebilirsiniz.”⁴⁶⁷

3.2.5. Devlet Okullarında “Yeni Mektep” İlkelerini Yaygınlaştırma Çabaları

Mustafa Necati’nin bakanlığı döneminde *Yeni Mektep* prensiplerinin devlet okullarında yaygınlık kazanmasına büyük çaba sarf edilmiştir. Tahsilin halka nüfuz etmesi gerektiği önemle vurgulanmış ve yapılacak yeniliklerin hayata geçirilmesinde en önemli unsurun “öğretmen” olduğu düşünülmüştür. Bu nedendir ki nitelikli öğretmen yetiştirme, en fazla hassasiyet gösterilen konulardan biri olmuştur.

1927 yılı haziranında Maarif müdüriyetlerinden ilköğretim müfettişliklerine gönderilen genelgeden anlaşıldığı üzere Bakanlık, nitelikli öğretmen yetiştirme sorununa çözüm olacak mahiyette köklü bir değişikliğe adım atmıştır:

“1927-1928 sene-i dersiyyesi ibtidâsında mekteplerimizin daha kuvvetli talim heyetleriyle işe başlayabilmeleri için muallimler ciddi bir tasfiyeye tâbi tutulacaktır. Bu maksatla kadroların sene-i dersiyye ibtidâsından evvel tespiti ile icap eden muallimlerin inzibat komisyonuna tevdi edilebilmesi için umumi raporlar derhal gönderilmelidir.

⁴⁶⁷ “Meslek Mektepleri Hakkında”, *Vakit*, S: 3379, 29 Mayıs 1927, s. 3.

Muvaffakiyet göstererek takdir ve terfii iktizâ eden muallimler hakkında kat'î ve müspet kanaatinizin umumi raporda müdellelen [delil göstererek] izahı lazımdır.”⁴⁶⁸

Maarif müdüriyetinin raporuna göre; öğretmenler içinde bakanlığın amaçları doğrultusunda hareket edemeyecek olanlar tasfiye edilecek ve yeni ders yılından itibaren bilgili, donanımlı öğretmenlerle faaliyete geçilecektir.

1927 yılında yeni eğitim programının içeriği ve işleyişi hakkında, yurdun çeşitli bölgelerinde eğitim kongreleri toplanmıştır. Örneğin; 11 Temmuz 1927 yılında Edirne’de toplanan “Trakya Mıntıkası Maarif Kongresi”nde şu önemli kararlar alınmıştır:

“İlk tahsilin tamimi, köylere muallim yetiştirilmesi, köy mektepleri müddet-i tahsiliyesinin önümüzdeki eylülden itibaren üç sene olarak tespiti, toplu tedrisat usulünün bütün mekteplere teşmili, icap eden muhitlerde köy yatı mektepleri tesisi için teşebbüsatta bulunulması, mesleki ma'lûmâtın takviyesi, senelik teftiş raporlarındaki müspet ve menfi mütalaaların alakadar muallimlere tebliği, muallimlerin murâkabe [gözetim, kontrol] ve tenviri, imtihanların tarz-ı icrası, tâli mekteplerde müşterek muallimler, nöbetçilik ve müzakerecilik meseleleriyle muallim meclislerinin tezyid-i faaliyeti, mekteplerin tesis ve tedris levâzımı, mektep salonları, el işleri ve resim atölyeleri, terbiye-i bedeniye ve izci meseleleri, oyun mahalleriyle çocuk bahçeleri, mektep kütüphane ve müzeleri, mektep istatistik ve grafikleri, mektep isimleri, mektep hatıraları, talebe devamının temini, mekteplerde terbiye ve inzibat işleri, mekteplerde sıhhat işleri, muallimlerin neşriyat ile alakalarının tezyidi, tedris ve terbiye broşürleri, ikmâl mektepleri, meslek mektepleri, hususi mektepler, halk tedrisat, neşriyat ve konferansları, fakir çocukların yemek ve elbiselerinin temini ve himayeleri, idare-i hususiye bütçeleri ilâh...”⁴⁶⁹

Yeni müfredat programı gereğince *toplu tedris* sisteminin hayata geçirilmesi, bir dönem maarifi en fazla meşgul eden konulardan biri olmuştur. Bu bağlamda okullarda yaşanan güçlüklerin başında bu sistemin uygulanması gelmektedir. Eğitim mecmualarındaki konuların ağırlık merkezini de *toplu tedris* oluşturmaktadır. Fâik Reşid, *toplu tedris* sistemindeki aksaklıklara şöyle açıklık getirmektedir:

⁴⁶⁸ “İlk Mekteplerde”, *Vakit*, No: 95, 11 Haziran 1927, s. 2.

⁴⁶⁹ “Trakya Maarif Kongresi’nin Faaliyeti ve Kararları”, *Vakit*, S: 3448, 10 Ağustos 1927, s. 3.

“Muallimler Hayat Bilgisi”nde mevzuları sınıfta müzakere ile iktifâ ediyorlar [yetinmiyorlar]; birbiriyle irtibatdar olmakla beraber dersler, yalnız okutmak, yazdırmak ve hesap yaptırmaktan ibaret kalıyor. Halbuki yeni programın ihtiva ettiği toplu tedris sistemi, çocukları hayata tatbik etmek demek olduğu için, en doğru yol olarak, kabul edilmiştir. Bugünkü mektebin gayesi ise mevzuları müzakere ile iktifâ etmek değil; talebeyi hayata hazırlamaktır.”⁴⁷⁰

Ülke genelinde, toplu tedris çalışmaları büyük bir ciddiyetle ele alınmıştır. Örneğin; Sivas Şehir Yatı Mektebi 3. ve 4. sınıf öğrencilerine sunulan “toplular tedris” uygulaması, ilköğretim müfettişleri ve öğretmenleri huzurunda verilmiş; posta ve telgraf konulu bu ders, epeyce ilgi uyandırmıştır.⁴⁷¹

Bilhassa Terbiye dergisi ve Muallimler Mecmuası’nda *toplular tedris*’e ilişkin örnek ders planlarına geniş yer ayrılmıştır. Muallimler Mecmuası’nda Harun Reşid Bey tarafından, muhtelif ders konularına ait *toplular tedris* numuneleri yayınlanmıştır.⁴⁷²

Bakanlık tarafından bir yandan “toplular tedris”in yaygınlaştırılmasına çaba sarfedilirken; diğer yandan “Hayat Bilgisi” dersinin işlenişine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu amaçla İstanbul Erkek Öğretmen Okulu’nda düzenlenen bir toplantıda Hıfzırrahman Raşid, şu hususlara dikkat çekmiştir:

“Hayat Bilgisi dersi yeni müfredat programında en mühim ders olarak gösterilmiştir. Yeni program, inkılaptan beri yapılan maarif işleri içinde en güzel, en iyi bir eser olarak gösterilebilir. Bu programın içine bugünün cereyanlarına uyan dersler konulmuştur. Fakat bu dersler meyanında bulunan Hayat Bilgisi dersi sahipsiz bir mevkidedir. Dersin programa vaz’ından [konulmasından] bir sene geçtiği halde bu hususta bir rehber neşrolunmamıştır. Buraya toplanan bizler geçen seneki programı tatbik eden birkaç mektep müdür ve muallimlerini dinleyerek fikirlerinden, tecrübelerinden istifade edip bir rehber ihzâr edeceğiz.”⁴⁷³

⁴⁷⁰ Fâik Reşid, “Toplu Tedris Faaliyetine Dair”, **Terbiye**, S: 7, İstanbul, Teşrinisani 1927, s. 37.

⁴⁷¹ İsmail Hakkı, “Toplu Tedrisata Müstenid Bir Tecrübe Dersi”, **Terbiye**, S:7, İstanbul, Teşrinisani 1927, s. 19.

⁴⁷² Harun Reşid, “Toplu Tedris Numunesi: Orman İçinde Bir Mektep Gezintisi”, **Muallimler Mecmuası**, S: 49-50, İstanbul, Mart-Nisan 1927, s. 2067-2084.

⁴⁷³ “İlk Mektep Muallimlerinin İçtimâında”, **Vakit**, S: 3490, 23 Eylül 1927, s. 1.

H. Raşid “Hayat Bilgisi” dersinin nasıl öğretileceği hususunda öğretmenler için bir rehber olmadığından yakınmaktadır. Bu nedenle toplantıya katılan müdürler ve öğretmenlerin önerileri doğrultusunda, “Hayat Bilgisi” rehberini hazırlayacak bir komisyon oluşturulmuştur.

İlkokulların yeni programlarında, eğitimsel içerikli geziler mühim bir yer tutmaktadır.⁴⁷⁴ Eğitim dergilerinde sıkça, terbiyevi okul gezilerine ilişkin örnekler yayınlanmaktadır. Örneğin 1927 tarihli Terbiye dergisinin haziran ve eylül sayılarında: “Arı Kovanlarını Ziyaret ve Bal toplamak”,⁴⁷⁵ “Bir Çömlekçi Dükkanı veya Çini-fayans Fabrikasını Ziyaret” başlıklı eğitsel gezi planları sunulmuştur.⁴⁷⁶

Bunun yanında *Yeni Mektepler*’de eğitsel amaçla kullanılan kumdan sıkça söz edilmiş; bu eğitim-öğretim aracının Türkiye’deki okullarda da kullanılması gerektiği vurgulanmıştır. Kumun en değerli öğretim araçlarından biri olduğunu söyleyen İsmail Hakkı, Prof. Frey’in notları ışığında şu hususlara dikkat çekmektedir:

“Yeni Mekteplerle içinde bulunduğumuz eski mektep (bugünkü) arasında bariz farklar vardır. Eski mektebin sözle öğrettiği şeyleri yeni mektep işle öğretecektir. Yeni tedris usullerine göre ders verilirken muhtelif şekilde malzemeye ihtiyaç vardır. Malzemenin çocuk kabiliyetine uygun, terbiyevi bir kıymeti hâiz, muhitten kabil-i tedarik, sıhhi evsâfi cami olması lazımdır. Kum, bu evsâfi tamamen hâiz yegane malzemedir. Sıhhidir, muhitten parasız tedariki mümkündür. Birçok mevzuları tasvir etmeye yarar, talebe ve muallim için cazibeli ve eğlenceli bir iş vasıtasıdır.”⁴⁷⁷

Ayrıca, okullarda kum masaları kurulabileceğini ifade eden İsmail Hakkı, kum masasında okul binasının, bahçesinin, okulun bulunduğu çevrenin planlarının yapılabileceğini; ilkokullarda okutulan hesap, geometri derslerinin uygulanmasında bunlardan oldukça istifade edilebileceğini söylemektedir.⁴⁷⁸

H. Raşid; *Yeni Mektepler*’de kumdan, kum masalarından ve havuzlarından sıkça yararlanıldığını; kum masalarının gayet sade ve ucuz olduğunu

⁴⁷⁴ İhsan, “Terbiyevi Gezintiler”, *Terbiye*, S: 1, İstanbul, 15 Şubat 1927, s. 3.

⁴⁷⁵ Fâik Reşid, “Mektep Gezintileri”, *Terbiye*, S: 4, İstanbul, 1 Haziran 1927, s. 364-368.

⁴⁷⁶ Fâik Reşid, “Mektep Gezintileri”, *Terbiye*, S: 5, İstanbul, Eylül 1927, s. 42-48.

⁴⁷⁷ İsmail Hakkı, “Terbiye ve Tedris Vasıtalarından Kum”, *Terbiye*, S: 4, İstanbul, 1 Haziran 1927, s. 283.

⁴⁷⁸ İsmail Hakkı, “Terbiye ve Tedris Vasıtalarından Kum”, s. 289.

söylemektedir.⁴⁷⁹ Önceleri kum yalnız, anaokulu çocuklarının yararlandığı bir oyun aracıyken zamanla *Yeni Mektep*'in en gerekli öğretim araçlarından biri haline gelmiştir.⁴⁸⁰

İsmail Hakkı'nın da ifade ettiği gibi, demokrat bir devletin ilköğretim okullarının gayesinin; mecburi tahsil çağında bulunan bütün çocukları çevresiyle, gerçek hayatla, doğayla, sürekli ilerlemekte olan bilim ve fen dünyasının hayata temas eden kısımlarıyla alakadar ederek onları ortak çalışma ve sorumluluklara alıştırmak, katılımcı bireyler yetiştirmek olduğu düşünülmüş; bunun için de okulların bol miktarda öğretim araçlarına ve malzemeye sahip bir eğitim ocağı haline gelmesinin şart olduğu vurgulanmıştır.⁴⁸¹ Bu amaçlar ışığında, bazı derslerde kullanılmak üzere ilkokullarda bulundurulması gereken azami ve asgari öğretim araçlarının bir listesi hazırlanmıştır.

Tablo 3.3. Hayat Bilgisi Dersinde Kullanılmak Üzere İkokullarda Bulundurulması Gereken Azami Öğretim Araçları.

1	Baskül
2	Talebenin boylarını ölçmeye mahsus alet.
3	Şerit metro
4	Matbu sıhhat defteri
5	Saat
6	Gözlerin rü'yet [görme] derecesini tayine mahsus levha
7	Akvaryum
8	Terraryum
9	Sıhhi termometre
10	Güneş saati.

“İlk Mekteplerde Tedris Vesâiti: -I-”, **Terbiye**, C: 2, S: 8, İstanbul, Kanun-ı evvel 1927, s. 37.

⁴⁷⁹ Hıfzırrahman Raşid, “Yeni Mektebin Ders Numunelerinden: Kum Masasında”, **Muallimler Mecmuası**, C: 8, S: 16, İstanbul, 15 Şubat 1931, s. 183.

⁴⁸⁰ Muvaffak Uyanık, **Yeni Mektebin Ders Vasıtalarından Kum**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1934, s. 1.

⁴⁸¹ İsmail Hakkı, “İlk Mekteplerin Tedris Vesaiti Meselesi”, **Terbiye**, S: 8, İstanbul, Kanun-ı evvel 1927, s. 33.

Yeni müfredat programında, çağdaş eğitimin mühim görevlerinden birinin, okulu tabiata yaklaştırmak olduğu belirtilmiştir. Özellikle ilkokullarda buna büyük önem verilerek faaliyet planını, doğayla ilişkilendirme esası üzerine kurmak gerektiğinin altı çizilmiştir.⁴⁸²

İlk ve ortaokulların “tabiiyyat” derslerinde; *akvaryum* ve kara hayvanlarını barındıran *terrarium* gibi biyolojik teşkilatın çok gerekli olduğu belirtilmektedir.⁴⁸³ Nitekim hayat bilgisi dersinde ilkokullarda bulundurulması gereken azami öğretim araçları listesinde akvaryum ve terrarium da vardır.

Yeni program doğrultusunda, İstanbul ve Anadolu’nun bazı okullarında coğrafya derslerinde hava gözlem ve ölçüm faaliyetleri gerçekleştirilmiştir:

“Bugün Erzurum Kız Orta Mektebi ile Kars Orta Mektebi’nde, Silifke’de ilk mektepte, usul dairesinde muntazam hava rasadâtı icra olunduğu gibi, İstanbul Erkek Muallim Mektebi’yle Kız Muallim Mektebi’nde de birkaç seneden beri oldukça muntazam hava rasadâtı icra edilmektedir.”⁴⁸⁴

Bunun dışında İstanbul Erkek Lisesi’nde öğrencilerin girişimiyle hayata geçirilen öğrenci kooperatifi, *Yeni Mektepler*’de teşkil edilen öğrenci birliklerini hatırlatmaktadır:

“İstanbul Erkek Lisesi talebesi, Talebe Kooperatifi namı ile bir birleşme tesis etmişlerdir. Talebe Kooperatifi, mektep müdürünün fahri riyaset ve himayesi altındadır. Kooperatifin başlıca gayeleri şunlardır: Talebeyi iktisat, tesânüt ve teâvün fikirlerine alıştırmak, talebenin kitap, kırtasiye levâzımını ve her nevi ihtiyaçlarını en ucuz şekilde temin etmek ve muavenete muhtaç arkadaşlara yardım etmektir.”⁴⁸⁵

“Gençlerin askerliğe hazırlanması talimatnamesi” gereğince lise ve öğretmen okulu öğrencileri için yaz aylarında yapılan okul kampları son derece faydalı görülmüş; birkaç okul idaresinin teşebbüsü ile gerçekleştirilen yaz kamplarının tüm

⁴⁸² Fâik Reşid, “Mekteplerde Canlı Tabiat Tetkiki”, *Terbiye*, S: 5, İstanbul, Eylül 1927, s. 37.

⁴⁸³ Hayri, “Mekteplerde Akvaryum”, *Terbiye*, S: 8, İstanbul, Kanun-ı evvel 1927, s. 79.

⁴⁸⁴ Ahmet Tevfik, “Mekteplerimizde Hava Rasadâtı”, *Terbiye*, S: 9, İstanbul, Kanun-ı sani 1928, s. 18.

⁴⁸⁵ “İstanbul Lisesi Talebesinin Güzel Bir Teşebbüsü”, *Vakit*, S: 4311, 9 Kanun-i sani 1930, s. 7.

okulları kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması düşünülmüştür. Batılı ülkelerde gençlerin yazın kırlarda, ormanlarda, toplu bir halde mutlu bir hayat geçirdiklerinden hareketle; Türkiye’de yaz kamplarının, kız liseleri ve diğer okulları da kapsayacak şekilde düzenlenmesi öngörülmüştür.⁴⁸⁶

Terbiye dergisi yazarlarından Rıdvan Nafiz⁴⁸⁷, okulların samimiyet ve neşe ile dolu, canlı ve hareketli küçük bir cemiyet manzarasını arz etmesi gerektiğini düşünmekte ve şunları vurgulamaktadır:

“Bütün mekteplerimizde talebenin faaliyetleri *içtimâi hayata hazırlık temrinleri* mahiyetinde olmalı, çocuk mektepten ayrıldıktan sonra hiçbir yabancılik, acemilik duymaksızın cemiyet içindeki mevkiini işgal ve kendisine düşen vazifeleri ifâ etmelidir. Bu neticeyi istihsâl için mekteplerimizin idare ve terbiye tarzlarında esaslı değişikliklere ihtiyaç vardır. İlk mekteplerin yeni müfredat programları, ilk yatı mektepleri, lise ve orta mektepler talimatnameleri bu ihtiyacı kuvvetle hisseden Vekâletin temayüllerini vâzih [açık] bir surette ifade etmektedir.”⁴⁸⁸

“22 Mart 1926 tarihli ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun” ile ilköğretim kurumları; “şehir-kasaba-köy” ve “gündüz-yatılı” ilkokulları olarak belirlenmişti.⁴⁸⁹ Yatı mektepleri talimatnamesinin 76. maddesinde çocukların kendi işini kendilerinin görecekleri, kuruma ait genel ve el birliği ile yapılması gereken işlerde kendilerine düşen görevleri yerine getirecekleri belirtilmektedir. İlgili maddenin son fıkrası şudur:

“Her çocuk, geniş bir ailenin *faal* bir camianın vazifedar bir uzvu olduğunu her an hissetmeli, bilmeli ve büyük, *müsmir* [faydalı] işlerin taksim-i a’mâlla [işbölümüyle] yapılan faaliyetlerin tevhide sayesinde görülebileceğini daima anlamalıdır.”⁴⁹⁰

⁴⁸⁶ Avni, “Tatil Kampları”, *Terbiye*, S: 6, İstanbul, Teşrinievvel 1927, s. 60-73.

⁴⁸⁷ **Rıdvan Nafiz Edgüer**: (1891-1948) 1891 yılında Ustrumvça [Yugoslavya] kasabasında doğdu. İlk tahsilini Nazilli’de yaptıktan sonra İzmir İdadisi’ne devam etti ve 1908 yılında bu okuldan mezun oldu. Yüksek öğrenimini hukuk alanında yaptı ve 1912 yılında hukuk diplomasını aldı. 1914’te Edirne Dârümuallimîni’ne muallim-i sani olarak tayin edildi, daha sonra burada müdürlük yaptı. Milli mücadele yıllarında Sivas Lisesi’ne müdür olarak atandı. Müdür olarak en son çalıştığı yer İzmir Lisesi oldu. 1925’te Maarif Vekâleti’ne Teftiş Heyeti Reisi olarak getirildi. Bir süre Talim ve Terbiye üyeliğinde görev yaptı. Bundan sonra beş yıl müsteşarlık yaptı. 1939’da Manisa’dan milletvekili seçildi. 1948 yılına kadar mecliste Milli Eğitim Komisyonu Başkanlığı yaptı. 1948 yılında öldü. Bkz. **Rıdvan Nafiz Edgüer’in Hayatı ve Eserleri**, İstanbul, Ülkü Basımevi, 1949.

⁴⁸⁸ Rıdvan Nafiz, “Ders Harici Faaliyetlere Dair”, *Terbiye*, S: 8, İstanbul, Kanun-ı evvel 1927, s. 10.

⁴⁸⁹ Şakir Canöz, “Türk Milli Eğitim Sisteminde Yatılı İlköğretim Bölge Okulları”, **Prof. Dr. Yahya Akyüz’e Armağan**, Ankara, Pegem Akademi, 2011, s. 530.

⁴⁹⁰ Rıdvan Nafiz, “Ders Harici Faaliyetlere Dair”, s. 10-11.

Talimatnamenin yayınlanmasının ardından, dersler bu talimatname çerçevesinde hayata geçirilmeye başlanmıştır. 1927 yılında Sivas Kız Şehir Yatı Mektebi'nde yapılan bir ders, buna uygun bir örnek teşkil etmektedir:

“Talebeden çoğu kimsesiz olmaları dolayısıyla, tatili mektepte geçiriyorlardı. Bunları meşgul etmek, istirahat aylarının sıkıntı ayları olmasına meydan vermemek lazımdı. Bu maksatla tespit ettiğimiz tedbirler ve vasıtalar arasında bir mektep gazetesi çıkarmak da vardı. Bunun için işe gazete hakkında bir ders vermekle başlamak lazımdı. Bu ders; Sivas teftiş kursuna gelen ilk tedarisat müfettişlerinden biri tarafından derûhde edildi. Müfettiş, dersini iyi hazırladı ve muvaffakiyetle verdi. Gazete ile ilgili arzu edilen alaka uyandırıldı ve dersten sonra çocuklar, ilk tedarisat müfettişi ile birlikte gazete idarehanesini ve vilayet matbaasını ziyaret ettiler ve bir gazetenin ne suretle hazırlandığını, tab ve neşredildiğini gördüler, izahat aldılar. Ertesi gün ilk tedarisat müfettişi, mektep gazetesi üzerinde çocuklarla bir hasbihâl [görüşme] yaptı. Bu hasbihâl esnasında bir gazete çıkarmak kararı verildi. Gazete çıkarma faaliyetine dair müştereken bir işbölümü planı hazırlandı. Bu plan dahilinde talebe faaliyete geçti. 3 gün sonra gazetenin ilk nüshası hazırlanmış ve bütün talebenin görebileceği bir yere asılmıştı. Bu küçük gazetenin neşri mektepte heyecanlı bir hadise oldu.”⁴⁹¹

Görüldüğü üzere *Yeni Mektepler*'de yaygın aktivitelerden biri olan okul gazeteleri, Cumhuriyet Dönemi'nde İstanbul ve Anadolu'daki okullarda da hayata geçirilmiştir.

“Yeni Lise, Orta Mektepler Talimatnamesi”ne göre de öğretimsel hedefler; talebenin sıhhi itiyadlar kazanması, bir aile uzvu, bir meslek adamı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı sıfatıyla millet hayatı içinde faaliyette bulunması, boş zamanlarını iyi kullanmaya alışması; özetle; ahlaki karakterinin teşekkül etmesi esaslarına dayandırılmıştır. Aynı maddede okulun bu hedefe öğretimiyle, telkin edeceği faaliyet tarzları, kazandıracığı alışkanlıklar, maharetler, alakalar ve ideallerle, bilfiil öğrenciye yaşatacağı sosyal hayat ile ulaşacağı beyan edilmiştir. Talimatnamenin 114. maddesi; öğrencinin mümkün mertebe geniş bir şekilde okul hayatına dahil olmalarına, kendi kendilerini idareye, sosyal hayatın icap ettirdiği yardımlaşma ve mesai iştirâkına, memleket ve vatandaşlar için fedakarlığa

⁴⁹¹ Rıdvan Nafiz, “Ders Harici Faaliyetlere Dair”, s. 12-13.

alıştırılmaları gerektiğine işaret etmektedir. Bu gayelerin temini için çocuklar arasında hayırlı ve faydalı teşkilat yapılması önemle tavsiye edilmektedir.⁴⁹²

Mustafa Necati döneminde öğretmenlere ve öğretmen örgütlerine de büyük bir önem atfedilmiştir. Eğitime dair meselelerin, öğretmen yetiştirme ile yakından ilişkili olduğunu düşünen Mustafa Necati; bu husustaki yayın faaliyetlerini desteklemiştir. Maarif Vekâleti tarafından çıkarılan eğitim dergilerinde; öğretmenlerin mesleki gelişimlerine katkıda bulunmak amacıyla ders örnekleri sunulmuş; Avrupa eğitim haberleri duyurulmuş ve öğretmenlere eğitim içerikli kitap ve mecmualar tavsiye edilmiştir.

Terbiye dergisinde ilköğretim öğretmenlerine önerilen eserlerden bazıları şunlardı: *Çocuk Ruhiyatı ve Tecrübi Pedagoji* (Edward Claparède), *Tecrübe Üzerine Müesses Psikoloji* (Höföding), *Çocuklarda Zekanın Mikyası* (A.Binet-Dr. Simon), *Terbiye Musâhabeleri* (W.James), *Terbiye-i İrade* (Payo), *Fikri, Ahlaki ve Bedeni Terbiye* (H.Spencer), *Mektep ve Cemiyet* (John Dewey), *Umumi ve Âli Amerika Terbiye Usulleri* (Omer Buyse), *Çocuklar Evi* (Maria Montessorri), *Ruhiyyat Dersleri* (M.Şekip), *Tetkikat-ı Ruhkiye Rehberi* (Ali Haydar), *Ruhiyyat ve Ruhi Hars* (Avni), *Bedii Terbiye* (İbrahim Alaaddin), *Asri Terbiye ve Maarif* (Mustafa Rahmi), *Ruhiyat Elifbası* (Hasan Ali), *Küçüklere Çamur İşlerini Nasıl Yaptırmalı?* (Ali Ulvi), *Küçüklere Resim* (Necmettin Sadık), *Talim ve Terbiye* (Halide Edip), *Resmin Usul-i Tedrisi* (İsmail Hakkı), *Fenn-i Terbiye Tarihi* (Nafi Atuf), *Türkçeyi Nasıl Öğretmeli?* (Kazım Nami), *Muallimlere Terbiye-i Bedeniye Rehberi* (Selim Sırrı), *Coğrafyada İlk Adım* (Faik Sabri), *Decroly Usulü* (Sadrettin Celal), *Mektepçiliğin Kâbesinde* (Hıfızrahman Raşid) vs.⁴⁹³

Ayrıca, öğretmenlerin eğitim alanındaki gelişmelerden sürekli haberdar olmaları için Terbiye dergisinin yayın kurulu tarafından; *Maarif Vekâleti Mecmuası* (Maarif Vekâleti tarafından çıkarılan), *Tedrisat Mecmuası* (İstanbul Erkek Muallim Mektebi), *Muallimler Mecmuası* (Muallimler Birliği), *Muallimler Birliği Mecmuası* (Muallimler Birliği Merkez-i Umumisi), *Terbiye* (Maarif Vekâleti), *Hayat* (İstanbul),

⁴⁹² A.g.m., s. 11.

⁴⁹³ "İlk Mektep Muallimlerine Tavsiyesi Muvâfık Görülen Mesleki Kitaplar ve Mecmualar", *Terbiye*, C: 2, S: 8, İstanbul, Kanun-ı evvel 1927, s. 121-123.

Fikirler (İzmir), *Yeni Fikir* (Konya), *Çocuk Ansiklopedisi* (İstanbul), *Duygu ve Düşünce* (Sivas) gibi dönemin önde gelen eğitim dergileri önemle tavsiye edilmekteydi.⁴⁹⁴

Öğretmenlerin, dünyadaki en son eğitim hareketlerini takip etmelerine olanak sağlayacak eğitim konferansları da yakından izleniyordu. 1929 yılı başlarında, Danimarka'da toplanacak Yeni Eğitim Cemiyeti'nin Milletlerarası Beşinci Konferansına, davetiye gönderilen tüm eğitim mensuplarının katılabileceği haberi, eğitim dergilerinde duyurulmaktaydı. Bu konferansta; M.Roger Cousinet, Dr.Decroly, Dr.Adolf Ferrière, Miss Helen Parkhurst, Dr.Piéron (Collège de France'tan), Herr W. Paulsen vs. gibi tanınmış isimlerin bildiri sunacakları önemle vurgulanmaktaydı.⁴⁹⁵ Uluslar arası Eğitim Kongreleri de yakından takip ediliyordu. 1923 yılından itibaren toplanan Uluslar arası Eğitim Kongresi'nin San Francisco'daki ilk toplantısı, 60 ülkenin katılımıyla açılmıştı. Bu kongre 1925'te Edinburg'ta, 1927'de Toronto'da, 1929'da da Cenevre'de toplanmıştı.⁴⁹⁶ 25 Temmuz - 4 Ağustos 1929 tarihlerinde toplanan Cenevre'deki kongrenin Türkiye katılımcıları Hasan ve Reşit Galip Beyler'di.⁴⁹⁷

1929 yılı başında ortaya konulan "İlk Mektepler Talimatnamesi" incelendiğinde *Yeni Mektep* prensiplerinin tam anlamıyla programlarda yerini almış olduğu görülmektedir. Talimatnamede ilkokullarda eğitimin amacı ve içeriğinden şöyle bahsedilmiştir:

"İlk mekteplerde terbiyenin ilk ve son maksadı, çocukların milli hayata layığı ile intibak etmeleridir. Bunun için mekteplerle cemiyet arasında sıkı bir irtibat bulunmak lazımdır. Talebe ile muallimler arasındaki münasebetin mihverî sevgi ve saygıdır. Mektepteki inzibat; yerinde ve yolunda bir sa'yiden, sıhhi ve terbiyevi bir oyun faaliyetinden, ahlaki bir muâşeretten ve umumi menfaat için hakiki teâvün ve tesânütlerden, talebe ile muallimin karşılıklı sevgilerinden doğarak itiyatlaşan tabii, hür ve demokratik inzibat olmalıdır."⁴⁹⁸

⁴⁹⁴ A.g.m., s. 124.

⁴⁹⁵ "Dünya Terbiye Haberleri", *Terbiye*, C: 3, S: 11, İstanbul, Kanun-ı sani 1929, s. 43-44.

⁴⁹⁶ Mustafa Rahmi, "Cenevre Terbiye Kongresi", *Fikirler*, S: 47, İzmir, 1 İkinci kanun 1930, s. 2-4.

⁴⁹⁷ "Beynelmilel Terbiye Kongresi", *Hakimiyet-i Milliye*, No: 2858, Ankara, 25 Haziran 1929, s. 1.

⁴⁹⁸ "İlk Tahsil Türk Çocuğuna Neler Öğretecektir?", *Hakimiyet-i Milliye*, No: 2719, Ankara, 1 Şubat 1929, s. 1.

Talimatnamede, ilkokullarda eğitimin amacının çocukların milli hayata uyum sağlaması olduğunun altı çizilmiştir. Mektep ve cemiyet ilişkisine vurgu yapılmış, öğretmen- öğrenci ilişkisinin sevgi ve saygı ekseninde kurulacağına dikkat çekilmiştir. Okullardaki disiplin anlayışı ise *Yeni Mektepler*'de hüküm süren self-government anlayışının açılımı mahiyetindedir.

3.2.6. Reformist Eğitimcileri Konu Alan Çeviri Eserler

Mustafa Necati'nin bakanlığı döneminde, reformist eğitimcilerin hayatını konu alan eserlerin art arda Türkçe'ye çevrildiğini görmekteyiz. Bu eserlerin başında; Rus yazar Grigory Petrov'un *Beyaz Zambaklar Memleketinde* adıyla, Bulgarca'dan dilimize çevrilen meşhur eseri gelmektedir.

1928 yılında Ali Haydar tarafından Türkçe'ye kazandırılan bu kitap, bir dönem "Batalıklar Ülkesi" olarak adlandırılan Finlandiya'nın "Beyaz Zambaklar Ülkesi"ne dönüşümünü konu almaktadır. Fin aydını ve halkının dayanışması; bilhassa Finli aydın *Snelman*'ın çabaları, Türk inkılabını yerleştirmek isteyen fikir adamlarını oldukça etkilemiştir. Bu eser, Türk matbuatında da takdirle karşılanmıştır:

"Beyaz Zambaklar Memleketinde'nin muhterem mütercimi, şüphesiz tercümesini yaparken muhitimizin canlı ihtiyaçlarından birine cevap vermek arzusunu beslemiştir: İnkılabı kökleştirmek, bunun için gençliği halka yaklaştırmak, halkı asra götürmek. Bu lüzum, gençliğe verilmesi icap eden terbiyenin mihveridir. Anadolu'yu Beyaz Zambaklar Memleketi'ne nazire yapmak vazifesini omzunda taşıyan memleket gençliği, asrın kur'ânlarından biri olan bu kitaptan birçok dersler ve hisseler çıkarabilir... Anadolu'nun bir değil birçok Snelmanlar beklediği bir zamanı hakkıyla hisseden tercümesiyle bu hissini kuvveden faale îsâl eden müderris-i muhteremi gönülden tebrik de bir vecibedir."⁴⁹⁹

Ali Haydar, 1928 yılında, Grigory Petrov'un bir başka eserini daha Türkçeye kazandırmıştır.⁵⁰⁰ *Mefkûreci Muallim* adıyla tercüme edilen bu kitapta; Çarlık Rusya'sı döneminde, Moskova Üniversitesi'nin genç ve tanınmış matematik profesörü Raçinski'nin üniversitedeki görevinden kendi isteğiyle ayrılarak,

⁴⁹⁹ Ziyaeddin Fahri, "Kitabiyyat: Beyaz Zambaklar Memleketinde", *Hayat*, C: 4, S: 80, Ankara, 7 Haziran 1928, s. 19.

⁵⁰⁰ Grigory Petrov, *Mefkûreci Muallim*, çev. Ali Haydar, İstanbul, Hilmi Kitaphanesi, 1928.

Rusya'nın küçük bir köyüne köy öğretmeni olarak göreve gitmesi ve bu köy okulunda gerçekleştirdiği yenilikler anlatılmaktadır.

Bu dönemde dikkatleri çeken bir diğer kitap da, zenci pedagog Booker Washington'ın *Kölelikten Kurtuluş* adlı kitabı olmuştur. Faik Reşid [Unat]'ın bir anekdotuna göre; Mustafa Necati, Washington'un *Kölelikten Kurtuluş* adlı eserini okuyunca bu kitaptan ve yazarından son derece etkilendiğini ifade etmiştir.⁵⁰¹ Bunun üzerine H.Raşid tarafından, M. Necati'nin ölümünden yaklaşık bir yıl sonra, *Kölelikten Kurtuluş*'un devamı olan *İş Terbiyesi* adlı kitap çevrilmiştir. Kitapta; Washington'un 1881 yılında eşiyile beraber ABD'nin güneyindeki küçük bir kasabada kurdukları "Tuskegee Okulu"nda gerçekleştirdiği reformlar anlatılmaktadır.

Yukarıda sözü edilen çeviri eserler, Türk eğitim külliyatı için iyi bir kazanım olması yanında, Cumhuriyet Türkiye'sindeki eğitim reformlarının da önemli ateşleyicilerinden olmuşlardır.

3.3. Özel Bir Teşebbüs: Ameli Hayat Mektepleri

Ameli Hayat Mektepleri, Cumhuriyet maarifinin ilk özgün eğitim kurumu olarak gösterilebilir. 1924 yılında bütün rüşdiyeler, ilkokullarda düzenleme yapılarak, ilkokul adı altında birleştirilmişti. Ancak programına Fransızca koyan ve Türk gençlerine yabancı unsurlar gibi, hayat sahasında işe yarayacak derecede bir dilde konuşma ve yazmayı öğretecek bir okula ihtiyaç vardı. Numune rüşdiyeleri kaldırıldıktan sonra ortaya çıkarılan *Ameli Hayat Mektepleri* 1925 yılında, bu amaçlara ulaşmak üzere açılmıştır. Okulu açan Maarif Vekâleti değil; İstanbul Vilayeti Umumi Meclisi'dir. Bu okullar, Kız Ameli Hayat ve Erkek Ameli Hayat Mektebi olarak iki ayrı isim altında açılmış; 1932 yılında ikisi de birleştirilerek karma eğitime geçilmiştir. Daha sonra iki sınıf eklenerek bir iktisat lisesine

⁵⁰¹ Booker Washington, *İş Terbiyesi*, çev. Hıfzırrahman Râşid, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi, 1930, s. 3.

dönüştürülmüştür. Ancak bir lise için il özel idaresi bütçesinden para vermek kanunlara aykırı bir durum teşkil ettiğinden bu okullar 1936 yılında kaldırılmıştır.⁵⁰²

Ameli Hayat Mektepleri'nde, modern yaşama ayak uydurabilen donanımlı ve üretken gençler yetiştirmek hedeflenmiştir.

“Ameli Hayat Lisan ve Ticaret Mektepleri’ni tesis edenlerin maksadı; İstanbul gençliğini, ecnebi mekteplerinin hususi lisan ve ticaret kurslarına devam mecburiyetinden kurtarmak, o gençliği gerek lisan bilgisinde gerek ticaret bilgisinde kuvvetlendirmek, hem şehrimizdeki ecnebi müesseselere adam yetiştirmek hem de Avrupa ile –vasıtaya lüzum görmeksizin- münasebette bulunabilecek bir unsuru, ticaret hayatımızın başına geçirmektir.”⁵⁰³

Erkek Ameli Hayat Mektebi, Türk ticaret hayatına; alanına vâkıf, bilgili, kültürlü gençler kazandırmak amacıyla tesis edilmiştir.

“Erkek Ameli Hayat Mektebi, hayat-i ticariyemize kıymetli ma’lûmâtla mücehhez unsurlar yetiştirmektedir. Âlem-i ticarete en ziyade lüzumlu dersleri göstermekte olan mektepte Fransızca esas tedris lisanı olup İngilizce ve Almanca lisanlarından biri de esaslı bir surette öğretilmektedir. Türk gençlerini az zamanda hayat-ı ticarete atan bu mekteplerin memleketimizde çoğalması şâyân-ı temennidir.”⁵⁰⁴

Kız Ameli Hayat Mektebi, öğrencilerine Fransızca, trikotaj ve daktilografi dersleri vermekte ve dersler için tatillerden de yararlanmaktadır.⁵⁰⁵ Öğrenci kontenjanı 1926-1927 eğitim-öğretim yılı için 60 kişi olarak belirlenmiştir. Kız Ameli Hayat Mektebi’nde kız sanayiine ilişkin dersler için serbest çalışma saatleri ayrılarak atölyeler hazırlanmıştır.

“Kız Ameli Hayat Mektebi bu sene ilk mezunlarını çıkarmıştır. Maarif müdürü Nail Reşid, Kız Ameli Hayat Mektebi Müdürü Muzaffer, Erkek Ameli Hayat Mektebi Müdürü Ahmet Zeki Beyler, her iki mektebin de programlarını tanzim ve kadrolarını tespit etmektedir. Programlarda en büyük gaye Fransızca’nın lisan-ı tdrisi olarak isti’ mâli olmakla

⁵⁰² Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C: 5, İstanbul, Osmanbey Matbaası, 1943, s. 1781-1783.

⁵⁰³ M. Gayur, “Hayat Mektepleri”, *Vakit*, S: 4371, 10 Mart 1930, s. 8.

⁵⁰⁴ “Erkek Ameli Hayat Mektebi Mezunları”, *Vakit*, S: 3452, 14 Ağustos 1927, s. 1.

⁵⁰⁵ “Kız Hayat Mektebi El İşleri Sergisi”, *Cumhuriyet*, No: 770, 2 Temmuz 1926, s. 1.

beraber hayat ve iktisadi derslere çok büyük zamanlar ayrılmıştır. Kız Ameli Hayat Mektebi, şimdiden tatil dersleri açmış ve talebesine Fransızca, trikotaj ve daktilografi dersleri vermekte ve tatil zamanından da istifade ettirmektedir. Sene başından itibaren Kız Ameli Hayat Mektebi'nde hayatı ve sanayi-i nisvâniyeye taalluk eden dersler için serbest mesâî saatleri ayrılmış ve atölyeleri ihzâr edilmekte bulunmuştur. Bu sene mektebe ancak 60 talebe alınacaktır. Yalnız bu mektebin temin ettiği menfaatleri anlayan çocuk babaları, bu mektebe karşı büyük bir rağbet gösterdiklerinden şimdiden hemen talebe kadrosu dolmuş gibidir.”⁵⁰⁶

Cumhuriyet maarifi, milli ve halkçı eğilimler ekseninde, “yeni” oluşumlara kapı açmıştır. *Ameli Hayat Mektepleri*; İstanbul İl Genel Meclisi'nin bir teşebbüsüdür ve okulun finansmanı da il özel idaresi bütçesinin ayırdığı ödenek ile karşılanmaktadır. Okulda, uygulamalı eğitim ve hayata yakınlık prensipleri dikkatleri çekmektedir. Washburne'ün Winnetka Okulları'nı andıran bu girişim, ne yazık ki uzun ömürlü olamamıştır.

3.4. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Avrupa'ya Yapılan “Yeni Mektep” Seyahatleri

Meşrutiyet Dönemi'nde yoğunlaşan Avrupa eğitim gezileri, Cumhuriyetin ilk yıllarında da sürdürülmüştür. Bu dönemde Avrupa'daki *Yeni Mektepler*'e yapılan ziyaretlerin sayısında artış gözlenmiştir. Bu gezilere katılan gözlemcilerin izlenimleri, dönemin önde gelen eğitim dergilerinde yer bulmuştur.

3.4.1. Selim Sırrı'nın [Tarcan] Belçika Gezisinden Notlar

Selim Sırrı, 1924 yılının mayıs ayında Maarif Vekâleti tarafından beden eğitimi incelemeleri için Belçika'ya gönderilmiştir. Oradaki okulları gezerken beden eğitimi yanında, fikir ve ruh eğitimine dair de çok faydalı şeyler gördüğünü ifade eden Selim Sırrı, burada Decroly yöntemini tanımıştır. Brüksel'de bulunduğu sıralarda bir gazetede, ismini ilk kez duyduğu Decroly hakkında bir haber görmüş; Decroly'nin Belçika ve Amerika'da çok tanınan bir isim olduğunu öğrenmiştir. Brüksel'de bir ilkokulu gezerken burada Decroly usulünün uygulandığını öğrenmiş ve okulun müdiresinden bu usule dair bilgi edinmiştir:

⁵⁰⁶ “Ameli Hayat Mektebi”, *İkdam*, No: 10521, 8 Ağustos 1926, s. 3.

“Dr.Decroly’nin terbiye âlemindeki mevkiinden haberim yok. Belçika’da ve Amerika’da pek mâruf bir sima olduğunu sonradan öğrendim. Brüksel’de mektepleri gezerken şehrin büyük ve mâmur bir semti olan Anderlecht’te Kindergarten sınıflarını ihtiva eden muhteşem bir ilk mektebe uğradım. Müessesenin müdiresi beni beş yaşında çocukların bulunduğu bir sınıfa götürdü. Burası pencerelerine türlü çiçeklerle müzeyyen saksılar dizilmiş, iki metre mik’âbında geniş bir kafesin içine kuşlar konmuştu. Dershanenin bir köşesinde kum yığını, onun yanında mini mini bir su havuzu içinde yelkenliler, raflar üzerinde küçük mikyasta otomobiller, şimendiferler, tayyareler, gramfon vesâire vardı. Boydan boya duvarı kaplayan bir metro enünde siyah muşamba üzerinde mavi tebeşirle boyalı bir kuş, bir beyaz kedi, bir çeşme, bir peri resmi çizilmişti. Müdire izah etti:

- Muallim, çocuklara Decroly usulünü tatbik ediyor.”⁵⁰⁷

Selim Sırrı, Decroly’nin eğitim yönteminden oldukça etkilenmiş ve ilerleyen zamanlarda Decroly’nin eğitim anlayışı ve eserlerine dair Hayat dergisinde yazılar yayınlamıştır.⁵⁰⁸

3.4.2. İsmail Hakkı’nın [Tonguç] Avrupa Seyahatinden İzlenimler

1925 yılı mart ayı başında İsmail Hakkı⁵⁰⁹; bakanlıktan aldığı bir emirle incelemeler yapmak üzere Avrupa’ya gönderilmiştir.⁵¹⁰ Kendisi; Almanya, Fransa,

⁵⁰⁷ Selim Sırrı, “Yeni Terbiye Cereyanları”, *Hayat*, S: 3, Ankara, 16 Kanun-ı evvel 1926, s. 13.

⁵⁰⁸ Selim Sırrı, 1926 tarihli *Hayat* dergisinin 3., 4., 5. ve 6. sayılarında “Decroly ve Terbiyesi”, “Decroly Mektebi” başlıklarıyla bir yazı dizisi yayınlamıştır.

⁵⁰⁹ **İsmail Hakkı Tonguç:** (1893-1960) 1893 yılında Silistre’de doğdu. Kendi köyünde dört yıllık ilkokulu ve üç yıllık rüştiyeyi bitirdi. 1914 yılında öğrenimine devam etmek üzere tek başına İstanbul’a gitti. Maarif Nazırı Şükrü Bey tarafından parasız yatılı öğrenci olarak Kastamonu Muallim Mektebi’ne gönderildi. 1916’da naklen İstanbul Muallim Mektebi’ne gelerek öğrenciliğine orada devam etti. Okulu bitirdikten sonra 1918’de yüksek öğrenim için Almanya’ya gönderildi. 1918-1919 yıllarında Almanya Ettlingen Öğretmen Okulu’nda sekiz aylık bir programa devam etti. 1919’da Anadolu’ya dönerek, Eskişehir Muallim Mektebi’nde Resim ve Elişi ile Beden Eğitimi öğretmeni olarak göreve başladı. 1922-1924 arası Konya Muallim Mektebi’nde, daha sonra Ankara Muallim Mektebi’nde öğretmenlik ve yöneticilik yaptı. Kısa bir süre Adana Muallim Mektebi’nde öğretmenlik yaptıktan sonra, 1925’te bakanlık tarafından, mesleki eğitim kurumlarında incelemeler yapmak üzere yeniden Almanya’ya gönderildi. 1925’te Ankara Muallim Mektebi’nde öğretmenlik yaptı. 11 Mart 1926’da Maarif Vekaleti Levazım ve Âlât-ı Dersiyye Müzesi Müdürlüğü’ne atandı. 10 Temmuz 1926 ile 26 Ağustos 1926 tarihleri arasında, ilköğretim müfettişleri ve ilkokul öğretmenleri için Ankara’da açılan “İş İlkesine Dayalı Öğretim Kursu”nda yabancı öğretim üyeleri ile birlikte çalıştı. 1929’da Okul Müzesi müdürlüğüne ek görev olarak Gazi Muallim Mektebi resim-elîşi öğretmenliği verildi. 1935’te vekaleten ilköğretim Genel Müdürlüğüne getirildi. Dönemin Kültür Bakanı Saffet Arıkan’a, köy

İngiltere ve İtalya'daki *Yeni Mektepler*'i ziyaret etmiş; bu okullara dair izlenimlerini *Maarif Vekâleti Mecmuası*'nda "Avrupa Tecrübe Mektepleri" başlığı altında yayınlamıştır.

Ona göre, *Yeni Mektep* olarak adlandırılan *tecrübe* okulları, çağdaş eğitimcilerin gerçek istek ve emellerini gösteren, bütün dünya eğitimcileri için incelenmeye değer kurumlardır. Avrupa'daki bazı ülkelerde bu okulları öğretmenlere tanıtmak için girişimlerde bulunulmuş, birçok eserler yazılmıştır. Eski okul anlayışı; kanun, nizamname, sistemlerden müteşekkildi. *Yeni Mektep* ise onların yerine hayatı ve sosyal kanunları koymak, faaliyetinin merkezine çocuğu almak istiyor. Çocuğun yetenek ve ihtiyaçlarına göre araçlar hazırlamayı en mühim görev telakki ediyor. Çocuğa; geniş bir hürriyet veriyor, eğitim-öğretim araçlarını; izcilik, yardım sandıkları, gençler birliği gibi sosyal teşekküllerle takviye ederek, çocuğu gerçek hayatın içine atıyor.

İsmail Hakkı, *Yeni Mektepler*'in, toplumun ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak eğitim-öğretim faaliyetinde bulduklarını vurgulamıştır. *Yeni Mektepler*; teşkilatta, harekatta, faaliyette, hürriyet taraftarıdır. Bu okulların sınıflarından, sıralar kaldırılmıştır. Çocuklar, çalışırken bir kalıba girmek mecburiyetinde değildirler. Ders esnasında başkalarını taciz etmemek şartıyla, herhangi bir ihtiyaç dolayısıyla sınıfta serbest hareket edebilirler. Öğretmen, öğrenci karşısında bir amir değil; bir yardımcıdır. Eski okul anlayışında olduğu gibi öğrenci tek yönlü değildir. Beden eğitimine çok önem veren bu müesseseler; başarıyı, ders saatlerini fazlaştırmakta, rekor ihtirasına sürükleyen sporculukta aramazlar.⁵¹¹

enstitülerinin temelini oluşturacak bir rapor sundu. Temmuz 1936'da da Köy Enstitüleri'nin modeli sayılan ilk Eğitim Kursu'nu Eskişehir iline bağlı Mahmudiye'de açtı. 31 Ocak 1940'ta İlköğretim Genel Müdürlüğüne asaleten atandı. Aynı yıl, Köy Enstitüleri Kanunu'nun çıkmasından sonra açılan Köy Enstitüleriyle çok yakından ilgilendi. 1946'da görevden alınışına kadar, enstitüler için büyük bir gayretle çalıştı. 1946'da görevinden alınarak, Talim Terbiye Kurulu üyeliğine getirildi. Ardından Türkiye'nin değişik yerlerinde sürgün olarak öğretmenlik yaptı. 1956'da Avrupa'yı gezdi ve İsviçre'deki Pestalozzi Çocuklar Köyü'nü inceledi. 24 Haziran 1960'da öldü. Bkz. Recep Yalçın, "İsmail Hakkı Tonguç'un Türk Eğitim Sistemi Üzerine Görüşleri", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2006.

⁵¹⁰ Recep Yalçın, "İsmail Hakkı Tonguç'un Türk Eğitim Sistemi Üzerine Görüşleri", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2006, s. 18.

⁵¹¹ Muallim İsmail Hakkı, "Avrupa Tecrübe Mektepleri", *Maarif Vekâleti Mecmuası*, S: 6, 1 Mart 1926, s. 13.

Burada vücudun bütün kısımlarını *rhytmisch* şekilde çalıştırmaya çaba gösterilir. Oyun sayesinde çocuğa doğal yeteneklerini beslemek fırsatı verilir. *Tecrübe Mektepleri* için; sokak, pazar yeri, nehir, orman, tarla, fabrika gibi yerler, epeyce istifade edilebilecek eğitim-öğretim araçlarıdır. Fen, tabiat, tarih, coğrafya, dil, matematik, plastik materyaller bu kaynaklardan toplanılır.⁵¹²

İsmail Hakkı, önce Ammer Gölü civarında Schondorf Kasabasında bulunan *Güney Almanya Kır Eğitim Yurdu*'nu (Süddeutsche Landerziehungsheime Schondorf Am Ammersee) ziyaret etmiştir. *Güney Almanya Kır Eğitim Yurdu*, 30 hektarlık bir arazi üzerinde kurulmuştur ve Münih'ten trenle iki saatlik uzaklıktadır. Kurucusu, Julius Lohmann adında bir papazdır. Müdürü, Dr.Reisinger, bir öğrenci gibi Bavyera milli kıyafetini giyinmiştir. Burası, 9-18 yaşındaki çocuklara iyi tanzim edilmiş bir toplum hayatı yaşatmak, mümkün olduğu kadar iyi ve çağdaş bir eğitim vermek, gençleri hayatın bütün darbelerine dayanabilecek güçte becerikli, sağlam bireyler yapmak emelini taşımaktadır. Burada, hayatlarını iyi ve kıymetli bir işe tahsis edebilecek, Alman milleti için kendilerini feda edecek gençler yetiştirilmesine çaba sarfedilmektedir. Bu okulda uzun yıllardan beri devam eden öğrenci cemiyeti, kurumun hayatına ait kanunları uzun uzadıya müzakere ve münakaşa ederek herkes tarafından memnuniyetle uygulanabilecek bir hale getirmiştir. 15 mevcutlu sınıflar vardır. Derslerin amacı, çocuklara kuru bilgiler öğretmek değil; *İş Okulu* mefhumundan anlaşıldığı üzere, bizzat faaliyete sevk etmek kabiliyetini ortaya çıkarmaktır.

İngilizce, Fransızca, İspanyolca, İtalyanca, Latince ve eski Yunanca öğretilir. Öğrencinin bu dillerden bir modern dil ile Yunanca veya Latince seçmesi şarttır. Yabancı dil öğretimi, en son ve doğal yöntemleri takip eden uzman öğretmenler tarafından verilir. Okul, din konusunda hürriyet taraftarı olmakla birkikte dinsizliğin şiddetle aleyhtarıdır. Öğrencilerin sanatı sevmelerine çok önem verilir. Müzik dersi tam bir ciddiyetle ve sevgiyle öğretilir. Öğrenci tarafından teşkil edilmiş müzik ve konser cemiyetleri vardır. Okula müzisyenler ve sanatçılar davet edilir. Beden eğitiminde takip edilen gaye; çocukların beden sağlıklarına azami özen, temizlik, düzenli uyku, iyi gıda, alkollü içeceklerden sakınmak olarak belirlenmiştir. Yaz

⁵¹² A.g.m., s. 14.

aylarında yakındaki gölden yüzmek, kürek çekmek, yelken kullanmak, kış aylarında ise (Ski) ve kızak kaymak amacıyla yararlanılır. El işi dersinin, öğrencinin genel eğitimi için en iyi araçlardan biri olduğu anlayışı kabul edilmiştir. İki haftada bir, tüm öğrenciler tarafından okulun ihtiyacına yönelik işler yapılır. Örneğin sınıflar tamir edilir, kürekler veya resim sehpaları yapılır. Günlük program yapılırken günün bütün zamanlarından çeşitli şekillerde istifade etmek amacı gözetilmiştir.⁵¹³

Tablo 3.4. Güney Almanya Kır-Eğitim Yurdu'na ait ders programı.

VAZİFE	SAAT
Kalkmak (Kış 6.30'da), Yıkanmak, Giyinmek	06.15
Harekat-ı Bedeniyye (Talebeye verilmiş olan vazifeleri kontrol etmek)	
Kahvaltı-Musiki	07:05-07:30
Beş ders (Derslerin arasında 10 dakikalık teneffüsler vardır)	07:30-12:20
3. dersle 4. ders arasında yarım saatlik bir ikinci kahvaltı teneffüsü vardır.	
Spor	12:20-13:00
Öğle Yemeği	13:00-13:30
Serbest Zamanlar	13:30-14:45
Bedeni İşler	14:45-16:30
Çay	16:30-16:45
Mütalaa ve Tahriri Vazifeleri İkmal Etme Zamanı	16:45-18:40
Yemek Hazırlığı	18:40-19:00

Muallim İsmail Hakkı, "Avrupa Tecrübe Mektepleri", *Maarif Vekâleti Mecmuası*, S: 6, 1 Mart 1926, s. 17.

İsmail Hakkı, okulla ilgili bilgi almak üzere okulun müdürü Dr. Reisinger'le de konuşmuştur. Müdür, Lietz'e ve yurtların kuruluş amacına ilişkin ona epeyce bilgi vermiştir. İsmail Hakkı, müdürün gezi boyunca kendisine gösterdiği ilgiden ve bu okuldan oldukça memnun kalarak ayrıldığını ifade etmiştir.⁵¹⁴

İsmail Hakkı, *Güney Almanya Kır-Eğitim Yurdu*'ndan sonra Eski adı *Leipzig Tecrübe Okulu* olan *Leipzig 54. İlkokulu*'nu ziyaret etmiştir. Bu okulu daha önce

⁵¹³ A.g.m., s. 14-17.

⁵¹⁴ A.g.m., s. 24.

defalarca ziyaret ettiğini söyleyen İsmail Hakkı, okulda *İş Okulu* (Arbeitschule) prensibinin benimsendiğine dikkat çekmiştir:

“Şehir kenarında, etrafı sebze bahçeleri, çayırlarla muhât [çevrili] büyük güzel bir bina. Koridorları, talebe tarafından yapılmış, çocuk hayatına ait siyah-beyaz renkli resimler süslüyor. Dershaneleri, çocuklar arzu ettikleri şekilde tanzim etmişlerdir. Burası tefrişatı [döşemeleri], dershanelerin suret-i tanzimi dolayısıyla bir mektepten ziyade eve, bir sanatkarın atölyesine, bir fabrikaya benzer. İş dersleri, bütün derslerin esasını teşkil eder. Bilhassa küçük sınıflarda ekser dersler, toplu ders (Gesamtunterricht) tesmiye edilen [olarak adlandırılan] şekilde verilir. Mesela bir sınıf talebesi tenezzühe çıkarılır. Yolda tesadüf ettikleri sebze yüklü köylü arabası, sebze bahçeleri, bahçe işleri tetkik ettirilirken el işleri dersi derhal faaliyete geçer. Kağıttan muhtelif araba şekilleri, çamurdan da muhtelif sebze şekilleri yapılır. Resim dersi faaliyeti, bu mücessem (üç boyutlu) şekilleri boyalarla tasvir eder. Bu mevzularla alakadar bir şarkı söylenerek musiki ihtiyacı izale edilir. [karşılır]. Bir ders mevzusunu canlı, vazih [anlaşılır] bir hale getirmek için bütün alakadar derslerin muavenetinden [yardımından] istifade edilir. Mektep, kız ve erkek çocuklara mahsustur. Tedrisat, muhtelif [karma] yapılmaz. Dershaneler ayrıdır. Hükümet bütçesinden tahsisat [ödenek] alan resmi bir müessesedir.⁵¹⁵

Almanya'dan sonra Fransa'ya geçen İsmail Hakkı, buranın en eski ve en tanınmış *Yeni Mektep*'i olan *Ecole des Roches*'u ziyaret etmiştir. Bu okula gitmeden önce Paris'teki birkaç öğretmen ve müdüre, *Ecole des Roches* hakkında fikirlerini soran İsmail Hakkı; “*Orası okul değil; spor kulübü!*” yanıtını almıştır. Bu okul, birbirine oldukça uzak mesafede bulunan birçok binalardan meydana gelmişti. 48 hektarlık orman içinde, sulak bir arazi üzerinde kurulmuş olan okulun, merkezdeki büyük binasında sınıflar, konferans ve sinema salonu, idare odaları vardı. 30-50 öğrenciye mahsus olmak üzere, diğer binaların bir kısmı da öğrenci evi işlevini görmektedir. Bu evlerde her grubun okuma odası, yemek dairesi, yatakhane ve duş salonu vardır. Her evin, öğretmenlerden seçilen bir başkanı ve öğrencilerden de bir temsilcisi bulunmaktadır.

⁵¹⁵ A.g.m., s. 24-28.

Tablo 3.5. Ecole des Roches'un 24 saatlik programı.

VAZİFE	SAAT
Büyüklerin yataktan kalkma zamanları (Duş, kahvaltı)	06:00-6:30
Küçüklerin kalkma zamanı (Büyüklerin mütalaası)	07:00
Küçüklerin kahvaltı zamanı	07:30
Dört ders, 5 dakikalık iki teneffüs, 20 dakikalık bir teneffüs	08:00-12.30
Yemeği müteâkip serbest zaman	12:30
Oyun, spor, el işleri	14:00
İkindi kahvaltısı ve serbest zaman	16:00
Mütalaa (Küçükler muallimleriyle birlikte mütalaa ederler)	16:30-19:00
Akşam Yemeği	19:00
Kendi kendilerine mütalaa (Küçüklerin yatma zamanı)	20:30
Büyüklerin yatma zamanı	21:30

Muallim İsmail Hakkı, "Avrupa Tecrübe Mektepleri", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 6, 1 Mart 1926, s. 30.

Okulda marangozluk, demircilik, modelaj, resim, ciltçilik, kimyahane için pavyon tarzında yapılmış ayrı ayrı binalar vardır. İsmail Hakkı bu okulda iş derslerinin hepsine gözlemci olarak girmiş; ayrıca teorik derslerden olan Latince ve tabiat tetkiki derslerinde de bulunmuştur. *Ecole des Roches*'ta İngilizce, Almanca, İspanyolca ve Latince dilleri öğretilmektedir. Bu diller için uzman öğretmenler vardır. Okulun atları yoktur; ancak bütün öğrenciye yetecek kadar bisiklet mevcuttur. Bu okula bağlı bir de, 1920 yılında kurulmuş olan, Tezyinat Bahçeciliği ve Ziraat Meslek Okulu vardır.⁵¹⁶

İsmail Hakkı, Fransa'dan sonra İngiltere'ye geçmiş ve burada *Malburg School* ile *Streatham Kız Orta Okulu*'nu gezmiştir. *Malburg School*, Londra'nın fakir mahallelerinden birinde kurulmuştur. Ana sınıflarının müdürü; bireyselleştirilmiş eğitim yöntemini takip eden Miss Makinder'dir. Burası Londra Eğitim Meclisi tarafından idare edilen resmi bir okuldur:

⁵¹⁶ A.g.m., s. 28-31.

“Mektebin muhterem müdiresi bir kartla 27 Nisan 1925 tarihinde saat 9.00’da ziyaretimize intizar ettiklerini [beklediklerini] bildirdiler. İlk ve orta tahsil sınıflarını da muhtevi bulunan [içeren] üç katlı mektep binasının zemin katı, ana sınıflarına tahsis edilmiş. Resim ve el işleri derslerine çok ehemmiyet verilir. Terbiye-i bedeniyye, ekseriya [çoğunlukla] musiki ile birlikte yaptırılır.⁵¹⁷

Londra civarındaki, etrafı ağaçlar, süs bahçeleri ve oyun mahalleriyle kuşatılmış olan *Streatham Kız Orta Okulu* [The Connty Secondary Scholl Streatham] da yine bir bayan tarafından, Miss Rosa Basset tarafından yönetilmektedir. Okulun tatil olmasından dolayı kurumu faaliyet halinde göremediğini söyleyen İsmail Hakkı, Dalton Planı’nın, İngiltere’ye bu okulun müdiresi tarafından ithal edildiğini ve burada uygulanmaya başlandığını belirtmiştir. Plan yalnız Amerika’da değil; İngiltere, Güney Afrika, İtalya, Hindistan, Çin’de de yayılmıştır.

Dalton Planı, 8 yaşından 18 yaşına kadar her öğrenciye uygulanabilir. Bu plan sayesinde okul bir cemiyet haline getirilerek müşterek çalışmaya fırsat verilir. Dalton Planı’nın uygulandığı okulda her ders için ayrı dersane *çalışma odası=laboratuar* veya *subject rooms* olmalıdır. Çocuklara meşguliyetlerinin türünü, miktarını gösterir assignement [iş kağıdı] ve 1 aylık çalışmaya mahsus bir cetvel verilir. Öğrencinin birlikte çalışmalarına engel olunmaz. Bütün öğleden evvelki zaman serbest çalışmaya [individual work] ayrılmıştır. Okul, bireysel ve ortaklaşa çalışmaya geniş bir saha hazırlamıştır. Öğretmenler, arkadaş gibidir. Kimyahaneye, el işleri, yemek pişirme dershanesi gibi daimi şekilde malzeme sarfına lüzum görülen dersanelere, sandıklar dolusu eşya yığılmıştır. Okula yakın pavyon tarzındaki iki küçük binada ana sınıfı öğrencileri vardır. Bu sınıflarda da bireysel öğretim usulü uygulanmaktadır.⁵¹⁸

Son olarak İtalya’daki *G.B Niccolini Kız ve Erkek İlkokulu*’nu ziyaret eden İsmail Hakkı, bu okulun Floransa’nın en güzel ilkokullarından biri olduğunu söylemektedir. İlkokullarında uygulanmak istenilen yeniliklerin, öncelikle bu okulda tatbik ve tecrübe edildikten sonra diğer okullara yayıldığını vurgulayan İsmail Hakkı; burada

⁵¹⁷ A.g.m., s. 32-33.

⁵¹⁸ A.g.m., s. 33-36.

bahçe işlerine çok önem verildiğini, dershanelerin birer aile yurdu haline getirildiğini ve okula bağlı ana sınıflarının da çok mükemmel olduğunu ifade etmiştir.⁵¹⁹

İsmail Hakkı'nın Avrupa eğitim gezileri, Cumhuriyetin ilk yıllarında *Yeni Mektep* prensiplerinin hayata geçirilmesinde yol gösterici olmuştur. Bunun yanında İsmail Hakkı'yı pek çok yönüyle etkileyen Alman Kır-Eğitim Yurtlarının, Cumhuriyet Döneminde uygulamaya konulan Köy Enstitülerine fikri yönden kaynaklık ettiği açıktır.

3.4.3. Rıdvan Nafiz'in [Edgüer] Rusya'daki "Yeni Mektepler"i Ziyareti

Mustafa Necati döneminde; Rusya'nın maarif teşkilatında yaptığı yenilikleri yakından görmek ve inceleme yapmak üzere buraya bir heyet gönderilmesi düşünülmüştür. Heyet öncelikle, buradaki halk okullarını ve halk eğitimini inceleyecektir.⁵²⁰ Eğitimci Rıdvan Nafiz, 1927 yılında Rusya'ya giderek oradaki okulların bir kısmını ziyaret etmiş ve izlenimlerini Terbiye dergisinde yayınlamıştır.

Rusya'da çeşitli tiplerde numune tecrübe okulları açılmıştır. Bu okullar; Numune Halk Öğretim Kurumları, Birinci ve İkinci Devreleri Hâvi Okullar, Numune Çocuk Bahçeleri ve Numune Çocuk Kulüpleri olarak dörde ayrılmıştır. Burada *Yeni Mektepler*, "Tecrübe İstasyonu" adı altında açılmışlardır. Bu istasyonlar, *Yeni Mektep* fikirlerinin uygulama alanlarıdır. Rusya'nın muhtelif yerlerinde açılmış olan bu kurumlara, seçilmiş ve güvenilir eğitimciler tayin edilmiş; istasyonlar tecrübeli bir pedagoğun idaresine verilmiştir. *Yeni Mektep* fikirlerinin tatbikat sahaları olan istasyonların pedagojik çalışmasını düzenleyen kişiler, resmi programlar ve direktiflerin çerçevesi dışına çıkma yetkisine sahiptirler. Rıdvan Nafiz, Tecrübe İstasyonları'nın Rusya'daki diğer eğitim-öğretim kurumları gibi, eğitim komiserliğinin gözetim ve kontrolüne tabi bulunmakla beraber faaliyetlerinde özel

⁵¹⁹ A.g.m., s. 37.

⁵²⁰ "Maarif Vekaletinde Esaslı Faaliyetler", *Muallimler Birliği*, Sene: 1, S: 9, İstanbul, Mart 1926, s. 389.

bir serbestiye sahip olduklarını vurgulamaktadır.⁵²¹ Rus eğitimci Şatiski'den övgüyle söz eden Rıdvan Nafiz, Şatiski'nin kurduğu *Yeni Mektepler*'i de ziyaret etmiştir:

“1911’de Şatiski, Kaluga vilayeti dahilinde küçük bir bina elde ederek çalışmaya başladı. Mektep, ihtilal zamanında mecburi tatile girdi. Kısa bir süre sonra tekrar faaliyete geçti. Müessese zamanla genişledi. Üç ahşap bina ilavesi ve civarda vaktiyle zengin bir kadına ait olan köşke de sahip olmuştu. Şatiski'nin eseriyle alakadar olan komiserlik, ona daha geniş bir faaliyet sahası temin etti. Moskova'dan birkaç müessese ile Budrayaşizna civar köy mekteplerini kendisinin nezâreti altına verdi.”⁵²²

Rıdvan Nafiz, Şatiski ile ilk defa Moskova'daki okul sergisinde görüşmüştür. Şatiski ona sergi, kurslar ve idare ettiği kurumların çalışma tarzı hakkında açıklamalarda bulunmuş ve kendisini *Budrayaşizn*'e davet etmiştir. Bir hafta sonra bu koloniye giden Rıdvan Nafiz, Kaluga vilayeti dahilindeki *Budrayaşizn Okulu*'nu⁵²³ ziyaret etmiştir. Okul, Moskova'ya trenle dört saat mesafedeki Obninskya istasyonundan araba ile yirmi dakika uzak bir yerde, orman içinde kurulmuştur. Kolonide birbirine yakın dört bina vardır. Binalardan biri, Şatiski'nin evidir; diğer üç binada dershaneler, atölyeler, yatakhane ve yemekhane bulunmaktadır. Rıdvan Nafiz, koloninin amacının çevresine faydalı, canlı, mutlu küçük bir cemiyet yaratmak olduğunu söylemiştir:

“Mektep talebesi, tatil aylarında tenezzühe çıkarlar. Rusya'da tenezzühe büyük bir ehemmiyet atfedilmektedir. Yaz aylarında Rusya'nın her tarafında şehirlerden şehirlere veya köylere doğru bir talebe hareketi başlar. Mektep, Rusya'nın diğer mektepleri gibi muhtelittir. 8 yaşından 18 yaşına kadar kız ve erkek talebe bir arada ders görürler, atölyelerde çalışırlar, tenezzühe giderler, yemek yerler ve oynarlar. Tedrisat, Dalton Planı esasları dairesinde idare edilmekte, terbiye ve inzibat hususunda da, geniş bir şekilde self-governement esasları tatbik olunmaktadır.”⁵²⁴

⁵²¹ Rıdvan Nafiz, “Rusya’da Bir Tecrübe Mektebi”, *Terbiye*, S: 1, İstanbul, 15 Şubat 1927, s. 18.

⁵²² *A.g.m.*, s. 19-20.

⁵²³ Okula ait bir görüntü için Bkz. Ek. 48.

⁵²⁴ Rıdvan Nafiz, “Rusya’da Bir Tecrübe Mektebi”, s. 22.

Tablo 3.6. Budrayaşızın Okulu'nun Mesai Cetveli

YAZ AYLARI İÇİN	
Uyanma ve Kahvaltı	06:30
Ameli mesai (Bahçede)	07:00-09:00
Kahvaltı ve küçük bir teneffüs	09:00-10:00
Mütalaa	10:00-13:00
Öğle Yemeği	13:00
Serbest mesai	13:00-16:30
Ameli mesai	16:30-19:00
Serbest zaman	19:00-22:00
KIŞ AYLARI İÇİN	
Uyanma ve Kahvaltı	07:30
Ameli mesai (Odaların temizlenmesi, sobaların yakılması vs.)	07:30-09:00
Küçük bir teneffüs	09-09:30
Ders	09:30-12:30
İçtima	13:00
Serbest zaman	14:30-16:30
Ders	16:30-19:30
Akşam yemeği ve serbest zaman	19:30-22:00

Rıdvan Nafiz, "Rusya'da Bir Tecrübe Mektebi", **Terbiye**, S: 1, İstanbul, 15 Şubat 1927, s. 20.

Rıdvan Nafiz, *Budrayaşızın*'den sonra *Radışçef Tek İş Okulu*'nu ziyaret etmiştir. Moskova'da şehrin merkezinden uzak bir mahalde, fabrikalar arasında açılmış olan *Radışçef Tek İş Okulu*, eski bir ortaokulun tamire muhtaç binasında kurulmuştur. Binanın üst katlarında dersane ve laboratuvarlarla yatakhaneler, alt katında da yemekhane, bir marangozluk ve demircilik atölyesi, bir dikiş ve biçki dershanesi, bir teclid atölyesi ve bir küçük matbaa bulunmaktadır. Okulun tesisat ve ders araçları bakımından fakir olduğunu; idare ve öğretim heyetlerinin müşkülât içinde çalıştıklarını söyleyen Rıdvan Nafiz, bir yatılı öğrenci için okulun sağladığı yiyecek masrafının 33 kapiki geçmediğini, elbise için de öğrenci başına 30 ruble tahsis edildiğini belirtmiştir. Karma yapıda olan okulun toplamı 400'ü yatılı, 200'ü

gündüzlü olmak üzere 600 kişidir. Yatılı öğrencilerin çoğu fakir ve kimsesiz amele çocuklarıdır.⁵²⁵

Rıdvan Nafiz, burada Dalton Planı uygulandığını ve laboratuvar çalışmasına önem verildiğini; ancak laboratuvarların eksiklerinin çok olduğunu belirtmektedir. Sınıflarda verilen bilgilerle atölye çalışması arasında sıkı bir ilişkinin bulunmasına çok dikkat edilmiştir. Atölye işlerinin malzemesi; tahta, maden, karton, kağıt ve topraktır.

“Atölye mesâisi âtfideki maddelere riâyet edilerek idare edilir:

- a) İşler, çocukların sınıfları [yaşları] ve seviyeleri ile mütenâsip [uygun] olmalıdır.
- b) Kolaydan müşkile [zora], basitten mürekkebe [karmaşığa] doğru gidilmelidir.
- c) Çocuklar, kendilerine verilen malzeme ve vesâit hakkında çalışmaya başlamadan evvel ma'lûmât almış, malzemenin mâhiyetini, evsâfını, ne gibi hususlarda işe yarayacağını, neler imaline elverişli bulunduğunu, iktisadi hayat nokta-i nazarından derece-i ehemmiyetini dahî öğrenmiş bulunmalıdır.
- d) Çocuklar, kullandıkları aletlerin nelerden ve ne suretle yapıldığını, ne gibi hususlarda kullanıldığını ne suretle istimâl ve muhafaza edilebileceğini öğrenmelidir.
- e) Tespit edilen iş programının harfiyen tatbiki icap etmez. Yalnız, çocukların kâfi teknik malumata sahip olmaları, sebâta, muntazam çalışmaya, düşünmeye, kendi işlerinin hesabını görmeye, gözle ölçmeye alıştırmaları, verilen işleri ikmâl etmeleri ve tedricen isabet, sürat ve dikkat gibi evsâfi iktisab eylemeleri [kazanmaları] lazımdır.
- f) Her 30-32 çocuktan müteşekkil gruba bütün vesâitiyle bir atölye tahsis edilmiştir. Talebe iş gruplarına, her grup da birtakım kısımlara ayrılmıştır. Her kısmın mesai planı bu kısma dahil olan talebe tarafından müştereken tanzim ve gruba arz edilir. Grupların mesai planları, grup mümessilleri tarafından ve grubun umumi içtimasında tetkik edilir. Her grubun talebe arasından intihâb edilmiş bir reisi vardır. Yapılan işlerin keyfiyet [niteliği] ve kemmiyeti [niceliği], grup reisleri ve muallimler tarafından iş defterlerine kaydolunur. Atölyelerde serbest işler için de köşeler

⁵²⁵ Rıdvan Nafiz, “Moskova’da Radişçef Tek İş Mektebi”, *Terbiye*, S: 2, İstanbul, 1 Nisan 1927, s. 123.

ayrılmıştır. Talebenin malzemeyi israf etmesine, vesâit ve âlâtı itina ve ihtiyatla kullanmasına çok dikkat edilir.”⁵²⁶

Bu makalenin sonuna *Radişçef İş Okulu*'nun ders programına ait bir tablo ilave edilmiştir. Tabloda; kağıt, karton, maden ve marangozluk işlerinin bir planı, kullanılan malzeme ve aletler hakkında bilgiler bulunmaktadır.

3.4.4. Halil Fikret'in [Kanad] Almanya Gezisinden Notlar

1927 yılında Halil Fikret⁵²⁷, Almanya'ya giderek *Odenwald Okulu* ile [Odenwald Schule] *Wickersdorf Serbest Okul Cemaati*'ni [Freie Schulgemeinde Wieckersdorf] görmüştür. Bu gezilere dair gözlemlerini *Terbiye* dergisinde⁵²⁸ ve *Pedagoji Tarihi* adlı eserinde yayınlamıştır.

Ferrière'nin, *Odenwald Okulu*'ndan övgüyle söz etmesinden oldukça etkilenen Halil Fikret, öncelikle bu okulu ziyaret etmiştir:

“1927 yılında 10 gün kadar Odenwald Okulu'nda bulundum. Burada eğitim alanında eksiksiz, mükemmel; fakat öğretim alanında anıklıkların geliştirilmesine kıymet verilmekle beraber, henüz son mükemmelliğe ulaşamamış bir kurum gördüm. Okulun müdürü Paul Geheeb, hafif elbisesi, kısa pantolonu, çıplak dizleri, büyük sakalı, sıhhatli, neşeli ve gülyüziyle her ziyaretçinin gözüne çarpar. ...*Odenwald Okulu*'nun serbest okul cemaati, her öğrencide ödev ve sorumluluk duygusunu kuvvetlendirmeye, onları fenalıklarla uğraşmaya ve serbestliği iyi kullanmaya alıştıır. Derslerde toplu öğretim sistemi ve Berthold

⁵²⁶ Rıdvan Nafiz, “Moskova'da Radişçef Tek İş Mektebi”, s. 124-126.

⁵²⁷ **Halil Fikret Kanad:** (1892-1974) 1892 de Serfice'de (Yunanistan) doğdu. İlk ve orta eğitimini orada tamamladıktan sonra 1910'da Maarif Nezareti tarafından Almanya'ya gönderilerek; Berlin ve Leipzig Üniversitelerinde felsefe öğrenimi gördü. 1917'de Leipzig Üniversitesi'nde J.H. Pestalozzi konulu doktora tezini vererek, pedagoji doktoru olarak Türkiye'ye döndü. Türkiye'nin Pedagoji dalında doktora yapan ilk eğitimcisidir. Türkiye'nin çeşitli şehirlerinin yanında, Bakü ve Almanya'da da psikoloji ve pedagoji dersleri verdi. Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Şubesi'nin kurucusu olan Halil Fikret Kanad, 26 Mayıs 1936 tarihinde Talim ve Terbiye kurulu üyeliğine getirildi. Haziran 1939'da Gazi Eğitim Enstitüsü'ndeki görevine döndü ve 17 yıl daha çalışarak 1956 yılında emekliye ayrıldı. Türk eğitim sisteminin geliştirilmesi konusunda Cumhuriyet Döneminin öncü eğitimcilerinden olan Kanad, okullarda temel eğitimin yanında meslek eğitiminin de verilmesi gerektiğini savundu ve Köy Enstitüleri'nin kurulmasında öncülük etti. İki ciltlik *Pedagoji Tarihi* adlı eserinde Batı eğitimcilerini toplu olarak bir kitapta topladı. Çocuk eğitimi, pedagoji, suçlu çocukların eğitimi, Köy Enstitüleri ve çok amaçlı okul kavramı ile ilgili birçok eseri ve Almandan çevirileri bulunan Kanad, 1974'te Ankara'da öldü.

⁵²⁸ Halil Fikret, “Odenwald Mektebi”, *Terbiye*, S: 23, İstanbul, Mart 1930, s. 417-436.

Otto'nun seçme sorulara cevap verme metodu uygulanır. Öğretimde iş prensibine, aktif metoda büyük bir kıymet verilmeye çalışılır. Okulda öğleden sonra birçok pratik kurslar vardır.”⁵²⁹

Okulun öğretmenler toplantısından birine katılan Kanad, burada gördüğü bir manzarayı şöyle anlatmaktadır:

“Toplantıda otuz kadar bay ve bayan öğretmen vardı. İlk önce müdür söze başladı. Bir bayan öğretmen hem dinler ve hem de örgüsünü özerdi. Okul müdürü neşeliydi, şakayı sever ve nükteli güzel sözlerle arkadaşlarını güldürürdü”⁵³⁰.

Halil Fikret okuldan ayrılacağı gün, okul müdürü kendisine: “*Gideceğinizi haber aldım, Türkiye'den birinci ziyaretçi olarak sizi defterime kaydetmek benim için bir zevk ve şereftir.*” ifadesiyle düşüncelerini dile getirmiştir.⁵³¹

Halil Fikret'in 1927 yılında ziyaret ettiği bir diğer okul *Wickersdorf Serbest Okul Cemaati*'dir. Okul, G. Wyneken tarafından Wickersdorf'ta açılmıştır ve karma eğitim vermektedir. Bu okulda spor ve oyun etkinliklerinin, *Odenwald Okulu*'ndan çok daha güçlü ve sistemli olduğunu düşünen Halil Fikret, öğretmenler ve öğrencilerin arkadaş gibi yaşadıklarını gözlemlemiştir. Burada okul parlamentosu ve mahkemeler yoktur; müdür, öğretmenler ve öğrenciler okula ait her işi beraber konuşur, tartışır ve beraber karar verirler. *Serbest Okul Cemaati*, iş okulu prensipleri ile birleştirilmiştir. *Odenwald*'ta görülen aile teşkilatının burada da olduğunu belirten Halil Fikret, burada aynı teşkilatın, arkadaşlık adıyla anıldığını vurgulamıştır.⁵³² Kendisi, bu okula dair şunları ifade etmiştir:

“Wickersdorf Serbest Cemaati içinde dört gün bulundum. Burası bana adeta zorlayarak yeni bir şey yaratmak istendiği duygusunu verdi. Öğretmenler ve öğrenciler arasındaki kaynaşma Odenwald'ta olduğu gibi derin ve köklü bulunmuyordu. İki okuldan birine öğrenci olarak kaydedilmek icap etse, tereddüt etmeden Odenwald Okulu'na yazılmayı tercih ederim.”⁵³³

⁵²⁹ Kanad, a.g.e., s. 230-242 ve 248.

⁵³⁰ A.g.e., s. 252.

⁵³¹ A.g.e., s. 255.

⁵³² A.g.e., s. 263-264.

⁵³³ Kanad, a.g.e., s. 271-272.

3.5. Adolf Ferrière'nin Türkiye Ziyareti ve İzmir Konferansları

1920'lerden sonra Adolf Ferrière, eğitim dünyasında büyük bir otorite olarak anılmış ve şöhret bulmuştur. Kendisi 1928 yılında Türkiye'ye gelerek konferanslar vermiştir.⁵³⁴ Ferrière'nin İzmir konferanslarının çevirilerini, J.J.Rousseau Pedagoji Enstitüsü'nde bir dönem onun öğrencisi olan Mustafa Rahmi üstlenmiştir. İlki 13 Ekim 1928 tarihinde İzmir Erkek Öğretmen Okulu'nda düzenlenen konferansta Ferrière, öncelikle Mustafa Rahmi'ye, ardından Locarno'daki Yeni Eğitim Kongresinde kendisini Türkiye'ye davet eden Asım İsmet'e ve İzmir muntakası Maarif Emini Fuat Bey'e teşekkürlerini sunmuştur.⁵³⁵

Ferrière, ilk konferansında "ameli pedagoji laboratuvarları" olarak nitelendirdiği *Yeni Mektepler*'in gelişim sürecini anlatmıştır. Bu okulların teori ve pratiği birleştirdiklerini, önceden eğitimcilerin teorici ya da teorik bilgiden yoksun hadsî pedagoglar olarak iki kısma ayrıldıklarını; Decroly, Montessori, John Dewey gibi isimlerin bu ikisini başarıyla hayata geçirerek eğitimde yeni bir devrenin başlangıcına ön ayak olduklarını vurgulamıştır. *Yeni Mektepler*'in özel teşebbüslerle meydana gelen kurumlar olduğunu söyleyen Ferrière, bu okulların otuz sene zarfında büyük rol üstlendiklerini, birkaç seneden beri resmi okullarda da *Yeni Mektep* prensiplerinin yaygınlaşmaya başladığını ifade etmiştir. Rusya, İtalya ve Şili dahil olmak üzere *Yeni Mektep* hareketinin tüm dünyayı sardığını söyleyen Ferrière, *Yeni Mektepler*'in tarihsel gelişimiyle ilgili şunları söylemiştir:

"1889'da Cecil Reddie, ilk Yeni Mektep'i İngiltere'de açtı. Bu zât; kırk sene azimli bir çalışmadan sonra, daha geçen sene çekildi. Talebesinden Bedaley, 1892'de *Bedales Mektebi*'ni açtı. 1899'da De Mullen, Fransa'da *Ecole de Roches*'i açtı. Yirmi altı seneden beri Fransa'nın bu en yeni mektebini Mösyö Bertier idare etmektedir. 1898'de Almanya'nın rüknü idaresinde Dr.Hermann Lietz, *Izenburg Yeni Mektebi*'ni açtı. Biz o zaman Avrupa'da yeni metodu tatbik eden ancak 8-10 kişi idik. Bunun ne kadar seri bir inkişâfa nâil olduğunu

⁵³⁴ A.g.e., s. 202.

⁵³⁵ "Ferrière'nin Konferansları: Yeni Mektepler; Ameli Pedagoji Laboratuvarları", çev. Mustafa Rahmi, **Fikirler**, S: 30, İzmir, 30 Teşrin-i sani, 1928, s. 3.

göstermek için bugün Almanya'da Yeni Mektepler'de 2400 talebenin terbiye edilmekte olduğunu zikretmek kâfidir. Fakat, iyi bir fikri devlet ele alınca bunun pek de arzu edildiği gibi derin ve müessir surette tatbik edilemediği görülüyor. Mesela 62 milyonluk Almanya'nın yeni terbiye sistemiyle terbiye görmekte ancak 2400 çocuğu olduğu halde; yeni terbiye sistemini devletleştiren 6 milyonluk Avusturya'da da yeni terbiye sistemiyle terbiye görmekte 2400 çocuk bulunmaktadır. Avusturya, yeni usulleri tatbik etmeye çalışıyor; fakat buna eski muallimlerin bir türlü değiştiremedikleri eski usulleri engel olmaktadır. 1916'da Rus Lunaçarski beni ziyaretle kitaplarımı mütalaa etti. O zaman Lunaçarski'nin ne olacağı belli değildi. Sonra Rusya maarif komiseri olunca, 1918'de benim kitaplarımdan birçok cümleleri Sovyet programlarında gördüm. Aynı zamanda İtalya'da da resmi ve anadili tedrisatı usulleri değiştiriliyordu. Bu şubeler için mütehassısların idaresi altında tecrübe sınıfları ihdâs edildi. Şili'de de son zamanlarda mühim yenilikler yapıldı. Denilebilir ki bütün cihanı tutan bu hareketin tohumları, 1900 senelerinde ekilmişti.⁵³⁶

Avrupa ve Amerika'da *Yeni Mektepler'in Faal Okul* olarak adlandırıldığını söyleyen Ferrière, emredilerek yaptırılan bir işle, çocuğun kendiliğinden yaptığı iş arasında çok fark bulunduğunu dile getirmiştir. Yeni Mektep'in çocuk hakkındaki düşüncesinin daha önce Pestalozzi tarafından "*Çocuk, bitki gibidir.*"; Froebel tarafından ise *Çocuk Bahçesi* ve *Bahçıvan* sözleriyle ifade edildiğini belirten Ferrière, yeni devirde *Yeni Mektepler'e* "*entere merkezleri*" denilmesinin nedenini Amerikalı W. James'in bir sözüyle açıklamaktadır: "*Çocuk bir şeye alâkadar olursa, o şeye ait her şey de çocuğu alâkadar eder.*" Faaliyet esasına değinen Ferrière, programların çocukların faaliyetine dayandırılması gerektiğini söyleyerek; Decroly usulü ile Rusların toplu tedris usulünü örnek göstermiştir. Burada muhtelif faaliyetlere ait *entereleler*, bir mevzunun etrafında toplanmıştır. Konular; tabiat ile insan, iş ve cemiyet olmak üzere üç eses etrafında toplanmıştır. Ferrière, Decroly programının, çocuğun ihtiyaçlarına daha uygun düştüğünü vurgulamaktadır.⁵³⁷

Yeni Mektepler'in disiplin anlayışına da yer veren Ferrière, bu okulların hemen hepsinde *self-governement* usulünün uygulandığını belirtmiştir. Bireyde olduğu gibi toplumda da inzibat demek, *ahenk* demektir. *Bedales'ta* yetmiş seksen kadar iş, çocuklar arasında taksim edilmiştir ve sıra ile yapılır. Bazı işler ise yalnızca şefler

⁵³⁶ "Ferrière'nin Konferansları: Yeni Mektepler; Ameli Pedagoji Laboratuvarları", *Fikirler*, s. 3.

⁵³⁷ "Ferrière'nin İzmir Konferansları: Yeni Mektepler; Alâka (Entere-Intérét) Merkezleri", çev. Mustafa Rahmi, *Fikirler*, S: 31, İzmir, 1 İkinci kanun 1929, s. 3-7.

tarafından yüklenilir. Çocukların yetişkin bir adamdan ziyade, aralarındaki bir şefe daha iyi itaat edecekleri düşünülmüştür. Bazı *Yeni Mektepler*'de de okul cumhuriyeti teşkil edilmiştir. Almanya'da Dr. Geheeb'in Odenwald Okulu böyledir. Burada Dalton Planı uygulanmaktadır.”⁵³⁸

Karma eğitim anlayışına da değinen Ferrière, buna eskiden ihtiyaç hissedilmediğini; ancak sosyal hayatın gereklilikleri doğrultusunda pek çok okulun karma eğitime geçtiğini ifade etmiştir. İngiltere'de *Bedales Yeni Mektebi*'nde biri kızlara diğeri erkeklere mahsus iki bina olduğunu; (Frensbom-Heights) Almanya'da *Odenwald Yeni Mektebi*'nde büyüklü ve küçüklü kız ve erkeklerin bir aile gibi, aynı evde yaşadıklarını örnek vermiştir. Karma eğitimde en iyi model olarak Odenwald'ı işaret etmiştir.⁵³⁹

“Kızların Eğitimi” üzerine İzmir Kız Muallim Mektebi öğrencilerine verdiği konferans ise kadının, bilhassa bayan öğretmenlerin cemiyetteki rolü üzerinedir.⁵⁴⁰

Ferrière, İzmir Erkek Muallim Mektebi öğrencilerine verdiği “Seciye ve Neticeleri” adlı konferansı ile söyleşilerine son vermiştir. Bu son konferansta, bireyin karakter gelişiminde öğretmenin rolüne değinmiştir.⁵⁴¹

3.5.1. Adolf Ferrière'nin Türk Eğitim Sistemi Hakkındaki Görüşleri

Avrupa'nın bazı ülkelerinde hâlâ geleneksel eğitim yöntemlerine sıkı sıkıya bağlı kalındığını ve oralarda en basit reformların bile uygulanmanın güç olduğunu söyleyen Ferrière; Türkiye'nin, eğitim-öğretim sistemini yenilemekle büyük bir iş yaptığı görüşündedir. Eğitim-öğretimde özgünlüğe değinen Ferrière, bir ülke, başka bir ülkenin eğitim sistemini alıp uygulamaya kalkarsa bunun çok yanlış bir iş olacağını vurgulamıştır. Ona göre esas olan; çocuk ruhiyatını çok iyi bilmektir:

⁵³⁸ “Ferrière'nin İzmir Konferansları: İnzibat”, çev. Mustafa Rahmi, *Fikirler*, S: 33, İzmir, 15 Şubat 1929, s. 2-5.

⁵³⁹ “Ferrière'nin İzmir Konferansları: Muhtelit Terbiye”, çev. Mustafa Rahmi, *Fikirler*, S: 34, İzmir, 1 Mart 1929, s. 6-10.

⁵⁴⁰ “Ferrière'nin İzmir Konferansları: Kızların Terbiyesi”, çev. Mustafa Rahmi, *Fikirler*, S: 35, İzmir, 15 Mart 1929, s. 2-5.

⁵⁴¹ “Ferrière'nin İzmir Konferansları: Seciye ve Neticeleri”, çev. Mustafa Rahmi, *Fikirler*, S: 36, İzmir, 1 Nisan 1929, s. 1-4.

“Ale-l-umûm [genellikle] terbiye işi, pek geniş bir daire olup, bir memleketin milli seciye ve evsâfı o büyük daire içinde diğer küçük bir dairedir. İşte bu milli seciyeden başlamak ve yine milli hayat içinde kalmak, terbiye hususunda pekiyi ve faydalıdır. Bir memleketin muhtelif mntıkları, âdetleri hakkında da iş böyledir. Terbiye hususunda çocuğun enmûzec-i ruhisini nazar-ı dikkate almak da mühimdir.”⁵⁴²

Türkiye’de karma eğitimin kabulünü başarı olarak gören Ferrière, bu kararın Türk ırkının tabiatına da uygun düştüğünü söylemiştir.

“İslamlık, Arabistan’ın yakıcı çöllerinde doğmuştu. Öne sürdüğü kadın ve erkek ayrılması prensibi, Arabistan iklimine mahsus olan ateşin şehvet temâyülüyle mücadele endişesinden ileri geliyordu. Lakin şimdi Türkiye’de, Türk ırkının bu tedbire ihtiyacı yoktur.”⁵⁴³

Yeni Mektepler ile ilgili prensiplerin Türkiye’den daha iyi uygulandığı başka bir yer görmediğini ifade eden Ferrière, bu hareketin tüm Türkiye’de yaygın hale gelmesini salık vermektedir.

“Türkiye’de her şeyin yeniden yapılması lazımdı, orada tepeden tırnağa kadar her şey evvela kağıt üzerinde, bilahare şeniyette yeniden tanzim olunuyor. *Yeni Mektepler*; talebenin faaliyeti, talebenin kendi kendilerini idareleri, cinsler arasında muhtelit terbiye, izci teşkilatı gibi dört prensibi ilk hamlede kabul ettiler. 1926’da John Dewey ile Omer Buyse Türkiye’ye davet olundular. Şu terbiye prensiplerinin Türkiye’den daha iyi tatbik edildiği bir yer görmedim. Türkiye’de yeni terbiyenin esaslarını kavramak isteyenler; yalnız İstanbul’da tevekkuf etmemeli? Anadolu’nun içine İzmir’e kadar ilerlemelidir.”⁵⁴⁴

İsviçre matbuatında Türkiye’den övgüyle söz eden Ferrière, *Pour l’ère Nouvelle* dergisinin bir sayısını Türkiye’ye ayırmıştır. Dergide, Türkiye’deki yeni eğitim anlayışından söz etmiş ve bu yolla yurt dışında Türkiye’nin tanıtılmasında da

⁵⁴² “Ferrière’nin Konferansları: Yeni Mektepler; Ameli Pedagoji Laboratuarları”, *Fikirler*, s. 5.

⁵⁴³ “Ferrière’nin İzmir Konferansları: Muhtelit Terbiye”, *Fikirler*, s. 6-10.

⁵⁴⁴ Ahmet Hikmet, “Adolf Ferriyer’den Yeni Türkiye ve Mektepleri I”, *Fikirler*, S: 37, İzmir, 15 Nisan 1929, s. 7-8.

önemli rol oynamıştır.⁵⁴⁵ *Pour l'ère Nouvelle* dergisinde Ferrière, Türk okullarını şöyle değerlendirmiştir:

“İstanbul’da Boğaziçi’nde o kadar ihtişamla kurulmuş olan misyonerlerin Robert Koleji, ne için yeni terbiyenin ilmi tatbikatına, *self-governement* tamamıyla arkasını çevirmiştir? Şimdi canlı hadiseler, mahalli hayat, memleket sanatları, halkiyat gibi alaka merkezlerine istinat eden Yeni Mektepler’in, Türk vatanında kendisi için tamamıyla hazırlanmış bir saha bulması şâyân-ı taaccüb müdür? İlk mekteplerde Decroly usulü ile tedrisat yapılmaktadır. Gördüğüm ilk mekteplerde talebe müşâhede defterleri, küçük terbiye müzeleri vardı. 13 teşrinisani tarihli Jurnal dö Jenev de de yazdığım veçhile, daha dün İslami akidelerle kadınlarını hareme kapayan bu mucize memleketin mekteplerinde muhtelit terbiyenin tatbik edildiğini gördüm. Çocukların kumlar üstünde taştan, çamurdan dağlar yaptıklarını, dağların üstünü küçük dallı ormanlarla örttüklerini, renkli tozlarla göller, çayırıklar yaptıklarını, köprü kurduklarını, tüneller, şoseler açtıklarını gördüm. Çocukların mevsimle alakadar tohumları bizzat ekerek bahçe işleriyle de meşgul olduklarını gördüm. Derslerde muallim ve muallimelerde ne candan gayretler vardı. İzmir Erkek Muallim Mektebi’nin nısf daire şeklindeki kademeli sinema ve konferans salonu, şimdiye kadar Avrupa’da söz söylediğim salonların en büyüğü idi.”⁵⁴⁶

Türklerin, Batıdan ilham aldıklarını; ancak Batıyı mümkün olduğu kadar az kopya ettiklerini söyleyen Ferrière, eski medeniyetler için Türk okullarının birer model olacaklarını vurgulamış ve kendi ülkesinden Türkiye’deki *Yeni Mektep* uygulamalarını büyük bir minnet ve ümitle takip ettiğini belirtmiştir.⁵⁴⁷

⁵⁴⁵ Asım İsmet, “Adolf Ferriyer ve Beynelmîlel Terbiya Kongrası”, *Fikirler*, S: 37, İzmir, 15 Nisan 1929, s. 1.

⁵⁴⁶ Ahmet Hikmet, “Adolf Ferriyer’den Yeni Türkiye ve Mektepleri II”, *Fikirler*, S: 38, İzmir, 1 Mayıs 1929, s. 2-4.

⁵⁴⁷ Aynı yer.

3.6. Cumhuriyet Döneminin İlk Yıllarında “Yeni Mektepler”i Tanıtan Kitaplar

Cumhuriyetin ilk yıllarında, tıpkı Meşrutiyet döneminde olduğu gibi, eğitimle ilgili yabancı eserleri Türkçe’ye kazandırma faaliyeti sürdürülmüştür. Bu dönemde, yeni eğitim akımlarına ve eğitim metotlarına ilişkin Türkçe kitaplar da art arda yayınlanmaya başlamıştır.⁵⁴⁸

Çeviri eserlerin başında; Carleton W. Washburne’ün *Progressive Tendencies In European Education* adlı eseri gelmektedir. Bu eser Avni Bey tarafından 1924 yılında *Avrupa Terbiye Âleminde Müterakki Temâyüller* adıyla dilimize çevrilmiştir. 1930 yılında ise yeni harflerle *Terbiyede İleri Adımlar* adıyla 2. baskısı yapılmıştır. Kitap, genç Türk Devleti’nin *Yeni Mektepler*’i tanınmasında oldukça etkili olmuştur. Bu nedenle çalışmamızda öncelikle yer verilen eser, bu kitap olmuştur. Bunun dışında Hıfzırrahman Raşid’in Cumhuriyetin ilk yıllarında yayınlanan iki eseri de, yeni eğitim anlayışının *Yeni Mektepler* üzerinden tanıtılmasında, tarafımızca son derece önemli bulunmuştur. Yer verilen ilk eser, kendisinin 1926 yılında Avusturya seyahati sırasında kaleme aldığı *Mektepçiliğin Kâbesinde* adlı kitaptır. *Yeni Mektep* modelini devlet okullarına tatbikte oldukça başarılı olduğu düşünülen Avusturya’nın eğitim anlayışı, bu eser kanalıyla Türkiye’de epeyce rağbet görmüştür. Bir diğer eser ise Hıfzırrahman Raşid’in 1929 yılında yazmış olduğu *Mektep İnzibatında Reform* adlı kitaptır. Bu eser, Türkiye’de *Yeni Mektepler* konusunda yazılmış önemli kaynaklardan biridir.

3.6.1. Progressive Tendencies In European Education [Avrupa Terbiye Âleminde Müterakki Temâyüller]

1340 (1924) yılında Avni Bey’in [Başman]’ın dilimize kazandırdığı *Progressive Tendencies in European Education* [Avrupa Terbiye Âleminde Müterakki Temâyüller] adlı eser, Avrupa’nın önde gelen *Yeni Mektepleri*’ni ve *Yeni Mektep* prensiplerini konu edinmiştir.

⁵⁴⁸ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma* adlı eserinin Ekler bölümünde, 1923-1950 arasında eğitime dair yayınlanan tercümelerin ve Türk eğitimcilerin Cumhuriyet döneminde yayınlanan eserlerinin bir listesini vermiştir. Bkz. Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, İstanbul, Vadi Yayınları, 1997, s. 325-332.

Cumhuriyet döneminde *Yeni Mektepler*'e yönelen Avrupa eğitim gezilerine de kaynaklık edecek olan bu eserin yazarı; ABD'nin Illinois'e bağlı Winnetka bölgesindeki okullardan sorumlu olan (bir nevi eğitim müdürü) Carleton W.Washburne'dur.⁵⁴⁹

Washburne'ün *Progressive Tendencies in European Education* adlı kitabı, ABD İçişleri Bakanlığı'na bağlı "Bureau of Education" [Eğitim Bürosu]'nun 1923 senesi neşriyatındandır. Eğitim Bürosu'nun görevi; yayınlar yapmak suretiyle Amerika eğitim mensuplarını aydınlatmak ve istatistik toplamaktır. Büro, eğitim dünyasındaki yenilikleri, en son gelişmeleri tetkik ettirerek bir risale veya kitap ile Amerikalılara tanıtır.⁵⁵⁰

Avrupa'daki *Yeni Mektepler*'i gezen Washburne, izlenimlerini bu kitapta toplamıştır. 1922 yılının kasım ayında başlayan gezi 1923 senesinin ocak ayına kadar sürmüştür. Bu gezide kendisine eşinin ve nezâreti altındaki okullarda yetmiş iki tecrübeli öğretmenin de refakat ettiğini vurgulayan Washburne, Amerika'dan ayrılmadan önce bu okullarla ilgili epeyce bilgi edindiklerini dile getirmiştir. Öncelikle Ferrière'nin *Ecole Active* adlı kitabını okumuş ve Avrupa'nın belli başlı eğitimcilerinden birçoğunun adreslerini öğrenmiştir. Her okul modelinden bir tanesini ziyaret ettiğini söyleyen Washburne, Noel yortuları sebebiyle Almanya'daki iki tecrübe okulunu göremediğini; ayrıca Rusya'daki tecrübe okullarını görmeyi çok istediği halde vize sorunu nedeniyle buraya gidemediklerini belirtmiştir.

İngiltere'de 5, Belçika'da 4, Hollanda'da 3, Fransa'da 2, İsviçre'de 3, Avusturya'da 1, Çekoslovakya'da 2, Almanya'da 1 okulu ziyaret ettiklerini söyleyen Washburne; buralarda öğretmenlerle, müdürlerle, müfettişlerle, öğretmen okulu ve üniversite hocalarıyla, okul gazetesi müdürleriyle ve öğrencilerin ebeveynleriyle görüşmüştür.⁵⁵¹

⁵⁴⁹ Washburne, 1931 yılının mayıs ayında Türkiye'yi ziyaret etmiş ve İstanbul Muallimler Birliği'nin merkezinde bir konferans vermiştir. Bkz. Sadrettin Celal, "M.Vaşbörn ve Vinnetka Sistemi", Muallimler Mecmuası, C: 8, S: 20, 15 Haziran 1931, s. 309.

⁵⁵⁰ C.W Washburne, *Avrupa Terbiye Âleminde Müterakki Temayüller*, çev. Avni, Matbaa-i Amire, 1924, s. 3-4.

⁵⁵¹ A.g.e., s. 5-8.

Gezdiği okullardan hiçbirini tam anlamıyla “tecrübe okulu” olarak addetmediğini ifade eden Washburne, Londra’da Miss Mackinder’in Okulu’nu, bilhassa objektiflik yönünden, çok beğendiğini söylemektedir.⁵⁵² *Yeni Mektepler*’in, bireyin gelişimine büyük önem verdiklerini ve hepsinin programlarında elişlerinin yer aldığını özellikle vurgulamaktadır.

Altta, Washburne’ün *Yeni Mektep* okul gezilerinden bazı izlenimler aktarılmıştır:

“İsviçre’de *Glarisegg Mektebi*; İngiltere’de Cecil Reddie’nin, Almanya’da Lietz’in doğrudan doğruya nüfuzu altında tesis edilmiştir. Glarisegg, küçük bir mektep olduğu için idare ve nezâret hususunda müdürünün şahsi tesiri diğer mekteplerden daha ziyade doğrudan doğruya ve daha çok nafizdir. Çocuklar, odalarını bizzat tanzim ve tezyin ederek onlara ev manzarası ve rengi verirler. ... Sabahları kalkınca soğuk bir duş yaparlar, bunu biraz şiddetli bir jimnastik faaliyeti takip eder. Talebe, öğle yemeğinden sonra atölye ve bahçe işleri ile oyun ve sporlarla meşgul olurlar. 15-20 türlü el işi ve bedeni faaliyet çeşidi mevcuttur. İşler için layıkıyla techiz edilmiş atölyeler vardır; atölyelerin techizatı masraflı şeyler değildir. Atölye mesaisinden maksat, bir sanata hazırlık değildir; çocukların ruhlarını, ifade etmeleridir. (Self expression) ... Glarisegg Mektebi’nin dahili teşkilatı, sınıflarla alakadar olmayan talebe zümrelerinden teşekkül eder; her zümre, muallimlerden birinin idaresindedir.

Fransa’da Ecole des Roches’ta çocuklar dahil olacakları zümreyi intihâb etmek hakkına mâlik değildirlere ve umumi yatakhanelerde yatarlar. Lakin izci teşkilatı burada pek faaldir ve talebe miktarı çok olduğu için atletik oyunlara daha geniş bir zemin-i fırsat mevcuttur.

İngiltere’de Bedales Mektebi, Yeni Mektep cereyanının pîşdârlarından olmakla beraber bazı cihetlerce bu enmûzecte mektepten pek ziyade ayrılır. Burada hususi yeni tedris usulleri tatbik olunur ve tedrisat muhtelittir. Leyli mektepte muhtelit tedris tarzı, Amerika için bile henüz ülfet edilmemiş yeni bir çığırdır. Bedales Mektebi, bunu şâyân-ı hayret derecede mükemmel tatbik ediyor. Bedales, Yeni Mektepler’in en eskilerinden biridir ve belki de en müterakki ve en zî-hayat olanıdır. Dalton Planı’nı, biraz daha ileriye gitmek üzere kabul etmiştir. Burada sarâhaten teslim ve tasdik edilmiştir ki bir çocuğun bir ayda yapabileceğini, diğeri iki haftada, başka biri de altı haftada yapabilir. Bedales Mektebi, talim ve tedriste ferdi farkların tevliid ettiği mahzurlara *İtibar Biriktirme* [Accumulating Credits] usulü ile çare bulmuştur....Çocuk hiçbir sınıfın derslerini tekrar görmek mecburiyetinde kalmıyor. Ayrıca

⁵⁵² A.g.e., s. 8.

hiçbir ders talebeyi diğer dersten geri kalmaya mecbur edemez. Bedales Planı'nın üçüncü bir faydası; çocukları kabiliyetlerine göre çalışmaya teşvik etmesidir.”⁵⁵³

Washburne, Avrupa eğitimindeki ilerlemeci hareketlerin ortak prensiplerini; El İşi, Self-government, Bireysel Öğretim, Grupla Öğretim ve Hürriyet olarak beş zümrede toplamıştır. Bazı okullar, bu prensiplerin bir ya da birkaçının hayata geçirilmesinde diğerlerinden daha fazla ön plana çıkmış görünmektedir. Washburne; öğretimin bireyselleştirilmesi hususunda öncelikle İngiltere örneğine işaret etmiş; bunun İngiltere’de üç dereceli olduğunu söyleyerek; bu babda en bilinen ve en yaygın usulün Dalton Planı olduğunu ifade etmiştir. Bundan daha yoğun olarak bireyselliği benimseyen usul, Bedales Okulu’dur. Bütünü bireyselleştirilmiş öğretim ve bu hususta en başarılı bulunan okul ise Londra-Chelsea’daki Marlborough Okulu olarak gösterilmiştir.⁵⁵⁴

Zümre sisteminde⁵⁵⁵ öncelikli olarak Belçika ve Fransa modelini gösteren Washburne, zümre faaliyeti ile yapılan öğretimin en iyi örneklerini Belçika’da Decroly; Fransa’da ise Cousinet’in okullarında gördüğünü söylemiştir. Bir dönem Türkiye’de çok popüler olan Decroly’nin orta ve yüksek sınıflarda uyguladığı usulün, zümre talimi tarzının bir şekli olduğunu belirten Washburne, Decroly usulünün hususiyetini, çocukların rapor denilen yazılı eserler meydana getirmelerinde bulmaktadır. Ona göre her çocuğun, hazırladığı raporla bütün zümrenin eğitim-öğretimine hizmet etmesi ve verdiği bilgilerin güvenilirliği ve yeterliliği hakkında zümreye karşı mesuliyet üstlenmesi, Decroly’nin bu sistemini grupla öğretim yönteminin gerçek bir numunesi haline getirmektedir.⁵⁵⁶

⁵⁵³ Washburne, a.g.e., s. 52.

⁵⁵⁴ A.g.e., s. 45-64.

⁵⁵⁵ “Eyüp Hamdi zümre sistemi konusunda; Winnetka, Mann ve Dalton Planı’nın öğrencileri tasnifte onların sadece harici eşyaya karşı gösterdikleri eğilim ve ilgileri göz önünde bulundurduklarını, bu hususta serbest zümreler sisteminin daha uygun olduğunu söylemiş; okullarda serbest zümreler sistemini hazırlayanların Dr.Lietz, C.Reddie ve E.Demolin olduğunu, bu sisteme en son şekli veren kişinin ise G. Wyneken olduğunu vurgulamıştır.”, Eyüp Hamdi, “Zümre Sistemi”, **Fikirler**, S: 46, İzmir, 1 Birinci kanun 1929, s. 6.

⁵⁵⁶ Washburne, a.g.e., s. 65-71.

3.6.2. Mektepçiliğin Kâbesinde (1926)

Hıfzırrahman Raşid, *Yeni Mektepler*'in gelişimini izleyerek bu konuda önemli çalışmalarda bulunmuştur. Henüz genç bir öğretmenken, önce Trabzon daha sonra Samsun'da yayınlanan, Yeni Mektep mecmuasını çıkarmış ve aynı zamanda bu mecmuanın başyazarlığını üstlenmiştir. Derginin amacı, hem öğretmenleri hem de öğrencileri eğitim konusunda bilgilendirmektir. İlk sayısı 8 Ekim 1922 yılında çıkarılmıştır. Toplam 14 sayı olarak neşredilen derginin ilk yedi sayısı, H.Raşid'in Trabzon'da bulunduğu süre içinde çıkarılmıştır. Derginin son yedi sayısı ise kendisinin Samsun Ticaret Mektebi Müdürlüğü'ne tayin edilmesiyle birlikte (Şubat 1923-Haziran 1923) Samsun'da yayınlanmıştır.⁵⁵⁷

H. Raşid, ilerleyen yıllarda muhtelif eğitim dergilerinde *Yeni Mektepler*'e ilişkin yayın faaliyetini sürdürmüştür. Örneğin; 1930 tarihli Terbiye dergisindeki *Tecrübe Mektepleri* başlıklı yazısında, *Schulreform* dergisinden alıntılar yapmak suretiyle, muhtelif ülkelerdeki *Yeni Mektepler*'e dair teferruatlı bir liste yayınlamıştır.⁵⁵⁸

Hıfzırrahman Raşid, *Mektepçiliğin Kâbesinde* adlı kitabı, 1926 yılında sağlık sorunları nedeniyle gittiği Viyana'da kaleme almıştır. Viyana'da hastanede yattığı günlerin birinde eline geçen *Schulreform* dergisindeki bir yazı üzerine, Viyana okullarına yoğunlaşmıştır. Bu dergide, 1922 yılındaki ikinci uluslar arası eğitim kongresinde yetkili delegelerden birinin "*Viyana, yakın bir gelecekte Mektepçiliğin Kâbesi olacaktır.*" sözünü okumuş ve *Mektepçiliğin Kâbesi* ifadesini çok beğenerek kitabına bu ismi koymuştur.⁵⁵⁹

Mektepçiliğin Kâbesinde, yeni eğitim anlayışının ve *Yeni Mektep* prensiplerinin Viyana okullarındaki yansımalarını konu edinmiştir. Kitapta, bu prensipleri devlet okullarında başarıyla hayata geçiren Viyana maarif şûrâsı başkanı Otto Klöckel'den övgüyle söz edilmiştir. H. Raşid, Viyana'da incelemelerde bulunduğu okulların bir

⁵⁵⁷ Ekrem Bahşi, "Eğitim ve Siyaset Alanındaki Çalışmalarıyla Hıfzırrahman Raşid ÖYMEN", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2005, s. 37-38.

⁵⁵⁸ Hıfzırrahman Raşid, "Tecrübe Mektepleri", *Terbiye*, C: 6, S: 28, İstanbul, Teşrin-i evvel 1930, s. 55-62.

⁵⁵⁹ Hıfzırrahman Râşid, *Mektepçiliğin Kâbesinde*, s. 7.

listesini eserinin sonuna eklemiştir. Kitabı yazarken başvurduğu kaynaklar ise şunlardır:

*“Literatur: Dir Wirksamkeit des Stadtschulrates für Wien 1924-1925, Viyana’da neşredilen Schulreform Dergisinin 1925-1926-1927 yılı sayıları. Quelle (mesleki mecmualar) 1926-1927 sayısı, George Kerschensteiner, grundfragen der Schulorganisation, Paul Barth, Die Element der Erziehungs unterriehtslehre.”*⁵⁶⁰

H.Raşid, bu eseri yazma gerekçesini şöyle ifade etmektedir: “En yeni eğitim hareketlerinden ilham alınarak düzenlenen müfredat programlarının bütün ilkokullarda tatbik edilmesiyle birlikte, öğretmenlerin kütüphanesinde mühim bir boşluk vücuda gelmiştir. Yeni program, eğitim-öğretim hayatımız için çok şey vaad eden bir programdır ve muhakkak ki cumhuriyet inkılabıyla paralel yürütmesi gereken maarif inkılabının elle tutulabilecek en müspet ürünüdür. Ancak bu programın hayata geçmesi ve yaşaması için rehberliğe ve yayın faaliyetine ihtiyaç vardır.”⁵⁶¹

Mektepçiliğin Kâbesinde, Türk eğitim camiası tarafından övgü ve takdirle karşılanmıştır. Nitekim Ocak 1928 tarihli Terbiye dergisinin Kitabiyyat köşesinde bu eser şöyle tanıtılmaktadır:

“Biz de yeni programın istihdâf ettiği [amaç edindiği] toplu tedris sistemi ve tatbikatı hakkında Türkçe yazılmış olan şimdilik bu yegâne kitabı henüz okumamış ve görmemiş bulunan meslek arkadaşlarımıza burada tanıtmaya çalışırken, sıhhatinin takviyesine ait zamanları ihtilâs ederek [vakit bularak, ayırarak] bize müfid müşâhede notları hazırlamaya hasreden genç muallim arkadaşımızı tebrik eder, kendisinden bu vadide neşrini vaad ettiği *Toplu Tedris ve İş Mektebi* gibi daha birçok müfid eserler beklemekteyiz. Mektepçiliğin Kâbesinde; yeni programlar ve toplu tedris, ilk tahsil müesseseleri, geriler pedagojisi ve geriler mektebi, muallim mektepleri ve pedagoji enstitüsü namları altında toplanmış dört ayrı fasıldan terkip etmektedir. Birinci fasılda muharrir; yeni terbiye cereyanlarının mülhemesi olan yeni programlar ve toplu tedristen bahsetmekte, yeni Rus ilk mekteplerinin, yeni Avusturya mekteplerinin takip ettikleri bu tarz tedrise göre hazırlanmış programlar hakkında

⁵⁶⁰ Hıfzırrahman Râşid, *Mektepçiliğin Kâbesinde*, s. 256.

⁵⁶¹ A.g.e., s. 3.

ma'lûmât vermekte, bu babdaki müşâhedelerini tespit ederek toplu tedriste muallimin salâhiyetini ve sınıf muallimliği sisteminin fayda ve ehemmiyetini göstermektedir.”⁵⁶²

1926 tarihli müfredat programının hayata geçirilmesinde Hıfzırrahman Raşid'in bu eserin kaynak görevini üstlendiği açıktır. 1926 yılından sonra *Yeni Mektep* ilkeleri, Viyana okullarında uygulanan anlayışla, devlet okullarında yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.

3.6.3. Mektep İnzibatında Reform (1929)

Hıfzırrahman Raşid'in 1929 yılında “Yeni Terbiye Cereyanları I” başlığı altında yayınlanan *Mektep İnzibatında Reform* adlı eseri; *Yeni Mektepler*'e ilişkin yapılan önemli çalışmalardan biridir. Kitabın girişinde H.Raşid, eseri yazma gerekçesini şöyle açıklamaktadır:

“Yeni terbiye cereyanları hakkında kâfi derecede ma'lûmât alabileceğimiz toplu bir eserimiz yoktur. Onun için zaman zaman kulaklarımıza akseden iş prensipleri, toplu tedris, tek iş mektebi, self-government, muhtelit tedrisat v.s. hakkındaki vukufumuz, bir türlü sathilikten kurtulamıyor. Her biri başlı başına birer mesele olan bu hareketleri, tevâli edecek neşriyatımızla meslektaşlarımıza tanıtmaya çabalayacağız.”⁵⁶³

Bu eser; sırasıyla “Mektep İnzibatında Reform”, Eski ve Yeni Terbiyenin Ruhu”, Demokrasi İnkılabımız ve Kendi Kendine İdare”, Mektep İnzibatında Amerika Usulleri ve Tecrübeleri”, İsviçre ve Almanya'da Kendi Kendini İdare” ve Alman Mekteplerinde Tecrübe” başlıkları altında toplanmıştır. Kitabın sonunda iki Alman pedagoğ F.Paulsen ve F.W.Förster'in hayatına ait bir yazı da bulunmaktadır.

3.7. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim Mecmualarında “Yeni Mektepler”

Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarında, eğitim sahasında gerçekleştirilen reformların tüm yurttta yaygınlık kazanmasına büyük çaba sarfedilmiştir. Şüphesiz bu

⁵⁶² “Kitabiyyat: Mektepçiliğin Kâbesinde”, *Terbiye*, S: 9, İstanbul, Kanun-ı sani 1928, s. 86-87.

⁵⁶³ Hıfzırrahman Raşid, “*Mektep İnzibatında Reform*”, Agah Sabri Kitaphanesi, İstanbul, Yeni Matbaa, 1929, s. 3.

hususla en etkili araçlardan biri; genel ya da yerel düzeyde yayın faaliyetinde bulunan “eğitim dergileri” olmuştur. Dönemin eğitim mecmualarında, Avrupa’daki *Yeni Mektepler* ve *Yeni Mektep* prensipleri geniş yer bulmuştur.

Çalışmamızın bu bölümünde; Maarif Vekâleti tarafından sıklıkla tavsiye edilen eğitim dergilerinden bazılarına yer verilmiştir. Yurdun farklı bölgelerinde yayın faaliyetini sürdüren; *Fikirler*, *Duygu ve Düşünce*, *Yeni Fikir*, *Hayat*, *Muallimler Mecmuası* ve *Terbiye* dergisi çalışmamızda örneklem olarak ele alınmıştır. Söz konusu dergilerin 1925-1929 yılları arasında çıkan sayıları taranarak, *Yeni Mektepler*’e ilişkin yayın faaliyetinde bulunan yazarların makalelerinden, benzer yazılar elenmek suretiyle, derlemeler yapılmıştır.

3.7.1. Duygu ve Düşünce (Sivas)

Sivas Muallimler Birliği tarafından çıkarılan dergi, ilk yayın tarihi olan 1 Şubat 1927’den 30 Kanun-ı sani 1928 yılına kadar yayınıını sürdürmüştür. Derginin yazı işleri müdürü Eflatun Cem [Güney]’dir.

Dergide *Yeni Mektepler*’e dair yazılarıyla dikkat çeken isim Eyüp Hamdi’dir. Çocukların pek çok yönden gelişimi için asri pedagojinin demokratik sistemlerini benimsemiş olan *Yeni Mektepler*’den esinlenilmesi gerektiğini söyleyen Eyüp Hamdi, özellikle Anadolu’da yeni eğitim hareketlerinin tanınmasında büyük rol oynamıştır.⁵⁶⁴

Eyüp Hamdi, “*Amerika’da Yeni Terbiye Sistemleri*” adlı makalesinde Dewey’in ABD’nin eğitim sistemi üzerindeki etkilerine yer vermiş; Proje Metodu, Dalton ve Winnetka Planlar’nın ayırıcı özelliklerine işaret etmiştir:

“Amerika’da yeni terbiye sistemleri, büyük terbiyeci John Dewey’in felsefesinden ilham almıştır... Terbiyede esas birlikte iş görme, istihallerde bulunma olmalıdır. Projekt Metot, Dalton Plan ve Winetka usulleri bugün âlem-şümül bir nam kazanmıştır. Bugün Amerika’da

⁵⁶⁴ Eyüp Hamdi, “Mekteplerimizde İnkılap”, *Duygu ve Düşünce*, S: 3, Sivas, 1 Mart 1927, s. 4.

matlub olan; kendi hayatını kendi kazanır, müstahsil, müstakil fertler yetişmesidir. Amerika bugün, terbiye cereyanlarının en feyizli sahnesidir.”⁵⁶⁵

“*Mekteplerimizde İnkılap*” adlı makalesinde, *Yeni Mektepler*’de çocukların tamamen faal olduklarına, donanımlı ve girişimci gençler yetiştirildiğine dikkat çekmiştir:

“*Yeni Mektepler*’de çocuklar, infiâli değil; tamamen faaldir, oturup dinlemekten ziyade bizzat arar, müşâhede ve tetkiklerde bulunur, işler, hakikatleri adeta kendi kendine öğrenir. Müspet fikir ve itiyadlar kazanır. İşte bizde de duygu ve düşünce, irade, teşebbüs sahibi, yaşayış kavgasında galip gelecek mücehhez unsurlar yetiştirebilecek ancak bu tarzda çalışacak *Yeni Mektepler* olacaktır. Bizden yarının istediği de böyle hayat adamlarıdır. Bunun için her şeyden evvel mekteplerimizde idari ve terbiyevi inkılap!”⁵⁶⁶

Dalton Planı Usulü adlı yazısında Dalton Planı’nın özelliklerine yer veren Eyüp Hamdi, bu planı olduğu gibi Türkiye’ye sokmanın ihtiyatsızlık olacağını söylemiştir. Üzerinde bazı değişiklikler yapmak suretiyle planın uygulanabilir hale getirilebileceği görüşündedir:

“Bu sistemi olduğu gibi memleketimize sokmak ve -mutlak bir surette- tatbikine kalkışmak ihtiyatsızlık olur. Bu metodu az çok tâdillerle daha faydalı ve kâbil-i tatbik bir hale getirmek mümkündür. Laboratuvarları -imkan dairesinde- birer imalathane haline getirmek, derslerin ayrı ayrı değil toplu tedris usulüne tâbiyen merkezi alaka etrafında tekfif ve sistematize etmek, görülecek işleri devrelere ayırmak suretiyle tatbik edilebilir. Rusya’da bu tarzda tecrübe tatbikleri yapılmış, müspet neticeler elde edilmiştir.”⁵⁶⁷

3.7.2. Fikirler (İzmir)

İlk sayısı 1 Temmuz 1927’de çıkan Fikirler dergisi, Haziran 1947 yılına kadar yayını sürdürmüştür. Derginin imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü Ahmet Hikmet⁵⁶⁸

⁵⁶⁵ Eyüp Hamdi, “Fikir Hareketleri: Romanya Terbiye-i Umumiye Mecmuası’ndan Amerika’da Yeni Terbiye Sistemleri”, *Duygu ve Düşünce*, S: 1, Sivas, 1 Şubat 1927, s. 12.

⁵⁶⁶ Eyüp Hamdi, “Mekteplerimizde İnkılap”, *Duygu ve Düşünce*, s. 4.

⁵⁶⁷ Eyüp Hamdi, “Dalton Planı Usulü”, *Duygu ve Düşünce*, S: 6, Sivas, 15 Nisan 1927, s. 9.

⁵⁶⁸ Ahmet Hikmet [Türk], İzmir Muallim Mektebi müdürüdür. Kendisinin *Decroly’nin Terbiyevi Oyunları*, *Decroly’nin Terbiye Usulleri* ve *Yeni Mektep Nedir?* adlı kitapları mevcuttur. Bkz. Kafadar, a.g.e., s. 331.

[Türk]'tir. İlk otuz sayısı Osmanlıca olarak basılan *Fikirler*, hemen her ülkede bir şubesi ve dergisi bulunan "Milletlerarası Yeni Eğitim Kurumu"nun Türkiye'deki yayın organı olarak kabul edilmektedir.⁵⁶⁹

Dergide *Yeni Mektepler*'e ilişkin öne çıkan isimler Ahmet Hikmet ve Mustafa Rahmi'dir. Bu isimler dışında dergide; Fuad, Asım İsmet, Aydın Can, Ali Kemal ve Eyüp Hamdi'nin de *Yeni Mektepler*'e ilişkin yazıları bulunmaktadır.

Ahmet Hikmet, 1921 yılında Keçiören'de Rus elçi Aralof'un çocuklarına ders verirken, onların eğitim biçimine hayran kalmış ve *Bir Tabiat Mektebi* başlıklı yazısında buna ilişkin izlenimlerini kaleme almıştır. Elçinin çocuklarının eğitimi Rousseau'nun *Emile*'ine benzetmiş ve buradaki eğitim yönteminden oldukça etkilendiğini ifade etmiştir:

"1337 (1921) senesinde Ankara'da Rus Sefiri Aralof yoldaşın çocuklarına Türkçe dersleri veriyordum. Resmi vazifemi bitirdikten sonra bazen bir yaylıya, bazen bir ata binerek Ankara'nın bir saat uzağında Keçiören bağlarındaki köşke gider, uzun müddet bu samimi aileye karışırdım...Burada en ucuz ve en basit vesâitle çocukların şiddetli alaka ve iltizamlarına müstenid canlı ve heyecanlı bir *tabiat mektebi* kurulmuştu. Çocuklar burada tabiatın maden, nebat, hayvan ve eşyalarına dair en kıymetli mâ'lûmata kitaptan değil; yaşamakla, tabiatın muhtelif eşyasını bizzat tetkik ve tecrübe etmekle sahip oluyorlardı... Ankara'da Keçiören bağlarında bu küçük tabiat mektebini bir tek el idare ediyordu: Rusya'da meşhur bir terbiye enstitüsünden mezun Madam Aralof. Muhterem Madam, Ruso ile muakkiblerinin [takipçilerinin] takdir-kârı idi. Çocuklarının terbiyesi de "Emil"i'nin terbiyesine ne kadar benziyordu. Tabiatın bu gençlere verdiği sa'y ve mücadele aşkını her gün daha ziyade inkişâf etmiş gördükçe kendi kendime tam bir kanaatle tabiat terbiyesinin düsturlarını bir daha tekrar ediyordum: Çocuğu tabiat bizden iyi tanıyor, o halde tabiatın gösterdiği yolları takip edelim. En hakiki mürebbi; tabiattır."⁵⁷⁰

Ahmet Hikmet dergide, *Yeni Mektepler*'in öğretim prensiplerine dair bir yazı dizisi yayınlamıştır. *Yeni Mekteplerde El İşleri* adlı yazısında *Yeni Mektepler*'de el işlerinin çocuğun yaşına göre belirlendiğini, el işlerinde seçilen konuların ve araçların çocuğun bedensel ve zihinsel gelişiminde oldukça etkili olduğunu

⁵⁶⁹ Kanad, a.g.e., s. 202.

⁵⁷⁰ Ahmet Hikmet, "Bir Tabiat Mektebi", *Fikirler*, S: 3, İzmir, 1 Ağustos 1927, s. 1-2.

vurgulamıştır.⁵⁷¹ *Yeni Mekteplerde Ziraat İşleri* başlıklı yazıda; *Yeni Mektepler*'in ziraat işleri için geniş arazileri olduğunu söylemiş; çiftçilik hayatının bilimsel faydalar yanında, uygulamalı öğretim ve bedensel gelişim için en uygun ortamı hazırladığını, ayrıca çocukların sosyal ve ahlak eğitiminde de son derece etkili olduğunu belirtmiştir. Bunun dışında okulda pratik bir cemiyet hayatının kurulmasında, toprak işlerinin rolünün büyük olduğunu vurgulamıştır.⁵⁷²

Ahmet Hikmet, *Yeni Mekteplerde Zihin Terbiyesi* başlıklı yazılarını beş bölüme ayırmıştır. Birinci bölümde *Yeni Mektepler*'de öğretimin esas itibarıyla eğitimsel olduğunu ve fikri eğitime çok önem verildiğini vurgulamıştır.⁵⁷³ İkinci bölümde ise *Yeni Mektepler*'de muhtelif bilimlerin konularıyla eliş dersleri arasında sıkı ilişkiler kurulduğuna dikkat çekmiştir.⁵⁷⁴ Dördüncü bölümde, *Yeni Mektepler*'deki çalışma yöntemlerine değinmiştir:

“*Talebe ve muallim konferansları:* Her ay bir muallim ile bir talebe, çocuk ebeveynlerinin, mektebin dostlarının, talim heyetinin huzurunda, seçtikleri mevzulara dair konferanslar verirler. Bu vazife ile çocuklar, yalnız umum muvâcehesinde [karşısında] fikirlerini serbest söylemek itiyâdını almazlar, bilhassa tenkide tahammül etmeye, murâkabe [kontrol], münakaşaya alışırlar. Bir sene zarfında bir Yeni Mektep'te verilen konferansların bazıları şunlardır: Anvers Limanı, Brezilya, Ziraat aletlerinin tekâmülü, Belçika'da himaye-i tabiat ve bir millet parkı tesisi, Mektepte telsiz telgraf tesisi, İktisadi nokta-i nazardan ağaçlar. *Kütüphane, koleksiyonlar, ders vesâiki, laboratuvarlar, atölyeler:* Yeni Mektepler'de her sınıfın müstakil kütüphanelerinde binlerce kitap vardır. Burada çocuklar için binlerce fotoğraf koleksiyonları, resimler, kartpostallar cem edilmiştir. Mektebe girebilecek mecmuaların ve yevmi gazetelerin hepsinin mütalaaya amade bulundurulması bu kadroyu tamamlar. Yeni Mektepler'de laboratuvarlar ve atölyeler, bütün aletleriyle çocuklara teslim edilmiştir. Hiçbir aletin camekanlar arkasında, kilitli dolaplar içinde görülmesiyle iktifâ edilmez. Yeni Mektepler'de çocuklar, gezinti ve seyahatlerde

⁵⁷¹ Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde El İşleri”, *Fikirler*, C:2, S: 25, İzmir, 1 Eylül 1928, s. 5.

⁵⁷² Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Ziraat İşleri”, *Fikirler*, S: 27, İzmir, 15 Teşrin-i evvel 1928, s. 4-6.

⁵⁷³ Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Zihin Terbiyesi I”, *Fikirler*, S: 28, İzmir, 1 Teşrin-i sani, 1928, s. 2.

⁵⁷⁴ Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Zihin Terbiyesi II”, *Fikirler*, S: 29, İzmir, 15 Teşrin-i sani, 1928, s. 3.

şahsi taharrileriyle [araştırmalarıyla] mütemadiyen ders malzemesi toplayarak mektep koleksiyonlarını zenginleştirirler.”⁵⁷⁵

Yeni Mekteplerde Zihin Terbiyesi -Mesâi Usulleri -5- adlı makalesinde ise *Yeni Mektepler*’deki inceleme ve araştırma gezilerine yer vermiştir.⁵⁷⁶

Ahmet Hikmet, *Yeni Mekteplerde Tedris Usulleri* başlıklı yazılarını dokuz bölüm halinde yayınlamıştır. Bu dizinin birinci bölümünde *Yeni Mektepler*’de doğa bilimlerine, büyük önem verildiğinden söz etmiştir.⁵⁷⁷ İkinci bölümde; *Yeni Mektepler*’deki terrarium ve akvaryumlara yer vermiştir.⁵⁷⁸ *Yeni Mekteplerde Tedris Usulleri -3-*’te *Yeni Mektepler*’de öğrencilere yaptırılan fenni gezilerden söz etmiştir:

“*Yeni Mektepler*’in zengin ve mütenevvi bir tedrisata yetecek kadar geniş arazileri ve bu arazi içinde ormanları, korulukları, zinet, meyve, sebze bahçeleri, havuzları, gölleri, bataklıkları, ahırları, kümesleri vardır. Fakat tedrisatta bu kadar mebzul olan vasıtalarla da iktifa olunmaz. Dersi alakadar eden eşya ve hayvanları kendi tabii muhitlerinde görmek maksadıyla memleketin her tarafında seyahatler yapılır.”⁵⁷⁹

Yeni Mekteplerde Tedris Usulleri -4-’te, *Yeni Mektepler*’deki jeoloji dersleri ve doğa gezilerine yer verilmiştir.⁵⁸⁰ Aynı dizinin devamında, bir *Yeni Mektep*’in maden ocağına yaptığı ziyaret konu edilmiştir.⁵⁸¹ Ahmet Hikmet, derginin 41. ve 42. sayılarında *Yeni Mektepler*’deki fizik ve kimya dersi uygulamalarına, 43. sayıda matematik derslerine, *Yeni Mekteplerde Tedris Usulleri -9-*’da ise *Yeni Mektepler*’deki coğrafya öğretimine yer ayırmıştır.⁵⁸²

⁵⁷⁵ Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Zihin Terbiyesi: Mesai Usulleri -4-”, **Fikirler**, S: 31, İzmir, 1 İkinci kanun 1929, s. 7.

⁵⁷⁶ Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Zihin Terbiyesi: Mesai Usulleri -5-”, **Fikirler**, S: 33, İzmir, 15 Şubat 1929, s. 6-8.

⁵⁷⁷ Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Tedris Usulleri: Tabii İlimler -I-”, **Fikirler**, S: 35, İzmir, 15 Mart 1929, s. 7-9.

⁵⁷⁸ Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Tedris Usulleri II”, **Fikirler**, S: 36, İzmir, 1 Nisan 1929, s. 5.

⁵⁷⁹ Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Tedris Usulleri: Tabiat Tetkiki İçin Seyahatler -III-”, **Fikirler**, S: 37, İzmir, 15 Nisan 1929, s. 9-10.

⁵⁸⁰ Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Tedris Usulleri -4-”, **Fikirler**, S: 39, İzmir, 15 Mayıs 1929, s. 2-3.

⁵⁸¹ Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Tedris Usulleri -5-”, **Fikirler**, S: 40, İzmir, 15 Haziran 1929, s. 7-8.

⁵⁸² Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Tedris Usulleri -9-”, **Fikirler**, S: 44, İzmir, 1 Birinci teşrin 1929, s. 11-14.

3.7.3. Hayat (Ankara)

İlk sayısı 2 Kanun-ı evvel 1926'da Ankara'da çıkarılmaya başlanan *Hayat*, 30 Kanun-ı sani 1929 yılına kadar yayını sürdürmüştür. Derginin başyazarı Faruk Nafiz [Çamlıbel], mesul müdürü Mehmet Emin [Erişirgil]'dir. Sosyoloji, edebiyat, sanat ve eğitim konuları olmak üzere oldukça geniş bir içeriğe sahip olan dergide, *Yeni Mektepler*'e dair yazılarıyla öne çıkan iki isim İsmail Hakkı ve Selim Sırrı'dır.

Selim Sırrı, derginin 3., 4., 5. ve 6. Sayılarında *Decroly ve Terbiyesi*, *Decroly Mektebi* başlıklarıyla bir yazı dizisi yayınlamıştır. İsmail Hakkı, *Hayatlar ve Kabları* adlı makalesinde *Yeni Mektepler*'den yola çıkarak okul ve toplum ilişkisine değinmiştir:

“Gençliğin ancak açık havada ve kır muhitinde terbiye edilebileceğini iddia eden *New School*'lar, *Ecole Novell*'ler mektep terbiyesiyle mektep kabının tesânüdünü başka bir dille ilan eden teşebbüslerdir. Froebel'in meşhur terbiye vasıtalarından farklı bir terbiye tarzı icat ettiğini anlatan İtalyan terbiyecisi Montessori, her şeyden ziyade mektep sıralarına itiraz ediyor ve eseriyle onları yıkıyor. Nereye gidilse, hangi âlime sorulsa hayatlar ile onların maddi zarfları arasında sıkı bir münasebetin, hakiki bir tesânüdün bulunduğunu iddia edenlere rast geliyoruz.”⁵⁸³

3.7.4. Muallimler Mecmuası (İstanbul)

İstanbul Muallimler Birliği tarafından çıkarılan Muallimler Mecmuası, ilk yayın tarihi olan 22 Eylül 1922 tarihinden 9 Mayıs 1935 yılına kadar yayını sürdürmüştür. Dergide *Yeni Mektepler*'e dair yayın faaliyetiyle dikkati çeken isimler; Halil Fikret, Ali Haydar, İsmail Sadrettin ve Hıfzırrahman Raşid'tir.

Halil Fikret, “Yeni Mektep” adlı makalesinde *Yeni Mektep* prensiplerine değinmiştir:

“İyi idare edilmek ve mürebbiler arasında ahenk olmak şartıyla, mektep hürriyeti kadar faydalı, bunun kadar müessir bir terbiye vasıtası yoktur. İşte “kendi kendini idare” prensibi

⁵⁸³ İsmail Hakkı, “Hayatlar ve Kabları, *Hayat*, S: 4, Ankara, 23 Kanun-ı evvel 1926, s. 4.

üzerine bina edilen *Yeni Mektep* teşkilatında bu noktadan azami derece istifade edilmektedir.⁵⁸⁴ *Yeni Mektep*'in diğer bir vazifesi de iyi vatandaş yetiştirmektir. İyi vatandaşın vazifesi yalnız çalışmak değil; vatandaşlık vezâifini de ifâ etmektir. Genç, memleketin işlerine her suretle alakadar olmalıdır. Her gencin en mühim vatandaşlık vazifesi; iyilik yapmaktan zevk almak ve her türlü intihâb meselelerine alakadar olmaktır. İntihâb usulünü çocuklara mektepte öğretmek, *Yeni Mektep*'in en mühim vezâifinden biridir. Bunun için her sene bir iki defa intihâbat [seçimler] tecrübeleri yapılır. ... *Yeni Mektep*'in geniş bahçeleri, spor meydanları vardır. ... *Yeni Mektep*'in usul-i tedrisi “bizâtihi faaliyet” prensibine çok ehemmiyet verir. Vaktiyle J.J.Rousseau: “*Emil, haritanın ne olduğunu görmemeli; fakat bizzat harita yapabilmelidir.*” diyordu. İşte “bizâtihi faaliyet” prensibi budur. ...Derslerden bazılarını; nebâtât, tabakat dersini mektep bahçesinde, tabiatın kucağında öğretmelidir. Sonra el işlerine çok fazla ehemmiyet vermelidir. El işleri insanın fikrini, dimağını inceleştirir, fikr-i icadı kuvvetlendirir, sa'ydan hoşlanmasını ve zevk almayı icap ettirir. Sonra Amerika mürebbilerinden John Dewey'in tavsiye ettiği müşterek vazife meselesinden azami istifade edilmelidir. Çocuklara ders verilirken, onlara gelecek ders için grup grup vazifeler verilmelidir.⁵⁸⁵

Ali Haydar *Emek Mektebi'nin Mahiyeti* adlı makalesinde sırf, söz ve kitap aracılığıyla ders gören ve daima pasif konumda olan öğrencilerin kendilerine ne söylendiğini bile anlamayan, papağan gibi ezberci tipler olacaklarını vurgulamıştır. Bu hususta Kerschensteiner'in düşüncelerini örnek gösteren Ali Haydar, “iş” unsuruna vurgu yaparak, çocukların bireysel çaba ve çalışmalarının desteklenmesi gerektiği görüşündedir:

“Biz yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde güzel sözlerden mütefahhîrâne lakırdılardan ziyade, işe ehemmiyet vermeye ve iş görmeye muhtacız. İbtidâi ve tâli mekteplerin usul-i tedrisinde büyük bir inkılap yapmak mecburiyetindeyiz. Bize lakırdı değil, iş lazım!”⁵⁸⁶

İsmail Sadreddin *Mektepte Cumhuriyet* adlı yazısında *Yeni Mektepler*'deki *self-government* sistemi ve demokrasi anlayışına yer vermiştir. İngiltere'de *Bedales School* ile İsviçre'deki bir devlet okulunu örnek göstererek, bu okullardaki demokrasi anlayışını irdelemiştir:

⁵⁸⁴ Halil Fikret, “Yeni Mektep”, *Muallimler Mecmuası*, Sene: 1, S: 5, İstanbul, 12 Kanun-ı sani 1923, s. 127.

⁵⁸⁵ *A.g.e.*, s. 129-130.

⁵⁸⁶ Ali Haydar, “Emek Mektebi'nin Mahiyeti”, *Muallimler Mecmuası*, S: 19, İstanbul, Mart 1924, s. 431, 437 ve 439.

“*Bedales School*: Bu mektepte inzibat hususunda, pröfe tarzından mektep parlamentosu sistemine tedrici bir geçiş görürüz. Pröfe tarzı, İngiliz mekteplerinin birçoklarında müsta’meldir.[kullanılmıştır.] Bu; mektep idaresinin, talebe arasından en kabiliyetli ve ahlaklı bulduklarını bütün talebe nezarete memur etmesi tarzıdır. Halbuki Bedales School müdürü Mr.Badley, bu pröfelerin vazifelerini ekseriya birer vazife ve mesuliyet olarak değil; belki bir imtiyaz olarak telakki ettiklerini ve mektebin menfaat-i umumiyesini nazarı dikkate almadıklarının görmüştür. Aynı zamanda mektebin kanun ve nizamlarının tespiti esnasında sadece bu pröfelere danışmak kâfi olmadığını düşünmüştür. Mektebe *suggestion box* ismi verilen bir mektup kutusu konmuştur. Bu kutu vasıtasıyla bütün talebe, mektebin hayat-ı umumiyesine ait arzu ve temennilerini bildiriyorlardı. Öyle talepler ki sebeplerini anlamak yahut neden is’âf edilemeyeceğini [kabul edip yerine getirilemeyeceğini] izah etmek için bizzat alakadarlarla görüşmeyi icap ettiriyordu. İşte bu ihtiyaçtan *mektep parlamentosu* doğdu. Yüksek sınıflardan her biri dörder mümessil intihâb ediyor. [ikisi kız, diğer ikisi erkek olmak şartıyla] Diğer cihetten muhtelif sınıfların kadın ve erkek muallimleri, kız ve erkek evleri reisleri ve bizzat mektep müdürü iştirak ediyor. Bu suretle parlamento, 31 azadan teşekkül ediyor ki bunun 13’ü yetişkin, 18’i –dokuzu kız, dokuzu erkek olmak üzere- talebedir. Fakat bu, hakiki manasıyla tam bir parlamento değildi. Bütün meseleler reye konmuyordu. Bunu tayin etmek reisin vazifesiydi. Mektep parlamentosu, her sekiz günde bir defa içtimâ eder.⁵⁸⁷ ... *İsviçre’de Bir İlk Mektep*: İkinci demokrasi ve muhtariyet tecrübesini bir ilk mektepten alıyorum. Muhtariyetin, Yeni Mektepler gibi en iyi şerâitte tesis etmiş aristokrat mekteplerinde değil; birçok noksanları ve gayr-i mütecânis talebesi olan alelade bir ilk mektepte muvaffakiyetle tecrübe ve tatbik edilmesi bizim için daha mühim ve istifadelidir. Çünkü bu sahadaki muvaffakiyet bize gösterecektir ki, muhtariyet tarzı yalnız müstesna bazı müesseselerde değil; belki bütün mekteplerde tatbik edilebilir. Misal olarak göstermek istediğimiz; İsviçre mekteplerinin birinde muallim Mösyö Chessex [Şeseks]’in yaptığı tecrübedir. Mösyö Chessex, evvela nazari bir plan tanzimi ile işe başlamamıştır. “Organik” bir tarzda hareket etmiştir.”⁵⁸⁸

3.7.5. Terbiye

Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Dairesi tarafından çıkarılan dergi, ilk yayın tarihi olan 15 Şubat 1927’den Kanun-ı evvel 1930 yılına kadar yayını

⁵⁸⁷ İsmail Sadreddin, “Mektepte Cumhuriyet”, **Muallimler Mecmuası**, S: 30, İstanbul, Nisan 1925, s. 1322-1324.

⁵⁸⁸ **A.g.m.**, s. 1324-1325.

sürdürmüştür. Dergide *Yeni Mektepler* konusunda Avni, M.Sabri, İhsan ve M.Kemal Beylerin yazıları dikkat çekmektedir.

Avni Bey, *Tedrisatta Platon Sistemi veya İş-Ders-Oyun Mektepleri* başlıklı makalesinde, ABD’de yaygın olan *Platon Sistemi*’ne yer vermiştir:

“Bugün şiddetle muhtaç olduğumuz halde mekteplere bir jimnastikhane ilave edemiyoruz. Platon Sistemi, bu ihtiyaçları asgari masrafla ve azami iktisatla temin eden yeni bir tarzdadır. Bu sistem şimali Amerika düvel-i müttehidesinde tecrübe edilmiş ve iktisadi, idari ve terbiyevi birçok faydaları görüldüğü için süratle inkişaf etmeye başlamıştır. Platon Sistemi pek yeni bir telakki olduğu halde bugün Amerika’da 113 şehirde bu sistemde mütaddid mektepler vardır ve adetleri mütemâdiyen artmaktadır. Yeni yapılacak mektepler Platon Sistemi esasına göre yani “İş-Ders-Oyun” prensibine nazaran inşa edilecek olurlarsa, binalar eski tarza nazaran çok daha ucuz ve kullanışlı oluyor.”⁵⁸⁹

M. Sabri, *Malborg Mektebi ve Ferdi Tedrisat* adlı yazısında bireyselleştirilmiş öğretimin yararlarına değinmiş ve İngiltere’de *Malborg Okulu* müdürü Miss Makinder ile bu konu üzerine yaptığı konuşmaya yer vermiştir:

“Londra’da Malborg Mektebi müdürü Miss Makinder’le tedrisatın ferdileştirilmesi meselesi üzerinde konuşurken fikrilerini çok kıymetli bulmuştum. Fakat kendisini beş yüze yakın talebesi ile tedrisatın ferdileştirilmesine azami kudret sarf ederek hususi programlarını tespit eden; her çocuğun sıhhati, zekası ve inkişafı ile yakından meşgul olarak müesseseyi idare eden bir vaziyette gördüğüm zaman faaliyetine gıpta ettim. Malborg Mektebi’nin talebesi çoktu. Çünkü, mektep şehrin fakir bir mahallesinde belediye tarafından açılmış bir müessese idi. Individual work için sabah saatlerini ayırıyorlardı. Çünkü öğleden sonra yapılması muvaffak olan musiki gibi, beden hareketleri gibi, şarkı ve şarkılı oyunlar gibi dersler ve mütecanis sınıflarda bazı musahabeler, -lantranmajik ile gösterilen diğer memleketler masalları-ki küçük mikyasta bir coğrafya dersidir- toplu bir surette gösteriliyordu. İngiltere’de tedrisatı ferdileştiren mekteplerde sınıflar birer küçük laboratuar gibidir. ... Mekteplerimizde talebemizi bir kalıptan dökülmüş madenler gibi aynı kabiliyeti hâiz birer ma’lûmât kalıbı tasavvur etmediğimiz şüphesizdir. Fakat her ferdin gayreti ve zekası nispetinde inkişaf ettiğini de iddia edemeyiz. Bu, her muallim için belki bir gayedir.

⁵⁸⁹ Avni, “Tedrisatta Platon Sistemi veya İş-Ders-Oyun Mektepleri”, *Terbiye*, S: 2, İstanbul, 1 Nisan 1927, s. 132.

Ferdi tedrisat usulü ile bu gayeye en yakın yolda gidilebilmek için bir hareket başlamıştır. Mekteplerimizin de bu hususta terbiyevi tecrübeler yapması şâyân-ı temennidir.”⁵⁹⁰

İhsan Bey, *Proje Usulü* adlı yazısında Amerika’da gitgide yaygınlaşarak bir akım haline dönüşen *Project Methodu*’na yer vermiştir. Öğretim yöntemlerine dair meselelerin yalnız Türkiye’deki öğretmenleri değil bütün dünya öğretmenlerini de şiddetle alakadar ettiğini vurgulayan İhsan Bey, her tarafta programlar ve eğitim yöntemleri üzerine olağanüstü bir faaliyet başlatıldığının altını çizmiştir. O, öğretimi *Project* ekseninde yürütmeye dayanan, *Proje Metodu*’na ilişkin şu hususlara dikkat çekmiştir:

“Talebeye yaptıracağımız faaliyetin proje şeklini alabilmesi için şu vasıfları haiz olması lazımdır:

- a) Talebeye yaptıracağımız iş, muayyen ve -çocuğun nazarında- mültezem bir gayeye ma’tûf olmalıdır.
- b) Talebeye yaptıracağımız faaliyet yalnız kuru kuruya ve münfail [pasif] bir tarzda ma’lûmât toplama yı değil; bir iş yapmayı ve bunu da tam yapmayı hedef ittihaz etmelidir.
- c) Talebeye tatbik ettireceğimiz proje, talebeyi düşündürecek onu muhakemeye sevk edecek bir vaziyet ihdâs etmelidir.
- d) Çocuğa yaptıracağımız proje, cebri veya suni şerait dairesinde değil; çocuk hayatının tabii mecrasında yaptırılmalıdır.

Proje Usulü bütün kuvvetini Amerika’nın büyük filozofu ve terbiyecisi John Dewey’in terbiye prensiplerinden almıştır. John Dewey için eski mektebin en büyük hatalarından biri; terbiyeyi çocuğu hayata ihzâr manasına almasıdır. Halbuki terbiye, hayata ihzâr değil; bizzat hayattır.”⁵⁹¹

M. Kemal, *İş Terbiyesi, İş Mektebi*, başlıklı makalesinde *İş Okulları*’nın mahiyetine ve “iş” unsuruna değinmiştir. Yazısında kaynak olarak; Kerschensteiner, Seidel, Seinig ve Hildebrand’ın eserlerini göstermiştir:

⁵⁹⁰ M. Sabri, “Malborg Mektebi ve Ferdi Tedrisat”, *Terbiye*, S: 2, İstanbul, 1 Nisan 1927, s. 167,168 ve 172.

⁵⁹¹ İhsan, “Proje Usulü”, *Terbiye*, S: 3, İstanbul, 1 Mayıs 1927, s. 181,184 ve 195.

“İş Mektebi’nde sosyal ve individuell terbiye, birbirine girift olarak verilir. Burada iş; çocuğu hürriyete, fikri hürriyete sevk eder. Mektebin alamet-i farikası say’ ve amel (Werk) olur. Bugüne kadar olan mektep sistemleri içinde, iş mektebi nokta-i nazarına en çok uyan Kindergarten’dır. İş Mektebi’nde mektebin bahçesi (Schulgarten), büyük ehemmiyeti hâizdir. Burada her sınıfın tarlası, çalışma sahası vardır. Çocuklar eker, yetiştirir, mahsulü satar ve bu para ile küçüklük fakat levhası demek olan cemiyetlerinin ihtiyaçlarını temin ederler. Fakat böyledir diye İş Mektebi’ni İstihsal Mektebi-Produktivschule ile karıştırmamalıdır. Bu mektepler, pedagoji tarihinin yeni bir sayfası değildir. Takip ettikleri gaye içinde manuel işler olduğu halde zirai esaslarda müfid olmuşlar; fakat iştirak vermek terbiyesinde rollerini oynayamamışlardır. Aynı zamanda İş Mektebi çocuk istidadını tetkik ve inkişâf ettirdiği cihetle Meslek Mektebi-Berufschule-Fach halinde de mütalaa edilemez. ... *İş Mektebi’nde esas, terbiye ve yetişmedir.* Çocuk Bahçesi, aile terbiyesinin çocukta yarattığı kabiliyetlerin inkişâfına hizmet eden ne aile, ne de cemiyet hayatından ayrılmayan bir hayatı yaşatan Froebel’in *insan terbiyesi* esasında bir müessesedir. Orada eşkal hakkında fikir veren inşaat kutuları, tabiatı taklit için kum sandıkları, kağıt bükme, katlama, oyma işleri, resim, modelaj çocukta şekil-form, ritm ve renk fikrini inkişâf ettirir ve çocuk bu işleri oyun gibi telakki ederek zevkle, isteyerek meşgul olur ve işleyerek öğrenmek tesis eder. İş Mektebi düsturunda iştirak ve birlik fikri, karakterinin kuvvetli bir sıfatıdır. Mektep terbiyesi her müstakil şahsiyetin arzu ve münasebetinde onu daima cemiyetin bir azası olarak düşündürmeye gayret gösterir.”⁵⁹²

3.7.6. Yeni Fikir (Konya)

Yeni Fikir’in ilk yayın tarihi 1 Kanun-ı sani 1925’tir. Sahibi ve başyazarı Naci Fikret olan dergi, 15 Teşrin-i evvel 1929’a kadar yayınıını sürdürmüştür. Dergide *Yeni Mektepler*’e dair yazılarıyla dikkat çeken isimler Eyüp Hamdi ve Ali Kemali’dir.

Ali Kemali, Adolf Ferrière’nin *Ecole Active* adlı kitabını *Ameli Mektep* adıyla derginin 14., 16., 21., 26., 28., 30. ve 36. sayılarında, çevirim yazı dizisi halinde yayınlamıştır.

Eyüp Hamdi’nin ise, *Yeni Mektep* prensiplerine ve bireyselleştirilmiş öğretim metotlarına dair dergide onlarca makalesi bulunmaktadır. 29. sayıda *Winnetka Sistemi*, 31. sayıda *Lasoriski Metodu*, 32. sayıda *Mürebbinin Hürriyeti: Garpta*

⁵⁹² M. Kemal, “İş Terbiyesi, İş Mektebi”, *Terbiye*, S: 3, İstanbul, 1 Mayıs 1927, s. 196-199.

Terbiye Cereyanları, 33. sayıda *Amerika'da Terbiye Hayatı*, 34. sayıda *Mektep ve Aile*, 35. sayıda *Terbiye'de Hakiki Hürriyet*, 36. ve 40. sayılarda *Şahsiyetin Felsefesi*, 38. sayıda *Psikanaliz ve Ahlaki Terbiye*, 39. sayıda *Mektep ve İdeal*, 43. sayıda *Manheim Sistemi*, 46. sayıda *Montessori Sistemi* ve 50. sayıda *Tahsilin Faciası* adıyla bir dizi makale yayınlamıştır.

Eyüp Hamdi, *Mektep ve Aile* adlı yazısında; çocuğun eğitimi ve geleceği hakkında okulla veliler arasında samimi bir anlaşma, düzenli bir yardımlaşma sağlanırsa oldukça başarı kaydedileceğini vurgulamıştır.⁵⁹³

Cihan Terbiye Hareketleri başlıklı yazısında; "*Bulletin de la Soci t , A.Binet, L'Education, (Octobr 1927)* ve *Les presses Universitaires* gibi Avrupa'nın önde gelen eğitim dergilerini tanıtmıştır.⁵⁹⁴

Montessori Sistemi adlı yazısında, Montessori yönteminin ayırıcı özelliklerine yer vermiştir. Montessori Sistemi'nin, 3-7 yaş arasındaki çocukların sıhhat, bedeni, ahlaki ve fikri gelişimlerini sağlamaya çalıştığını söyleyen Eyüp Hamdi, bu sistemin tamamen orijinal olmadığı görüşündedir. Montessori Sistemi'nin, pedagojik bakımdan Froebel sistemini işlemiş olduğunu,  ağdaş pedagojik eğilimler ve ihtiyaçlara göre yeni yeni araçlar ve egzersizlerle zenginleştirilip geliştirildiğini belirtmiştir.⁵⁹⁵

⁵⁹³ Eyüp Hamdi, "Mektep ve Aile", *Yeni Fikir*, S: 34, Konya, 23 Mart 1928, s. 18.

⁵⁹⁴ Eyüp Hamdi, "Cihan Terbiye Hareketleri", *Yeni Fikir*, S: 36, Konya, 20 Mayıs 1928, s. 14-18.

⁵⁹⁵ Eyüp Hamdi, "Montessori Sistemi", *Yeni Fikir*, S: 46, Konya, 10 Mayıs 1929, s. 1 ve 4.

SONUÇ

İlkçağlardan itibaren eğitim, genellikle siyasi değişimlere paralel biçimde şekillenmiştir. Ulus-devletler döneminin başlangıç noktası olan Fransız İhtilali sonrasında, eğitimde kurumsallaşma süreci başlamış; zorunlu-parasız-laik eğitim söylemi bir dalga halinde yayılarak tüm dünyayı etkilemiştir. Modern eğitim anlayışının temeli bireye dayandırılmış ve eğitimde nitelik meselesi üzerine yeni fikirler öne sürülerek esaslı yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Günümüzden yaklaşık yüz yirmi yıl önce başlayan *Yeni Mektep* hareketi, eğitimde yenileşme cereyanının bir uzantısıdır. Cecil Reddie'nin, *Abbotsholme New School*'da uyguladığı eğitim prensipleri, bir akım haline dönüşerek kısa zamanda tüm dünyaya yayılmıştır.

Hayatı ve okulu bünyesinde toplayan ve bir *Home School* görünümü arz eden *Yeni Mektepler*, kurucularının özverili çabalarıyla faaliyet gösterebilmişlerdir. Kimilerine göre “orijinal”, kimilerine göre de “radikal” bulunan bu kurumlar, “Aktif Okul”, “Faal Okul”, “İş Okulu”, “Tecrübe Okulu” gibi sıfatlarla nitelendirilmişlerdir. Özel girişimlerin kurduğu bu eğitim müesseseleri kısa zamanda yarattığı farklılıkla dikkatleri çekmiş; farklılıklarını oluşturan eğitim telakkisi zamanla resmi okullara da sirayet etmiştir.

Yeni Mektepler'in müfredat programları, geleneksel düzende faaliyet gösteren okulların ders programlarından oldukça farklıdır. Dersler, teorik ve uygulamalı olarak ayrılmış; genellikle uygulamalı dersler öğleden sonraya konmuştur. Sanatın ve atölye faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı bu okullarda, bütün derslerin birbiriyle ve hayatla ilişkilendirilmesine çaba sarfedilmiştir. Verilen din eğitimi ise ahlak temeline oturtulmuştur.

Abbotsholme New School'un kuruluş yıllarındaki ders programı incelendiğinde, ibadet dersinin yer almış olması dönemin koşulları içinde değerlendirilebilir. Dini öğretimin mevcut olmadığı okulda, yalnızca sabah akşam dualar okunduğu, verilen eğitimin ahlak temeli üzerine bina edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bedales School'da sabahları kiliseyle başlayan dersleri müteakiben, benzer bir anlayışın hüküm sürdüğü görülmektedir. Landerziehungsheime'da millilik esası çerçevesinde yine ahlak temelli bir eğitim-öğretim faaliyeti sürdürülmüştür. Ecole des Roches'te ise din dersleri bulunmamaktadır. Bu okulda özellikle, yabancı dil derslerine ayrılan sürenin yoğunluğu dikkatleri çekmektedir.

Yukarıda sözü edilen "New School"ların hepsinde beden eğitimine, sanata ve uygulamalı derslere ağırlık verilmiş olması bu okullarda benimsenen ortak bir anlayışı göstermektedir. Bugün; "Çocuktan hareket", "Yaparak yaşayarak öğrenme", "Okullar Hayat Olsun" gibi sloganlarla kendisini bulan yaklaşımların, "Yeni Mektep" hareketinin yansımaları olduğu anlaşılmaktadır.

Yeni Mektepler, tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı Türkiye'si'nde de epeyce ilgi uyandırmıştır. Osmanlı'da usul-i cedid hareketiyle başlayan maarifte yenileşme hamleleri, yenilik taraftarı Osmanlı aydınlarının çabalarıyla daha esaslı reformlarla pekiştirilmiştir.

Satı Bey'in *Tatbikat Mektebi*'nde gerçekleştirdiği faaliyetler, *Yeni Mektepler*'deki uygulamalarla oldukça benzerlik göstermektedir. Bunun dışında *Şems'ül Mekâtib* adlı özel okul, İsmail Hakkı'nın müdürlüğü döneminde tipik bir *Yeni Mektep* olarak karakterize edilmiştir. 1915 yılında Satı Bey'in girişimiyle açılan *Yeni Mektep* ise, Türkiye'de aynı adla kurulan ilk New School'dur. *Yeni Mektep* prensiplerinin büyük bir kısmının hayata geçirilmeye çalışıldığı bu okullar, Osmanlı maarifi için yepyeni bir dinamik teşkil etmiştir.

Meşrutiyet döneminin yenilikçi kadroları, Cumhuriyet dönemi eğitim reformlarının da ateşleyicisi olmuşlardır. Meşrutiyet döneminde bir grup eğitimci tarafından uygulanan *Yeni Mektep* prensipleri, Cumhuriyet döneminde daha kalabalık bir kadroyla hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati döneminde *Yeni Mektep* hareketi geniş bir uygulama alanı bulmuştur. *İş Okulu* ilkeleri müfredat programlarında yer almış ve okul-hayat ilişkisine büyük önem verilmiştir. Tüm okullarda, “toplu tedris” anlayışının yansımaları olarak dersler, hayat ve toplum ekseninde toplulaştırılmıştır. Yapılan girişimler, milliyetçi ve halkçı esaslar üzerine bina edilmiş; bu unsurlar temelinde, özgün girişimler ortaya konulmuştur.

1925 yılında kurulan *Ameli Hayat Mektepleri* ile 1932 yılında İstanbul valisi ve belediye başkanı Muhittin Üstündağ'ın girişimiyle açılan *Çocukları Kurtarma Yurdu*, bu bağlamda özel bir öneme sahiptir. Ne yazık ki *Ameli Hayat Mektepleri* uzun ömürlü olamamış; 1933 yılında İngiliz dergisi *Review of Review*'nin yazarlarından birinin de ziyaret ettiği *Çocukları Kurtarma Yurdu*⁵⁹⁶ ise 1939 yılında kapatılmıştır.⁵⁹⁷

19.yy.'dan itibaren Avrupa'yı ve Amerika'yı saran Yeni Mektep akımı, Türkiye'de “köy okulları” ve ilerleyen zamanlarda “köy enstitüleri” kanalıyla randıman alınacağı bir vakitte, dönemin siyasi ve sosyal koşulları nedeniyle geri plana itilmiştir. Bunun yanında, dünyada hızla yükselen aşırı milliyetçi akımlar ve savaş ekonomisinin yarattığı çalkantılı ekonomik yapı, yalnızca Türkiye'de değil; dünya üzerindeki pek çok ülke içinde *New School* oluşumunun etki alanını daraltmıştır. Nitekim Birinci Dünya Savaşı yıllarında Reddie'nin okulunun bir süre pansiyon olarak kullanılması, Nazi Almanyası döneminde Geheeb'in *Odenwald Schule*'sinin kapatılması bunun bir göstergesidir.

Sonuç olarak; günümüz dünya düzeninde, küreselleşme olgusunun tüm dünyayı etkisi altına aldığı malumdur. Bu durumun uzantılarından biri de “okulların evrenselleştirilmesi” konusudur. Bu eğitim felsefesi ve metodolojisi, “Yeni Dünya Düzeni”ni kuran kadroların yetişmesini sağlamıştır. Bu mentalitenin yetiştirdiği ruh bir taraftan dünyayı şekillendirmiş; bir taraftan da *zincir* ve *market* okullar kanalıyla,

⁵⁹⁶ Kazım Zafir, “Çocukları Kurtarma Yurdu”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, [Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Şerefine], S: 109-110, İstanbul, 1933, s. 129.

⁵⁹⁷ Mihrizafar Köstem, “İstanbul'da Çocuk Kurtarma Yurdu Kapandı”, *Varlık*, C: 7, S: 142, 1939, s. 332.

“Yeni Dünya”ya mukaddime bâbından ortaya çıkan “Yeni Mektep” ekolünü yok etme eğiliminde olmuştur.

Şu nokta göz önünde bulundurulmalıdır ki; okul, ortak değerlerin kazanıldığı bir cemiyet olmasının yanında daha çok yerel unsurları içinde barındıran bir kültür taşıyıcısıdır ve hayatın özgün renklerini bünyesinde barındırabildiği ölçüde hayatın kendisidir. Bu bakımdan 21.yüzyılın okulları, ortak değerlerin korunduğu “evrensel” kurumlar olmalı; ancak içinde bulunduğu çevrenin kendine has renklerini kaybetmeyerek, kültür aktarıcısı olma işlevinden de uzaklaştırılmamalıdır.

KAYNAKÇA:

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

A) Maarif Nezareti Tasnifi

- BOA, MF.HUS, Dosya No: 20, Gömlek Sıra No: 56, 1331.
- BOA, MF.HUS, Dosya No: 20, Gömlek Sıra No: 55, 1331.
- BOA, MF.HUS, Dosya No: 20, Gömlek Sıra No: 86, (1332 B 19).
- BOA, MF.HUS, Dosya No: 20, Gömlek Sıra No: 82, (1332 C 2).
- BOA, MF.MKT, Dosya No: 1146, Gömlek No: 63, (1328 M 15).
- BOA, MF.MKT, Dosya No: 1147, Gömlek No: 18, (1328 M 20).
- BOA, MF.MKT, Dosya No: 1175, Gömlek No: 16, (1329 N 26).
- BOA, MF.MKT, Dosya No: 1198, Gömlek No: 8, (1332 C 22).
- BOA, MF.MKT, Dosya No: 1199, Gömlek No: 55, (1332 Ş 21).
- BOA, MF.MKT, Dosya No: 1216, Gömlek No: 28, (1334 B 21).
- BOA, MF.MKT, Dosya No: 1222, Gömlek No: 91, (1335 R 249).
- BOA, MF.MKT, Dosya No: 1216, Gömlek No: 66, (1334 Ş 20).
- BOA, MF.MKT, Dosya No: 1205, Gömlek No: 55, (1333 Ra 22).
- BOA, MF.MKT, Dosya No: 1219, Gömlek No: 2, (1334 Za 7).
- BOA, MF.MKT, Dosya No: 927, Gömlek No: 60, (1324 Ra 20).
- BOA, MF.MKT, Dosya No: 1232, Gömlek No: 95, (1336 Ca 14).
- BOA, MF.MKT, Dosya No: 140, Gömlek No: 21, (1309 L 21).
- BOA, MF.MKT, Dosya No: 148, Gömlek No: 39, (1310 M 27).
- BOA, MF.MKT, Dosya No: 1223, Gömlek No: 42, (1335 Ca 9).
- BOA, MF.MKT, Dosya No: 1224, Gömlek Sıra No: 50, (1335 C 07).

B) Dahiliye Nezareti Tasnifi

- BOA, İ.DH, Dosya No: 1102, Gömlek No: 86363, (1306. S. 03).
- BOA, İ.DH, Dosya No: 1295, Gömlek No: 101780, (1293. B. 29).

KİTAPLAR

Acar, Şehbâl Deryâ, **Eğitimde Bir Üstâd: Satı Bey’i Tanımak**, İstanbul, Akademik Kitaplar, 2009.

Acar, Şehbâl Deryâ, “Yeni Dünyaya Mukaddime: Yeni Okullar”, **Prof. Dr.Yahya Akyüz’e Armağan**, Ankara, Pegem Akademi, 2011.

Ahmet Hikmet, **Yeni Mektep Nedir?**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1932.

Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, 16.baskı, Ankara, Pegem Akademi, 2010.

Alkan, Mehmet, **İmparatorluktan Cumhuriyet’e Selanik’ten İstanbul’a Terakki Vakfı ve Terakki Okulları**, İstanbul, Terakki Vakfı, 2003.

Antel, Sadrettin Celal, **Tanzimat Maarifi**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940.

Arslan, Ali, **Darülfünun’dan Üniversite’ye**, İstanbul, Kitabevi, 1995.

Aytaç, Kemal, **Çağdaş Eğitim Akımları**, Ankara, Mevsimsiz Yayınları, 2006.

Aytuna, A. Hasip, **Yeni Mektep Sistemleri 5: Vinnetka Sistemi**, İnkılâb Kitabevi, 1938.

Bahşi, Ekrem, “**Eğitim ve Siyaset Alanındaki Çalışmalarıyla Hıfzırrahman Raşit ÖYMEN**”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2005.

Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, **Pedagojide İhtilal**, İstanbul, 1964.

Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, **Rüyamdaki Okullar**, Yeni Adam Yayınları, 1944.

Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, **İçtimâî Mektep Prensipleri**, İstanbul, 1935.

Batır, Betül, **Geleneksel Eğitimden Çağdaş Eğitime**, İstanbul, Elif Kitabevi, 2010.

Baykara, Tuncer, “Denizli Köy Muallim Mektebi”, **Prof. Dr.Yahya Akyüz’e Armağan**, Ankara, Pegem Akademi, 2011.

Berkes, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, 15. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2010.

Canatan, Burhaneddin, **Eğitim Psikolojisi**, Konya, 1967, s. 31.

Canöz, Şakir, “Türk Milli Eğitim Sisteminde Yatılı İlköğretim Bölge Okulları”, **Prof. Dr.Yahya Akyüz’e Armağan**, Ankara, Pegem Akademi, 2011.

Cemil Sena, **Mufassal Umumi Tedris Usulleri**, Sühûlet Kütüphanesi, 1934.

Dârümuallimîn ve Dârümuallimat Nizamnamesi, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1331.

Demolins, Edmond, **L'Education Nouvelle L'Ecole des Roches**, Paris, 1901.

Demolins, Edmond, **Yeni Mektepte**, çev. Nafi Atuf, Edirne, Sa'y ü Tettebbu' Kütüphanesi, 1328.

Demolins, Edmond, **Anglo-Saksonların Esbâb-ı Fâikiyeti Nedir?**, çev. A.Fuad, A.Naci, Dersaadet, 1330.

Demolins, Edmond, **Yollar**, çev. Ahmet Sanih, Dersaadet, Mahmut Bey Matbaası, 1329.

Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitabevi, 1998.

Dewey, John, **Yarımın Mektepleri**, çev. Sadrettin Celal Antel, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1938.

Erdem, İsmail Bünyamin, **"Ali Haydar Taner'in Eğitim ve Din Eğitimi Görüşleri"**, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2007.

Ergin, Osman, **Türkiye Maarif Tarihi**, C: 3-4-5, İstanbul, Osmanbey Matbaası, 1942.

Ergün, Mustafa, **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri**, Ankara, Ocak Yayınları, 1996.

Eski, Mustafa, **Cumhuriyet Döneminde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati**, Ankara, 1999.

Ferid, **Ameli Bahçivanlık**, İstanbul, Çiftçi Kütüphanesi, [t.y.].

Ferrière, Adolf, **Faal Usuller ve Yeni Türkiye Mektepleri**, çev. M.Baha, Sinan Matbaası Neşriyat Evi, 1932.

Gencer, Ali İhsan-Arslan, Ali, **İstanbul Dârülfünûnu Edebiyat Fakültesi Tarihçesi ve İlk Meclis Zabıtları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2004.

Gövsa, İbrahim Alâeddin, **Türk Meşhurları Ansiklopedisi**, İstanbul, 1946.

Halide Edip, **Talim ve Terbiye**, İstanbul, Tanin Matbaası, 1327.

Hıfzırrahman Râşid, **Mektepçiliğin Kâbesinde**, İstanbul, Amedi Matbaası, 1927.

Hıfzırrahman Raşid, **Mektep İnzibatında Reform**, Agah Sabri Kitaphanesi, İstanbul, Yeni Matbaa, 1929.

- Hıfzırrahman Râşid, **Yeni Mektebe Doğru**, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi, 1931.
- İnan, M. Rauf, **Mustafa Necati**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1980.
- İsmail Hakkı, **Talim ve Terbiyede İnkılap**, İstanbul, 1328.
- Kafadar, Osman, **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**, İstanbul, Vadi Yayınları, 1997.
- Kanad, H.Fikret, **Pedagoji Tarihi**, 2.cilt, 3.basım, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1948.
- Kansu, Nafi Atuf, **Pedagoji Tarihi**, 5.basım, İstanbul, Maarif Matbaası, 1939.
- Kerschensteiner, G, **Mürebbinin Ruhu ve Muallim Yetiştirme Meselesi [Die Seele des Erziehers und Das Problem der Lehrerbildung]**, çev. İsmail Hakkı, Ankara, Ankara Muallimler Birliği Neşriyatı, No: 1, 1931, s. 29.
- Mekâtib-i İbtidâiyye Ders Müfredâtı, Altı, Beş, Dört ve Üç Dershaneli ve Muallimli Mekteplere Mahsus**, İstanbul, 1330.
- Mekâtib-i İbtidâiyye Ders Müfredâtı, Bir ve İki Dershane ve Muallimli Mekteplere Mahsus**, İstanbul, 1329.
- Medıcı, Angela, **Yeni Eğitim**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1972.
- Nafi Atuf, **Pedagoji Tarihi**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1929.
- Öymen H.R, Erkman, N.Adil, **Genel Öğretim Metotları**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1951.
- Öymen, Münir Raşit, **Yüzyılımızın Alman Pedagogları**, İstanbul, Ülkü Matbaası, 1935.
- Petrov, Grigory, **Mefkûreci Muallim**, çev. Ali Haydar, İstanbul, Hilmi Kitaphanesi, 1928.
- Prens Sabahattin, **Mesleğimiz Hakkında Üçüncü ve Son Bir İzah**, Mahmud Bey Matbaası, 1327.
- Reddie, Cecil, **Abbotsholme**, London, 1900.
- Rıdvan Nafiz Edgüer'in Hayatı ve Eserleri**, İstanbul, Ülkü Basımevi, 1949.
- Rousseau, J.J., **Emil Yahut Terbiyeye Dair**, çev. H.Z.Ülken, A.R.Ülgener, S.Güzey, İstanbul, 1943.
- Satı Bey, **Fenn-i Terbiye**, İstanbul, Kader Matbaası, 1325.
- Satı, **Layihalarım**, İstanbul, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1326.

Siyavuşgil, Sabri Esat, **Psikoloji ve Terbiye Bahisleri**, İstanbul, Burhaneddin Matbaası, 1940.

Sönmez, Veysel, **Eğitim Felsefesi**, 6.baskı, Ankara, 2002.

Şehabeddin Mercani, **Kazan ve Bulgar'daki Durum Hakkında Faydalanılan Haberler**, çev. Dr. Mustafa Kalkan, Ankara, 2008.

Tekeli, İlhan - İlkin, Selim, **Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, Ankara, 1993.

Uyanık, Muvaffak, **Yeni Mektebin Ders Vasıtalarından Kum**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1934.

Ülken, Hilmi Ziya, **İçtimai Doktrinler Tarihi**, İstanbul, Yenidevir Basımevi, 1941.

Ülken, Hilmi Ziya, **Türkiyede Çağdaş Düşünce Tarihi**, C:II, İstanbul, Ahmet Sait Matbaası, 1966.

Ülken, Hilmi Ziya, **Sosyoloji Rehberi**, İstanbul, Hüsnü Tabiat Matbaası, 1955.

Washburne, C.W, **Avrupa Terbiye Âleminde Müterakki Temayüller**, çev. Avni, Matbaa-i Amire, 1924.

Washington, Booker, **İş Terbiyesi**, çev. Hıfzırrahman Râşid, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi, 1930.

Wilson, Howard - Başgöz, İlhan, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Milli Eğitim ve Atatürk**, Ankara, Dost Yayınları, 1968.

Yalçın, Recep, **"İsmail Hakkı Tonguç'un Türk Eğitim Sistemi Üzerine Görüşleri"**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2006.

SÜRELİ YAYINLAR

A) DERGİLER

Çağdaş Türkiye Araştırmaları

Güneş Günver, "Cumhuriyet Öğretmeni Eyüp Hamdi Akman", **Çağdaş Türkiye Araştırmaları**, C. 6, S. 11, 2005, s. 111-125.

Çukurovada Memleket

Eyüp Hamdi, "Asri Pedagoji Temayülleri", **Çukurovada Memleket**, S: 2-15, Adana, 15 Haziran 1929, s. 12-14.

Eyüp Hamdi, “Zümre Sistemi”, **Çukurovada Memleket**, S: 1-14, Adana, 15 Mayıs 1929, s. 5-7.

Dilek

Ali Rıza, “Maarifte İnkılap: Köy Dârümuallimîni”, **Dilek**, No: 8, İstanbul, 10 Mayıs 1338, s. 1-3.

Osman Nuri, “Terbiye ve Prensip”, **Dilek**, No: 2, İstanbul, 31 Kanun-ı sani 1338, s. 5-6.

Duygu ve Düşünce

Eyüp Hamdi, “Fikir Hareketleri: Amerika’da Yeni Terbiye Sistemleri”, **Duygu ve Düşünce**, S: 1, Sivas, 1 Şubat 1927, s. 12.

Eyüp Hamdi, “Mekteplerimizde İnkılap”, **Duygu ve Düşünce**, S: 3, Sivas, 1 Mart 1927, s. 2-4.

Eyüp Hamdi, “Dalton Planı Usulü”, **Duygu ve Düşünce**, S: 6, Sivas, 15 Nisan 1927, s. 8-9.

Eyüp Hamdi, “Pedoloji”, **Duygu ve Düşünce**, S: 3, Sivas, 1 Mart 1927, s. 11.

Ruşen Zeki, Eflatun Cem, “Fikir Hareketleri: Köy Mektepleri ve Ferdi Talim ve Terbiye”, **Duygu ve Düşünce**, S: 5, Sivas, 12 Nisan 1927, s. 3-6.

Eğitim Hareketleri Dergisi

Unat, Faik Reşit, “Türkiye’de Öğretmen Okullarının Kuruluşuna Toplu Bir Bakış”, **Eğitim Hareketleri Dergisi**, S: 6, İstanbul, Haziran 1955, s. 29-31.

Fikirler

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Zihin Terbiyesi I” , **Fikirler**, S: 28, İzmir, 1 Teşrin-i sani 1928, s. 2.

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Zihin Terbiyesi II”, **Fikirler**, S: 29, İzmir, 15 Teşrin-i sani 1928, s. 1-3.

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Zihin Terbiyesi: Mesai Usulleri -4-”, **Fikirler**, S: 31, İzmir, 1 İkinci kanun 1929, s. 7-8.

Ahmet Hikmet, “Adolf Ferriyer’den Yeni Türkiye ve Mektepleri”, **Fikirler**, S: 37, İzmir, 15 Nisan 1929, s. 7-8.

Ahmet Hikmet, “Adolf Ferriyer’den Yeni Türkiye ve Mektepleri II”, **Fikirler**, S: 38, İzmir, 1 Mayıs 1929, s. 2-5.

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Ziraat İşleri”, **Fikirler**, S: 27, İzmir, 15 Teşrin-i evvel 1928, s. 4-6.

Ahmet Hikmet, “Bir Tabiat Mektebi”, **Fikirler**, S: 3, İzmir, 1 Ağustos 1927, s. 1-2.

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Tedris Usulleri: Tabii İlimler -I-”, **Fikirler**, S: 35, İzmir, 15 Mart 1929, s. 7-9.

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Tedris Usulleri II”, **Fikirler**, S: 36, İzmir, 1 Nisan 1929, s. 5-6.

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Tedris Usulleri: Tabiat Tetkiki İçin Seyahatler – III-”, **Fikirler**, S: 37, İzmir, 15 Nisan 1929, s. 9-10.

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Tedris Usulleri -4-”, **Fikirler**, S: 39, İzmir, 15 Mayıs 1929, s. 2-3.

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Tedris Usulleri -5-”, **Fikirler**, S: 40, İzmir, 15 Haziran 1929, s. 7-8.

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Tedris Usulleri -9-”, **Fikirler**, S: 44, İzmir, 1 Birinci teşrin 1929, s. 11-14.

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde El İşleri”, **Fikirler**, S: 25, İzmir, 1 Eylül 1928, s. 5-6.

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Zihin Terbiyesi: Mesai Usulleri -5-”, **Fikirler**, S: 33, İzmir, 15 Şubat 1929, s. 6-8.

Ali Kemal, “Yeni Mektep II”, **Fikirler**, S: 44, İzmir, 1 Birinci teşrin 1929, s. 3-5.

Ali Kemal, “Yeni Mektep I”, **Fikirler**, S: 43, İzmir, 1 Eylül 1929, s. 5-6.

Ali Rıza, “Pestalozzi”, **Fikirler**, S: 39, İzmir, 15 Mayıs 1929, s. 4-5.

Asım İsmet, “Adolf Ferriyer ve Beynelmillel Terbiya Kongrası”, **Fikirler**, S: 37, İzmir, 15 Nisan 1929, s. 1-4.

“Yeni Terbiye Prensipleri”, çev. Aydın Can, **Fikirler**, S: 38, İzmir, 1 Mart 1929, s. 13-14.

Bonser, “Yeni Mekteplerde Muallim Nasıl Yetiştirilir?”, çev. Aydın Can, **Fikirler**, S: 41, İzmir, 1 Temmuz 1929, s. 9-10.

Cabot, E.Stephen, “Almanya’da Maarif: Yeni Mekteplerde Yeni Usul”, çev. Mustafa Rahmi, **Fikirler**, S: 24, İzmir, 15 Temmuz 1928, s. 7-11.

Eyüp Hamdi, “Zümre Sistemi”, **Fikirler**, S: 46, İzmir, 1 Birinci kanun 1929, s. 6-9.

“Ferrière’nin İzmir Konferansları: Yeni Mektepler; Alâka (Entere-Intérét) Merkezleri”, çev. Mustafa Rahmi, **Fikirler**, S: 31, İzmir, 1 İkinci kanun 1929, s. 3-7.

“Ferrière’nin Konferansları: Yeni Mektepler; Ameli Pedagoji Laboratuarları”, çev. Mustafa Rahmi, **Fikirler**, S: 30, İzmir, 30 Teşrin-i sani, 1928, s. 3-5.

“Ferrière’nin İzmir Konferansları: İnzibat”, çev. Mustafa Rahmi, **Fikirler**, S: 33, İzmir, 15 Şubat 1929, s. 1-5.

“Ferrière’nin İzmir Konferansları: Muhtelit Terbiye”, çev. Mustafa Rahmi, **Fikirler**, S: 34, İzmir, 1 Mart 1929, s. 6-10.

“Ferrière'nin İzmir Konferansları: Kızların Terbiyesi”, çev. Mustafa Rahmi, **Fikirler**, S: 35, İzmir, 15 Mart 1929, s. 2-5.

“Ferrière'nin İzmir Konferansları: Seciye ve Neticeleri”, çev. Mustafa Rahmi, **Fikirler**, S: 36, İzmir, 1 Nisan 1929, s. 1-4.

Fuad, “Yeni Terbiye Cereyanları Münasebetiyle”, **Fikirler**, S: 12, İzmir, 15 Kanun-ı evvel 1927, s. 1-2.

Mustafa Rahmi, “Faal Mektep ve Ruso”, **Fikirler**, S: 46, İzmir, 1 Birinci kanun 1929, s. 2-5.

Mustafa Rahmi, “Cenevre Terbiye Kongrası”, **Fikirler**, S: 47, İzmir, 1 İkinci kanun 1930, s. 2-4.

Gündüz

Ali Kami Akyüz, “Pestalozzi ve Yusuf Ziya Paşa”, **Gündüz**, C: 1, S: 1, 15 Nisan 1936, s. 3-5.

Hayat

Avni Refik, “Güneş Şuâatının Sıhhatimize Tesiri”, **Hayat**, C: 4, S: 91, Ankara, 23 Ağustos 1928, s. 13-15.

İsmail Hakkı, “Hayatlar ve Kabları”, **Hayat**, C:1, S: 4, Ankara, 23 Kanun-ı evvel 1926, s. 4.

Kadri, “El Faaliyetleri ve Terbiye”, **Hayat**, C: 4, S: 101, Ankara, 1 Teşrin-i sani 1928, s. 13-14.

Selim Sırrı, “Yeni Terbiye Cereyanları”, **Hayat**, C: 1, S: 3, Ankara, 16 Kanun-ı evvel 1926, s. 13-14.

Ziyaeddin Fahri, “Kitabiyyat: Beyaz Zambaklar Memleketinde”, **Hayat**, C: 4, S: 80, Ankara, 7 Haziran 1928, s. 18-19.

İçtihad

Abdullah Cevdet, “Şems'ül Mekâtib Mektebi”, **İçtihad**, No: 120, İstanbul, 23 Teşrin-i evvel 1330, s. 365-366.

Abdullah Cevdet, “Yeni Mektep”, **İçtihad**, No: 127, İstanbul, 30 Kanun-ı sani 1330, s. 477-478.

İlk Terbiye ve Tedrisat Mecmuası

İsmail Hakkı, “Yeni Cemiyette Mektep”, **İlk Terbiye ve Tedrisat Mecmuası**, Sene: 1, S: 2, Teşrin-i sani 1340, s. 41-42.

İstanbul Belediye Mecmuası

Kazım Zafir, “Çocukları Kurtarma Yurdu”, **İstanbul Belediye Mecmuası**, [Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Şerefine], S: 109-110, İstanbul,1933, s. 119-130.

Kadınlar Dünyası

Azize Haydar, “Mekteplerde Çocuk Bahçeleri”, **Kadınlar Dünyası**, S: 28, İstanbul, 1 Mayıs 1329, s. 2.

Maarif Vekâleti Mecmuası

“Avrupa Terbiye Mecmuaları”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 8, 1 Temmuz 1926, s. 221-228.

“Köy Muallimi Mektebi Müfredat Programı”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 11, Mayıs 1927, s. 3-4.

“Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 10, Şubat 1927, s. 104-106.

“Maarif Faaliyetleri Hakkında”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S. 8, 1 Temmuz 1926, s. 182-191.

“Maarif Hareketleri: Maarif Vekâletinde Açılan İş Prensiplerine Müstenid Tedrisat Kursu”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 9, 1 Eylül 1926, s. 106-112.

“Maarif Vekili Mustafa Necati Beyefendi'nin Avrupa Tetkik Seyahatleri”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 11, Mayıs 1927, s. 120-129.

Muallim İsmail Hakkı, “Avrupa Tecrübe Mektepleri”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 6, 1 Mart 1926, s. 13-37.

“Talimatnameler: Milli Talim ve Terbiye Dairesi Talimatnamesi”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 7, 1 Mayıs 1926, s. 48-51.

“Terbiye Müzesi”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 7, 1 Mayıs 1926, s. 240.

Mektebli

“Takdir-i Maarifperveri ve Arz-ı Şükran”, **Mektebli**, No: 9, Dersaadet, 25 Temmuz 1329, s. 1.

Mektep Duyguları

“Mecmualar”, **Mektep Duyguları**, S: 8, Erzurum, 27 Kanun-i sani 1329, s. 7.

Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası

“Tetkikât ve Tenkidât”, **Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası**, S: 1, İstanbul, Eylül 1332, s. 60-82.

“Tetkikât ve Tenkidât: Lisanımıza Tercümesi Elzem Olan Kitaplar”, **Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası**, S: 1, İstanbul, Eylül 1332, s. 78.

Muallim

Satı Bey, “Meşrutiyetten Sonra Maarif Tarihi”, **Muallim**, S: 19, İstanbul, 15 Şubat 1334, s. 654-665.

Satı Bey, “Terbiye ve Telkin –I- ”, **Muallim**, S: 3, İstanbul, 15 Eylül 1332, s. 71-74.

Muallimler Birliği

Rein, Wilhelm, “Fenn-i Terbiye”, **Muallimler Birliği**, çev. Mehmet Cevat, S: 1, Erzurum, 15 Mart 1340, s. 12-13.

Muallimler Birliği

Ali Haydar, “Mektep Binası, Avlusu ve Bahçesi”, **Muallimler Birliği**, Sene: 1, S: 2, İstanbul, Ağustos 1341, s. 56-60.

“Maarif Vekâletinde Esaslı Faaliyetler”, **Muallimler Birliği**, Sene: 1, S: 9, İstanbul, Mart 1926, s. 387-389.

Nevzat Mahmut, “Ameli Mektep-Ecole Active –II-”, **Muallimler Birliği**, Sene: 1, S: 10, İstanbul, Nisan 1926, s. 450-453.

Muallimler Mecmuası

Ali Haydar, “Emek Mektebi’nin Mahiyeti”, **Muallimler Mecmuası**, S: 19, İstanbul, Mart 1924, s. 429-439.

Deschamps, Paul, “İngiliz Mekteplerinde Terbiye”, çev. Doktor Sabri, **Muallimler Mecmuası**, S: 23, İstanbul, Eylül 1924, s. 796-810.

Halil Fikret, “Yeni Mektep”, **Muallimler Mecmuası**, Sene: 1, S: 5, İstanbul, 12 Kanun-ı sani 1923, s: 125-130.

Harun Reşid, “Toplu Tedris Numunesi: Orman İçinde Bir Mektep Gezintisi”, **Muallimler Mecmuası**, S: 49-50, İstanbul, Mart-Nisan 1927, s. 2067-2084.

Hıfzırrahman Raşid, “Yeni Programlarda Toplu Tedris’e Dair”, **Muallimler Mecmuası**, S: 49-50, İstanbul, Mart-Nisan 1927, s. 2085-2090.

Hıfzırrahman Raşid, “İş Mektebi”, **Muallimler Mecmuası**, S: 47-48, İstanbul, Kanun-ı sani- Şubat 1927, s. 1993-2009.

Hıfzırrahman Raşid, “Tedrisatta İş”, **Muallimler Mecmuası**, C: 7, S: 1, İstanbul, 1 Kanun-ı sani 1930, s. 7-12.

Hıfzırrahman Raşid, “Yeni Mektebin Ders Numunelerinden: Kum Masasında”, **Muallimler Mecmuası**, C: 8, S: 16, İstanbul, 15 Şubat 1931, s. 183-186.

İhsan, “Ziya Paşa’nın Emil Tercümesi”, **Muallimler Mecmuası**, S: 5, İstanbul, 12 Kanun-ı sani 1923, s. 130-132.

İsmail Sadreddin, "Mektepte Cumhuriyet", **Muallimler Mecmuası**, S: 30, İstanbul, Nisan 1925, s. 1317-1326.

"Maarif Teşkilatına Dair Kanun", **Muallimler Mecmuası**, S. 39, İstanbul, Mart 1926, s. 1681-1685.

Sadrettin Celal, "M.Vaşbörm ve Vinnетка Sistemi", **Muallimler Mecmuası**, C: 8, S: 20, İstanbul, 15 Haziran 1931, s. 308-314.

"Prof. Dr. Bove'un Konferansları: Faal Mektep", çev. Sadrettin Celal, **Muallimler Mecmuası**, C: 7, S: 5, İstanbul, 15 Nisan 1930, s. 151-160.

Musavver Maarif

"Biraz da Ameli Tedrisat", **Musavver Maarif**, No: 3, İstanbul, 28 Temmuz 1336, s. 3.

Mehmed Celal, "Mekâtib-i Hususiyye", **Musavver Maarif**, No: 3, İstanbul, 28 Temmuz 1336, s. 1-2.

Musavver Muhit

"Terbiye-i Bedeniyye Mektebi", **Musavver Muhit**, C: 1, No: 7, İstanbul, 4 Kanun-ı evvel 1324, s. 113.

"Terbiye-i Bedeniyye Mektebi Müdürü Selim Sırrı Bey", **Musavver Muhit**, C: 1, No: 11, İstanbul, 8 Kanun-i sani 1324, s. 172.

Resimli Ay

Ömer Seyfettin, "Efruz Bey'in Açık Hava Mektebi", **Resimli Ay**, C: 4, No: 1-37, Mart 1927, s. 21-25.

Resimli Mektep Âlemi

Muallim İsmail Hakkı, "Açık Hava Mektepleri-Mektep Senatoryumları", **Resimli Mektep Âlemi**, Sene: 1, No: 14, İstanbul, 10 Nisan 1330, s. 228-229.

Muallim İsmail Hakkı, "Ana Mektebinde Çocukları Nasıl Terbiye Ediyorlar?", **Resimli Mektep Âlemi**, Sene: 1, No: 10, İstanbul, 14 Kanun-ı evvel 1329, s. 149-150.

"Şems'ül Mekâtib'te Vatan Terbiyesi Nasıl Veriliyor?", **Resimli Mektep Âlemi**, Sene: 1, No: 10, İstanbul, 14 Kanun-ı evvel 1329, s. 147-148.

Şehbâl

"Bursa Mekteb-i Sultanisi'nin Ağaç Bayramı", **Şehbâl**, Adet: 94, İstanbul, 1 Nisan 1329, s. 424.

"En İyi Mekteplerimizden Biri Olan İzmit Numune Mektebi Talebesi", **Şehbâl**, Adet: 100, İstanbul, 10 Temmuz 1330, s. 76.

İsmail Hakkı, “Dârümuallimîn’de Toprak İşleri ve Tesirat-ı Terbiyeviyesi”, **Şehbâl**, Adet: 77, İstanbul, 15 Haziran 1329, s. 92-94.

“İstanbul İnâs Mekteb-i Sultanisi Ana Sınıfında Çocukların Bir Direğe Kurdela Sarışları”, **Şehbâl**, Adet: 100, İstanbul, 10 Temmuz 1330, s. 71.

“Ma’mûret-ül-azîz Merkez Numune Mektebi’nde El İşleri”, **Şehbâl**, Adet: 99, İstanbul, 15 Haziran 1330, s. 48.

“Ma’mûret-ül-azîz Merkez Numune Mektebi’nde Tüfek Atışı”, **Şehbâl**, Adet: 99, İstanbul, 15 Haziran 1330, s. 48.

“Van’daki Terbiye-i Bedeniye İntibâhının İlk İntibâr”, **Şehbâl**, Adet: 99, İstanbul, 15 Haziran 1330, s. 56.

Talebe Defteri

“Fındıklı’da Kâfî Leyli ve Nehâri Şems’ül Mekâtib Mektebi Hakkında Bir-İki Söz”, **Talebe Defteri**, No: 8, İstanbul, 29 Ağustos 1329.

Harun Reşid, “Mektep Gezintileri”, **Talebe Defteri**, No: 8, İstanbul, 29 Ağustos 1329, s. 122-123.

“Kadıköy Numune Mektebi’nin Tevzii-i Mükafat Merasimi”, **Talebe Defteri**, No: 6, İstanbul, 1 Ağustos 1329, s. 81-84.

“Mekteplerde Tarihi Temsiller ve Terbiye”, **Talebe Defteri**, No: 8, İstanbul, 29 Ağustos 1329, s. 124-127.

“Şems’ül Mekâtib Mektebi’nin Tevzii-i Mükafatı”, **Talebe Defteri**, No: 5, İstanbul, 18 Temmuz 1329, s. 65-67.

“Tarihi ve Terbiyevi Bir Seyahat”, **Talebe Defteri**, C: 2, No: 51-52, İstanbul, 14 Mart 1334, s. 871.

“Tatbikat Mektebi’nin Hayatından”, **Talebe Defteri**, No: 1, İstanbul, 23 Mayıs 1329, s. 8-9.

Tedrisat Mecmuası

“Açıkhava Mektepleri”, **Tedrisat Mecmuası**, Şuûn-u Maarif, Sene: 5, C: 5, No: 2-28, İstanbul, 7 Nisan 1331, s. 1-3.

“Ağaç Dikme Bayramları Hakkında”, **Tedrisat Mecmuası**, Kısım-1 Resmi, Sene: 7, No: 37, İstanbul, [t.y.], s. 14-19.

Aziz, “Tedrisat-ı Ziraiyyenin Tarihi”, **Tedrisat Mecmuası**, Şuûn-ı Maarif, Sene: 5, No: 4-30, İstanbul, [t.y.], s. 116-123.

“1333-1334 Sene-i Dersiyesinde Numune İbtidâileriyle, Altı, Beş, Dört ve Üç Dershaneli Mekâtib-i İbtidâiyede Tedris Olunacak Kitapların Cetvelidir”, **Tedrisat Mecmuası**, Kısım-1 Resmi, Sene: 9, No: 42, İstanbul, [t.y.], s. 239-242.

“Dârümuallimîn-i Âliye’de Yeni Dersler”, **Tedrisat Mecmuası**, Şuûn-ı Maarif Kısmı, Sene: 5, No: 1-28, İstanbul, [t.y.], s. 1-8.

“Dârümuallimîn-i Âliye’nin İlmi Tenezzühleri”, **Tedrisat Mecmuası**, Şuûn-ı Maarif, Sene: 7, No: 37, İstanbul, [t.y.], s. 7-13.

“Dârümuallimîn’in 70. Sene-i Devriyesi Münasebetiyle Verilen Konferans”, **Tedrisat**, Sene: 5, No: 6-30, İstanbul, [t.y.], s: 175-200.

İbrahim Alâeddin, “Jan Jack Ruso Terbiye Müessesesi”, **Tedrisat**, C:10, No: 1-50, İstanbul, Teşrin-i sani 1919, s. 423-428.

Mustafa Rahmi, “İngiltere’de Abbotsholme Yeni Mektebi”, **Tedrisat**, C:11, No: 54, Nisan 1920, s. 643-654.

Mustafa Refik, “Bahçe Mektebi: Çocuklar İçin İlk Dârülderbiyedir”, **Tedrisat Mecmuası**, Sene: 3, No: 21, İstanbul, [t.y.], s. 81-87.

Ruşen Eşref, “Dârümuallimîn’de Bir Terbiye-i Bedeniye Günü”, **Tedrisat Mecmuası**, Sene: 5, No: 6-30, İstanbul, [t.y.], s. 201-204.

“Şuûn-ı Maarif”, **Tedrisat Mecmuası**, Sene: 7, No: 38, 1 Mayıs 1333, s. 1-7.

“Tenezzühlere Dair”, **Tedrisat Mecmuası**, Kısm-ı Resmi, Sene: 5, C: 5, No: 2-28, İstanbul, 7 Nisan 1331, s. 12-16.

“Terbiye-i Bedeniye Mektebi”, **Tedrisat Mecmuası**, Şuûn-ı Maarif Kısmı, Sene: 4, No: 22, İstanbul, [t.y.], s. 42.

“Terbiye Hareketleri”, **Tedrisat Mecmuası**, Sene: 7, No: 37, İstanbul, [t.y.], s. 357-363.

“Yeni Mektep”, **Tedrisat Mecmuası**, Şuûn-ı Maarif, Sene: 5, No: 1-28, İstanbul, [t.y.], s. 1-8.

“Ziraat Derslerinin Nazari ve Ameli Bir Surette Tedrisi”, **Tedrisat Mecmuası**, Şuûn-ı Maarif, Sene: 5, No: 7-33, İstanbul, [t.y.], s. 1-3.

Tedrisât-ı İbtidâiyye Mecmuası

Muallim Cevdet, “Dârümuallimîn’in 70. Sene-i Devriyesi Münasebetiyle Verilen Konferans”, **TİM**, S: 33, İstanbul, 7 Mart 1332, s. 175.

Satı Bey, “Mektepler ve Ahvâl-i İçtimâiyye”, **TİM**, Nazariyyat ve Ma’lûmât Kısmı, S: 7, İstanbul, 1326, s. 2-10.

Satı Bey, “Meslek Aşkı ve Fedakarlık”, **TİM**, Sene: 1, S: 5, İstanbul, 1326, s. 136-146.

Satı Bey, “Ders Rahleleri”, **TİM**, Nazariyyat ve Ma’lûmât Kısmı, Sene: 2, S: 13, İstanbul, 1326, s. 30-37.

“Tatbikat Mektebi”, **TİM**, Ameliyyat ve Tatbikat Kısmı, S: 17, İstanbul, 1326, s. 161-184.

Terbiye [Satı Bey'in Çıkardığı]

Froebel, “Çiçekçiğim”, çev. Necmi, **Terbiye**, No: 2, İstanbul, 12 Eylül 1334, s. 66-68.

Satı Bey, “Mekteplerde Cemiyet ve Cemaat Hayatı”, **Terbiye**, No: 5, İstanbul, 14 Teşrin-i sani 1334, s. 189-194.

Terbiye

Ahmet Tevfik, “Mekteplerimizde Hava Rasadâtı”, **Terbiye**, S: 9, İstanbul, Kanun-ı sani 1928, s. 14-18.

Ali Haydar “Pestalozzi”, **Terbiye**, S: 3, İstanbul, 1 Mayıs 1927, s. 203-210.

Ali Haydar, “Avrupa’da Tatil Kursları”, **Terbiye**, C: 3, S:12, İstanbul, Şubat 1929, s. 46-48.

Avni, “Tedrisatta Platon Sistemi veya İş-Ders-Oyun Mektepleri”, **Terbiye**, S: 2, İstanbul, 1 Nisan 1927, s. 131-137.

Avni, “Tatil Kampları”, **Terbiye**, S: 6, İstanbul, Teşrinievvel 1927, s. 60-73.

Bedriye Necmettin, “Açık Hava Mektepleri”, **Terbiye**, S: 3, İstanbul, 1 Mayıs 1927, s. 220-225.

“Dünya Terbiye Haberleri”, **Terbiye**, C: 3, S: 11, İstanbul, Kanun-ı sani 1929, s. 43-44.

Fâik Reşid, “Mektep Gezintileri”, **Terbiye**, S: 4, İstanbul, 1 Haziran 1927, s. 364-368.

Fâik Reşid, “Mekteplerde Canlı Tabiat Tetkiki”, **Terbiye**, S: 5, İstanbul, Eylül 1927, s. 37-41.

Fâik Reşid, “Mektep Gezintileri”, **Terbiye**, S: 5, İstanbul, Eylül 1927, s. 42-48.

Fâik Reşid, “Toplu Tedris Faaliyetine Dair”, **Terbiye**, S: 7, İstanbul, Teşrinisani 1927, s. 37-40.

Halil Fikret, “Odenwald Mektebi”, **Terbiye**, S: 23, İstanbul, Mart 1930, s. 417-436.

Hayri, “Mekteplerde Akvaryum”, **Terbiye**, S: 8, İstanbul, Kanun-ı evvel 1927, s. 79-100.

Hıfzırrahman Raşid, “Tecrübe Mektepleri”, **Terbiye**, C: 6, S: 28, İstanbul, Teşrin-i evvel 1930, s. 55-62.

İhsan, “Proje Usulü”, **Terbiye**, S: 3, İstanbul, 1 Mayıs 1927, s. 181-195.

İhsan, “Terbiyevi Gezintiler”, **Terbiye**, S: 1, İstanbul, 15 Şubat 1927, , s. 3-8.

“İlk Mektep Muallimlerine Tavsiyesi Muvâfık Görülen Mesleki Kitaplar ve Mecmualar”, **Terbiye**, C: 2, S: 8, İstanbul, Kanun-ı evvel 1927, s. 121-124.

“İlk Mekteplerde Tedris Vesâiti: -I-”, **Terbiye**, C: 2, S: 8, İstanbul, Kanun-ı evvel 1927, s. 37-50.

İsmail Hakkı, “Terbiye ve Tedris Vasıtalarından Kum”, **Terbiye**, S: 4, İstanbul, 1 Haziran 1927, s. 278-289.

İsmail Hakkı, “Toplu Tedrisata Müstenid Bir Tecrübe Dersi”, **Terbiye**, S: 7, İstanbul, Teşrinisani 1927, s. 16-19.

İsmail Hakkı, “İlk Mekteplerin Tedris Vesaiti Meselesi”, **Terbiye**, S: 8, İstanbul, Kanun-ı evvel 1927, s. 33-37.

Kitabiyyat: Mektepçiliğin Kâbesinde, **Terbiye**, S: 9, İstanbul, Kanun-ı sani 1928, s. 86-88.

M. Kemal, “İş Terbiyesi, İş Mektebi”, **Terbiye**, S: 3, İstanbul, 1 Mayıs 1927, s. 196-202.

M. Sabri, “Malborg Mektebi ve Ferdi Tedrisat”, **Terbiye**, S: 2, İstanbul, 1 Nisan 1927, s. 167-172.

“Maarif Vekâleti Mektep Müzesi”, **Terbiye**, S: 7, İstanbul, Teşrinisani 1927, s. 65-91.

Rıdvan Nafiz, “Moskova’da Radişçef Tek İş Mektebi”, **Terbiye**, S: 2, İstanbul, 1 Nisan 1927, s. 122-126.

Rıdvan Nafiz, “Rusya’da Bir Tecrübe Mektebi”, **Terbiye**, S: 1, İstanbul, 15 Şubat 1927, s. 18-22.

Rıdvan Nafiz, “Ders Harici Faaliyetlere Dair”, **Terbiye**, S: 8, İstanbul, Kanun-ı evvel 1927, s. 9-15.

Terbiye Mecmuası [Fenn-i Terbiye Encümeni’nin Çıkardığı]

“Fenn-i Terbiye Encümeni”, **Terbiye Mecmuası**, S: 1, İstanbul, 11 Kanun-ı evvel 1333, s. 1.

Terbiye Mecmuası [Satı Bey’in Çıkardığı]

“Yeni Mektep Hayatı”, **Terbiye Mecmuası**, No: 3, İstanbul, 15 Nisan 1330.

“Yeni Mektep Hayatı”, **Terbiye Mecmuası**, No: 4, İstanbul, 1 Mayıs 1330.

Varlık

Mihrizafer Köstem, “İstanbul’da Çocuk Kurtarma Yurdu Kapandı”, **Varlık**, C: 7, S: 142, 1939, s. 332-334.

Yeni Fikir (Manastır)

“Amerika Usulü Tedris”, **Yeni Fikir**, S: 7, Manastır, 15 Haziran 1328, s. 215-216.

Ethem Nejat, "Yeni Mektepler", **Yeni Fikir**, S: 1, Manastır, 15 Kanun-ı evvel 1327, s. 4-9.

Edhem Nejat, "Mektep Tatilleri: Tatilde Seyahatler Ne Âlâdır!", **Yeni Fikir**, S: 7, Manastır, 15 Haziran 1328, s. 210-212.

Edhem Nejat, "Türk Gücü", **Yeni Fikir**, S: 11, Manastır, Mayıs 1329, s. 337-340.

Edhem Nejat, "Dağlı, Bayırlı, Ovalı, Yaylalı Olmalıyız I", **Yeni Fikir**, C: 3, S: 19, Manastır, 1 Kanun-ı sani 1329, s. 587-593.

Edhem Nejat, "Dağlı, Bayırlı, Ovalı, Yaylalı Olmalıyız II", **Yeni Fikir**, C: 3, S: 20, Manastır, 15 Mart 1330, s. 619-624.

Edhem Nejat, "Mekteplerde Canlı, Ateşin Hayat İsteriz", **Yeni Fikir**, S: 14, Manastır, 1 Ağustos 1329, s. 426-433.

Ferid, "Mesud Köyün Mektebi", **Yeni Fikir**, S: 11, Manastır, 1 Mayıs 1329, s. 341-345.

Hüseyin Remzi, "Dârümuallimînlerde Ziraat", **Yeni Fikir**, C: 3, S: 20, Manastır, 15 Mart 1330, s. 638-645.

"Terbiye Şuûn ve Mülâhazaları: Anadolu Köylerinde Milli Terbiye", **Yeni Fikir**, C: 3, S: 20, Manastır, 15 Mart 1330, s. 650.

"Terbiye Şuûn ve Mülâhazaları: Eski Kafalar, Eski Terbiyeyi İstiyorlar", **Yeni Fikir**, C: 3, S: 20, Manastır, 15 Mart 1330, s. 646-648.

Yeni Fikir (Konya)

Ali Kemali, "Ameli Mektep", **Yeni Fikir**, S: 14, Konya, 15 Mart 1926, s. 4-10.

Eyüp Hamdi, "Mektep ve Aile", **Yeni Fikir**, S: 34, Konya, 23 Mart 1928, s. 18-22.

Eyüp Hamdi, "Montessori Sistemi", **Yeni Fikir**, S: 46, Konya, 10 Mayıs 1929, s. 1-4.

Eyüp Hamdi, "Mürebbinin Hürriyeti: Garpta Terbiye Cereyanları", **Yeni Fikir**, S: 32, Konya, 1 Şubat 1928, s. 7-10.

Eyüp Hamdi, "Cihan Terbiye Hareketleri", **Yeni Fikir**, S: 36, Konya, 20 Mayıs 1928, s. 14-18.

Osman Nuri, "Yeni Hayat İçin Yeni Mektep Lazımdır", **Yeni Fikir**, S: 14, Konya, 15 Mart 1926, s. 1-4.

Yeni Mektep

"El İşleri Kitap ve Mecmuaları", **Yeni Mektep**, S: 11, Üsküp, Mart 1328.

Mustafa Şekip, "Nezakat", **Yeni Mektep**, S: 13, Üsküp, Mayıs 1328, s. 396-399.

Sabri Cemil, "Gezinti Dersleri", **Yeni Mektep**, S: 5, Üsküp, Eylül 1327, s. 129-131.

B) GAZETELER

1- Türk Basını

Cumhuriyet

Ali Süreyya, "Maarif Vekili Necati Bey'in Gazetemize Mühim ve Mufassal Beyanati", **Cumhuriyet**, No: 632, 9 Şubat 1926, s. 2.

Kazım Nami, "Müstahsil Mektep", **Cumhuriyet**, No: 775, 7 Temmuz 1926, s. 2.

"Kız Hayat Mektebi El İşleri Sergisi", **Cumhuriyet**, No: 770, 2 Temmuz 1926, s. 1.

"Köy Mektebi", **Cumhuriyet**, No: 655, 4 Mart 1926, s. 1.

Maarif Haberleri", **Cumhuriyet**, No: 796, 28 Temmuz 1926, s. 3.

Hakimiyet-i Milliye

"Beynelmilel Terbiye Kongresi", **Hakimiyet-i Milliye**, No: 2858, Ankara, 25 Haziran 1929, s. 1.

"İlk Tahsil Türk Çocuğuna Neler Öğretecektir?", **Hakimiyet-i Milliye**, No: 2719, Ankara, 1 Şubat 1929, s. 1.

Kazım Nami, "Bizde Terbiye Hareketleri", **Hakimiyet-i Milliye**, No: 2861, Ankara, 30 Haziran 1929, s. 2.

"Necati'yi Kaybettik", **Hakimiyet-i Milliye**, No: 2689, Ankara, 2 Kanun-ı sani 1929, s. 1.

İkdam

"Ameli Hayat Mektebi", **İkdam**, No: 10521, 8 Ağustos 1926, s. 3.

"İlk Mektepler Müfredat Programları Hazırlanmış mı?", **İkdam**, No: 10498, 6 Temmuz 1926, s. 1.

"Muallim Kursu", **İkdam**, No: 10499, 7 Temmuz 1926, s. 2.

"Tatil Kursları", **İkdam**, No: 10503, 11 Temmuz 1926, s. 4.

Peyam

Osman Fahri, "İlim ve İrfan Aleyhinde", **Peyam**, Sene: 1, No: 76, 17 Kanun-ı sani 1329, s. 3.

Tanin

"Froebel ve Pestalozzi Usullerinde Talim ve Terbiye Dersleri", **Tanin**, No: 2213, 17 Şubat 1915, s. 4.

“Yeni Mektep”, **Tanin**, No: 2212, 16 Şubat 1915, s. 4.

Vakit

“Erkek Ameli Hayat Mektebi Mezunları”, **Vakit**, S: 3452, 14 Ağustos 1927, s. 1.

“Hayat Mektebinde”, **Vakit**, S: 3378, 28 Mayıs 1927, s. 4.

“İlk Mekteplerde”, **Vakit**, No: 95, 11 Haziran 1927, s. 2.

“İlk Mektep Muallimlerinin İçtimânda”, **Vakit**, S: 3490, 23 Eylül 1927, s. 1.

“İstanbul Lisesi Talebesinin Güzel Bir Teşebbüsü”, **Vakit**, S: 4311, 9 Kanun-i sani 1930, s. 7.

M. Gayur, “Hayat Mektepleri”, **Vakit**, S: 4371, 10 Mart 1930, s. 8.

“Meslek Mektepleri Hakkında”, **Vakit**, S: 3379, 29 Mayıs 1927, s. 3.

“Prof.Büve İstanbul’da Dün Bir Konferans Verdi”, **Vakit**, S: 4407, 15 Nisan 1930, s. 1.

“Trakya Maarif Kongresi’nin Faaliyeti ve Kararları”, **Vakit**, S: 3448, 10 Ağustos 1927, s. 3.

“Yurt Bilgisi”, **Vakit**, S: 3504, 7 Teşrin-i evvel 1927, s. 5.

Yeni Adam

İsmail Hakkı, “Toplu Tedrisat Davası”, **Yeni Adam**, S: 47, 22 Teşrin-i sani 1934, s. 5.

Fethi Ülkü, “Büyük Düşünür Baltacıoğlu”, **Yeni Adam**, Sene: 45, S: 932, Nisan 1979, s. 10-11.

2- Yabancı Basın

The Guardian

“Abbotsholme (1889-1899)”, **The Guardian**, 8 Mayıs 1900, s. 4.

“Abbotsholme School, Derbyshire”, **The Guardian**, 23 Temmuz 1928, s. 7.

“Abbotsholme School-Speech Day”, **The Guardian**, 26 Haziran 1933, s. 10.

“An Anti-Capitalist”, **The Guardian**, 20 Şubat 1925, s. 8.

Findlay, J.J, “Dr.Cecil Reddie of Abbotsholme, An Appreciation”, **The Guardian**, 9 Şubat 1932, s. 18.

“Ideals in Education”, **The Guardian**, 26 Nisan 1928, s. 20.

- “Miscellany”, **The Guardian**, 9 Temmuz 1907, s. 5.
- “Obituary: Dr. Cecil Reddie”, **The Guardian**, 8 Şubat 1932, s. 11.
- “Obituary, Mr. J.H.Badley”, **The Guardian**, 8 Mart 1967, s. 5.
- “Progress of Abbotsholme School”, **The Guardian**, 17 Temmuz 1929, s. 8.
- “Schools that broke the rules”, **The Guardian**, 27 Mayıs 1999, s. 42.
- “Schools that buck the trend”, **The Guardian**, 8 Ekim 1991, s. 59.
- “Summary of News Domestic”, **The Guardian**, 29 Ocak 1903, s. 4.
- “The Headmaster Who Saw The Future”, **The Guardian**, 3 Haziran 1958, s. 7.
- “The Kınema Lesson”, **The Guardian**, 20 Kasım 1929, s. 6.

Observer

- “Reddie of Abbotsholme”, **Observer**, 8 Nisan 1934, s. 9.

The Times

- “Abbotsholme: An Educational Experiment”, **The Times**, 14 Nisan 1900, s. 9.
- “Modern Secondary Education”, **The Times**, 30 Aralık 1896, s. 9.
- “School Speech Days”, **The Times**, 30 Temmuz 1900, s. 15.

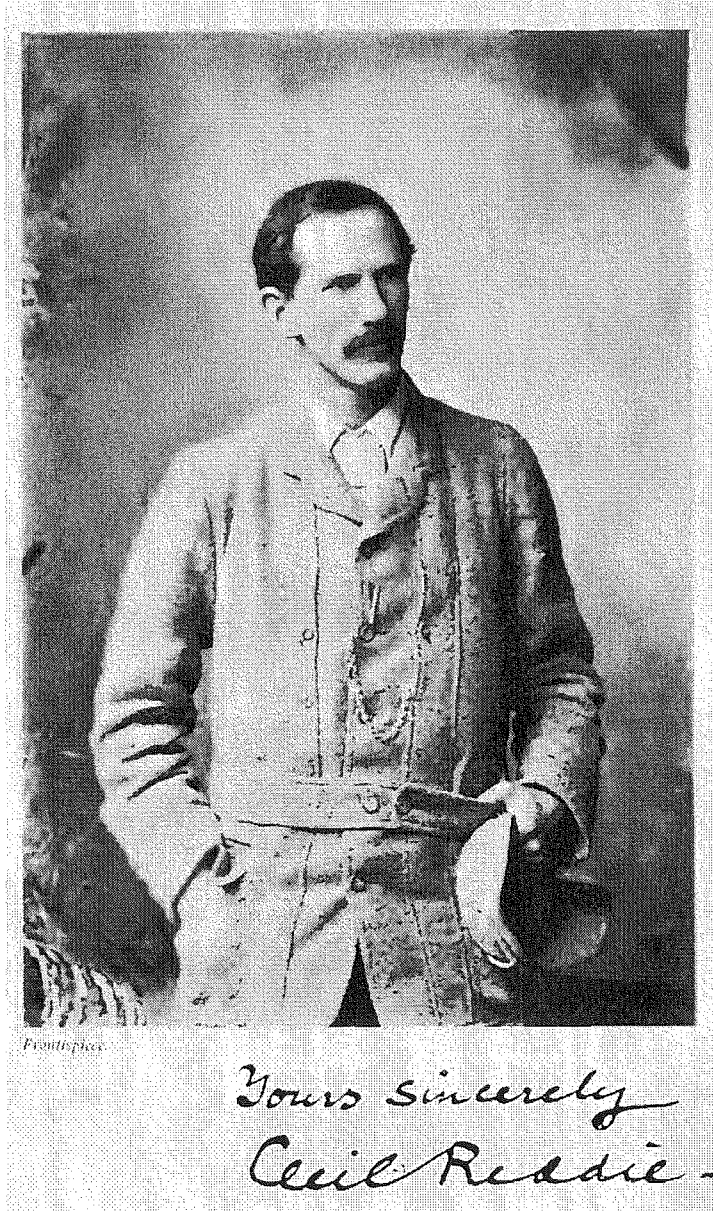
C) DİĞER MAKALELER

Akyüz, Hüseyin, “Köy Muallim Mektepleri ile Alman Kır Eğitim Yurtları’nın (Landerziehungheimen) Kısa Bir Mukayesesi”, **Mustafa Necati Sempozyumu**, No: 6, Kastamonu, Kastamonu Eğitim Yüksekokulu Yayınları, 9-11 Mayıs 1991, s. 120-126.

Bal, Hüseyin, “Mustafa Necati - John Dewey ve Türkiyede Öğretmen Sorunu”, **Mustafa Necati Sempozyumu**, No: 6, Kastamonu, Kastamonu Eğitim Yüksekokulu Yayınları, 9-11 Mayıs 1991, s. 148-153.

EKLER

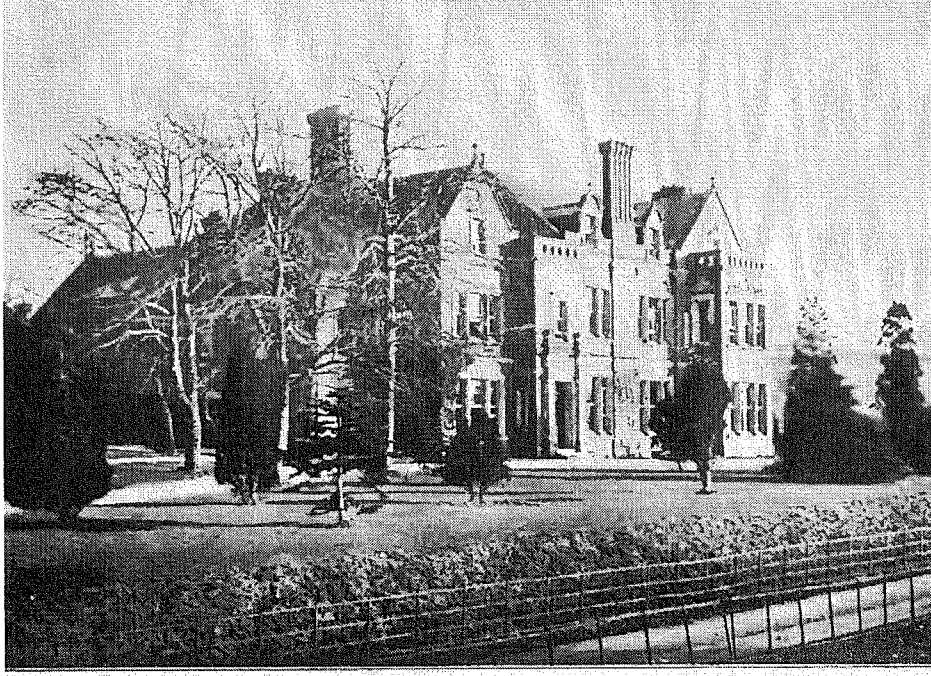
EK 1

“Dr. Cecil Reddie, Headmaster of Abbotsholme” [Abbotsholme’un yöneticisi Dr. Cecil Reddie].

Cecil Reddie, Abbotsholme, London, 1900.

EK 2

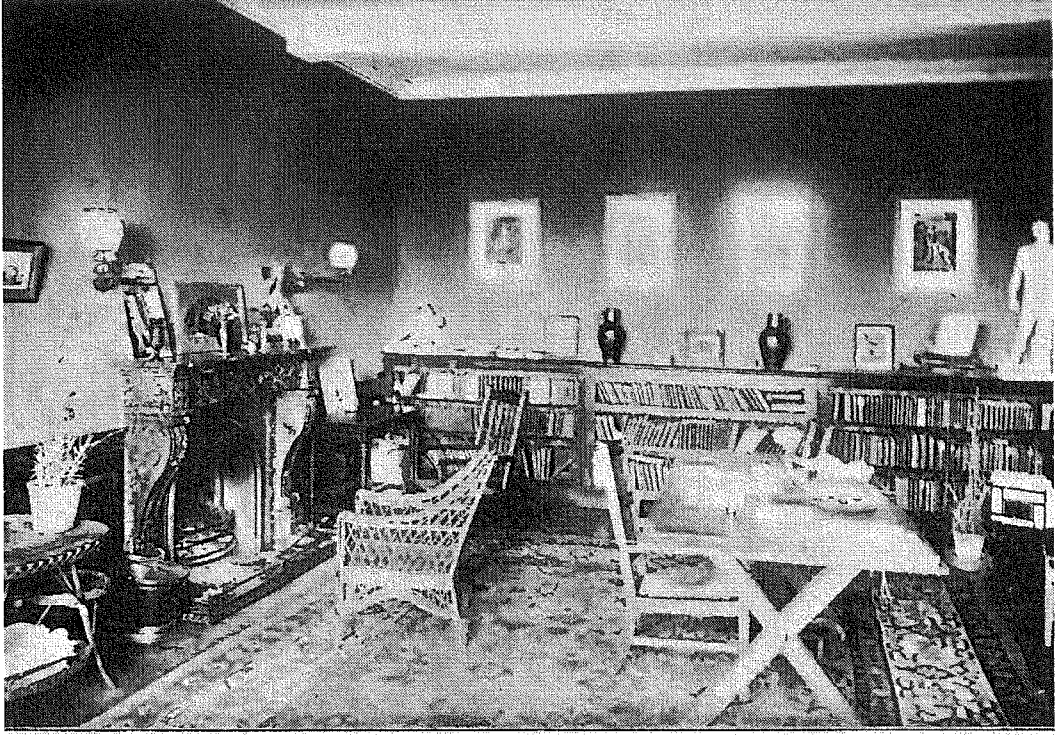

G. THE SCHOOL HOUSE. (*Easter, 1894*).

“The New School Abbotsholme (Taken Easter, 1894)” [1894 yılı Paskalya Bayramı’nda Abbotsholme New School’un dış görünüşü].

Cecil Reddie, *Abbotsholme*, London, 1900, s. 2.

EK 3

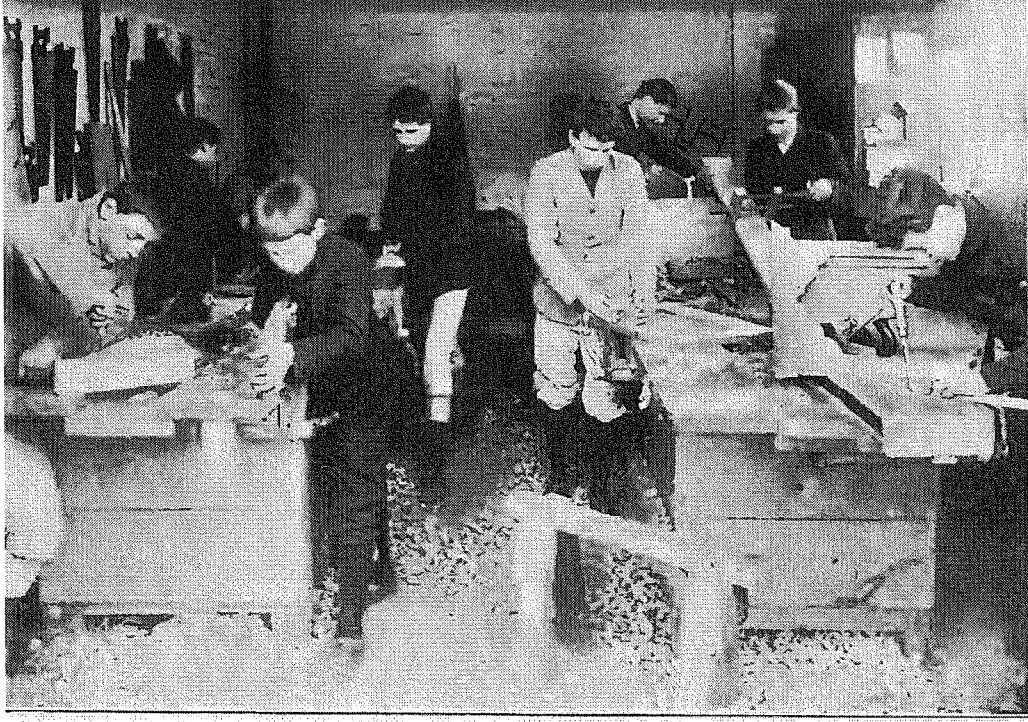

3. THE MASTERS' COMMON ROOM. (*Summer, 1892*).

“The Master’s Common Room (Summer 1892)” [1892 yazı, öğretmenler odası]

Cecil Reddie, **Abbotsholme**, London, 1900, s. 34.

EK 4

13. THE WORKSHOP. (Summer, 1892).

“The Old Workshop (Summer, 1892)” [1892 yazı, atölye çalışmaları]

Cecil Reddie, *Abbotsholme*, London, 1900, s. 192.

EK 5

“Helping Build the Brick-Dam (Summer, 1894)” [1894 yazı, el birliğiyle tuğla kpr-baraj inşası],

Cecil Reddie, *Abbotsholme*, London, 1900, s. 396.

EK 6

As a result of the recent scholarship examinations at Abbotsholme School the following awards are announced:—

Senior School.—Scholarships £100: Arthur E. Needham, Bourne Grammar School; John M. Naish, Birkdale School, Sheffield; John B. I. Scott, Grammar School, Kettering; John Atkinson, Hunter's Bar School, Sheffield. Bursaries: Keith Mellor, Moor Allerton School, West Didsbury, Manchester; Wilfred S. Harland, St. Albans School.
Junior School.—Scholarships £60: Robin Q. Gandy, Highlands, Peppard Common, Oxon. Bursary: David F. Lesty, Stonar House, Sandwich, Kent.

The Guardian, 23 Temmuz 1928, s. 7.

ABBOTSHOLME SCHOOL, DERBYSHIRE

Abbotsholme School'daki burs sınavlarının sonuçları aşağıda anons edildiği gibidir:
Burslar- Senier School; 100 £ : Arthur E. Needham, Bourne Grammar School; John M. Naish, Birkdale School, Sheffield; John B. I. Scott, Grammar School, Kettering; John Atkinson, Hunter's Bar School, Sheffield. Bursaries: Keith Mellor, Moor Allerton School, West Didsbury, Manchester; Wilfred S. Harland, St. Albans School.
Burslar-Junior School; 60 £ : Robin Q. Gandy, Highlands, Peppard Common, Oxon.
Bursary: David F. Lesty, Stonar House, Sandwich, Kent.

Abbotsholme'a ait bir burs ilanı. "Abbotsholme School Derbyshire", The Guardian, 23 Temmuz 1928, s. 7.

ABBOTSHOLME SCHOOL,
NEAR ROCESTER, DERBYSHIRE,
Head Master--**CECIL REDDIE, Ph.D.**
ORIGINAL SCHOOL of the NEW EDUCATION MOVEMENT.
The aim is to provide an ideal home and life for the sons of
parents who can afford to have the best for their boys'
physical, mental, and moral welfare.
The curriculum, on practical, scientific, educative lines, has
been approved by eminent authorities in England, America,
and Germany. Music is made a special feature.
Boys found, after a year's experience, to be distinctly
above the average will be eligible for awards, which
materially reduce the cost of education.
The school estate of 133 acres includes playing fields
(22 acres) for football, cricket, and tennis, golf course,
skating pond, toboggan run, shooting range, chemical labora-
tory, farm, gardens, orchards; open-air life; two new
buildings (fire-proof) and excellent modern furniture.
Parents interested in progressive education should write
for a prospectus.

The Guardian, 7 Mayıs 1914, s. 3.

ABBOTSHOLME SCHOOL
ROCESTER YANI, DERBYSHIRE
Müdür - Dr. CECIL REDDIE
YENİ EĞİTİM HAREKETİNİN ORJİNAL OKULU

Amaç; gücü yettiğince erkek çocuklarının fiziksel, zihinsel ve manevi refahı için en iyisini yapan ebeveynlerin çocukları için ideal bir ev ve yaşam sağlamaktır.

Müfredat pratik, bilimsel ve eğitsel çizgide olup; İngiltere, Amerika ve Almanya'daki seçkin otoritelerce onaylandı. Müzik, okulun önemli vasıflarından biridir.

Bir yıllık deneyimden sonra ortalamanın belirgin biçimde üzerinde olan çocuklar, eğitim maliyetini maddi olarak azaltacak ödüller için uygun bulunacak.

133 akrelik okul arazisi futbol için oyun alanları (22 akre), kriket ve tenis, golf sahaları, paten havuzu, kızak pisti, poligon, kimya laboratuvarı, çiftlik, bahçeler, meyve bahçeleri, açık hava hayatı, yangına dayanıklı güzel ve yeni binalar ve [.....].

İlerlemeci eğitimle ilgilenen ebeveynlerin bize yazarak broşür istemeleri gereklidir.

EK 8

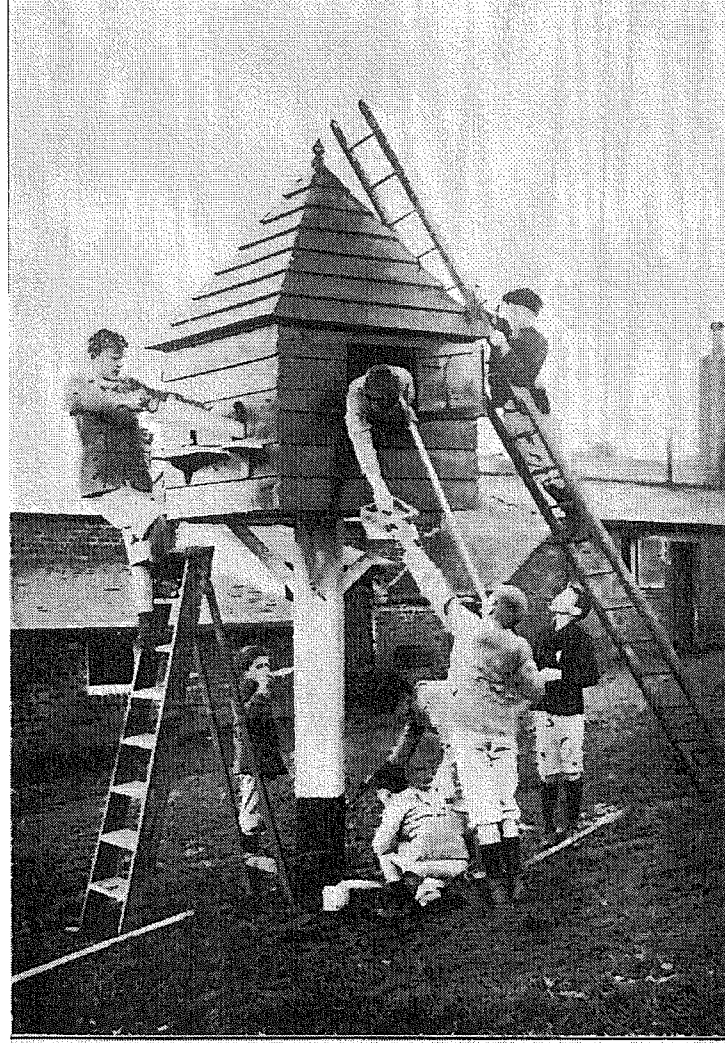

26. GARDENING AND GEOMETRY. (Spring, 1896.)

“Gardening and Geometry (Spring, 1896)” [1896 ilkbaharı, bahçecilik ve geometri]

Cecil Reddie, *Abbotsholme*, London, 1900, s. 574.

EK 9

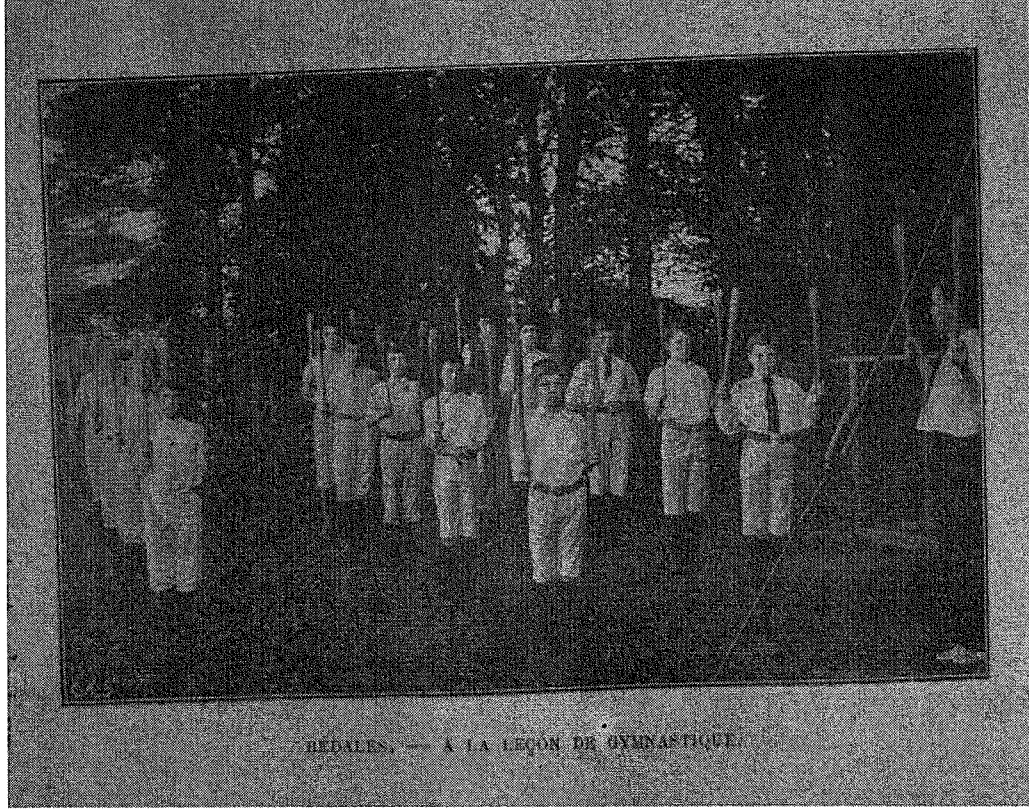

13 BUILDING A PIGEON HOUSE. (*Winter, 1892*)

“Building a Pigeon House (Winter, 1892)” [1892 kışı, güvercinlik yapımı]

Cecil Reddie, *Abbotsholme*, London, 1900, s. 212.

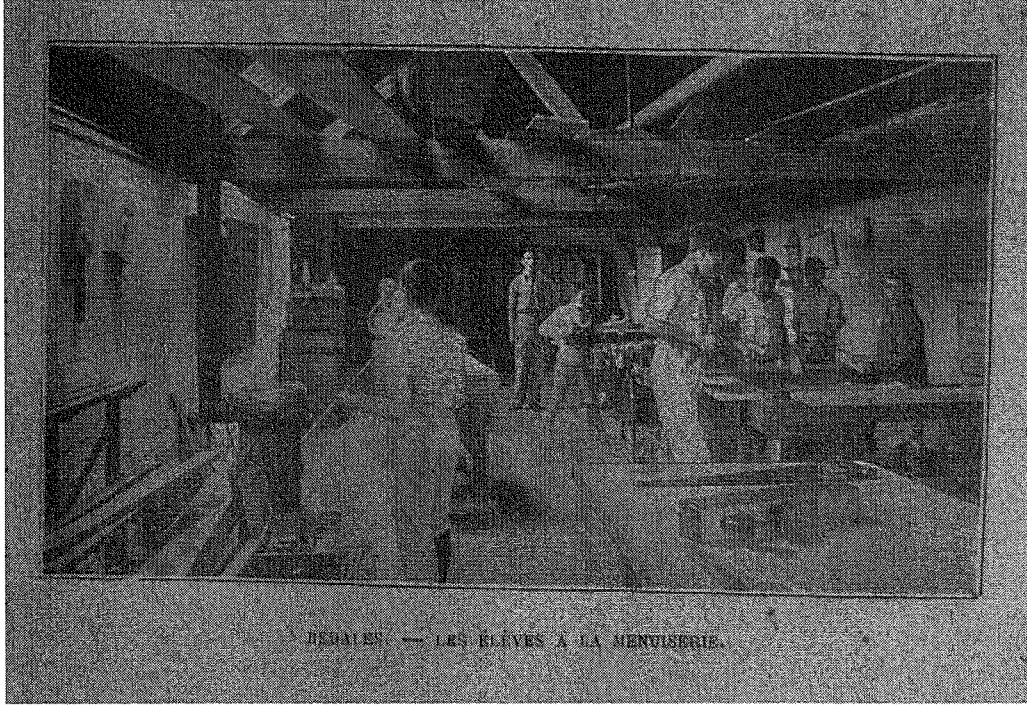
EK 10

“A La Leçon De Gymnastique” [Bedales Okulu öğrencileri jimnastik dersinde]

Edmond Demolins, *L'Education Nouvelle L'Ecole des Roches*, Paris, 1901, s. 233.

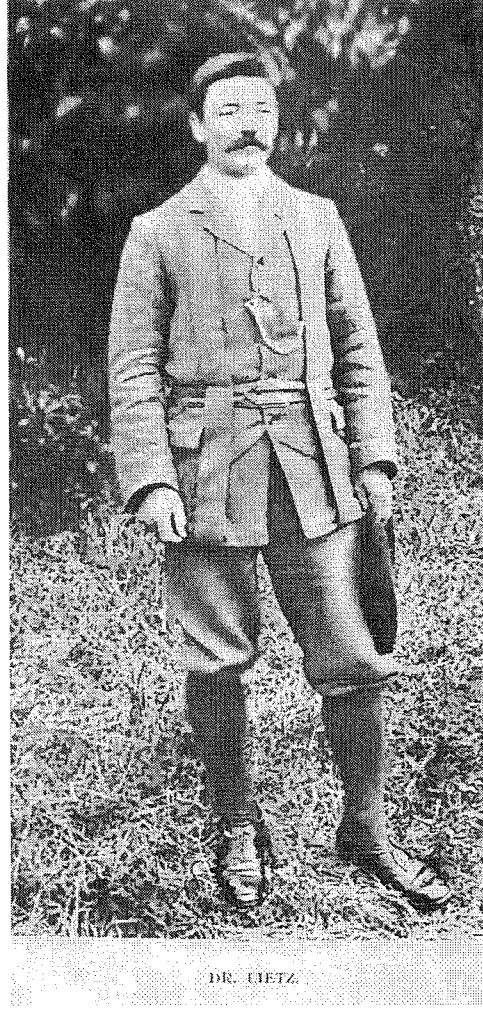
EK 11

“Les Elèves A La Menuiserie” [Bedales Okulu öğrencileri marangozhanede çalışırken], Edmond Demolins,

L’Education Nouvelle L’Ecole des Roches, Paris, 1901, s. 229.

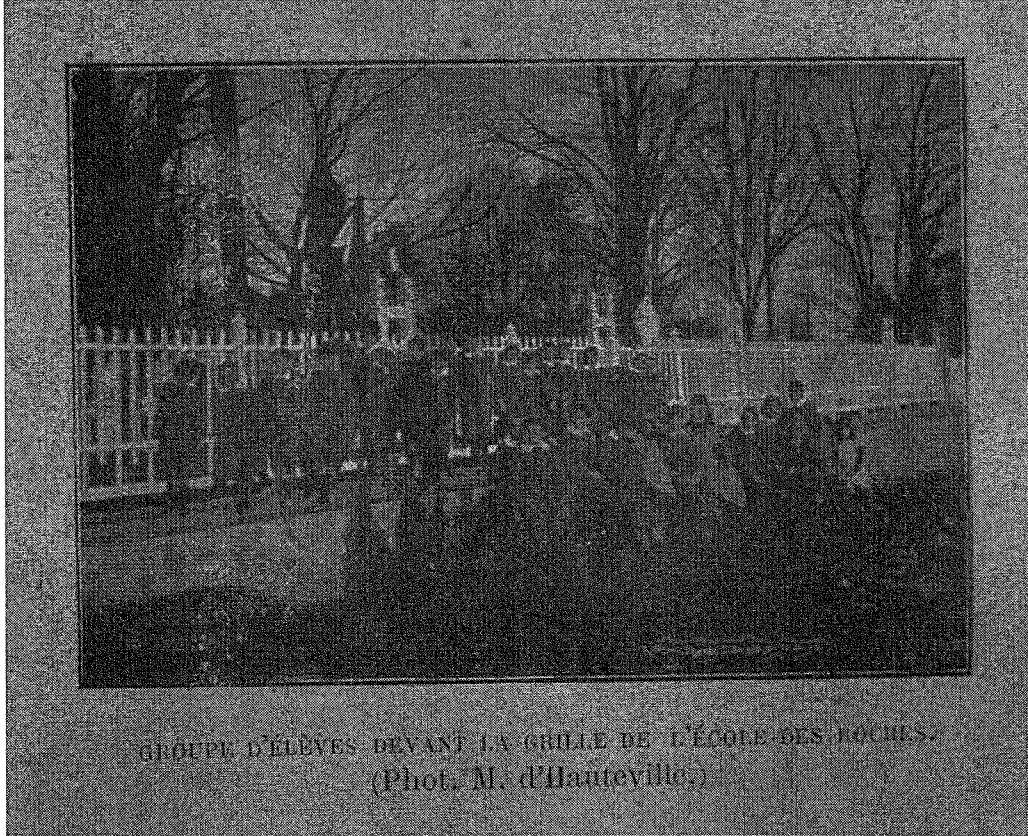
EK 12

“Dr. Hermann Lietz, Headmaster of Ilseburg” [Ilseburg’un yöneticisi Dr.Hermann Lietz]

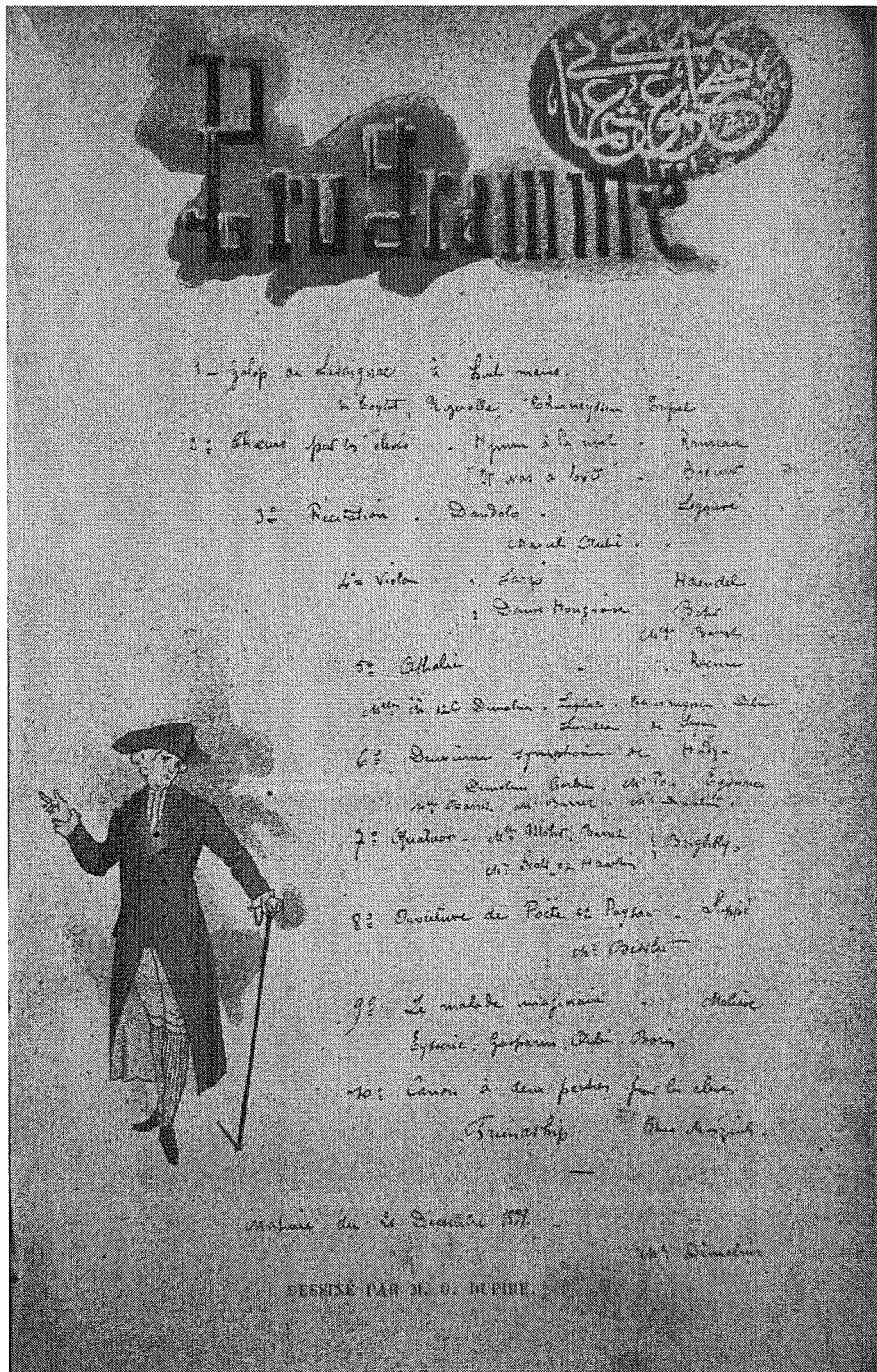
Cecil Reddie, Abbotsholme, London, 1900.

EK 13

“Groupe D’Elèves Devant La Grille De L’Ecole Des Roches” [Ecole des Roches’tan bir öğrenci grubu]

Edmond Demolins, *L’Education Nouvelle L’Ecole des Roches*, Paris, 1901, s. 263.

“Programme” [Ecole des Roches’a ait bir müsamere programı]

Edmond Demolins, *L’Education Nouvelle L’Ecole des Roches*, Paris, 1901, s. 305.

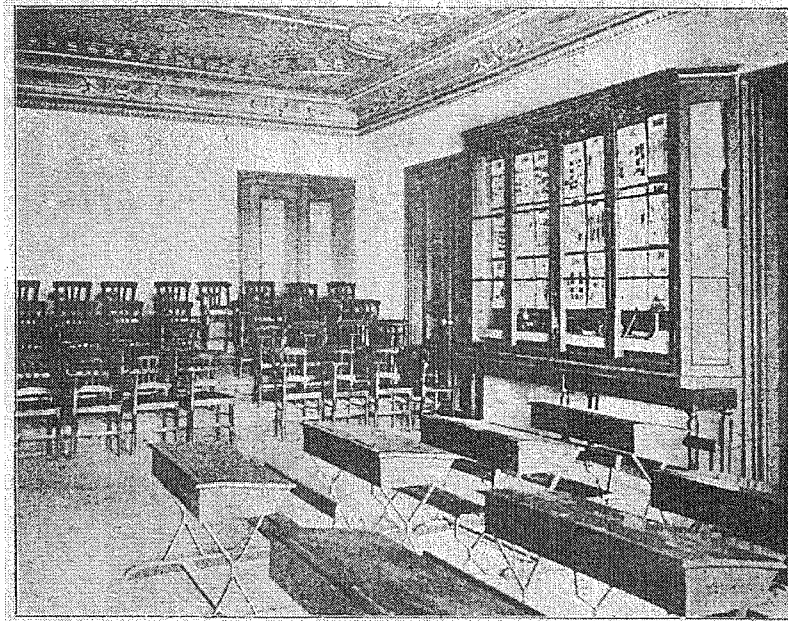
EK 15

Sökülüp kurulabilir baraka: Londra civarında bir Açık Hava Mektebi'ne aittir.

“Yeni Mektep Hayatı: Açık Hava Mektepleri”, **Terbiye Mecmuası**, No: 4, 1 Mayıs 1330.

EK 16

دارالمعلمين مناظر داخلية من دار: تطبيقات مکتبک درسخانه سی

Dârümuallimîn'in Menâzır-ı Dâhiliyesinden: Tatbikat Mektebi'nin Dershanesi.

“Tatbikat Mektebi”, TİM, No: 6, Temmuz 1326, s. 188.

EK 17

Sâti Bey'a ait bir fotoğraf.

Şehbâl, S: 23, 15 Temmuz 1326, s. 449.

EK 18

Dârümuallimîn-i Âliye- Müzenin Bir Kısmı.

Tedrisat Mecmuası, Sene: 5, C: 5, 7 Mart 1331, No: 1-28, s. 33.

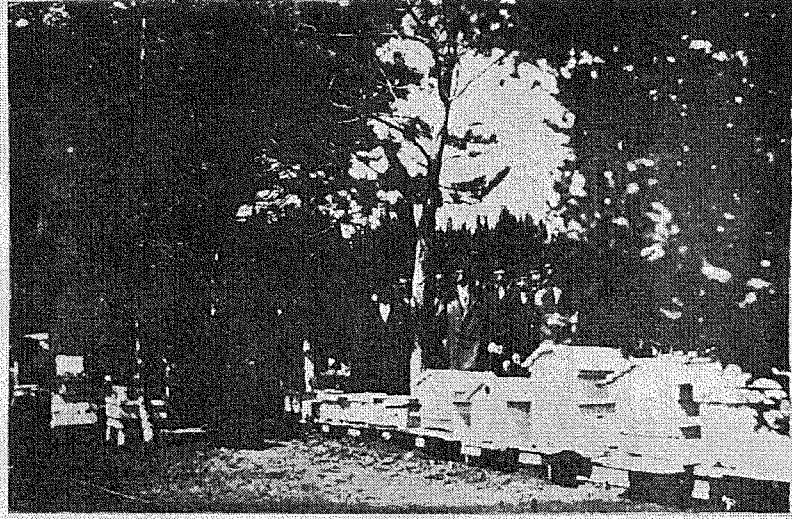
EK 19

DÂRÜLMUALLİMİN KONGRESİNİN PROGRAMI	
13 Temmuz 1327 Çarşamba	
1- Şahâdetname resm-i tevzi'ni müteâkip nutuk-i iftitâhı: Dârümuallimîn müdürü tarafından	
2- Geçen sene mezunları namına nutuk.	
3- Bu sene mezunları namına nutuk.	
14 Temmuz 1327 Perşembe	
1- Avrupa Maarifi Hakkında Konferans: Satı Bey tarafından.	
2- Fenn-i terbiye dersi numunesi ve münâkaşası.	
16 Temmuz 1327 Cumartesi	
1- Zuhûr-ı İslam İnkılâbı Hakkında Konferans: Cevat Bey tarafından.	
2- Tarih dersi numunesi ve münâkaşası.	
3- Beyazıt, Şehzade ve Süleymaniye Camii Şerifleri'nde, mimari tarzı ve eşkâl-i tezyîniye hakkında tetkikât.	
17 Temmuz 1327 Pazar	
1- Muallimlik ve Siyâsiyât Hakkında Konferans: Satı Bey tarafından	
2- Mâlûmât-ı fenniye dersi numunesi ve münâkaşası.	
3- Âlât-ı vesâit-i tedrisiyenin tetkik ve ziyareti.	
18 Temmuz 1327 Pazartesi	
1- İngiliz ve Alman Rekabet-i İktisâdiyesi Hakkında Konferans: Nüzhet Bey tarafından.	
2- Coğrafya dersi numunesi ve münâkaşası.	
3- Ayasofya, Sultanahmet ve Yeni Camii Şerifleri'nde, mimari tarzı ve eşkâl-i tezyîniye hakkında tetkikât.	
19 Temmuz 1327 Salı	
1- Irk Meselesi ve Terbiye Hakkında Konferans: Satı Bey tarafından	
2- Hesap dersi numunesi ve münâkaşası.	
3- Tıp Fakültesi laboratuvarlarını ziyaret.	
20 Temmuz 1327 Çarşamba	
1- Avrupa'da İlk Sefirlerimiz: İhsan Bey tarafından	
2- Tıp Fakültesi laboratuvarlarını ziyaret.	
14 Temmuz 1327 Perşembe	
1- Terbiye-i Bedeniye Hakkında Konferans: Selim Sırrı Bey tarafından	
2- Hendese dersi numunesi ve münâkaşası.	

Dârümuallimîn Kongresi'nin program metni.

Şehbâl Deryâ Acar, **Eğitimde Bir Üstâd: Satı Bey'i Tanımak**, İstanbul, Akademik Kitaplar, 2009, s. 54.

EK 20

دارالمعلمین عالیہ منہج صنف طالبہ سناك حلقہ لى زراعت مکتبہ لى زيارتلى .
حلقه لى زراعت مکتبہ لى منہج صنف طالبہ سناك حلقه لى زراعت مکتبہ لى زيارتلى .

Dârümuallimîn-i Âliye müntehî sınıf talebesinin, Halkalı Ziraat Mektebi'ni ziyaretleri.

Halkalı Ziraat Mektebi muallimlerinden Rahmi Bey, arıcılık hakkında îzâhât verirken.

Tedrisat Mecmuası, No: 38, 1 Mayıs 1333.

EK 21

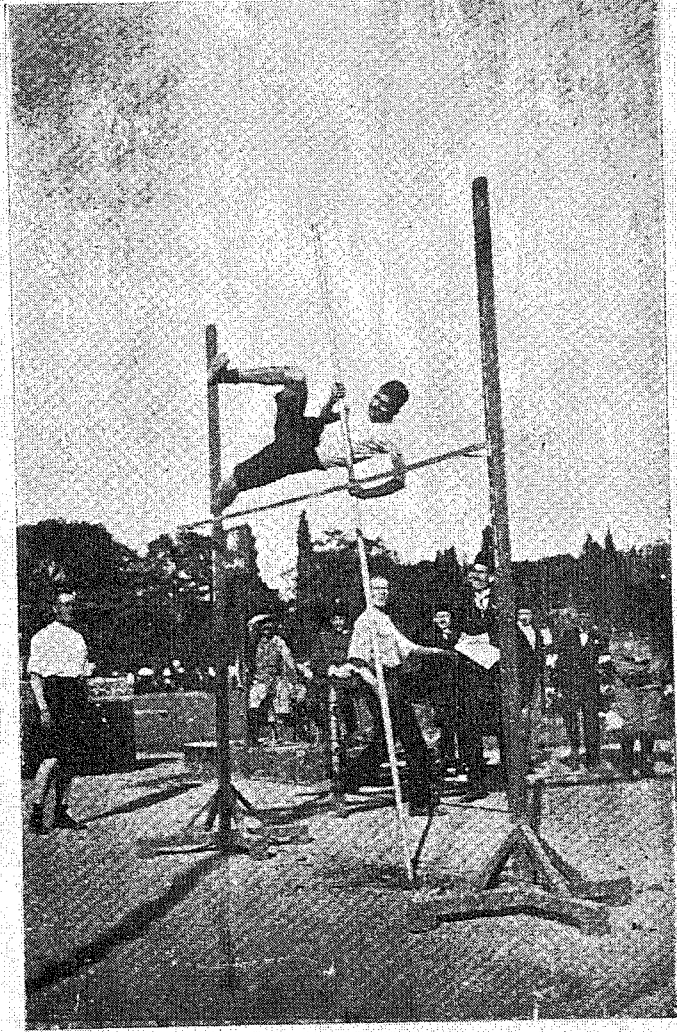

Dârümuallimîn-i Âliye'nin İstanbul civarında bir hafta devam eden seyhat-i fenniye ve tarihiyesine dair menâzır.

Tayyare Mektebi'nde Mülâzım Fazıl Bey'in tayerânından mukdim Yüzbaşı Feza Bey, tayyare hakkında izahat-ı fenniye verirken.

Tedrisat Mecmuası, No: 38, 1 Mayıs 1333.

EK 22

اینگیلی اولماده بایرامی: صیریفاه آتلامه اسپورنده برنجی چیقان
بر دارالمعلمین ندبسی

İkinci İdman Bayramı: Sırıkla atlama sporunda birinci çıkan bir Dârümuallimîn talebesi.

Tedrisat Mecmuası, No: 39, 1 Haziran 1333.

EK 23

Ma'mûret-ül-azîz Merkez Numune Mektebi'nde Silah Talimi.

Ma'mûret-ül-azîz Merkez Numune Mektebi'nde Tüfek Atışı.

Şehbâl, Adet: 99, 15 Haziran 1330, s. 48.

EK 24

Bursa Ziraat Ameliyyat Mektebi'nde 1328'de Tesis Edilen Müze.

Aziz, "Tedrisat-ı Ziraiyyenin Tarihi", *Tedrisat Mecmuası*, Sene: 5, No: 4-30.

Bu Ağaç Bayramı, geçen şubatın son günü icra edilmiş ve Bursa'nın İnciler mevkiinde bir gün zarfında 2000 ağaç gars olunmuştur.

“Bursa Mekteb-i Sultanisi'nin Ağaç Bayramı”, *Şehbâl*, Adet: 94, 1 Nisan 1329, s. 424.

EK 26

EK 27

Terbiye-i Bedeniyye Mektebi Müdürü Selim Sırrı Bey.

Musavver Muhit, No: 11, 8 Kanun-ı sani 1324, s. 172.

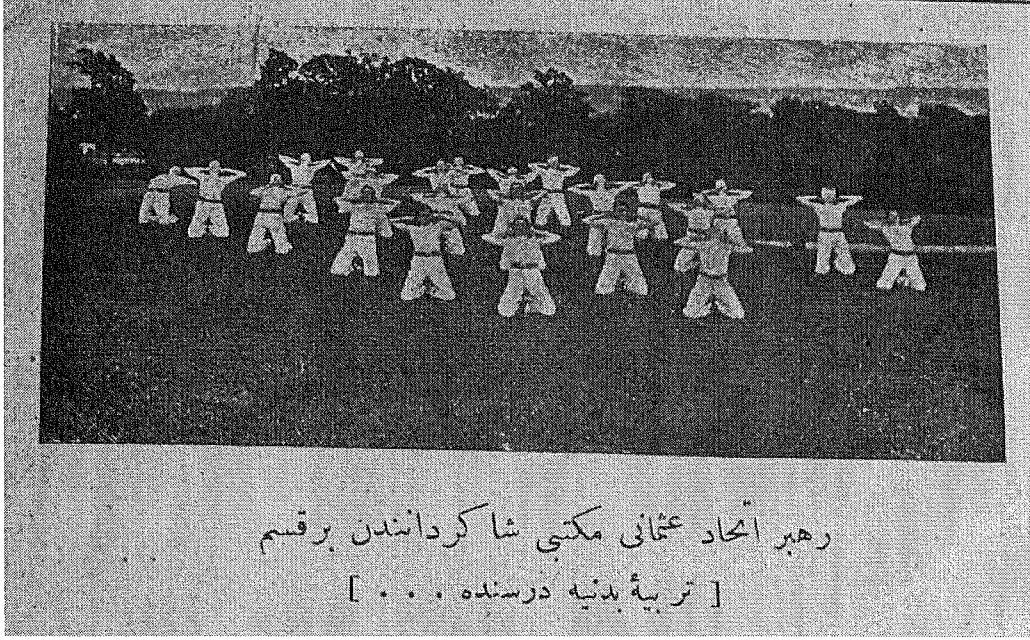
EK 28

Rehber-i Saadet Mektebi muntahî ve numune salonları şâkirdânının hendese ve kimya derslerindeki edevât-ı tedrisiyyeleri.

Resimli Mektep Âlemi, No: 6, 1 Teşrin-i evvel 1329.

EK 29

Rehber-i İttihad-ı Osmani Mektebi şâkirdânından bir kısım [Terbiye-i Bedeniyye Dersinde]

Resimli Mektep Âlemi, Sene: 1, No: 5, 15 Eylül 1329, s. 76.

EK 30

Fındıklı'da kâin leylî ve nehârî Şems'ül Mekâtib Mektebi talebesi tarafından temsil edilen "Kosova Muharebesi ve Murad Hüdavendigar'ın Şehâdeti"ne ait bir manzara: Murad Hüdavendigar Otağ-ı Hümayun'da.

"Mekteplerde Tarihi Temsiller ve Terbiye", **Talebe Defteri**, No: 8, 29 Ağustos 1329, s. 125.

EK 31

Şems'ül Mekâtib'te Bir Temsil.

“Şems'ül Mekâtib'te Bir Temsil”, **Resimli Mektep Âlemi**, Sene: 1, No: 11, 29
Kanun-ı evvel 1329.

EK 32

Âhiren büsbütün yenileşen Şems'ül Mekâtib talebelerinin kıyafet-i hariciyeleri.

Yeni Fikir, S: 15, 1 Eylül 1329, s. 482.

EK 33

شماره کتب											
کتاب	تاریخ	موضوع	محل	تاریخ	موضوع	محل	تاریخ	موضوع	محل	تاریخ	موضوع
...

اعضای هیئت مدیره

اعضای هیئت مدیره

ŞEMS'ÜL MEKÂTİB MEKTİBİ											
محل	تاریخ	موضوع	محل	تاریخ	موضوع	محل	تاریخ	موضوع	محل	تاریخ	موضوع
...

İdadi İkinci Seneye Talib Olanlar

İdadi Birinci Seneye Talib Olanlar

Şems'ül Mekâtib Mektebi'nde idadi birinci ve ikinci seneye talip olanlar.

“Mekâtib-i Hususiyye Listesi Defteri”, BOA, MF.HUS, Dosya No: 20, Gömlek Sıra No: 56, 1331.

Ana Sınıfında Çocukların Bir Direğe Kurdela Sarışları. (İstanbul İnâs Mekteb-i Sultanisi)

Şehbâl, Adet: 100, 10 Temmuz 1330, s. 71.

EK 35

دار المعلمینہ مدرسہ تطبیقات مکتبہ برنجی سنہ ستمہ
طوبراق و ناختا الیہ انشات.

Dârümuallimîn'e Mülhak Tatbikat Mektebi Birinci Senesinde. Toprak ve Tahta ile İnşaat.

İsmail Hakkı, "Dârümuallimîn'de Toprak İşleri ve Tesirat-ı Terbiyeviyesi", Şehbâl, Adet: 77, 15 Haziran 1329 s. 93.

EK 36

Resim Dershanesi

YENİ MEKTEP HAYATI

Onlarda, talebeyi bütün manasıyla aile ve cemiyet hayatına hazırlamaya ihtimam edilir. Bu mekteplerde bir aile hayatı hüküm sürer. Muallimler, talebe için birer dost, birer baba gibi hareket eder; onlarla beraber çalışır, beraber oynar, beraber gezerler. “Yeni Mektepler”in Almanca ismi, bu esasları pek bariz olarak gösterir: Land-Erziehungsheime. Bu isim: “Kır- Terbiye- Aile Yurdu” kelimelerinin birleşmesi ile vücuda gelmiştir.

“Yeni Mektep Hayatı: Resim Dershanesi”, **Terbiye Mecmuası**, No: 4, 1 Mayıs 1330.

فردر صییدلر بر دفسور فرای ادر برالکده طبیعت ترقیقنده

Kursçular, Profesör Frey ile birlikte tabiat tetkikinde.

“Maarif Hareketleri: Maarif Vekâletinde Açılan İş Prensiplerine Müstenid Tedrisat Kursu”, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, S: 9, 1 Eylül 1926.

تعليم و كالتعليم
 ايش پرنسپلرینه مستند تدريسات قورسي
شهادتنامه سي

۱۹۲۶
 ۱۹۲۶

بو طوغرافا
 ولایتي مکتبی مطاران ناک
 ۱۰ نوز ۱۹۲۶ تاریخندن ۲۶ آغستوس ۱۹۲۶ تاریخنه قدر آقرمهده آچیلان ایش
 پرنسپلرینه مستند تدريسات قورسینه اشتراك ایدرک اسملری آشاغیلده یازیل
 درساره دوام ایتمشدر.

ایش مکتبلی تربیه واسول تدريسی	ریاضه و طبییات درسلی تجره لری
آماج ایشلری	مودلار و رسم
معدن ایشلری	تخیط و مولاز
کلیه ایشلری	طبییات درسیه

مکتب قورسیده ایشلری ایدرک ایشلرینه اشتراك ایدرک اسملری

Maarif Vekâletinde Açılan İş Prensiplerine Müstenid Tedrisat Kursu Şahâdetname Örneği.

Maarif Vekâleti Mecmuası, S: 9, 1 Eylül 1926, s. 106.

İŞ PRENSİPLERİNE MÜSTENİD TEDRİSAT KURSU ŞAHÂDETNAME
ÖRNEĞİ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MAARİF VEKÂLETİ

İş Prensiplerine Müstenid Tedrisat Kursu

FOTOĞRAF

Maarif Vekili

Tasdik Olunur.

ŞAHÂDETNAME Sİ

Bey Mektebi Muallimlerinden Vilayeti
10 Temmuz 1926 tarihinden 26 Ağustos 1926 tarihine kadar Ankara'da açılan İş
Prensiplerine
Müstenid Tedrisat Kursuna iştirak ederek isimleri aşağıda yazılı derslere devam
etmiştir.

Riyaziyye ve Tabiiyat Dersleri Tecrübeleri

İş Mektepleri Terbiye ve Usul-i Tedrisi

Modelaj ve Resim

Ağaç İşleri

Tahnit ve Mulaj

Maden İşleri

Tatbikat-ı Dersiyye

Kağıt İşleri

Müsteşar

Orta Tedrisat Müdür-i Umumisi

Mektep Müzesi Müdürü

Maarif Vekâleti Mecmuası, S: 9, 1 Eylül 1926, s. 106.

EK 39

Gerze İlk Kız Mektebi Talebesi: Ziraat Bahçesinde.

Maarif Vekâleti Mecmuası, S: 8, 1 Temmuz 1926.

EK 40

Erzurum Cumhuriyet İlk Erkek Mektebi: Talebe el işi salonunda. (6.2.1926)

“Mekteplerimiz ve Hayatları”, Maarif Vekâleti Mecmuası, S: 6, 1 Mart 1926, s. 152.

EK 41

İzmir Kız Muallim Mektebi dördüncü ve beşinci sene talebesi: Kroke oyununda.

Maarif Vekâleti Mecmuası, S: 10, Şubat 1927.

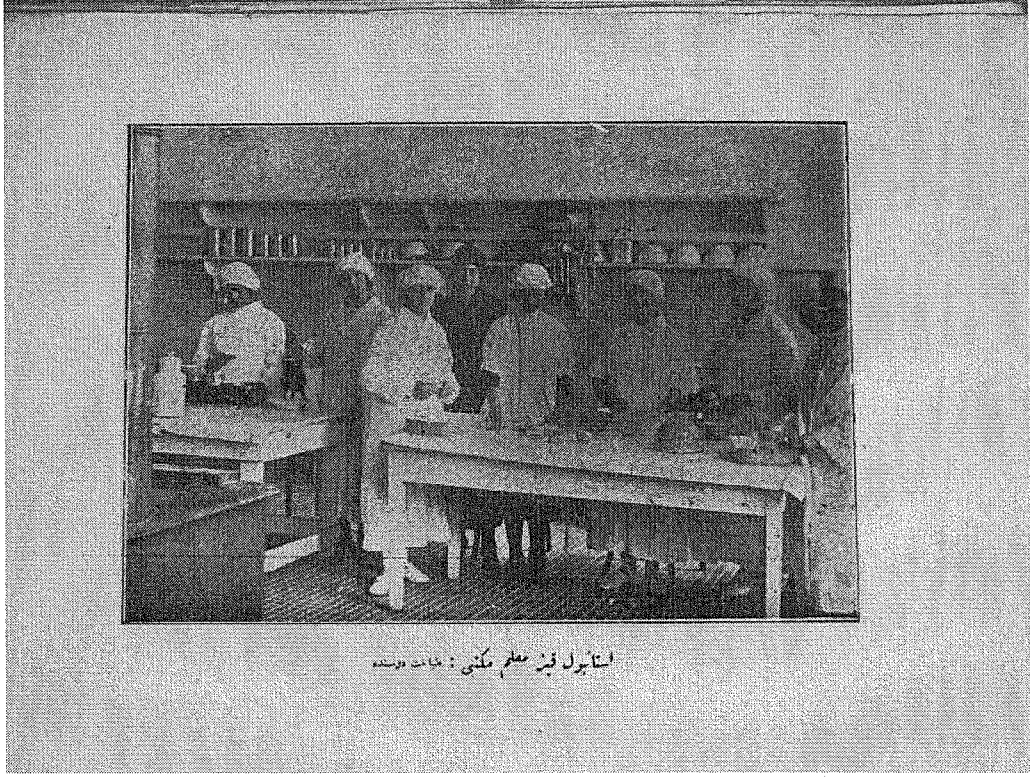
EK 42

İstanbul Kız Muallim Mektebi: Talebe keman dersinde.

“Mekteplerimiz ve Hayatları”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 4, 1 Eylül 1925, s. 118.

EK 43

İstanbul Kız Muallim Mektebi: Tabâhat [Yemek pişirme] dersinde.

“Mekteplerimiz ve Hayatları”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 4, 1 Eylül 1925, s. 118.

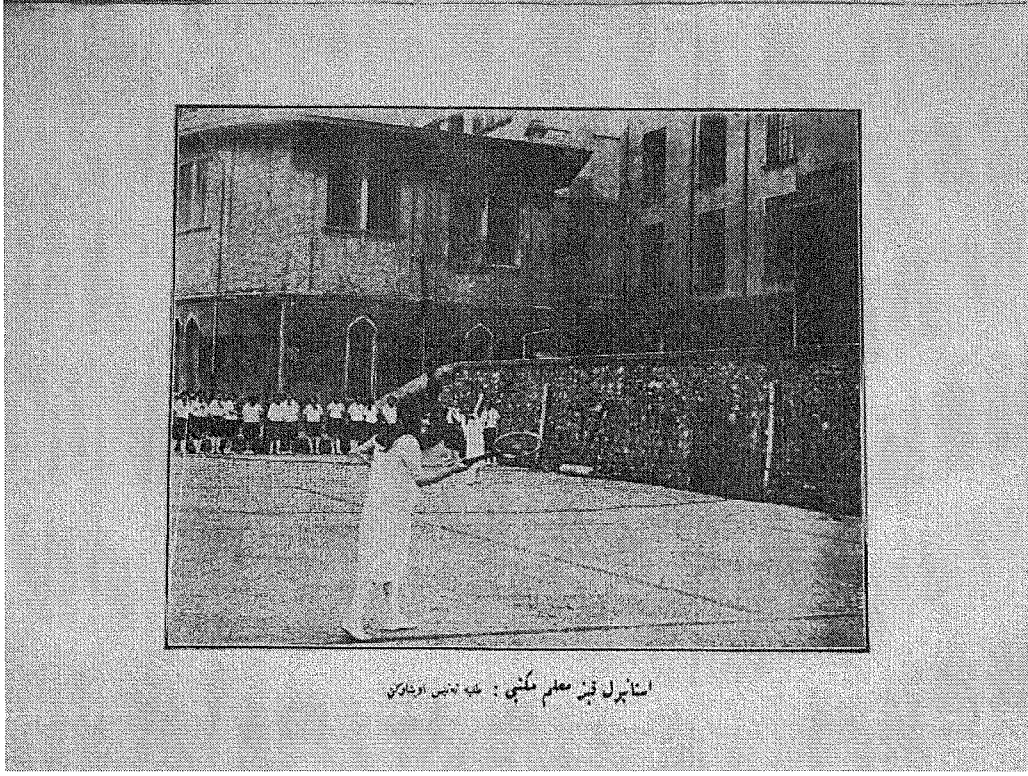
EK 44

Giresun Kız Orta Mektebi Talebesi: Nebâtât Tatbikatında.

Maarif Vekâleti Mecmuası, S: 10, Şubat 1927.

EK 45

İstanbul Kız Muallim Mektebi: Talebe Tenis Oynarken.

“Mekteplerimiz ve Hayatları”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 4, 1 Eylül 1925, s. 118.

EK 46

Bursa Birinci Lisesi: Mektebe muttasıl Âsâr-1 Atfika Müzesi'nde tarih dersi.

Maarif Vekâleti Mecmuası, S: 1, 1 Mart 1925.

EK 47

Sivas Lisesi: Marangozluk atölyesi.

“Mektepler ve Hayatları”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S: 2, 1 Mayıs 1925, s. 200.

EK 48

Budrayaşizin: Çiçek Bahçesinde Talebe ve Muallimler Bir Arada.

Rıdvan Nafiz, "Rusya'da Bir Tecrübe Mektebi", *Terbiye*, S: 1, 15 Şubat 1927.

EK 49

İsviçre Dağlarında Açık Hava Mektebi.

Avni Refik, "Güneş Şuââtının Sıhhatimize Tesiri", *Hayat*, S: 91, 23 Ağustos 1928, s. 14.

EK 51

مذكرة وقرائة لمراسم
مدرسة دوسه بزموس

معارف عمومی نظامی

دوره اولیائی

دائرة نشر مخصوص مسوده

مدرسه دوسه بزموس

تاریخ	موضوع	مکرات وارده ملک		
		توروس	کوشی	توی
1332/51	استاذ بزرگ دلاوت علی سینه میان نامه بازیرده طب سانه عمل سنده استخبارت بله باوره اهل سیر اولان به داتوری خدمه سیکه موزه ملک خدمتکله درین یوز خدمه معاشه حصار اعانتیه ایدورک لایحه نامه با رفیقہ اقدار ایتیم با سوزن سیرانه لولقدنه معاشه بولی خدمتین حواله نامه در ماه جماد ثانیه 1332 معروضه فرموده ایتیم مصدق بینه کتبتار بینه			

“Beyazıd’ta Katip Sinan Mahallesi’nde Hüseyin Efendi’den kiralanmış olan binada açılan Pedagoji Müzesi’nin hademeliğine, 400 kuruş maaşla Hasan Ağa tayin edilerek 30 Kanun-ı sani 1332 tarihinden itibaren işe başlatılmış olduğundan maaşının her ay ödenmesi.”

BOA, MF.MKT, Dosya No: 1222, Gömlek No: 91, 1335 R 24.